TÜRKİYE CUMHURİYETİ
GIDA TARIM VE HAYVANCILIK BAKANLIĞI

Avrupa Birliği Katılım Öncesi Yardım Aracı
KIRSAL KALKINMA PROGRAMI (IPARD)
(2014-2020)

T.C.
GIDA TARIM VE HAYVANCILIK
BAKANLIĞI

PROGRAMIN ÇEVİRİSİDİR.

Programın uygulanması ve yorumuyla ilgili olarak İngilizce ve Türkçe nüshaları arasında ortaya çıkabilecek farklılıklarda Programın İngilizce nüshası esas alınır.

İçindekiler

1. IPA KIRSAL KALKINMA PROGRAM BAŞLIĞI 1

2. YARARLANICI ÜLKE 1

2.1 Programın Kapsadığı Coğrafî Alan 1

3. MEVCUT DURUMUN TANIMI, GZFT VE İHTİYAÇ TANIMI 2

3.1. Coğrafî Alanın Genel Sosyo-Ekonomik Koşulları 2

3.2. Tarım, Ormancılık ve Gıda Sektörlerinin Performansı 5

3.3. Çevre ve Toprak Yönetimi 20

3.4. Kırsal Ekonomi ve Yaşam Kalitesi 25

3.6. Genel Durum Göstergeleri Tablosu 33

4. GZFT –YUKARIDAKİ ANALİZLERİN ÖZETİ 36

4.1. Tarım, Ormancılık ve Gıda Sanayii 36

4.2. Çevre ve Arazi Yönetimi 42

4.3. Kırsal Ekonomi ve Yaşam Kalitesi 46

4.4. Yerel Kalkınma Stratejilerinin Hazırlanması ve Uygulanması – LEADER 49

5. DAHA ÖNCEKİ MÜDAHALENİN TEMEL SONUÇLARI 50

5.1. Daha Önceki Ulusal Müdahalenin Temel Sonuçları; Transfer Edilen Tutarlar 50

5.2. AB Yardımının Temel Sonuçları, Transfer Edilen Tutarlar, Değerlendirmelerin Özeti veya Alınan Dersler 53

5.3. Yürütülen Çok Taraflı Yardımın Temel Sonuçları, Transfer Edilen Tutarlar, Değerlendirmeler veya Alınan Dersler 57

6. STRATEJİNİN TANIMI 61

6.1. Mevcut Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisinin Tanımı 61

6.2. İhtiyaçların Tespiti ve Genel Stratejinin Özeti 62

6.3. Önerilen IPARD Müdahalesi ve Ülke Strateji Belgesi (USB) Arasındaki Tutarlılık 74

6.4. IPARD İçin Seçilen Tedbirler, Sayısal Hedefler, Ortak Göstergeler Şeklinde Belirtilmesi Gereken Hedefleri Gösteren Müdahale Mantığı Özet Tablosu 75

7. KAPSAMLI MALİ TABLO 79

7.1 Yıllar İtibariyle AVRO Olarak IPARD Fonlarına Maksimum AB Katkısı* 79

7.2 Her bir Tedbir İçin Finansal Plan, AVRO Olarak, 2014-2020 79

7.3. Tedbir Bazında Bütçe Dökümü 80

7.4 İzleme Amaçlı AVRO Olarak 2014-2020 YıllarındaTedbir Bazında AB Katkısı Bütçesi (AVRO) 81

7.5 Tedbir Bazında AB Katkısının Oranı 82

8. SEÇİLEN HER BİR TEDBİRİN TANIMI 83

8.1. Tüm ya da Birden Fazla Tedbiri İlgilendiren Koşullar 83

8.2. Tedbir Bazında Açıklamalar 85

8.2.1. Tarımsal İşletmelerin Fiziki Varlıklarına Yönelik Yatırımlar 85

8.2.2 Üretici Gruplarının Kurulmasına Destek 94

8.2.3 Tarım ve Balıkçılık Ürünlerinin İşlenmesi ve Pazarlanması ile İlgili Fiziki Varlıklara Yönelik Yatırımlar 95

8.2.4 Tarım-Çevre, İklim ve Organik Tarım Tedbiri 105
8.2.5 Yerel Kalkınma Stratejilerinin Uygulanması – LEADER Yaklaşımı 121
8.2.6. Kırsal Alanda Kamu Altyapı Yatırımları 130
8.2.7. Çiftlik Faaliyetlerinin Çeşitlendirilmesi ve İş Geliştirme 136
8.2.8. Eğitimin Geliştirilmesi 148
8.2.9. Teknik Destek 149
8.2.10. Danışmanlık Hizmetleri 154

9. ULUSAL KIRSAL KALKINMA AĞI **155**

10. IPARD'IN DİĞER KAYNAKLAR (ULUSAL VEYA ULUSLARARASI) TARAFINDAN FİNANSE EDİLEN TEDBİRLER İLE TAMAMLAYICILIĞI KONUSUNDA BİLGİLER .. **156**

10.1. Diğer IPA Politika Alanları Altında Verilen Destekler ile IPARD'ın Ayırım Kriterleri 156
10.2. IPARD'ın Diğer Finansal Enstrümanlar ile Tamamlayıcılığı 158
10.3. Ayırım Kriterleri ve IPARD Tedbirlerinin Ulusal Politika ile Tamamlayıcılığı 158

11. İZLEME VE DEĞERLENDİRME DAHİL OLMAK ÜZERE UYGULAMA OTORİTESİNİN TANIMLANMASI **165**

11.1. Uygulama Yapısının (Yönetim Otoritesi ve IPARD Ajansı) ve temel fonksiyonlarının tanımlanması 165
11.2. Öngörülen İzleme Komitesi'nin oluşturulması dahil, izleme ve değerlendirme sistemlerinin tanımlanması. 167

12. YÖNETİM VE KONTROL YAPISININ ÖZET TANIMI. **169**

13. İLGİLİ YETKİLİLER, KURUMLAR VE UYGUN EKONOMİK, SOSYAL VE ÇEVRESEL ORTAKLAR İLE PROGRAMLAMA VE ANLAŞMA HÜKÜMLERİ KONUSUNDA GERÇEKLEŞTİRİLEN İSTİŞARELERİN SONUÇLARI **171**

13.1. İlgili Makamlar, Kurumlar ve Ortakları Dahil Etmek İçin Benimsenen Yöntem 171
13.2 İstişarede Bulunulan Ortakların Listesi - Özet 172

14. PROGRAMIN UYGULAMA ÖNCESİ DEĞERLENDİRME ÇALIŞMASI SONUÇLARI VE ÖNERİLER **191**

14.1. Sürecin Tanımı 191
14.2. Önerilerin Özeti 192

15. IPA MEVZUATI ILE UYUMLU OLARAK TANITIM, GÖRÜNÜRLÜK VE ŞEFFAFLIK **200**

15.1. Potansiyel Faydalanıcıların, Mesleki Örgütlerin, Ekonomik Sosyal ve Çevre ile ilgili Paydaşların, Kadın ve Erkek Arasındaki Eşitliği Savunan ve Yaygınlaştıran Kurumların ve STK'ların, Programın Sunduğu Fırsatlar ve Fon Edinmeye Yönelik Kurallar Hakkında Bilgilendirilmesi. 200
15.2 Yararlanıcıları AB Katkısından Haberdar Etmek için Öngörülen Faaliyetler 200
15.3. Kamuoyunun Programda AB'nin Rolü ve Bunun Sonuçları Hakkında Bildirilmesine Yönelik Faaliyetler 200

16. PROGRAMIN ÇEŞİTLİ AŞAMALARINDA (TASARIM, UYGULAMA, İZLEME, DEĞERLENDİRME) TEŞVİK EDİLEN KADIN ERKEK EŞİTLİĞİ VE AYRIMCILIK YAPILMAMASI **202**

16.1. Programın Çeşitli Aşamalarında (Tasarım, Uygulama, İzleme, Değerlendirme) Kadın Erkek Eşitliğinin Nasıl Teşvik Edileceği 202

17. TEKNİK HİZMETLER VE DANIŞMALIK HİZMETLERİ **203**

18. EKLER: **205**

Kısaltma Listesi

AA	Denetim Otoritesi
AB	Tarım Bankası
ACC	Tarım Kredi Kooperatifi
AE	Tarım Çevre
TKDK	Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu
ASCA	Tarımsal Satış Kooperatifleri ve Dernekleri
OTP	Ortak Tarım Politikası
TVHB	Türkiye Veteriner Hekimler Birliği
CGF	Kredi Garanti Fonu
CISOP	Rekabet Edebilirlik ve Yenilikçilik Sektör Eylemsel Programı
CSP	Ülke Strateji Belgeleri
TBMB	Türkiye Besiciler Merkez Birliği
YUMBİR	Yumurta Üreticileri Merkez Birliği
TÜKETBİR	Türkiye Kırmızı Et Üreticileri Merkez Birliği
Da	Dekar
GM	Genel Müdürlük
DG AGRI	Tarım ve Kırsal Kalkınma Genel Müdürlüğü
DG-FC	Gıda ve Kontrol Genel Müdürlüğü
DG SANCO	Sağlık ve Tüketiciler Genel Müdürlüğü
DOKAP	Doğu Karadeniz Bölgesi Kalkınma Projeleri
EAFRD	Avrupa Kırsal Kalkınma Tarım Fonu
AK	Avrupa Komisyonu
ENPI	Karadeniz Havzası Sınır Ötesi İşbirliği Programı
ENRD	Avrupa Kırsal Kalkınma Ağı
EOP	Enerji Eylemsel Programı
AB	Avrupa Birliği
EUR	Avro/Avro
AVROSTAT	Avrupa Toplulukları İstatistik Ofisi
F&V	Meyve-Sebze
ÇMVA	Çiftlik Muhasebesi Veri Ağı
FAO	Gıda ve Tarım Örgütü

FIS	Balıkçılık Bilgi Sistemi
GAEC	Doğru Tarım ve Çevre Koşulu
GAP	İyi Tarım Uygulamaları
GAP	Güneydoğu Anadolu Projesi
GD	Genel Müdürlük
GDAR	Tarımsal Araştırmalar ve Politikalar Genel Müdürlüğü
GSYH	Gayrısafi Yurtiçi Hasıla
GLOBALGAP	Küresel İyi Tarım Uygulamaları
GVA	Brüt Katma Değer
GW	Giga Watt
ha	Hektar
HACCP	Tehlike Analizi ve Kritik Kontrol Noktaları
HRDOP	İnsan Kaynakları Geliştirme Eylemsel Programı
IACS	Entegre İdare ve Kontrol Sistemi
BIT	Bilgi ve İletişim Teknolojisi
IFAD	Uluslararası Tarımsal Kalkınma Fonu
IPA	Katılım Öncesi Malî Yardım Aracı
IPARD	Katılım Öncesi Kırsal Kalkınma Aracı
IPCC	Hükümetlerarası İklim Değişimi Paneli
ISO	Uluslararası Standartlar Teşkilâtı
BT	Bilgi Teknolojisi
JICA	Japon Uluslararası Ortaklık Ajansı
LAG	Bölgesel Etki Grubu
LEADER	Kırsal Ekonomiyi Kalkındırma Amaçlı Eylemler Arası Bağlantılar
LAU	Yerel Yönetim Birimi
YKS	Yerel Kalkınma Stratejisi
YO	Yönetim Otoritesi
İK	IPARD İzleme Komitesi
UDHB	Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı
ABB	Avrupa Birliği Bakanlığı
GTHB	Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı
ÇSGB	Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı
BSTB	Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı
MZ	Mutabakat Zaptı
KTB	Kültür ve Turizm Bakanlığı
MT	Metrik Ton
MW	Mega Watt

NAO	Ulusal Yetkilendirme Görevlisi
NF	Ulusal Fon
NFRS	Ulusal Çiftçi Kayıt Sistemi
NGO	Sivil Toplum Örgütü
NIPAC	Ulusal IPA Koordinatörü
NRDS	Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi
NUTS	İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması
NRN	Ulusal Kırsal Ağ
OECD	İktisadî Kalkınma ve İşbirliği Örgütü
OG	Resmî Gazete
OIE	Dünya Hayvan Sağlığı Örgütü
OP	Operasyonel Program
OPEC	Petrol İhraç Eden Ülkeler Teşkilâtı
PCU	TKDK İl Koordinatörlüğü
PG	Üretici Grubu
PO	Üretici Örgütü
PPS	Alım Gücü Standartları
PRAG	Avrupa Birliği Dış Eylem Anlaşma Prosedürleri Pratik Rehberi
AR-GE	Araştırma Geliştirme
RDISP	Kırsal Kalkınma Yatırımları Destek Programı
RDP	Kırsal Kalkınma Planı
SEI	Avrupa Bütünleşme Sürecini Destekleme Faaliyetleri
DSİGM	Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü
KOBİ	Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeler
SÜRKAL	Sürdürülebilir Kırsal ve Kentsel Kalkınma Derneği
GZFT	Güçlü Yönler, Zayıf Yönler, Fırsatlar ve Tehditler
t	Ton
TD	Teknik Destek
TBS	Tarım Bilgi Sistemi
TEİAŞ	Türkiye Elektrik İletim Anonim Şirketi
TL	Türk Lirası
ToR	İş Tanımı
TZOB	Türkiye Ziraat Odaları Birliği
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
TURKVET	Türkiye Veteriner Bilgi Sistemi
UN	Birleşmiş Milletler
UNDP	Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı

USD	Amerikan Doları
HM	Hazine Müsteşarlığı
BESTBİR	Beyaz Et Sanayicileri ve Damzılıkçıları Birliği
SETBİR	Türkiye Süt, Et, Gıda Sanayicileri ve Üreticileri Birliği
WB	Dünya Bankası
WGs	Çalışma Grupları
WAHID	Dünya Hayvan Sağlığı Bilgi Veritabanı
WTO	Dünya Ticaret Örgütü

Tablo Listesi

Tablo 1. Türkiye'de Arazi Kullanımı 4
Tablo 2. Arazi büyüklüklerinin dağılımı 5
Tablo 3 Tarım alanları 5
Tablo 4. Türkiye'deki Tarım Ürünleri Sektörlerinin Performansı 6
Tablo 5. Süt ürünlerinin büyüklüğe göre dağılımı 8
Tablo 6. Süt Üretim Sanayisi'nin Yapısı 9
Tablo 7. Sığır, Manda ve Küçükbaş Hayvan Sahibi İşletmelerin Büyüklüklerine Göre Dağılımı 11
Tablo 8. Mülkiyete göre kesimhanelerin sayısı ve minimum standartlara uyumu 12
Tablo 9. Onaylanmış et işleme tesislerinin büyüklüklerine göre dağılımı 12
Tablo 10. Kanatlı yetiştiricilerinin büyüklüklerine göre dağılımı 13
Tablo 11 Onaylanmış tavuk kesimhanelerinin kapasitelerine göre dağılımı 14
Tablo 12. Onaylanmış kanatlı eti işleme tesislerinin büyüklüklerine göre dağılımı 14
Tablo 13. Tatlısu ürün yetiştiricilerinin profili 16
Tablo 14. Balık işleme sektörünün yapısı 17
Tablo 15. Sulanan arazinin sulama tipine göre dağılımı 21
Tablo 16. Türkiye'de pestisitlerin tüketimi 22
Tablo 17. Türkiye'deki yenilenebilir enerji kaynakları potansiyeli ve geleceğe yönelik tahminler 31
Tablo 18. Genel Durum Göstergeleri 33
Tablo 19. 31.12.2013 itibariyle IPARD programının ilerlemesi 53
Tablo 20. Temel Kırsal Kalkınma İhtiyaçları ve Halen Yürürlükte Olan Tedbirleri Gösteren Özet Tablo 65
Tablo 21. Programın Sayısal Hedefleri 75
Tablo 22. Türkiye'deki pilot tarım çevre tedbiri ile ilgili zorunlu standartlar 107
Tablo 23. Beypazarındaki Arazi Dağılımı 113
Tablo 24. Beypazarındaki Tarımsal Arazilerin Dağılımı 114
Tablo 25. Yeşil nadas şartlarını içeren paketler için ödemeler 117
Tablo 26. Çok yıllık yeşil örtü içeren paketler için ödemeler 118
Tablo 27. TÇ alt tedbirinde işlem maliyetinin hesaplanması 119
Tablo 28. Göstergeler ve hedefler 119
Tablo 29. Ön değerlendirmede yer alan önerilerin özeti 196

Şekil Listesi

Şekil 1. Programın Başlaması ile Birlikte IPARD 2014-2020'den Yararlanacak Olan İller 1
Şekil 2. Kişi başına düşen GSYH'deki artış 3
Şekil 3. Tarımsal ve kırsal kalkınma destek tutarları 50

1. IPA KIRSAL KALKINMA PROGRAM BAŞLIĞI

IPARD 2014-2020 Programı, Türkiye Cumhuriyeti

2. YARARLANICI ÜLKE

2.1 Programın Kapsadığı Coğrafî Alan

2007-2013 programından sorunsuz bir geçiş sağlamak amacıyla 2014-2020 programı ilk başta IBBS Düzey 3 bölgelerine karşılık gelen ve IPARD 2007-2013'ün uygulandığı 42 ili (Afyonkarahisar, Ağrı, Aksaray, Amasya, Ankara, Ardahan, Aydın, Balıkesir, Burdur, Bursa, Çanakkale, Çankırı, Çorum, Denizli, Diyarbakır, Elazığ, Erzincan, Erzurum, Giresun, Hatay, Isparta, Kahramanmaraş, Karaman, Kars, Kastamonu, Konya, Kütahya, Malatya, Manisa, Mardin, Mersin, Muş, Nevşehir, Ordu, Samsun, Sivas, Şanlıurfa, Tokat, Trabzon, Uşak, Van ve Yozgat) kapsayacaktır. Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi, IPARD Programı'nın 81 ilin tamamının katılımını öngördüğünden, eldeki bütçe, fon emilim eğilimleri ve maliyet/kâr analizi ile yönetim maliyetleri göz önünde bulundurularak IPARD 2014-2020 program kapsamının tüm illere genişletilmesi gündeme gelebilir. Karar alınırken ayrıca, AB Kırsal Kalkınma deneyiminin tüm ülke genelinde genişletilmesi ile ortaya çıkan katma değer de hesaba katılacaktır.

Şekil 1. Programın Başlaması ile Birlikte IPARD 2014-2020'den Yararlanacak Olan İller

3. MEVCUT DURUMUN TANIMI, GZFT VE İHTİYAÇ TANIMI

3.1. Coğrafî Alanın Genel Sosyo-Ekonomik Koşulları

Nüfus

Türkiye'nin nüfusu artmaya devam etmektedir. Ancak artış oranı 50'li ve '80'li yıllar arasında yaklaşık ‰ 25 düzeyinde sabit iken 2013 senesinde ‰ 13,7'e kadar inerek gözle görülür bir düşüş göstermiştir. 31 Aralık 2013 itibariyle Türkiye'nin nüfusu 76.667.864 olmuştur. Çalışma çağındaki nüfus, toplam nüfusun % 67,7'sini oluşturmaktadır. Çalışma çağındaki nüfusun artış hızı, genel nüfusun artış hızından daha fazladır. Çalışma çağındaki nüfusda artış 2013'te % 1.64 olmuştur. 0-14 yaş arası nüfus dağılımı 2013 itibariyle % 24,6 iken 65 yaş ve üzeri nüfus dağılımı % 7,7 olmuştur. Türkiye'de çalışma çağında 51,9 milyon kişinin ve ortalama yaşın 34 olması, Türkiye'nin oldukça genç ve ileride gerçekleşecek ekonomik kalkınma için yüksek potansiyel sahibi olarak değerlendirilmesini sağlamaktadırktedir. 31.12.2013 itibariyle, 20.922.196 kişi kırsal kesimde yaşamaktadır ve bunların 13.845.332'si IPARD illerinde yer almaktadır.

Eğitim

25-64 yaş arası nüfusa bakıldığında yaklaşık % 3.1'inin okuma yazma bilmediği, % 4.2'sinin okuma yazma bildiği hâlde resmî eğitim almadığı, % 55.1'inin ilkokul ya da ortaokul, % 18.2'sinin lise mezunu olduğu, % 16.4'ünün ise yüksek öğrenim derecesine sahip olduğu görüşmektedir. Bu rakamlar AB28 ortalamasının gözle görülür biçimde altındadır. 2012'de Avrostat tarafından yayımlanan verilere göre beklenen eğitim süresi Finlandiya'da 20.4 ve AB ortalaması 17.4 yıl iken bu rakam Türkiye'de 14.4 yıla karşılık gelmektedir. Eğitim düzeyi kırsal alanlarda daha da düşük düzeydedir. Kırsal alanlarda, 25-64 yaşları arasında nüfusun % 6.6'sı okuma yazma bilmezken, % 8.3'ü okuma yazma bilmesine rağmen resmî eğitim almamış, % 67.0'si ilkokul ya da ortaokul, % 10.7'si lise mezunu ve % 3.8'i yüksek öğrenim derecesine sahiptir.

İstihdam

İşgücü büyüklüğü 2013 senesinde 27,046,494 olarak gerçekleşmiştir. Bu rakam işgücü katılım oranının % 48.3 gibi düşük bir düzeyde olduğunu göstermektedir. Bu düzeyin kadınlar arasında daha düşük olduğu bilinmektedir. 2007-2013 seneleri arasında toplam istihdam yaklaşık 4,392,000 artarak 24,601,000'e ulaşmıştır. Bu % 22'lik bir artışa denk düşmektedir. Aynı dönemde tarım sektöründeki artış, 2013'te tarım sektöründe istihdam edilen 5,204,000 kişi sayısı ile % 15 düzeyindedir. Aynı dönemde toplam işsizlik oranı 0.6 puan artarak % 9.7 olmuştur. Kentsel işsizlik oranı 0.5 puan artarak % 6.1'e ulaşmıştır. Onlarca yıl boyunca iş gücü gelişmiş ülkelerdeki eğilimleri takiben tarımdan sanayi ve hizmet sektörlerine kaymaktadır. Türkiye'deki erken emeklilik yaşı ve emekli kişilerin doğdukları yerlere yerleşme eğilimi kırsal alandaki işgücü kaybının istatistiklere yansımasını gölgelemektedir. '90'lı yıllarda emeklilik yaşı 45 gibi düşük bir düzeye kadar inmiş ve emeklilerin önemli bir kısmı bir daha çalışmamayı tercih ederek genellikle memleketlerine dönmüşlerdi. Bu kişiler kırsal istatistiklere atıl iş gücünün bir parçası olarak yansımakta, çalışma yaşındaki nüfusa olumlu katkıda bulunmakta ve işsizlik rakamlarına dâhil edilmemektedirler.

Son on senede toplam istihdamda tarıma düşen pay % 29.1'den %23.6'ya düşerken hizmet sektörünün payı % 46.0'dan % 50.0'a yükselmiştir. Dengeli kırsal kalkınmanın yokluğunda

Türkiye'deki bu kayma kırsal kesimden kente doğru göçle sonuçlanmakta ve boşalmış ya da yalnızca yaşlıların yaşadığı köylere rastlamak çok mümkün hale gelmiştir.

Göç

Ülkenin doğu kısımlarından daha yoğun nüfuslu ve ekonomik olarak gelişmiş Batı kısımlarına doğru istikrarlı bir göç söz konusudur. 2013 yılında İstanbul, Ankara, İzmir, Antalya, Bursa ve komşu illerini kapsayan sekiz IBBS 2 bölgesi 208,484 kişilik net bir göç alırken Adana, Hatay, Sivas, Niğde, Trabzon, Erzurum, Kars, Elazığ, Van, Diyarbakır, Mardin'i kapsayan on bir IBBS 2 bölgesi 167,203 kişilik bir dış göç vermiştir. Göç eğilimi genellikle doğudan batıya olsa da nüfus kaybına uğrayan kimi batı illeri ve nüfus alan kimi doğu illeri de mevcuttur. Bunun yanı sıra bölge içi kırsal alandan kente göç de seneler boyu azalan kırsal nüfus ve artan kent nüfusunun bir göstergesi olarak sıklıkla görülmektedir. Kırsal nüfus oranı 1980'de % 56.1 iken 2012'de % 22.7'ye düşmüştür.

GSYH

Kişi başına düşen GSYH 2007 ile 2013 arasında % 15'lik bir artış kaydetmiştir. Bu yıllık ortalama % 2.1'lik bir büyümeye denk düşmektedir. Aynı dönemde gerçekleşen % 1.4'lük ortalama nüfus artışı göz önünde bulundurulduğunda gerçek anlamda büyüme daha yüksek düzeydedir. 2008 ve 2009 yıllarında yaşanan küresel ekonomik kriz sonrasında GSYH'da dalgalanmalar yaşanmıştır.

Şekil 2. Kişi başına düşen GSYH'deki artış (Kaynak TÜİK)

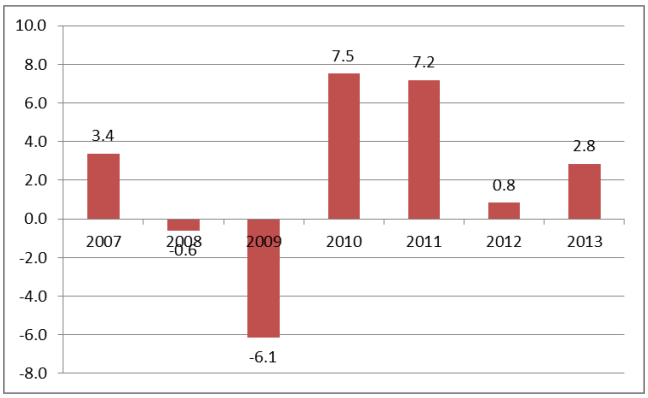

Yıllık kişi başına düşen GSYH oranı artışı Şekil 2'de gösterilmektedir.

Türkiye ekonomisinin arkasındaki asıl itici güç geleneksel olarak inşaat sektörüdür. İnşaat sektöründeki büyümenin sanayi üretimine de dolaylı yoldan etkileri bulunmaktadır. Ekonomiye katkı bakımından inşaatı turizm sektörü izlemektedir. Sanayi üretimi sürekli artmaktadır. Son on senede sanayi üretim endeksi % 60 artmış ve sanayi ürünlerinin toplam ihracattaki payı % 90'ı aşmıştır.

Tarım üretiminde ise toplam değer 2012'de 200 milyar TL'yi aşmıştır. Bu değerin % 43.8'i bitkisel üretimden gelirken % 31.6'sı hayvancılık, % 24.6'sı ise hayvan ürünlerinden gelmektedir. Tarımın GSYH'deki payı değer cinsinden senelik % 3.1 artış oranı ile % 9.3 olmuştur.

Enflasyon

2007 ve 2013 seneleri arasında tüketici fiyat endeksindeki yıllık artış altı senenin ortalaması % 7.9 olmak üzere % 6.2 ve % 10.5 arasında dalgalanma göstermiştir. Her ne kadar bu rakam yüksek olsa da geçmiş otuz yıldaki çift haneli enflasyon rakamları düşünüldüğünde göreceli istikrarın bir işaretidir. Üretici fiyat endeksi aynı dönemde daha çok dalgalanma göstermiştir. Üretici fiyat endeksinde yıllık artış 2011'de % 13.3'e dek yükselirken 2012'de % 2.5'a kadar inmiştir. 2007-2013 arası dönemde üretici fiyat endeksindeki ortalama artış % 7.4 olarak gerçekleşmiştir.

Dış Ticaret

Türkiye'nin dış ticareti hem ithalat hem ihracat bakımından yükselmeyi sürdürmektedir. Her ne kadar 2013'te ihracat artışı durduysa da ithalat artışı devam etmiş ve dış ticaret açığı 2011 senesinde 106 milyar dolar ile zirveye ulaşmıştır. 2013'te Türkiye'nin toplam ihracatı yaklaşık 151 milyar USD iken ithalat 251 milyar USD dolayında gerçekleşmiştir. Türkiye'nin en önemli ticaret ortakları AB ülkeleridir. AB Ülkeleri'ne yapılan ihracat 2013'te % 39'dan % 42'ye yükselirken ithalat payı yaklaşık % 37'de sabit kalmıştır.

2013'te gıda ve tarım ürünleri toplam ihracatın % 10.9'unu ve toplam ithalatın % 5.2'sini oluşturmuştur. 10 sene önce bu rakamlar sırasıyla % 9.5 ve % 4.6 dır. Toplam gıda ve tarım ürünü ihracatı son on sene içerisinde % 177 artarken ithalattaki artış % 194 olmuştur. Gıda tarım ürünleri dış ticaret dengesi 2013'te 3.5 milyar USD ile artı değerde gerçekleşmiştir. Gıda-tarım ürünü dış ticareti hakkında daha detaylı bilgi Bölüm 3.2'de verilmektedir.

AB ülkeleri Türkiye'nin tarım ürünleri dış ticaretinde önemli bir yere sahiptir. 2013'te hayvancılık ithalatının % 41'i AB ülkelerinden yapılmıştır. 2013'te balık ihracatında AB % 49'luk bir pay ile ilk sırada yer almaktadır. Türkiye'nin taze kırmızı et ithalatının % 61'i AB'den gerçekleşmiştir. İşlenmiş meyve ve sebzelerde ihracatın % 63'ü, ithalatın ise % 33'ü AB ile gerçekleşmiştir. İthal edilen süt ürünlerinin % 41'i de AB ülkelerinden alınmaktadır.

İdari Sistem

Türkiye'deki en büyük idare birimi, vali tarafından yönetilen ildir. İllerin altında kaymakamlar tarafından yönetilen ilçeler yer almaktadır Her ilde, valinin bulunduğu il merkezi bulunmaktadır. Valiler merkezi yönetim tarafından atanmakta, bütçelerini merkezi yönetim tahsis etmektedir. İlçelerin altındaki birimler kırsal kesimlerde köyler ya da kentlerde mahallelerdir. Bu programın yazıldığı sırada Türkiye'de 81 il, 919 ilçe, 18,248 köy ve 31,718 mahalle bulunmaktadır.

Belediyeler, seçilmiş belediye başkanları tarafında yönetilmekte olup idari yapılanmadan ayrı bir yapıdadırlar. Her ne kadar yerleşim alanlarından gelen vergi gelirlerinden payları olsa da asıl bütçeleri nüfuslarına göre merkezi yönetim tarafından tahsis edilmektedir. Belediyelerin başlıca sorumluluğu, yönetim birimlerine altyapı hizmetleri sağlamaktır. Genel olarak her ilçede mahalleleri kapsayan tek bir belediye vardır. Ancak nüfus artışı ile birlikte ilçeler bir araya gelip metropol alanlara dönüştükçe 1984'te birkaç ilçeyi birden kapsayan büyükşehir belediyeleri oluşturulmuştur.

2004 tarihli 5215 numaralı belediye yasası, 5,000'den fazla nüfuslu köylerin ya da köy topluluklarının belediye kurmasına izin vermektedir. Eğer bir belediye kırsal yerleşim alanında kuruldu ise yerleşim alanı belde adını alır.

Arazi Kullanımı ve Mülkiyeti

Türkiye'de arazi kullanımı dağılımı Tablo 1'de verilmiştir. Tabloda gösterildiği gibi, tarım toplam toprak alanının % 31.1'ini kaplamakta bu oranı ormanlar (% 27.6) ve otlaklar (% 18,6) takip etmektedir. Kapsamlı tarım istatistiği en son TÜİK tarafından 2001 Tarım Sayımı'na dayanılarak yayımlanmıştır. O tarihtan bu yana tarım üzerine kapsamlı bir araştırma

Tablo 1. Türkiye'de Arazi Kullanımı

Alan Sınıflandırması	Alan (ha)	%
Tarıma Elverişli Arazi	24.437,000	31,1
Ormanlar	21.678.134	27,6
Otlaklar	14.617,000	18,6
Su alanları	1,050.854	1,4
Diğer	16.751.482	21,3
Toplam	**78.534.470**	**100**

(Orman ve Su İşleri Bakanlığı 2012)

yapılmamıştır. 2001 tarım sayımı verilerine göre, arazi büyüklüğüne göre tarım alanı dağılımı Tablo 2'de verilmiştir. Ancak, son yıllarda gerçekleşen arazi toplulaştırması girişiminin yapıyı oldukça değiştirmesi beklenmektedir. 15 Mayıs 2014 itibariyle yürürlüğe giren yasa, sulak alanlardaki arazilerin toprağın konumuna göre minimum 5 ile 10 ha olacak şekilde toplulaştırılmasını zorunlu kılmaktadır.

Tablo 2. Arazi Büyüklüklerinin Dağılımı

Arazi Büyüklüğü (ha)	Toplam tarım alanı yüzdesi
0-0.49	% 0.3
0.50-0.99	% 1.1
1.0-1.9	% 4.0
2.0-4.9	% 16.0
5.0-9.9	% 20.7
10.0-19.9	% 23.8
20-49.9	% 22.8
50.0-99.9	% 6.1
100-249	% 3.0
250-499	% 0.4
500+	% 1.9

Ülke genelindeki toprak mülkiyetine dair istatistik bulunmamaktadır. Çiftçi Kayıt Sistemi'ne dayanılarak, 2011'de 2.3 milyon çiftçi ve 15.6 milyon hektar kayıtlı tarım arazisi olduğu bilinmektedir. Bu rakamlar, tarım işletmesi başına ortalama 6.8 ha'lık bir alan düştüğünü göstermektedir. Her ne kadar kentsel alanlara göç eden nüfusta mülk kiralama eğilimi olsa da tarım arazilerinin kiralanmasına Türkiye'de pek sık rastlanmamaktadır.

3.2. Tarım, Ormancılık ve Gıda Sektörlerinin Performansı

Türkiye'deki tarım üretimi son on senede gözle görülür biçimde artmıştır. Gayrı safi tarım üretimi değeri günümüz fiyatlarında 116 milyar TL'ye ulaşmıştır. Sabit fiyatlar üzerinden yapılan hesaplamalara göre senelik artış son iki senede % 3.1 olurken 2007-2013 dönemindeki artış % 25.3'tür.

Üretimdeki artış tarım alanlarının artışa dayanmamaktadır zira son senelerde ekilebilir arazilerde önemli bir değişiklik gerçekleşmemiştir. (Tablo 3)

Tablo 3 Tarım Alanları (bin hektar)

	2013	
	ha	%
Tahıl ve diğer ekin ürünleri alanı – Ekili Alan	15.618	40,64
Tahıl ve diğer ekin ürünleri alanı – Nadas Alan	4.148	10,79
Sebze bahçeleri alanı	808	2,10
Süs bitkisi alanı	5	0,01
Meyveler, diğer içecek ve baharat ekinleri	3.232	8,41
Kalıcı otlak ve çayır alanı	14.617	38,04
Değerlendirilmiş toplam tarım alanı	38.428	100.00

(Kaynak: TÜİK, 2013)

Tarımsal üretimdeki artışın nedeni artan verimliliktir. İstihdamın önemli bir kısmı (% 19.6) 5,204,000 milyon kişiyle tarım sektöründedir. 2007-2013 döneminde sektördeki istihdam % 15 artmıştır.

Tarım sektörünün performansı Tablo 4'te verilmiştir. Meyve ve sebzeler üretim değeri ve ihracat bakımından önde gelen tarım sektörü olmakla birlikte aynı zamanda en yavaş büyüyen sektördür. Türkiye'de her sene daha fazla bitkisel ve hayvansal ürün ticareti gerçekleşmektedir. Listesi verilen tarım ürünlerinin ihracatı 2007 senesindeki 1.2 milyar Avro'dan 2013'te 2.7 milyar Avro'ya yükselmiştir, bu da senelik ortalama % 16'lık bir artışa denk düşmektedir. İşlenmiş gıda ürünleri ile birlikte toplamdaki gıda tarım ürünü ihracatı 12.5 milyar Avro'luk bir değere ulaşmaktadır.

Tablo 4. Türkiye'deki Tarım Ürünleri Sektörlerinin Performansı (TÜİK), 2013

Sektör	Üretim Değeri (milyon TL)	Tarım Üretimindeki Payı (%)	Son 7 senedeki değişim (TL, cari fiyatlar)	İhracat (bin €)	İhracattaki payı (%)	Son 7 senede ihracat içindeki değişim (%)	İthalat (bin €)	İthalattaki payı (%)	Son 7 senede ithalat içindeki değişim (%)
Süt	18,284	18.0	101.7	183,187	6.9	153.1	101,607	14.6	40.0
Kırmızı et	16,035	15.8	154.6	631	0.02	-35.4	18,274	2.6	N/A
Kümes hayvanları	9,713	9.5	140.7	457,793	1729	1,357.1	708	0.1	900.1
Yumurta	3,863	3.8	71.5	305,786	11.5	521.6	18,618	2.7	133.8
Meyve ve Sebze	53,329	52.3	43.3	1,635,162	61.3	52.7	554,040	79.7	103.5
Tatlı su balıkçılığı	576	0.6	116.9	85,253	3.2	288.9	1,534	0.2	28.1
TOPLAM	101,799	100.0	61.0	2,667,812	100.0	198.4	694,780	100.0	75.8

Türkiye meyve, sebze ve bunların işlenmiş ürünlerinin önemli bir ihracatçısı konumundadır. Kırmızı et dışında tüm tarım ürünlerinin miktarı hem ithalatta hem de ihracatta artmaktadır. İhraç edilen meyve ve sebzeler arasında en çok domates, mandalina, limon, üzüm, portakal, greyfurt, nar, soğan, patates, elma, salatalık, kuru kayısı, kuru incir, fındık ve çay yer almaktadır. Taze meyve ve sebze ihracatçıları müşterilerinin sağlık ve çevre ile ilgili hassasiyetlerini anlamakta ve hem pazarın taleplerini karşılamak hem de yasal zorunluluklara uymak kaygısıyla pazar gerekliliklerine uyan ürünler sunmaktadırlar. Donmuş meyve ve sebze ihraç ürünleri daha çok Avrupa'daki etnik pazarları hedef almaktadır ve yurtiçi tüketim hâlen düşük olduğu için de yurtdışı talebe duyarlıdır.

AB ülkelerinin, Türkiye'nin tarım ürünleri dış ticaretinde önemli bir yeri bulunmaktadır. 2013'te işlenmiş meyve ve sebze ihracatının % 63'ü, ithalatının ise % 33'ü AB ülkeleriyle gerçekleşmiştir. Aynı sene içerisinde hayvancılık ithalatının % 41'i AB ülkeleri ile yapılmıştır. İşlenmiş et ürünleri ithalatı içerisinde AB'nin payı % 61 olarak gerçekleşmiştir. Balık ithalatında en büyük pay % 68 ile Norveç'e aittir. İşlenmiş balık en çok Peru ve Fas'tan ithal edilmektedir.

İhracatta ise 2013 senesinde balıkta % 49'luk pay ile AB ilk sırada yer almaktadır. Her ne kadar Türkiye'nin AB ülkelerine olan süt ürünleri ihracatı kayda değer düzeyde olmasa da bu ürünlerin ithalatının % 41'i AB ülkelerinden yapılmaktadır.

Tarım ve Gıda İşleme Tesislerinin AB Standartlarına Yasal Uyum Süreci

AB'ye katılım müzakerelerinin tarım ve balıkçılığa dair olan kısmı 3 başlık altında ele alınmaktadır. Bunlar Fasıl 11 - Tarım ve Kırsal Kalkınma, Fasıl 12 - Gıda Güvenliği, Veterinerlik ve Bitki Sağlığı Politikası ve Fasıl 13 - Balıkçılık. AB standartları arasında IPARD'dan yatırım sonunda faydalanacak olan çiftlikler ve gıda işleme kuruluşları, toplum sağlığı ve hayvan refahı ile ilgili olanlar Fasıl 12, çevre korumayla ilgili olanlar ise Fasıl 11'in kapsama alanına girmektedir.

Fasıl 12 altındaki katılım müzakereleri görüşmeleri 2010 ortalarında başlamış ve bu fasıl için belirlenmiş olan 6 açılış kriterinden ilkini yerine getirmek için ilgili AB mevzuatı ile uyumlu Veterinerlik Hizmetleri, Bitki Sağlığı, Gıda ve Yem hakkındaki 5996 sayılı kanun ile ileride mevzuat uyumu için yasal temel oluşturacak çerçeve yasa olarak yürürlüğe girmiştir. Yeni mevzuata uyum için kuruluşlara geçiş dönemi tanınmıştır.

5996 sayılı Kanuna dayanılarak, AB hijyen paketini tamamen uyumlaştıran mevzuat ((AT) 852/2004, 853/2004, 854/2004 ve 882/2004 sayılı Tüzükler) ve çiftlik hayvanlarının korunmasını amaçlayan AB çiftlik hayvanlarının refahı mevzuatı (Direktif 98/58/AT), büyükbaş hayvanların korunmasına ((AT) 2008/119 sayılı Direktif) ve yumurta tavuklarının korunmasına ((AT) 99/74/ sayılı Direktif) dair mevzuat 2011 senesinde yürürlüğe girmiştir.

Kesim sırasında hayvan refahına dair AB yasaları henüz değiştirilmemiş olmakla birlikte bu alanlarda yapılan yatırımlarının gerçekleştirilmesine herhangi bir engel teşkil etmemektedir.

Atık yönetimine ve gübre depolamasına dair çevre yasası yürürlüktedir. 10 Eylül 2014 tarihinde yayımlanan 29115 numaralı Resmî Gazete'de yer alan Çevre İzinleri ve Lisansları'na dair düzenleme ile 18 Şubat 2014'te yayımlanan Resmî Gazete'de yer alan Tarım Kaynakları'ndan Çıkan Nitratın Yol Açtığı Kirliliğe Karşı Suların Korunması Düzenlemesi'nin tanzim ettiği AB standartları ile uyumludur.

Konuyla ilgili yürürlükteki ikincil mevzuat, yumurta üreticilerine yumurta tavuklarının yetiştirilmesi için hazırlanmış zenginleştirilmemiş sıradan batarya kafeslerinin kullanımına son vermeleri, süt ürünleri üreten gıda işleme kuruluşlarına çiğ ve pastörize inek sütü için konmuş olan bakteri sayısı gerekliliklerine uymaları, kesimhanelere ise kesilecek hayvanlar kesimhaneye vardıktan sonra 24 saat içinde bu hayvanların gıda zinciri bilgisini sağlamaları için geçiş dönemi süresi vermektedir.

IPARD fonlarının tarım işletmelerinin "maddî varlıklar"ına yapılan yatırımlar (Tedbir 101) ve tarım ve balık ürünlerinin işlenmesine ve pazarlanmasına yönelik "maddî varlıklar" (Tedbir 103) için ayrılmış olması nedeniyle desteklenen yatırımların yatırım süresinin sonunda ilgili AB standartlarına uymaları istenmektedir. Bu zorunluluk gerçekleştirilen yatırımın kapsamı ve "maddî varlıklar"a yapılan yatırımlar ile sınırlıdır.

Süt Sektörü

Türkiye önde gelen bir süt üreticisidir ve son yedi sene boyunca ülkede senelik % 6'lık bir üretim artışı yaşanmıştır. Bu artışın nedeni, hâlen AB ortalamasının altında olmakla birlikte artan yurtiçi tüketimdir (senelik içilen süt 2013'te kişi başına 37 kg). Toplam süt üretiminin 2020'ye kadar % 40 daha artacağı tahmin edilmektedir. Süt üretimindeki artış eğilimi hem süt üreten hayvanların sayısındaki artışa hem de hâlen düşük olsa da geliştirilmiş olan hayvan başı verime bağlanmaktadır. 2013 itibariyle, hayvan başına düşen senelik verim 2.9 ton iken AB ortalaması 6 ton olmuştur. Büyüyen yurtiçi tüketim, artan genç nüfus ve artan alım gücü ile ilişkilidir.

Pazarda inek sütü % 91'lik pay ile en baskın ürün olurken onu sırasıyla koyun sütü (% 6), keçi sütü (%2.5) ve manda sütü (%0.5) izlemektedir.

Tablo 5. Süt ürünlerinin büyüklüğe göre dağılımı

Çiftlik büyüklüğü (baş sayısı)	Çiftlik %	Süt veren inek sayısı %
1 - 5	55.79	16.75
6 - 9	15.54	12.27
10 - 25	21.35	33.09
26 - 49	5.38	17.71
50 - 100	1.51	9.58
101 - 120	0.13	1.35
121- 199	0.18	2.68
200+	0.13	6.58
TOPLAM	**100**	**100**

2014'teki cins ve cins öncesi kayda göre.

Süt üretimi parçalı bir yapı arz etmektedir. (Tablo 5). 1.25 milyon tarım işletmesi toplamda 5.6 milyon süt ineğine sahiptir. Çiftlik başına düşen süt ineği sayısı AB ortalaması 32.2 iken bu sayı Türkiye'de 4.5'tir. Bu parçalığın nedeni geçimlik tarımın yaygınlığı ve karma üretim yapılarıdır. 10'dan az süt ineğine sahip çiftlikler ancak bitkisel üretim ve diğer çiftlik faaliyetleri ile geçimlerini sürdürebilmektedir. Bu çiftliklerin ölçeği yasanın zorunlu kıldığı standartları karşılamak ve pazara ürün vermek için yeterli büyüklükte değildir.

10 ile 120 süt ineği kapasiteli çiftlikler gelirlerini süt üretiminden sağlamaktadırlar ve yerel talebi karşılamak için büyüme potansiyeline sahiptirler. Bu çiftlikler kalitelerini ve rekabet güçlerini geliştirmeye istekli olmakla birlikte finansmana erişmekte güçlük çekmektedirler ve bu yüzden de çevre koruma ve hayvan refahı konularında AB standartlarına uyum sağlamak için yatırım güçlüğü yaşamaktadırlar. 120'den fazla süt ineğine sahip çiftlikler pazarda rekabet edebilmekte ve AB'nin zorunluluklarına kolayca uyum sağlayabilmektedirler.

Yüksek yem fiyatları nedeniyle çiftlikler hayvan başına düşen yem maliyetlerini düşürebilmek için büyümeye zorlanmaktadır. Orta ölçekli holdingler kendi yemlerini üretmek ve masrafları azaltmak için yatırım yapmak zorundadırlar.

Türkiye'deki çiğ süt kalitesi genellikle düşük ve çok az sayıda üretici somatik hücre sayımı ve toplam bakteri sayımı kriterini karşılayabilmektedir. Süt kalitesini arttırmak için 10 ila 120 süt ineğine sahip ve süt ineği sayısının yaklaşık % 62'sini elinde tutan orta ölçekli üreticiler ahırlarındaki barınma ve hijyen koşullarını geliştirmek ve özellikle de süt sağma ve saklama ekipmanlarına sahip olmak ya da yenilemek için yatırım yapmak zorundadırlar. Yalnızca böyle yatırımlarla süt kalitelerini arttırabilir ve ilgili minimum standartlara uyum sağlayıp pazar baskısı ile başa çıkabilecek rekabet gücüne erişebilirler.

Çiğ süt kalitesinin geliştirilmesi için devletin herhangi bir desteği bulunmamaktadır (soğutulmuş süt için yapılan prim ödemeleri dışında). Öte yandan büyük süt işleyicileri tedarikçilerine yağ ve protein içeriği ile bakteri sayımına göre prim ödemektedirler. Bu yüzden orta ölçekli çiftlikler tarafından üretilen sütün kalitesinin iyileştirilmesi yalnızca tedarik zincirinden geçen süt kalitesini arttırmakla kalmayacak aynı zamanda bu işletmelere kazançlarını arttırma ve daha rekabetçi olma fırsatı verecektir.

Koyun sütünün Türkiye'nin toplam süt üretimindeki payı son birkaç on yılda keskin bir düşüş yaşamıştır. 1980 senesinde koyun sütü toplam süt üretiminin % 20'sini oluştururken şimdi yaklaşık % 6 dolaylarında seyretmektedir. Her ne kadar senelik süt üretimi hayvan başına koyun için 48, keçi için ise 56 litreye çıkmış olsa dahi bu rakamlar AB ortalamasının yarısının altındadır.

Koyun ve keçi üreticilerinin yaklaşık % 43'ünün 50'den az hayvanı bulunmaktadır. Bunlardan 50 ile 500 arası hayvanı olanlar çiftliklerin % 56'sını oluştururken toplam koyun ve keçi sayısının % 85-90'ına sahip oldukları tahmin edilmektedir. Küçükbaş hayvan yetiştiricilerinin sadece %1'i 500'den fazla hayvana sahiptir. Neredeyse tüm koyun ve keçi türleri yarı açık sistemde kırsal alanlarda yetiştirilmektedir. Sağımların çoğu elle

yapılmaktadır. Sağım ve soğutma ekipmanlarının azlığı nedeniyle süt kalitesi düşük ve hijyen standartları ile uyumlu değildir.

Manda sütünün pazar içindeki payı az olsa da kaymak, yoğurt ve dondurma gibi yurt genelinde artan talebe sahip geleneksel süt ürünlerinin tedariğini güvenceye almak önem taşımaktadır. 2007'den bu yana süt veren manda sayısı artış göstermektedir ve 2013 itibariyle 51.000'e ulaşmış durumdadır. Büyüyen iç talebi karşılamak için bunların sayısı artmalıdır.

Coğrafi bakımdan süt üretimi daha çok Türkiye'nin batı kısmında yoğunlaşmaktadır. Daha büyük çiftliklerin olması, hayvan başına düşen verimin yüksek olması ve uygun iklim koşulları bu durumunda başlıca nedenleri arasındadır.

Sürü yönetimi, buzağı ve hayvan besleme, verilecek yem miktarının hazırlanması, hastalıklardan korunma, sağım ekipmanının kullanımı, uluslararası norm ve standartlar ile iş geliştirme bakımından süt çiftliklerinin yetişmiş işgücüne ihtiyacı bulunmaktadır.

Enerji çiftliklerdeki başlıca girdilerden biri olduğu için yenilenebilir enerjiden faydalanmanın da arttırılması gerekmektedir

Sütün uygun koşullar altında toplanmasında zorluklar yaşanmaktaıdr. Üretilen sütün yalnızca % 25'i süt toplama merkezleri tarafından toplanmaktadır. 2014 rakamlarına göre 5,943 süt toplama merkezi mevcuttur ve bu sayı soğutulmuş sütün yükselen pazar değeri nedeniyle artmaktadır. Bu toplama merkezlerinin yaklaşık % 60'ı işletim için onay almış durumdadır. Onay alan bu süt toplama merkezlerinin % 59.6'sı kooperatifler ve üreticiler birliklerine aitken % 40.4'ü gerçek şahıslara ve özel şirketlere aittir. Bu süt toplama merkezleri uygun soğuk depo tesislerine ve ambalajlama ve laboratuvar ekipmanlarına sahip olsa da soğuk zincire daha çok süt dâhil edebilmeleri için kapasitelerinin arttırılması gerekmektedir. Ayrıca pek çok küçük ölçekli çiftliğin dağınık coğrafî dağılımı, yüksek ulaşım bedelleri, uzak mesafelere yapılan ulaşımın süresi ve kimi bölgelerdeki elverişsiz yol koşulları nedeniyle daha fazla süt toplama merkezine ihtiyaç bulunmaktadır. Süt değer zincirinin verimini arttırmak ve özellikle de toplanan, kayıt altına alınan, soğutulan, tahlil edilen ve işlenmek amacıyla teslim edilen çiğ sütün payını arttırmak için mevcut süt toplama merkezlerinin kalitesinin arttırılması gerekmektedir.

Son senelerde süt işleme tesislerinde işlenen süt miktarı senelik ortalama yaklaşık % 5 oranında artış göstermiştir ancak toplam süt üretiminin hâlen yaklaşık yarısına denk gelmektedir. Bu yüzden de işlenmiş ürünler için kullanılan çiğ süt verim oranının arttırılması için daha fazla süt işletmesine ihtiyaç vardır. İşlenen sütün % 50'si peynir, % 20'si yoğurt, % 13'ü içme sütü, % 10'u süt tozu, % 4'ü tereyağı % 3'ü ise dondurma üretimi için kullanılmaktadır.

Tablo 6 Süt Üretim Sanayisi'nin Yapısı

Ton/gün	Kuruluş sayısı	Kuruluşların %'si	İşlenen sütün %'si	GTHB tarafından onaylanan kuruluşların %'si
0- 5	1,278	57.5	5.9	69.2
6-10	380	17.1	6.3	80.0
11-40	344	15.5	11.6	80.5
41-70	100	4.5	8.1	75.0
70-100	18	0.8	2.6	88.9
100 üzeri	102	4.6	65.5	96.1
Toplam	**2,222**	**100**	**100**	**N/A**

Süt işleme sanayisinin yapısı Tablo 6'da verilmiştir. 2013 rakamlarına göre toplam 2,222 işletme kuruluşu bulunmaktadır. Günde 10 tonun altında kapasiteye sahip süt işlemecileri bu kuruluşlarının çoğunluğunu oluşturmaktadır. Genel olarak süt işletim kuruluşları mevsimlik olarak çalışıp yerel pazarlara hizmet vermekte ve yalnızca yüksek

katma değerli ürünler ürettikleri takdirde pazarda tutunabilmektedirler.

Uygulamada, günde 10 ila 70 ton kapasiteli süt işletim tesislerinin onay sürecini tamamlama becerisine sahip olduğu ve pazarda iş yapmayı sürdürebildikleri gözlemlenmektedir.

Günde 70 tonun üzerinde kapasitesi olan büyük işletmeler doğrudan çiftlikler ya da süt üretim kooperatiflerinden gelen geniş bir süt toplama ağına sahiptir. Kimi şirketler köy düzeyinde kendi toplama merkezlerini işletmektedir ya da üreticiler ya da üretici birlikleri ile uzun dönemli anlaşmalar yapmaktadır.

Tabloda gösterildiği gibi, süt işletme tesislerinin % 78'i ulusal gerekliliklere uyum için onay almış durumdadırlar. Öte yandan, Türkiye'de yalnızca 8 süt işletme kuruluşu AB onaylı üçüncü ülke çiğ süt ve süt ürünleri kuruluşları arasında yer almaktadır.

Süt işletmelerinin sayısı son beş sene içinde görece sabit kalmıştır. Bunun sonucunda artan süt üretimini (sene başına ortalama +%6) karşılayabilmek için mevcut işleme kapasitesinin arttırılması gerekliliğini ortaya çıkarmaktadır. Çeşitlendirilimiş süt ürünlerine yönelik yurtiçi talep de artmaktadır. Bu yüzden orta ölçekli kuruluşlar rekabet güçlerini arttırmak icin; kapasite artışına yönelik yatırım yapmalı; daha çok enerji tasarruflu ekipman kullanmalı; ürün çeşitliliği ve üretim artışı sağlamalı; ve kendi üretimleri için yenilenebilir enerji kullanmalıdırlar. Ayrıca çevre koruma standartlarını karşılamak için de yatırım yapmaları gerekmektedir.

Süt işleme tesislerinin çoğu Marmara, Ege, İç Anadolu ve Akdeniz Bölgeleri'nde, az miktarda da Karadeniz Bölgesi'nde yer almaktadır.

Kırmızı Et Sektörü

2012 yılında Türkiye'de büyükbaş hayvan sayısı yaklaşık 12 milyon iken küçükbaş hayvan sayısı 35 milyonu geçmiştir. Bu sayının % 30'unun kırmızı et üretimi için beslendiği tahmin edilmektedir. . Canlı hayvan sayısı son yedi yıl içerisinde yılda ortalama % 4.6 oranında istikrarlı bir şekilde artmıştır. Bu artışa rağmen üretim yurtiçi talebi karşılamaktan hala uzaktır. Üretim açığının 2018'e dek 248 tona ulaşacağı tahmin edilmektedir. Artan talebi karşılamak için Türkiye, gerek görüldüğü zamanlarda, BSE (Bovine Spongiform Encephalopathy) açısından az ya da kontrollü risk taşıdığı tespit edilen ve GTHB tarafından belirlenen hayvan sağlığı koşullarını karşılayan ülkelerden canlı hayvan ve karkas et ithal etmektedir. Son üç sene içerisinde yılda ortalama canlı hayvan ithalatı büyükbaş hayvanlar için yaklaşık 325.000 küçükbaş için ise 1.014.000 adet olarak gerçekleşmiştir. Aynı dönemde yıllık karkas et ithalatı ortalaması ise 47.400 ton olmuştur.

Türkiye'de büyükbaş besiciliği süt sektörü kadar gelişmiş değildir. Besiciliğe uygun sığır türlerine çok rastlanmamaktadır. En sık Montofon ya da Simmental gibi çift amaçlı ırklar ile yerli ırklara rastlanmaktadır. Türkiye Kırmızı Et Üreticileri Merkez Birliği'ne (TÜKETBİR) göre mevcut karkas verimi büyükbaşlar için yaklaşık 250 kg ve koyun için 20 kg'dır. Bu rakamlar halen AB ve ABD ortalamalarının altındadır. Yerli ırkların geleneksel yöntemlerle beslenmesi tercih edilmektedir. Bu ırklar Doğu Anadolu'nun zor iklim koşullarına daha kolay uyum sağlayabilseler de verimleri düşüktür. Sürülerin yarısından fazlası doğu bölgelerinde yer almaktadır. Dezavantajlı topografik ve iklimsel koşullara rağmen hayvan yetiştiriciliği bu bölgenin başlıca geçim kaynakları arasında yer almaktadır. Sektör analizinde de belirtildiği gibi, Türkiye'de hayvancılık genel olarak küçük ölçekli ve karma çiftçilik içerisinde yürütülmektedir. Çiftliklerin % 67.4'ü bitkisel ve hayvansal üretimini bir arada sürdürmektedir. Büyükbaş hayvan varlığı 30'un altında, küçükbaş hayvan varlığı ise 100'ün altında olan işletmeler büyükbaş hayvan nüfusunun yaklaşık % 45'ini, küçükbaş hayvan

nüfusunun ise % 17'sini ellerinde bulundurmaktadırlar. Bu işletmeler karışık üretim yapmaktadırlar ve ekonomik faaliyetlerini yalnızca hayvancığa bağlı olarak sürdüremeyecek durumdadırlar. En az 30 büyükbaş ya da 100 küçükbaştan fazla varlığa sahip olan işletmelerin ise AB standartlarını karşılayarak üretime devam edebilmeleri için bina, besleme sistemleri ve gübre depolama tesisleri açısından yatırıma ihtiyaçları vardır. Bu çiftlikler büyüme eğiliminde olup kırmızı et sektörünün bel kemiği olma potansiyeline sahiptirler ancak tesislerinin AB standartlarına uyumlu hale getirilmesinde zorluklarla karşılaşmaktadırlar. Bu ölçekteki çiftliklerin neredeyse hiçbiri gübre yönetimi için uygun ekipman ve altyapıya sahip değildir.

Yüksek yem maliyetleri sonucunda işletmeler hayvan başına düşen yem maliyetini düşürmek için ölçek büyütmek zorunda kalmaktadırlar. 250'den fazla büyükbaş, 500'den fazla küçükbaş hayvan sahibi çiftliklerin genellikle yönetim yapıları oturmuştur ve işlerini geliştirmek ve AB standartlarına uyum sağlamak imkanlarına sahiptirler.

Tablo 7: Sığır, Manda ve Küçükbaş Hayvan Sahibi İşletmelerin Büyüklüklerine Göre Dağılımı (%)

Sığır ve manda sayısına göre işletme büyüklüğü (baş)	Sığır ve manda sahibi işletmeler (%)	sığır ve manda varlığı (%)	Koyun veya keçi sayısına göre işletme büyüklüğü (baş)	Koyun ve keçi sahibi işletmeler (%)	Koyun ve keçi varlığı (%)
1 - 5	50.38	11.35	0-25	25.67	1.45
6 - 9	19.89	12.63	26-50	16.99	5.75
10 - 29	17.03	20.91	51-100	17.16	11.60
30 - 99	11.81	39.11	101-250	26.71	35.52
100 - 250	0.71	8.62	250-500	12.34	39.36
251 -500	0.14	3.25	500 +	1.13	6.32
500+	0.04	4.13			
TOPLAM	100.00	100.00	TOPLAM	100.00	100.00

GKGM, bazı aralık değerler matematiksel tahmin yöntemi ile hesaplanmıştır

İyi kalite kırmızı et üretimi yeni safkan ve çift amaçlı ırkların ilave edilmesine rağmen sınırlı kalmaktadır. 2013 verileri ile 2006'da et sektörü üzerine düzenlenen bir çalışma karşılaştırıldığında kesimhanelerin yaklaşık % 18 oranında azaldığı ortaya çıkmaktadır. Bunun başlıca nedeni, et işleme sektöründe kullanılan bina ve ekipman bakımından Türkiye'nin AB standartlarına uyabilmek için üstlendiği iyileştirme sürecidir. Bu sürece uyum sağlamak bazı kesimhaneler için oldukça zordur.

Ocak 2014 itibariyle Türkiye'de faaliyette olan 674 adet kesimhane bulunmaktadır. Bunların yaklaşık % 2'si Et ve Süt Kurumu'na, % 63'ü belediyelere, % 35'i ise özel sektöre aittir. Belediyelerin sahip olduğu kesimhanelerin çoğu kırsal kesimdeki yerel halka hizmet vermek için zararına çalışan genellikle ufak ölçekli kuruluşlardır (günde 30 hayvandan az kesim). Büyük yapısal eksiklikleri yüzünden belediyelere bağlı bu kesimhanelerin yasada belirlenen şartlara uymaları imkansızdır. Bu yüzden uyumu güvence almak için yeni kesimhanelerin yapılması ekonomik açıdan daha uygundur. AVROP gibi bir et sınıflandırma sisteminin olmaması bu tür uygun olmayan küçük ölçekli kesimhanelerin faaliyetlerini sürdürmesine uygun ortam yaratmaktadır. Belediyelerin genel eğilimi, AB standartlarına uyumu için gereken harcamaları karşılamak yerine bu kesimhanelerin faaliyetlerine son vermektir.

Özel sektöre ait kesimhanelerin çoğu günde 30-500 arası hayvan kesim kapasitesine sahiptir. Kesilen hayvanların çoğu bu kesimhanelerden geçmektedir. Günde 500'den fazla kesim yapabilen az sayıda kesimhane bulunmaktadır.

Tablo 8. Mülkiyete göre kesimhanelerin sayısı ve minimum standartlara uyumu (Gıda ve Kontrol GM)

	Belediye	Özel	Et ve Süt Kurumu	Toplam
Onaylanmış	17	43	2	62
Koşula Bağlı Onaylanmış	14	16	2	32
Onaylanmaya Uygun	284	158	5	447
Onaylanmaya Uygun Olmayan	109	24	-	133
Toplam	**424**	**241**	**9**	**674**

Tablo 8'de gösterildiği gibi, kesimhanelerin yalnızca küçük bir kısmı minimum standartları karşılamaktadır. Özel kesimhanelerin çoğu binalarını, makine ve ekipmanlarını yenilemek koşuluyla yasal zorunlulukları yerine getirebilecek durumdadır. Bu işletmeler AB mevzuatı ile paralel 5996 sayılı Veteriner Hizmetleri, Bitki Sağlığı, Gıda ve Yem Kanunu ile getirilen zorunlulukları karşılamak amacıyla yenilenme süreci içindedirler.

Küçük ölçekli çiftliklerin dağınık coğrafî yayılımı ve entegre et üretim eksikliği sonucunda et üretiminin az sayıda ancak yüksek kapasiteli kesimhanelerce karşılanması mümkün değildir. Bu yüzden de hem artan talebi karşılamak hem de uyum sağlayamayacak belediye ve özel kesimhanelerin kapatılması sonucu meydana çıkan açığı kapatmak için yeni kesimhanelerin açılması gerekmektedir.

Türkiye'de üretilen etin % 10'unun işlendiği tahmin edilmekte, etin çoğu taze tüketilmektedir. Ülkedeki başlıca işlenmiş et ürünü sucuktur(kurutulmuş, çiğ, kürlenmiş ve fermente sosis) bunu pastırma(çok baharatlı, doğal yolla kurutulmuş ve fermente edilmemiş sığır eti), kavurma (derin kızartılmış, küp doğranmış, katı hayvan yağında depolanan et) ve emülsifiye et ürünleri takip etmektedir. Artan kentleşme ile ve sosyo-ekonomik değişimlerin sonucu olarak tüketim eğilimleri işlenmiş et ve endüstriyel gıdaya doğru eğilim göstermektedir. Ancak, gıda endüstrisindeki ortalama kapasite kullanımı % 70 ile 80 arasında iken bu rakamın et işleme sektöründe daha düşük olduğu tahmin edilmektedir.

Kırmızı et işleme sektörü 1,530 adet tesis ile parçalı bir yapı içerisindedir. Bu işletmeler arasında en büyük beş işletme toplam üretimin % 8'ini karşılamaktadır. Ekonomi açısından kaçınılmaz olan birleşmeler ve yurtiçi talepte öngörülen artış sonucunda sektörde daha fazla yatırım gerekmektedir. Et işleme tesisleri çoğunlukla birkaç ilde yoğunlaşmıştır ve artan talebi karşılamak için bu illerin çoğunda yeni yatırım yapılmasına ihtiyaç duyulmaktadır.

Tablo 9. Onaylanmış et işleme tesislerinin büyüklüklerine göre dağılımı

Kapasite (ton/gün)	Toplam
0 – 0.5	525
0.5-5.0	285
5.0 +	89
Toplam	899

Öte yandan, 899 adet et işleme tesisi 5996 sayılı yasa ile getirilen zorunluluklara uyum sağlayarak tescillenmiştir. 0,5 – 5,0 ton/gün kapasite aralığında olan işletmeler kapasitelerini arttırmak durumundadır ve getirilen standartları karşılayabilmek için yeni yatırımlar yapmaları gerekmektedir.

Süt sektöründe olduğu gibi, bu sektörde de eğitim ve yenilenebilir enerji kullanımına yönelik tedbirlerin alınması gerekmektedir.

Kanatlı Eti Sektörü

Türkiye'de kanatlı et yetiştiriciliği piliç, hindi, ördek ve kaz üretimini kapsamaktadır. 2012 sonundaki toplam kanatlı üretimi yaklaşık 169 milyon broyler, 2.8 milyon hindi, 0.7 milyon kaz ve 0.4 milyon ördek olarak gerçekleşmiştir. Sektörün yıllık büyümesi, en çok artan yurtiçi tüketimi nedeniyle son dört senede % 9 civarındadır. 2013'te 19.4 olan kişi başı tüketimin 2016'da 21.8'e yükselmesi beklenmektedir. Kanatlı etinin % 80'i yurt içinde tüketilmektedir. Sektör döllenmiş yumurta, civciv, damızlık ve yem gibi ithal girdilere oldukça bağımlı durumdadır.

Sektör analiz raporunda belirtildiği üzere, üretici çiftlik ve kuluçkahanelerin sayısı 2013'te 402 olmuştur ve 9,444 adet broyler çiftliği bulunmaktadır. Broyler üretiminin yaklaşık % 80-85'i sözleşmeli çiftçilik şeklinde yapılmaktadır. Kesimhane, parçalama tesisi, ikincil işleme üniteleri ve çoğu zaman da kuluçkahane ve yem değirmenine sahip işletmeler civcivlerin yetiştirilmesi için çiftçilerle sözleşme imzalamaktadırlar. Bu sistem üreticileri neredeyse bütünüyle pazardan koparmaktadır. İşgücü, üretim riski ve çevre koruma tedbirleri ile uğraşmanın yükü yetiştiricilerin üzerinde kalmaktadır.

Tablo 10. Kanatlı çiftliklerinin büyüklüklerine göre dağılımı

Hayvan Sayısı	Çiftlik Sayısı (%)
Tavuk: 5,000 – 25,000	55.1
Tavuk: 25,001 – 50,000	27.1
Tavuk: 50,000 – 100,000	12.3
Tavuk: 100,000 +	1.5
Hindi: 1,000 – 4,000	1.8
Hindi: 4,001 – 8,000	0.8
Hindi: 8,000 +	0.8
Ördek	0.1
Kaz	0.5

Tablo 10 kanatlı sektörünün yapısını göstermektedir. 5.000'den az hayvana sahip işletmeler ekonomik açıdan varlığını sürdürme sınırının altında olduğundan ve genellikle bahçe tavukçuluğu olarak kabul edildiğinden tabloya dâhil edilmemiştir. Öte yandan, üretimin çoğunluğu daha büyük çiftliklerde gerçekleşmektedir. Sözleşmeli yetiştiricilik yapıyor olsalar da olmasalar da bu işletmelerin bina ve ekipman açısından yenilenmeye ihtiyaçları vardır. 100,000'in üzerinde kapasiteye sahip kuruluşlar ulusal zorunluluklara uyum sağlamakta ve pazarda rekabetçi bir biçimde yer alabilmektedirler.

Türkiye'de kuş gribine rastlanmasa da (son salgın Nisan 2008'de olmuştur) Newcastle (yalancı veba) hastalığı sık görülmektedir. Kanatlı sektöründe biyo-güvenlik önlemlerinin uygulanması, kanatlıların biyolojik tehlikelerden korunmasında önemli bir yer tutmaktadır. Gerekli biyo-güvenlik önlemlerinin alınması küçük ve orta ölçekli yetiştiricilerin çözmesi gereken en önemli sorunlar arasındadır. Tel örgülerle çevrili çiftliklere tek noktadan giriş ve araçların dezenfekte edilmesi ile ilgili tedbirler düzenli olarak uygulanmamaktadır. Ölü hayvanların saklanması ve bertaraf edilmesi genellikle çiftlik alanı içerisindeki gömü alanları şeklinde gerçekleştiğinden önemli bir sorun olmaya devam etmektedir. Kanatlı yetiştiricilerinin yalnızca ekipman konusunda değil, çiftçi eğitimi konusunda da yatırıma ihtiyacı bulunmaktadır.

Küçük ve orta ölçekli kanatlı çiftlikleri, rekabet edebilirliklerini arttırmak için biyo-güvenlik ve hayvan refahı koşullarını iyileştirmeli ve üretim maliyetlerini düşürmelidirler. Örneğin, yetersiz ısı yalıtımı hayvan kaybını % 10'a kadar arttırabilmektedir. Gübre depolama ve imha sistemleri yok ya da yetersizdir. Sonuç olarak AB uyumlu çiftliklerin sayısı asgari düzeydedir.

Kanatlı işletmelerinin bir diğer sıkıntısı da nüfus artışı nedeniyle pek çok çiftliğin şu anda yerleşim alanlarında kalmış olması ve taşınması gerekliliğidir.

Sektörde broylerin yanı sıra kısıtlı sayıda da olsa hindi üretilmektedir. 2007'de yapılan bir çalışma, Türkiye'nin batı illerinde kurulu yaklaşık 430 hindi çiftliği olduğunu ortaya koymaktadır. Hindi nüfusunun yalnızca % 25'i kümeslerde yetişmektedir. Toplam hindi eti

üretimi yaklaşık 12,000 ton iken AB'nin toplam hindi eti üretimi 1.6 milyon tondur. Hindi her ne kadar tavuk ya da kırmızı ete iyi bir alternatif olsa da büyük ölçüde tüketici tarafındaki bilgi eksikliği nedeniyle üretimi sınırlı düzeyde kalmaktadır.

Kaz eti de yurtiçi tüketim için umut veren bir alternatiftir. Senelik kaz eti üretimi yaklaşık 10,000 tondur ve kazlar genellikle iklimin daha uygun olduğu kuzeydoğu illerinde yetiştirilmektedirler. Tüm kaz varlığının % 26'sından fazlası Kars ve Ardahan illerindedir. Kazlar, ete ek olarak tüyleri ve ciğerleri için de yetiştirilmektedir.

Kanatlı sektöründe özellikle de biyo-güvenlik bilgisine sahip kalifiye eleman eksikliği yaşanmaktadır.

Kanatlı çiftliklerinin diğer yetiştiricilik faaliyetlerine göre daha fazla enerji harcadığına dikkat edilmelidir. Uzun süreli aydınlatmalar, kış boyu süren ısıtma ve yaz boyu süren serinletme, besleme ve sulama sistemleri çok fazla enerji harcamaktadır. Yenilenebilir enerji kullanımı bir yandan maliyetleri düşürürken bir yandan da karbondioksit salımını azaltabilir. Biyoyakıt olarak tavuk gübresi kullanımı küçük ve orta ölçekli çiftlikler için uygun olmasa da bu çiftliklerden tavuk gübresi toplanması geri dönüşü olan bir yatırım olabilir.

Türkiye'de 79 adet kanatlı kesimhanesi bulunmaktadır. Bunların 50'si 5996 sayılı yasa ile uyumlu iken, 29'u gerekliliklere uymak için binalarını ve/veya ekipmanlarını yenilemek zorundadır. Kapasitelerine göre kesimhanelerin dağılımı Tablo 11'de verilmiştir. Günde 1,000-5,000 kapasite aralığına sahip kanatlı kesimhaneleri rekabet edebilirlik düzeylerini yükseltmek için kapasitelerini ve verimliliklerini arttırmalıdırlar.

Tablo 11. Onaylanmış tavuk kesimhanelerinin kapasitelerine göre dağılımı

Kapasite (hayvan / saat)	Sayı
0-1,000	29
1,000-5,000	6
5,000+	15
Toplam	50

Kesimhanelerin kanatlı yetiştiricilerine yakın olması sektörün ekonomik sürdürülebilirliği açısından kritiktir. Sözleşmeli yetiştiricilik yapan büyük kuruluşlar sektör için yeterli kapasite yaratmaktadır. Ancak, hâlen çevre standartlarına uyum sağlaması gereken ve yenilenebilir enerjiye yatırım yapması gereken firmalar vardır.

Kanatlı eti işleyen kuruluşların sayısı 488 adettir. Bunların 423'ünün 5996 sayılı yasa ile uyumlu oldukları onaylanmıştır. Bu kuruluşlar birkaç ilde yoğunlaşmaktadır. Sektörün dinamizmi 0.5 – 5.0 ton/gün kapasite aralığına sahip kuruluşlara bağlı olduğu için kesimhaneler gibi bu firmaların da çevresel standartlara uymaları, yenilenebilir enerjiye yatırım yapmaları ve sonuç olarak da rekabet edebilirliklerini geliştirmeleri gerekmektedir.

Tablo 12. Onaylanmış kanatlı eti işleme tesislerinin büyüklüklerine göre dağılımı

Kapasite (ton/gün)	Sayı
0 – 0.5	225
0.5-5.0	138
5.0 +	60
Toplam	423

<u>Yumurta</u>

Türkiye'deki yumurta üretimi son 3 sene içerisinde ortalama % 10'luk bir artışla 2012'de 15 milyara ulaşmıştır. Bu artış temel olarak yurtiçi talepteki artıştan kaynaklanmaktadır. Yumurtada kişi başı tüketimin artacağı öngörülmektedir. Türkiye'de 84.7 milyon yumurta

tavuğu bulunmaktadır. Kanatlı et sektörünün aksine yumurta sektörü parçalıdır ve daha az örgütlüdür.

Sektör analiz raporunda belirtildiği üzere, yumurta sektörünün yapılanması kanatlı et sektöründen çok farklıdır ve yumurta üretimi çoğunlukla küçük ve orta boy çiftliklerde geleneksel kafesli barınak sistemi kullanılarak yapılıyor. Yumurta Üreticileri Merkez Birliği'nin (YUM-BİR) 2013 tahminine göre yumurta çiftliklerinin % 11'i 20,000 tavuk kapasitesinin altında, % 41'i 20,000 - 60,000 tavuk arasında, % 11'i ise 60,000-100,000 tavuk aralığındadır. 100,000'in üzerinde hayvan kapasitesi olan çiftliklerin yüzdesi % 37dir. 20,000-100,000 kapasite aralığında olanlar faaliyetlerini sürdürebilmek ve pazardaki rekabet edebilirliklerini arttırmak için tesislerini yenilemek durumundadırlar.

23.12.2011 tarihinde 28151 sayılı Resmî Gazetede yayınlanan "Çiftlik Hayvanlarının Refahına İlişkin Yönetmelik", diğerlerinin yanı sıra (AB)1999/74 sayılı Tüzük ile uyumludur, yumurta tavuklarının korunmasına dair minimum standartları kapsamakta ve yumurta tavukları için kafes yapıları ve alternatif sistemleri tanımlamaktadır. Yönetmeliğe göre, yumurta tavuğu yoğunluğu, geleneksel kafes kullanımının terk edilmesi ve alternatif sistemler ile zenginleştirilmiş kafeslerin kullanılmaya başlanması ile azaltılmalıdır. Üreticilerin çoğu halen 2014 sonunda kaldırılacak ve 2015 sonuna kadar da uzatılma olasılığı olan kafes sistemlerini kullanmaktadır. Yönetmelik gerekliliklerine uymak için çiftçilerin yeni yatırımlar yapmaları gerekecek ve yatırım masrafları da yumurta fiyatlarına yansıyabilecektir.

Kanatlı sektöründe belirtilen sorunların çoğu yumurta üretimi için de geçerlidir. Biyo-güvenlik, küçük ölçekli yumurta üretim çiftliklerinde çözülmesi gereken bir sorundur. Erişim kontrolü, dezenfeksiyon, ölü tavukların imha edilmesi ve bahçe yetiştiriciliğinin genişletilmesi sorun teşkil etmektedir. Kanatlı yetiştiricilerinde olduğu gibi kimi yumurta yetiştiricileri de şehir büyümesinin sonucu meskun mekanlarda kalmışlardır ve bunların taşınması gerekmektedir.

Meyve ve Sebze Sektörü

Meyve ve sebze sektörü Türkiye'de nispeten güçlü bir yapıdadır. 2013'te toplam meyve sebze üretimi 46,7 milyon ton olarak gerçekleşmiştir. Bu miktarın 28.5 milyon tonu sebze iken 18.2 milyon tonu meyvedir. Tüm ürünler bir borsa görevi gören haller üzerinden pazarlanmak zorundadır. Yasalar uyarınca tüm üreticilerin satışlarını hale bildirmeleri gerekmektedir. Bu yüzden, ticareti yapılan tüm meyve ve sebze (köy pazarlarında yapılan ihmal edilebilir düzeydeki yerel ticaret dışında) hallerde kayıt altına alınmaktadır.

Sektörde başta gelen yüksek kayıplara ilişkin yapısal sorun şunlardan kaynaklanmaktadır: uygun olmayan hasat ve taşıma yöntemleri; depolama tesislerinin eksikliği; paketleme eksikliği; ve işleme için eski ekipmanların kullanılması. Hasat sonrası ürün kayıpları kimi bölgelerde % 40'a kadar çıkabiliyorken tüm Türkiye'de % 25 düzeyindedir. Soğuk depolama tesislerinin toplam kapasitesi, toplam meyve ve sebzenin yalnızca % 2'sine karşılık gelmektedir.

Hasat sonrası ürün kayıplarını önlemenin bir yolu da kurutmadır. Meyve kurutma Türkiye'de önemli bir ekonomik faaliyettir. Kuru üzüm, kuru kayısı ve kuru incir hem iç hem de dış pazarlarda talep gören önemli kurutulmuş ürünlerdir. Modern kurutma ekipmanlarının kullanımı nispeten yeni ve sınırlıdır. Bu yüzden, kurutma işlemlerinin çoğu aflatoksinlerin açığa çıkmasına neden olan açık havada güneş altında kurutma yöntemleri kullanılarak yapılmaktadır

ISO 9001:2000, ISO 22000, HACCP, GAP ve GLOBALGAP gibi sertifikasyon sistemlerinin itibar görmesi gıda güvenliği ve çevre koruma konusundaki bilinç artışının bir kanıtıdır. Türkiye'deki ihracatçılar bu sertifikaları edinmekte başarılı olsalar da işleme tesislerinde ve üreticilerde bu uygulamalar yaygın değildir. Parçalanmış tedarik zinciri bu durumun başlıca sebebidir.

Organik Tarım

Sektör analiz raporunda belirtildiği üzere, organik tarım ve organik tarıma uygun arazi, toplam tarım alanının küçük bir kısmını oluşturmaktadır. Organik tarımın toplam tarım içerisindeki payı yaklaşık % 0.5dir. Türkiye'de üretilen başlıca organik ürünler elma, buğday, domates, mercimek ve zeytindir. Toplam organik tarımsal üretim 209,000 ton civarındadır. Organik ürünlerin çoğu ihraç edilmektedir. Organik tarımda ihracat oranı % 80 - 90 civarındadır.

Kurutulmuş meyveler organik tarım ürünlerinin hâlen önemli bir bölümünü oluşturmakta olup organik tarım üreticilerinin % 45'i kuru meyve üretmektedir. Kuru kayısının yaklaşık % 15'i, kuru üzümün % 5'inden fazlası ve kuru incirin yaklaşık % 20'si organik yöntemler kullanılarak üretilmektedir. Organik meyveye olan talep çoğunlukla yurt dışından (özellikle AB ve diğer batı ülkelerinden) gelmekte ve gerek yurtiçi gerekse de yurtdışı pazarlardan gelen talep sonucunda organik üretim Türkiye'de artmaktadır.

Artan talebin sonucu olarak organik tarıma ayrılmış tarım alanları 2007 ve 2012 yılları arasında % 303 artmıştır. Aynı dönemde, organik ürünlerdeki artış % 208 olmuştur.

Organik tarım politikaları ve uygulamaları aşağıda bölüm 3.3'ün altında verilmiştir.

Balıkçılık – tatlı su balık yetiştiriciliği ve balık ürünleri işleme

Türkiye'de 2,291 (1,883 tatlısu ve 408 deniz) balık çiftliği bulunmaktadır. 1,883 tatlısu yetiştiricisinin ortalama kapasitesi 115 MT/yıldır. Tatlı su yetiştiricilerinin profili Tablo 13'te verilmiştir..

Tablo 13. Tatlısu ürün yetiştiricilerinin profili

Kapasite Aralığı (ton)	Çiftlik sayısı	Çiftlik %'si	Üretim (ton)	Üretim %'si
0 - 10	658	34.9	1,758	1.4
10-100	816	43.4	13,988	11.4
100-300	169	9.0	17,883	14.5
300+	240	12.7	89,391	72.7
Toplam	1,883	100.0	123,020	100.0

2002 ve 2011 arasında, tatlısu ürünleri yetiştiriciliği üretimi yaklaşık 4 kat artarak yılda 123,019'tona ulaşmıştır. Bu performans doğru yönetilirse tüm paydaşlar için kazançlı olabilecek daha yüksek potansiyelli dinamik bir tatlısu üretimi sektörünün habercisi olabilir.

Türkiye'deki tatlı su yetiştiriciliğinin kalitesi AB ülkelerinde iyi bir şekilde tanınmaktadır. Büyük yetiştiriciler kalite sistemlerini standartlaştırma sürecindedirler. Daha büyük

üreticilerin tümü ise istenen ulusal ve uluslararası pazar standartlarını sağlayabilmek için farklı kalite sistemleri kullanmaktadır.

Tatlısu alabalığı, Türkiye kültür balıkçılığı üretiminin % 52'sinden fazlasını oluşturmaktadır ve en büyük paya sahiptir. Onu sırasıyla % 30.8 ve % 14.5 ile levrek ve çipura izlemektdir. Bu üç tür ulusal kültür balıkçılığı yetiştiriciliğinin % 97.7'sini oluşturmaktadır. Geriye kalan yaklaşık % 3 içerisinde sazan (Cypriniuscarpio), tuzlusu alabalığı, ton balığı (Thunnusthynnus) ve Akdeniz midyesi (Mitilusgalloprovincialis) yer almaktadır. Alternatif balık türlerinin benimsenmesi ile sektörde çeşitlilik artmaya başlamıştır.

Başlıca işlenmiş balık ürünleri donmuş balık; kurutulmuş, tütsülenmiş ve konservelenmiş balık; balık unu & yağı; balık yemi ve balık konservesidir

5996 sayılı yasa ile uyumlu 182 su ürünü işleme tesisi (158 balık, 10 çift kabuklu yumuşakça ve 14 kurbağa bacağı ve salyangoz) bulunmaktadır. Bunlar tüm su ürünleri işleme tesislerinin % 80'ine karşılık gelmektedir. Sektörün yapısı tablo 14'de verilmiştir. Tabloda görüleceği üzere balık işleme tesislerinin % 55'i 100 - 2,000 MT/yıl kapasiteye sahiptirler ve üretimin yaklaşık % 28'inden sorumludurlar.

Tablo 14. Balık işleme sektörünün yapısı, GTHB, 2013

Kapasite (MT/syıl)	İşletme sayısı (%)	Üretim * (%)
0-100	14	0.6
101-600	29	2.4
601-1400	19	9.6
1401-2000	7	15.9
2001-4000	9	26.9
4000 +	22	44.7
*Tahmini ortalama kapasite değerlerine dayanılarak hesaplanmıştır		

Onaylanmış kuruluşların yarısı (94 işletme) hâli hazırda AB'ye ihracat yapmaktadır ve AB standartları ile uyumludur. Geri kalan tesisler soğuk zincirlerini geliştirmek ve AB hijyen ve gıda güvenilirliği standartlarına uyum sağlamak zorundadırlar.

İşleme tesisleri deniz çiftliklerinden ve balık yataklarından gelen balıkları işlemek amacıyla çoğunlukla kıyı yerleşimlerinde kuruludur. Tatlısu çiftliklerine yakın yeni tesislere ihtiyaç bulunmaktadır.

Su ürünleri girdisi (balık yemi) doğrudan son tüketiciye ulaşmakta ve büyük su ürünleri yetiştiricileri yatay ve dikey olarak entegre oldukları için farklı yapılar göstermektedir.

Ormancılık

Türkiye'deki orman alanlarının neredeyse tamamı devletin elindedir ve Orman ve Su İşleri Bakanlığı'na bağlı Orman Genel Müdürlüğü tarafından yönetilmektedir. Özel sektör ve kişilere ait ormanlar tüm orman alanlarının % 0.1'inden azını (yaklaşık 18,999 ha) oluşturmaktadır. Ormanlar, Orman Yönetim Birimleri tarafından geliştirilen 10-20 senelik yönetim planları dahilinde yönetilmektedirler. Orman yönetim planları; deneme alanlarından alınan toplam varlık, artış, tür ve verim bilgileri kullanılarak hazırlanan katalog çalışmalarına dayandırılmaktadır.

2005-2012 döneminde yenilenen yönetim planları kataloğuna göre, Türkiye'deki toplam orman alanının 21.7 milyon ha olduğu belirlenmiştir. Bu miktar ülke alanının % 27.6'sına karşılık gelmektedir.

Senelik ortalama odun üretimi, koruluk ormanlardan elde edilen 13,269,618 m^3 ve baltalık ormanlardan elde edilen 3,725,583 m^3 ile toplam 16,995,201 m^3'dür.

Türkiye'de ormancılık sektörü için yapılması gereken başlıca dört eylem bulunmaktadır. Bunlar:

1) Ormancılığa bağlı nüfusun yoksulluğunun azaltılması.
2) Orman kalitesinin iyileştirilmesi, toprak erozyonunun ve doğal varlıkların zarar görmesinin engellenmesi.
3) Çok amaçlı orman planlaması.
4) Ormancılık sektörünün ekonomik kapasitesinin iyileştirilmesi.

Danışmanlık Hizmetleri

Çiftçilerin kapasitesini geliştirmek amacıyla GTHB belli konularda farkındalık yaratmaya ve çiftçilere yeni teknolojileri tanıtmaya yönelik yayınlar üretmekte ve dağıtmaktadır. Yayın ve tanıtım hizmetleri, tarımsal üretim yapan ve kırsal kesimlerde yaşayan tüm çiftçilere ücretsiz olarak verilmektedir. Yayın hizmetleri il ve ilçelerde GTHB müdürlükleri ve el sanatları eğitim merkezleri tarafından sağlanmaktadır.

GTHB'nin yayın ve danışmanlık hizmetleri ulusal politikalar doğrultusunda çiftçiler, kadınlar ve gençler için eğitim etkinlikleri ve köylerde çiftçi günleri düzenlemeyi kapsamaktadır. Her GTHB il müdürlüğü altında kırsal kalkınma ve örgütlenme şube müdürlüğü ve koordinasyon ve tarımsal veriler şube müdürlüğü bulunmakta olup çiftçilerin kapasitelerini geliştirmek için etkinlikler düzenlemektedirler. Bu şube müdürlükleri tarafından çiftçilere yönelik eğitim programları, seminerler ve yayım hizmetleri düzenlenmektedir.

Halen 81 ilde 2,120 tarım danışmanı bulunmaktadır. Buna ek olarak, 106 birlik, 7 dernek, 31 kooperatif ve 126 ziraat odası tarafından da çeşitli danışmanlık hizmetleri verilmektedir. Bu kuruluşların ve danışmanlık hizmeti veren kişilerin becerilerini değerlendirmek ve etkinliklerini gözlemlemek için bir izleme sistemine ihtiyaç vardır.

Danışmanlık ile ilgili bir tedbir yürürlüğe girmeden önce mevcut danışmanlık mekanizmalarının kapasiteleri ayrıntılı olarak analiz edilecektir.

Meslekî Eğitim

Bölüm 3.1'de gösterildiği gibi, kırsal alanlardaki eğitim düzeyi oldukça düşüktür ve çiftçilerin çoğu faaliyet gösterdikleri alanda formal bir eğitime sahip değildirler. Türkiye'de ziraat meslek liseleri ve iki senelik yüksek okullar bulunmakla birlikte mezun sayısı hayli azdır ve mezunların çoğu gıda işleme sektörü tarafından istihdam edilmektedir.

GTHB il müdürlükleri tarafından sağlanan bilgi hizmetlerden başka çiftçilere meslekî eğitim sağlayan kurulu bir sistem bulunmamaktadır.

Çiftçilerin eğitim ihtiyaçlarına yönelik bazı çalışmalar GTHB tarafından yapılmaktadır. Çiftlik ve finans yönetimi ile yeni üretim teknolojileri gibi alanlar genel eğitim ihtiyacı duyulan alanlar olarak belirlenmiştir. Eğitim ihtiyaçlarının ayrıntılı bir değerlendirmesi program altındaki ilgili tedbir yürürlüğe girmeden önce yapılacaktır.

Tarımsal Krediler

Ziraat Bankası ve diğer ticari bankalar çiftçilere kredi imkanı sunmaktadır. Bu krediler uzun vadeli ve sübvanse edilen düşük faizli krediler şeklindedir. Tarım kredisi sabit faiz oranı her yıl devlet tarafından yayımlanmaktadır. Bu oran, ticari bankalarının sunduğu ticarî kredi oranlarından daha düşüktür. Yatırım alanına göre yayımlanan faiz oranı üzerinden indirim yapılabilmekte, kimi yatırım alanlarında (büyükbaş hayvan alımı gibi) kredi faizleri % 0'a kadar düşebilmektedir. Ziraat Bankası'nın yanı sıra kimi ticari bankalar da tarım yatırımları için danışmanlık ve bilgi hizmetleri de sağlamaktadır.

GTHB, IPARD faydalanıcılarına kırsal kredi sunmaları için 18 banka ile protokol imzalamıştır. Bankalar tarafından sağlanan finans modelleri belirlenerek TKDK web sitesinden duyurulmaktadır.

Şimdiye kadar 19 banka 754 yararlanıcıya toplam 671,369,419 TL'lik kredi sağlamıştır. Yine de kamu fonlarından yapılan yardım tüm yatırım bütçesini karşılamadığından ek teminat gerekmektedir. Teminat uygulaması genellikle mal varlığı üzerine konan ipotek şeklinde uygulandığından düşük değerlendirme oranları ve prosedürler yüzünden sık sık sorun yaşanmaktadır. Kredi Garanti Fonunun IPARD yararlanıcılarının teminatlarını % 80'e kadar üstlenmeye başlaması her ne kadar umut vericiyse de KGF'nın teminat sağladığı proje sayısı şimdiye dek 7 ile sınırlı kalmıştır. Bu mekanizmanın daha etkili olabilmesi için kimi iyileştirilmelere ihtiyaç vardır. İpoteğin teminat olarak sayılmasını sağlayan bir adımın atılması sonucunda bankaların kredi sağlama imkanları genişletilmiştir. Ayrıca, yararlanıcılara kredi sağlanması amacıyla Tarım Kredi Kooperatifleri Merkez Birliği ile de protokol imzalanmıştır.

Kırsal kredilere yönelik belirlenmiş olan sorunlar şunlardır:

- Yararlanıcıların tarım kredisi kullanmalarının önündeki engel olan yüksek faiz ve komisyon oranları.
- Mülk değerinin teminatı karşılayamaması, bankaların düşük değer biçmeleri.
- Sübvansiyonlu kredilerin kısıtlı olması, yararlanıcıların kredi notlarının düşük olması nedeniyle bu kredilerden yararlanamamaları.
- Mevcut borçlar, özellikle de Tarım Kredi Kooperatifleri'ne olan borç nedeniyle kredi alınamaması.
- Bürokratik kredi prosedürleri.
- TKDK tarafından onaylanan proje değeri ile ticari bankaların değerlemeleri arasındaki uyuşmazlık.
- Tarım projelerinde yatırım geri dönüşünün düşük olması.

3.3. Çevre ve Toprak Yönetimi

Türkiye'nin toplam yüzölçümü 785.345 km² olup bunun 774.836 km²'si (% 98.7) 10.509 km²'si göl, akarsu vb. su alanları dışında kalan toprak alanlarıdır. Toprak alanlarının % 31,5'i ekilebilir arazidir.

Ülke, ortalama 1,132 m'lik rakımla dağlık bir yapıya sahip olup en yüksek noktası 5,185 m (Ağrı Dağı)dir. Kuzey (Karadeniz), Güney (Akdeniz) ve Batıda (Ege Denizi) sahiller ile çevrelenmiştir. Çeşitli dağ sıraları genellikle kuzey ve güney sahillerine paralel olarak uzanmakta ve inişli çıkışlı Anadolu Platosunu çevrelemektedir. Bu dağ sıraları batıda 500 m, doğuda ise 2,000 m'nin üzerinde yüksekliklere sahiptir.

Genel iklim Akdeniz iklimi olarak kabul edilmekle birlikte coğrafî yapıya göre farklı iklim tipleri gözlenebilmektedir. Geniş kıyı şeritleri ve yüksek dağlar iklim çeşitliliğinin ana nedenidir. Coğrafî karakteristiklerin bir sonucu olarak bölgesel iklim tipleri gözlenmektedir. Örneğin, ülke genelinde ortalama yağış miktarı 670 mm iken bu rakam iç Anadolu'da 250 mm'ye düşmekte, Doğu Karadeniz Bölgesi kıyılarında ise 2500 mm'ye kadar çıkmaktadır.

Türkiye'nin doğal bitki örtüsünün ana özellikleri otlaklar, ormanlar ve fundalıklardır. Karadeniz bitki örtüsü ise çam, ladin ve köknar gibi iğneyapraklı ağaçları içeren ormanlardır. Yarı nemli ılık Akdeniz iklimi altındaki batı ve güney bölgelerde topografinin de etkisi ile tipik Akdeniz bitki örtüsüne rastlanmaktadır. Yaban zeytini, keçiboynuzu, meşe, dişbudak, melengiç, fıstık çamı, defne, meyankökü, mersin ve hayıt gibi farklı maki türleri gözlemlenebilir.

Anadolu'nun iç bölgeleri yarı kurak bir iklime sahiptir ve bozkır en karakteristik tipidir. Bitki örtüsü örnekleri senelik ya da birkaç senelik bodur çalılıklar ve dikenli çalılar (yavşanotu, deve dikeni vb) ile yonca, fiğ, arpa ve nemli bölgelerde mürdümük gibi yem bitkileridir. Doğu Anadolu bitki örtüsü yüksek dağlar nedeniyle mera ve otlaklardan oluşursa da yaprak döken ağaçlardan ve çam ağaçlarından oluşan ormanlara da rastlanabilir.

<u>Arazinin terk edilmesi ve marjinalleşme</u>

Bölüm 3.1'de belirtildiği gibi, Türkiye'de kırsal alanlardan kentsel alanlara göç, uygun olmayan sosyo-ekonomik koşullar ve kırsal alanlardaki altyapı eksikliği nedeniyle hâlen sürmektedir. Nüfus kaybı kırsal alanları ve çevreyi olumsuz yönde etkilemektedir. Arazi terk edilmesi özellikle tarım bakımından verimi düşük bölgelerde yaygındır.

Şehirleşmenin sonucu olarak metropol alanların çevresindeki tarım alanları barınma ya da ticari amaçlarla kullanılmaya başlamıştır. Türkiye Ziraat Odaları Birliği, 1995-2003 yılları arasında aktif olarak tarım amaçlı kullanılan toprağın 26.83 milyon hektardan 24.44 milyon hektara düştüğünü tahmin etmektedir. Sulama altyapılarını da içeren tarım topraklarının kaybına, sanayi ve turizm etkinliklerinin yoğunlaştığı bölgelerde sık rastlanmaktadır.

<u>Toprak kalitesi ve erozyon</u>

Türkiye'deki toprak bozunumu sorunları başlıca su ve toprak erozyonu, tuzlanma, alkalizasyon, toprak yapısının bozulması ve sıkışması, gölleşme, biyolojik bozulma ve toprak kirliliğidir

Türkiye'nin topraklarının % 86'sı bir şekilde erozyona maruz kalmaktadır. 24.44 milyon ha ekilebilir arazinin % 59'u erozyon tehdidi altındadır. Ulusal çapta yürütülen toprak etüdleri 2.78 milyon ha arazinin tuzlanma, 1.5 milyon ha arazinin ise çölleşme tehlikesi taşıdığını

göstermektedir. Çölleşme tehlikesi altındaki tarım arzileri ekili alanların % 5.48'ine denk gelmektedir.

Aşırı sulama, su tahliyesi eksikliği ya da drenaj kanallarının bakımsızlığı ve gübre sızıntısı; sonucunda toprak verimini azaltmakta ve topraktaki sodyum düzeyini yükselterek tuzlanmayı arttırmakta ve en sonunda çoraklığa neden olmaktadır..

Türkiye'de erozyonun hızlanarak devam etmesinin başlıca nedenleri ormanların tahrip olması, otlak alanlarının aşırı kullanımı, toprağın yanlış kullanımı ve ekili alanların kötü yönetimidir (yanlış sürme, anız yakılması, teraslama gibi kırsal altyapının terk edilmesi ve uygunsuz ya da aşırı sulama).

Türkiye'deki geniş çayır alanları biyoçeşitliliğin yanı sıra toprak korunmasına da yardımcı olmaktadır. Toplam çayır alanı azalıyor olsa da GTHB bu alanları iyileştirmek için çalışmalarda bulunmaktadır. 2002-2012 arasında, 420 bin ha'dan fazla çayır alanı üzerine 866 ıslah projesi uygulanmıştır.

Su Kalitesi

Su kaynaklarındaki başlıca sorunlar; Küresel İklim Değişikliği, sosyo-ekonomik gelişme sonucunda su tüketim alışkanlıklarındaki oluşan değişiklikler ve turizm ve tarım sektörlerinin aşırı talebidir. Türkiye'de sulamayla ilgili olarak aşağıda belirtilen sorunlar gözlenmektedir; yer altı suyunun aşırı pompajı, sulama suyunda israf, sunî gübre ve kimyasal kullanımı sonucu ortaya çıkan kirlilik ve yetersiz su tahliyesi sistemleri nedeniyle ortaya çıkan toprak bozulumu. Çıkartılan toplam suyun neredeyse dörtte üçünün tarım amaçlı kullanılması nedeniyle sulama yer altı su rezervleri için tehdit oluşturmaktadır. Artan nüfusun artan ihtiyaçlarının karşılanması sonucunda tarımın yer altı suyuna yaptığı baskının gelecekte daha da artması beklenmektedir.

Devlet Su İşleri verilerine göre tarım alanlarının % 32'si sulanmaktadır. Arazilerin çoğu yüzey sulama yöntemi ile sulanmaktadır. Sulama yöntemlerine göre toprağın dağılımı aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 15. Sulanan arazinin sulama tipine göre dağılımı (%, 2012. Devlet Su İşleri)

Yüzey sulama	Yağmurlama	Damlatma
77	15	8

Yüzey sulamasının su kullanımı açısından verimi yaklaşık % 40 ile çok düşük seviyelerdedir. Su kaynakları üzerindeki tek baskı tarımdan kaynaklanmasa da basınçlı sulama tekniklerinin (damla sulama) kullanımı, tarlalara tahliye edilen suyun optimum düzeye getirilmesi ve dikkatli su yönetimi çok büyük önem taşımaktadır. Bu tür çalışmalar desteklenerek tarımsal faaliyetlerin Türkiye'nin önde gelen çevre sorunlarına çözüm üretmesi sağlanmalıdır.

Yüzey sulama, su israfına neden olmanın yanı sıra gübre kullanımının düşük olduğu bölgelerde bile sunî gübrelerin ve bitki koruma ürünlerinin yer altı sularına sızarak su kaynaklarının kirlenmesine de sebep olmaktadır. Tarımsal faaliyetlere bağlı nitrat kirlenmesine karşı su kaynaklarının korunmasına dair 91/676/AET Direktifi ile paralel olan mevzuat 2004 yılında yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Sözkonusu mevzuat ile birlikte su kalitesi gözlem ağı kurulmuş ve nitrata hassas bölgelerin taslak listesi yayınlanmıştır. Taslak liste 53 ilde bulunan 25 su havzasını ilgilendirmektedir. Beyan edilen toplam alan,

Türkiye'nin toplam alanının % 19.02'sine karşı gelmektedir. Bu liste GTHB ile Orman ve Su İşleri Bakanlığı'nın ortak yürüttüğü bir çalışma ile son biçimini alacaktır. Ayrıca bir eylem planı hazırlanmaktadır ve tarım kaynaklı kirliliğe dair farkındalık yaratma çalışmaları sürdürülmektedir.

Sunî gübre ve pestisit kullanımı

Türkiye'de pestisit kullanımı gelişmiş ülkelere oranla düşük seviyelerdedir Pestisitler en çok Akdeniz ve Ege Bölgeleri'nde karma üretim yapılan alanlarda kullanılmaktadır. Tarımın yoğun olarak yapıldığı bu bölgelerde pestisit kullanımı yüksek ve gelişmiş ülkeler düzeyine yaklaşmaktadır. Meyve ve sebzeler çoğunlukla bu bölgelerde yetiştirilmekte olup bu bölgeler çoğunlukla uluslararası pazarlara ihracat yapan gıda sanayine ham madde sağlamaktadır. Türkiye'de pestisit kullanımı aşağıdaki tabloda verilmiştir. Pestisitler arasında en çok tüketilenler mantar öldürücü ilaçlardır (% 45), bunu yabani ot ilaçları (18) ve böcekkıranlar (% 15) izlemektedir.

Tablo 16. Türkiye'de pestisitlerin tüketimi (kg/lt)

Yıl	Böcekkıranlar	Mantar öldürücüler	Otkıranlar	Kene öldürücüler	Kemirgen öldürücüler	Diğerleri	Toplam
2006	7.628.215	19.899.724	6.955.585	901.999	2.877	9.987.399	45.375.799
2007	21.045.632	16.706.631	6.668.653	966.488	50.925	3.277.315	48.715.644
2008	9.250.719	17.862.861	6.176.508	737.123	351.095	5.613.346	39.991.651
2009	9.913.897	17.395.950	5.960.852	1.532.728	77.610	2.302.300	37.183.337
2010	7.175.831	17.545.584	7.451.591	1.039.739	147.404	5.343.714	38.703.862
2011	6.119.933	18.123.614	7.406.602	1.061.609	421.426	6.977.775	40.110.958

Kaynak.GTHB, Tarım Ekonomisi ve Politikaları Geliştirme Enstitüsü

İklim değişikliği

HİDP rehberine göre hesaplandığında 2012'de Türkiye'deki toplam sera gazı salımı 439.9 Mt. karbondioksit eşdeğerine erişmiştir. Bu salımda enerji, sanayi, atık ve tarım faaliyetlerinin payı sırasıyla % 70.2, % 14.3, % 8.2 ve % 7.3 olmuştur. Kişi başı salım 1990'dan beri % 133.4 artarak 5.9 tona ulaşmıştır. Artıyor olmasına karşın bu değer halen AB-27 ortalamasının yaklaşık % 64'üne karşı gelmektedir.

2012 yılında karbondioksit salımları en çok % 84.4'lük bir pay ile enerjiden kaynaklanmıştır. Öte yandan CH_4 salımları, atık (% 55.7), tarımsal faliyetler (% 34.8), enerji ve sanayi faaliyetleri (% 9.5) nedeniyle oluşurken N_2O salımları tarım (% 73.4), atık (% 12.8), sanayi (% 7.1) ve enerji (% 6.7) kaynaklı olmuştur.

İklim değişikliğine karşı verilen mücadeleye dair etkinlikler İklim Değişikliği İşbirliği Koordinasyonu Konseyi'nin altında gerçekleştirilmektedir. Konsey ilk ulusal kararnamesini 2007'de, Strateji belgesini ise 2010'da yayınlamıştır. Strateji belgesi; arazi kullanımı, tarım ve ormancılık ile ilgili takip edilecek uzun, orta ve kısa dönemi kapsamaktadır. Gerçekleştirilecek faaliyetlerin yanı sıra stratejiye de ayrıntılı olarak yer veren Ulusal Eylem Planı 2011'de yayınlanmıştır. Konsey 2013'te yeniden yapılanmaya giderek İklim Değişikliği ve Hava Kalitesi Koordinasyon Konseyi adını almıştır..

İklim değişikliğinin sonucu olarak ortalama sıcaklıklarda görülen artış; azalan yağış miktarları; sel, kasırga ve deniz yüzeyinde yükselme gibi uç olaylar da uzun vadede öngörülmektedir. Tüm bu olaylar, yaşanan kuraklık sıklıklarında artış, toprak ve su

kalitesinde azalma, biyolojik çeşitlilikte azalma, ekosistemin tahribatı, ekolojik bölgelerin yer değiştirmesi, hastalık ve haşerelerde artış ve sonuç olarak da tarım üretiminde azalma ile sonuçlanacaktır.

Tarımın iklim değişikliğine uyumu kapsamında Türkiye'de yürütülen başlıca çalışmalar: su kaynaklarının korunması; su tasarrufu amaçlı modern sulama tekniklerinin desteklenmesi ve kullanımının yaygınlaştırılması; sel erken uyarı sistemlerinin kurulumu; tarım sektöründe yenilenebilir enerjinin kullanımı, ve kuraklığa dayanıklı türlerin geliştirilmesidir. Türkiye fosil yakıtları yerine biyoyakıt kullanımının yanı sıra tarım kaynaklı salımları azaltmak ve doğal kaynakları korumak amacıyla en iyi tarım ve sulama tekniklerinin kullanımını desteklemektedir. Türkiye İklim Değişikliği 5. Bildirimi'nde (Mayıs 2013) yer alan bilgilere göre; son yıllarda tarımın iklim değişikliğine uyumu, çayır ve meraların iyileştirilmesi için arazi kullanımına yönelik çalışmalar, hayvan yemi ekilen alanların genişletilmesi ve meyve bahçelerinin çoğaltılması için gösterilen çabalar sonucunda tarımdaki salım % 14 oranında azaltılmıştır.

Biyolojik çeşitlilik

Türkiye, biyolojik çeşitlilik bakımından Avrupa kıtasında 9. sırada yer almaktadır. Her biri kendi iklim, flora ve fauna çeşitliliklerine sahip olan 7 coğrafî bölge, 3 ekolojik alan oluşturmaktadır. Kuzeydoğu Anadolu Kolhis bitki örtüsü/ormanlarına sahiptir, bozkır ve otlaklar Orta Anadolu'da yer alır, Akdeniz Bölgesi'nde ise maki bitki örtüsü ve selvi (Cupressus sempervirens) ile sedir (Cedrus libani) bulunur. Anadolu'nun 120 memeli, 400'den fazla kuş türü, yaklaşık 130 sürüngen ve aşağı yukarı 400 balık türünden oluşan toplam 80,000 türün oluşturduğu zengin bir hayvan çeşitliliği de vardır.

Türkiye'nin coğrafî yapısındaki farklılık sonucunda endemik ve genetik farklılıklar ortaya çıkmaktadır. Türkiye, Avrupa'daki bitki çeşitliliğinin % 75'ine sahiptir ve bunların 1/3'ü endemik niteliktedir.

Türkiye'nin endemik bitki çeşitliliği tıbbî ve aromatik bitkiler açısından da zengindir.

Yukarıda belirtildiği üzere, Türkiye'nin coğrafî konumu, jeolojik yapı özellikleri ve üç ana biyoiklimsel bölge ile olan etkileşimi nedeniyle biyolojik çeşitlilik zenginliği tarıma da yansımaktadır. Yetiştirilen bir çok meyve türünün örneğin kiraz, kayısı, badem ve incir kökeni Türkiye'dir. Türkiye'deki bitki çeşitliliği; gıda ürünlerinin bir çok yabani türünü ve buğday, nohut, mercimek, elma, armut, kayısı, kestane, fındık ve antepfıstığı gibi ziraati yapılan önemli türleri de içermektedir. Toplamda 256 farklı tahıl, 95 buğday, 91 mısır, 22 arpa, 16 darı ve 2 çavdar türü vardır. Türkiye ayrıca en önemlisi lâle olmak üzere pek çok süs bitkisinin ana vatanıdır.

Türkiye, fauna çeşitliliği bakımından da zengin bir coğrafya üzerinde kurulmuştur. Asya, Avrupa ve Afrika'nın birleştikleri bölgede olduğu için bu kıtalara özgü fauna Türkiye'de yer almaktadır.

Türkiye'deki fauna zenginliği, iklim değişikliği, yaşama alanlarındaki değişiklikler, taşınma ve yeni doğal ortam bulma içgüdüsü ile göçeden türlerin Anadolu'nun hayvanların beslenme ve barınma gibi yaşamsal işlevleri için uygun ekosisteminde kendilerine yer bulmasından kaynaklanmaktadır. Zengin faunanın bir başka nedeni ise yüksek dağlar, bozkırlar, sulak alanlar, ormanlar, çalılıklarla kaplı alanlar ve mağaralar gibi farklı jeolojik, jeomorfolojik ve iklimsel karakteristikler nedeniyle Türkiye'nin farklı ekosistemlere sahip olması ve bu ekosistemlerin farklı hayvan türlerinin gelişimine olanak sağlamasıdır.

Şimdiye dek hayvan genetik biyolojik çeşitliliğine dair ulusal çapta herhangi bir sayım yapılmış değildir. Tahminlere göre 20 yerli büyükbaş hayvan türü, 17 koyun ve 5 keçi türü bulunmaktadır. Koruma önceliklerini belirlemek amacıyla yetiştirilmekte olan türlerin genetik erozyonuna dair herhangi bir araştırma yapılmamıştır. 2007'de Orman ve Su İşleri Bakanlığı tarafından hazırlanan Ulusal Biyolojik Çeşitlilik Stratejisi ve Eylem Planı'nda korunacak bitki ve hayvan türlerine dair bir liste yer almaktadır. (http://www.bcs.gov.tr/documents/UBSEP-2007.pdf)

Orman ve Su İşleri Bakanlığı Yaban Hayatı Koruma Dairesi tarafından varlığı büyük ölçüde tarım uygulamalarına bağlı olan 45 kuş türü belirlenmiştir.

Organik Tarım

Türkiye'deki organik tarım faaliyetleri 1980'lerde uluslararası pazarlardan gelen talebi karşılamak amacıyla başlamıştır. Başlangıçta sınırlı sayıda çiftçi geleneksel yöntemlerden yararlanarak organik ürünler yetiştirirken artan talep sonucunda 2002 yılında ilgili mevzuat oluşturulmaya başlanmıştır. Organik Tarım Yasası 2004 yılında yayınlanmış ve bu yasanın yürütülmesine dair ikincil mevzuat 2005 yılında yürürlüğe girmiştir. Sözkonusu yasa 2010'da Konsey Tüzüğü 834/2007 ve Direktif 889/2008 ile uyumlu hâle getirilmiş olmakla birlikte kanatlı eti ve yumurta üretimini kapsamamaktadır.

Organik tarım, üretimin her safhada kontrolünü ve nihai ürünün tescillenmesini gerektirdiği için sözkonusu faaliyetleri gerçekleştirmek amacıyla kontrol ve tescil kurulları oluşturulmuştur. Çevresel koşullar, organik tarıma ayrılmış alanların yoğun yollar, ağır sanayi tesisleri, madenler, şehir atığı alanları, nehirler ve çevre kirliliğine yol açan madde içeren yer altı sularından uygun mesafede olmasını gerektirmektedir. Bu koşullar sağlandığı taktirde organik tarıma başlamak isteyen çiftçi kontrol ve sertifikasyon kuruluşlarına başvurusunu yapar. Eğer çiftçi yasanın belirlediği tüm gereklilikleri karşılıyorsa ürünlerinde organik tarım etiketini kullanma hakkını elde eder.

Organik ürün etiketi, insan ve çevre sağlığını koruyan üretim yöntemlerinin kullanıldığını gösteren bir garanti işaretidir. Bu etiketlerde kuruluş ismi, hasat senesi, organik çiftçilik logosu (düzenlemede belirtildiği gibi), kontrol ve sertifikasyon kuruşunun ismi, içerik, menşe, üretim yeri, üretim tarihi ve son kullanma tarihi yasaya uygun olarak yer alır.

Yasada belirtildiği üzere, tüm organik tarım kontrol ve sertifikasyon faaliyetleri, bakanlık tarafından yetkilendirilmiş kontrol ve sertifikasyon kuruluşları tarafından yürütülür. Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı'nın yeniden yapılandırılmasının ardından organik tarım politikaları ve uygulama konusunda yetkili birim olarak Bitkisel Üretim Genel Müdürlüğü altındaki İyi Tarım Uygulamaları ve Organik Tarım Daire Başkanlığı belirlenmiştir. Sertifikalandırma ve izleme kuruluşlarını yetkilendirme ya da verilen yetkiyi iptal etme, ihlaller için uygulanacak cezaları belirlemek üzere Bakanlık bünyesinde Organik Tarım Komitesi kurulmuştur. Ayrıca organik tarım politikalarının yürütülmesi ve geliştirilmesi, tüketicilerde organik ürün bilincinin arttırılması, strateji ve projelerin belirlenmesi ve araştırma önceliklerinin saptanması amacıyla Organik Tarım Ulusal Yönlendirme Komitesi kurulmuştur. GTHB il müdürlükleri altında da Organik Tarım Birimleri oluşturulmuştur.

Organik Tarım Bilgi Sistemi (OTBIS); bakanlık, kontrol ve sertifikasyon kuruluşları ve il müdürlükleri arasında bilgi paylaşımını sağlamak amacıyla 2005 yılında kurulmuştur. Kontrol ve sertifikasyon kuruluşları, bu kuruluşların çalışanları, ile organik tarım girişimcisinin kimlik, kullandığı alan, ürettiği ürün ve uyguladığı projeler ile ilgili tüm bilgiler OTBIS'te kayıtlıdır. Bu sistem, bakanlığın Çiftçi Kayıt Sistemi ile birleştirilmiş olup çiftçileri desteklemek amacıyla da kullanılmaktadır.

IPARD desteğinin yürürlüğe konması sırasında TKDK'nın OTBIS'e erişebilmesi için bir protokol imzalanmıştır.

Resmî sistemin kurulması ile birlikte organik tarım uygulamaları halen meyve sebzeden tahıl ürünlerine, hayvan ürünlerinden su ürünleri üretimine, işlenmiş gıdadan tekstile ve ekolojik tarım turizmine kadar geniş bir alana yayılmış durumdadır.

2003 ve 2011 yılları arasında ürün sayısı 179'tan 225'e, üretici sayısı 14,798'ten 42,460'a, üretim alanı 113,621 ha'dan 614,618 ha'a, üretim ise 323,981 tondan 1,659,543 tona çıkmıştır.

Yüksek Doğa Değeri Olan Tarım

Geniş bâkir alanların yanı sıra ülkenin uzun geleneksel tarım geçmişi ve düşük yoğunluklu tarım alanlarının varlığı sayesinde Türkiye Yüksek Doğa Değeri Olan Tarım'da da yüksek bir potansiyele sahiptir. Türkiye, Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi'ni ve konuyla ilgili diğer uluslararası anlaşmaları imzalamıştır. Yüksek Doğa Değeri Olan Tarım, uygulandığı bölgelerdeki biyolojik çeşitliliği de arttırdığından geleneksel tarım uygulamalarını sürdürmek ve biyolojik çeşitliliğin sürdürülmesi yaşamsal önem taşımaktadır.

Koruma Altındaki Ormanlar

Orman koruma uygulamaları esasen orman alanlarının yangın, haşereler ve insan eylemlerine karşı korunması için geliştirilmiştir. Türkiye'nin jeomorfolojik yapısı, özellikle de yüksek eğimli dağlık alanları ve kuru toprak özellikleri ormanların korunması için harekete geçilmesini gerekli kılmaktadır. Türkiye'de aşağıda belirtilen konularda çalışmalar sürdürülmektedir:

- Zararlı böcekler ve hastalıklarla mücadele
- Fiziksel müdahalelerden koruma
- Orman alanlarının yasal durumunun ve sınırının korunması
- Biyolojik kaynaklar ve ekolojinin muhafazası

Türkiye'deki tüm orman alanlarının % 58'ine denk düşen 12.6 milyon ha alan yangın tehlikesi altındadır. Orman yangınlarının çoğu insan faktöründen kaynaklanmaktadır. Aralık 2012 itibariyle toplam alanı 251,211 ha olan 54 koruma altında orman alanı belirlenmiştir. Koruma altındaki ormanların sayısı ve büyüklüğü orman özelliklerine, işlevlerine ve kaynak değerlerine bağlı olarak değişebilir.

3.4. Kırsal Ekonomi ve Yaşam Kalitesi

Kırsal Alan Tanımı

Türkiye'de kırsal alan ile kentsel alan arasındaki ayrım şimdiye kadar iki farklı şekilde yapılmıştır. Bunlardan ilki yerleşim yerinin konumuna bağlıdır ve nüfusu ne olursa olsun yerleşimin idari statüsü dikkate alınmaktadır. İl ve ilçe merkezlerinde yer alan yerleşim yerleri kentsel, bunlar dışında kalanlar ise kırsal olarak nitelenmektedir. İkinci yaklaşımda ise yerleşim yerinin nüfusu bir kriter olarak dikkate alınmaktadır. 20,000 kişilik bir nüfus, kırsal alanları kentsel alanlardan ayırmak için bir eşik değer olarak kabul edilmiştir. Nüfusu 20,000'den az olan yerleşimler kırsal alan olarak kabul edilir. TÜİK'in yayımlanmış istatistiklerinde genellikle bu tanım kullanılmaktadır ve IPARD 2007-2013 bu tanımı benimsemiştir. Bu tanıma göre Türkiye'nin toplam nüfusunun % 27.7'si ve mevcut IPARD

illerinin nüfusunun % 18.3'ü kırsal alanlarda yaşamaktadır. Burada önemli bir bilgi, kırsal alanlarda yaşayan nüfusun çoğunluğunun nüfusu 2,000'den az olan yerleşim yerlerinde yaşıyor olmasıdır. Türkiye'nin toplam nüfusunun % 16.2'si ve mevcut IPARD illerinin nüfusunun % 10.8'i 2,000'den az nüfuslu yerleşim yerlerinde yaşamaktadır. Bu rakamlar hem Türkiye, hem de IPARD illerindeki kırsal nüfusun % 59'una karşı gelmektedir.

TÜİK son yıllarda AvroStat tanımlarını benimseyerek Büyükşehir belediyelerinin sınırlarını pek çok köyü içerecek şekilde genişleten 6360 sayılı kanunun ortaya çıkardığı tanımlama sorununa cevap olarak kırsal alan tanımını yeniden düzenlemiş, ancak bunu yayınladığı istatistiklerine henüz resmî olarak yansıtmamıştır. Yeni tanım ilçe (Yerel Yönetim Birimi Düzey 1) temellidir ve Türkiye'deki tüm ilçeler yoğun nüfuslu, orta derecede yoğun nüfuslu ya da düşük nüfus yoğunluklu olarak sınıflandırılmıştır. Bu sınıflandırma temelde 300'den az kişinin yaşadığı bir kilometrekarelik alanların kümelenmesi ve Ulusal Arazi Örtüsü 2006 tanımına dayanmaktadır.

Bu yeni sınıflandırmaya göre 794 ilçe (YYB1) düşük nüfus yoğunluklu, 55 ilçe orta derecede nüfus yoğunluklu, 121 ilçe ise yüksek nüfus yoğunluklu olarak sınıflandırılmıştır. Nüfusun bu ilçelere dağılımı sırasıyla % 40,0, % 7,2 ve % 52,8 dir. Coğrafî bakımdan, kırsal sayılan olan az nüfus yoğunluklu bölgeler Türkiye'nin % 90'ını, orta derecede nüfus yoğunluklu bölgeler % 4'ünü, yüksen nüfus yoğunluklu bölgeler ise % 6'sını kaplamaktadır..

Kırsal alanları tanımlayacak daha uygun bir metodoloji geliştirilene kadar IPARD 2007-2013'te kullanılan mevcut tanım 2014-2020 programlama döneminde de kullanılacaktır. Özellikle belediyeler açısından (pek çok kırsal belediye büyükşehir belediyesine katılıp kimliklerini kaybettiğinden) Türkiye'nin idari bölünmesinde önemli değişiklikler getiren 6360 sayılı yeni Büyükşehir Belediyeleri Yasası'nın neden olduğu uygulama ile ilgili sorunlarının önüne geçmek için; 31.12.2012 tarihli, TÜİK verisine dayanılarak 20,000'den az nüfuslu yerleşim yerleri listesi, bu program kapsamında kırsal alanları tanımlamak için kullanılacaktır. Bu tanıma göre, Türkiye'deki toplam kırsal nüfus 20,922,196 (% 27.7), 42 ildeki kırsal nüfus ise 13,845,332 (% 18.3) dir.

31.12.2012 tarihli TÜİK verisine göre;

- Kırsal alanlardaki en küçük yerleşim birimi köylerdir. Türkiye'de (2012 itibariyle) 34,292 köy mevcuttur, köylerin ortalama nüfusu 347dir. Toplam 11,883,500 kişi köylerde yaşamaktadır.
- Beldeler[1] kırsal alanlardaki ikinci en küçük yerleşim birimini oluşturmaktadır. Beldeler, belediyesi olan yerleşimlerdir. 2012 yılı sonu itibariyle Türkiye'de 1,977 belde vardır, bu beldelerdin ortalama nüfusu 2,678dir. Beldelerin toplam nüfusu ise 5,294,616 dır. Tüm köyler kırsal alan tanımının içindedir. Beldelerde ise, beldelerde yaşayan insanların % 94'ü kırsal alan tanımına uymaktadır.
- 892 ilçenin 590 ilçe merkezi kırsal alan kapsamındadır. 4,058,130 kişi kırsal ilçe merkezlerinde yaşamaktadır.

Kırsal Ekonomi

Kırsal alanlarda yaşayan nüfusun % 66.4'ü tarım faaliyetlerinde bulunmaktadır. Tarım bu yüzden kırsal ekonominin hâlen bel kemiğini oluşturmakta ve üretimin çoğunu sağlamakta

[1] Türkiye Cumhuriyeti idari yapısında belde, köy ve ilçelerin arasında yer alır. Beldelerin mülki niteliği yoktur, ancak belediye teşkilatlarına sahiptirler.

olup işgücünün çoğuna istihdam sağlamaktadır. Yukarıda verilen oran tarım dışı alanlardaki istihdam olanaklarının sınırlı olması nedeniyle 2007-2013 döneminde aşağı yukarı sabit kalmıştır.

Yoksulluk ve göç önemli ölçüde geçimlik tarım yapan çiftçileri etkilemektedir. Köylerde ve beldelerde yaşayan nüfus 2000 yılında % 35.5 iken 2012 yılında % 22.7'ye gerilemiştir. Nüfus kaybı sonucunda ekonomik faaliyetler azalmakta ve bunun sonucunda bir kısırdöngü oluşmaktadır.

Yoksullukla mücadele etmek ve göçü azaltmak için alternatif gelir kaynakları yaratmak gerekmektedir. Hanehalkı gelirini arttırmak söz konusu olduğunda en önemli faktör olarak kadınların iş gücüne katılması ön plana çıkmaktadır. Kırsal alanlarda yapılabilecek küçük ölçekli ekonomik faaliyet çeşitlerinin arttırılması ile bu amaca ulaşılabilir. Kırsal ekonomiye katkı sağlayabilecek başlıca ekonomik faaliyetlerle ilgili mevcut durum aşağıdaki paragraflarda özetlenmiştir.

Bitkisel üretim, işleme ve pazarlama faaliyetlerinin çeşitlendirilmesi:

İklim, bitki örtüsü ve topografya Türkiye'de bitki türleri yelpazesinin genişlemesi için çok uygun niteliktedir. Geleneksel tarım ürünlerinin yanı sıra daha yüksek katma değerli tarım ürünleri yetiştirerek hektar başına düşen üretici gelirini arttırmak mümkündür Şu anda Türkiye bu avantajdan tam yarar sağlayamamaktadır. Çeşitlendirilebilecek ürün tiplerinin başlıcaları aşağıda kısaca ele alınmıştır.

Süs bitkileri: 2013'te 4,512 ha'lık alanda 1.4 milyardan fazla iç mekân ve dış mekân bitkisi, kesme çiçek ve çiçek soğanı üretilmiştir. 2004 ile karşılaştırıldığında % 15.5'lik bir artış sözkonusudur ve sektörün büyüme ve yeni istihdam yaratma potansiyeli devam etmektedir.

Tıbbî ve aromatik bitkiler: Büyüyen iç talep sayesinde tıbbî ve aromatik bitki çeşitlerinin yanı sıra ekilmiş olduğu alanlar da artmaktadır. Bu durum, yeterli alanı olmadığı için temel gıda ürünleri yetiştiremeyen küçük çiftçiler için önemli bir fırsat yaratmaktadır. Tıbbî ve aromatik bitkilerin toplanması bir seçenek olsa da bu bitkilerin birkaç yüz metrekarelik bir alanda yetiştirilmesi özellikle de gelire ihtiyacı olan kadınlar için bir kazanç kaynağı olabilir. Bu ürünlerin temizlenmesi, ayıklanması ve paketlenmesi bu ürünlerden elde edilen katma değeri arttırmaktadır.

Mantar: Mantar alternatif ve ekonomik bir gıda kaynağıdır ve düşük düzeyde bir yatırım ile üretilebilir. 2012 yılında Türkiye'de yaklaşık 34,000 ton mantar üretilmiştir. 2009 yılı ile karşılaştırıldığında % 77'lik bir artış sözkonusudur. Kişi başına düşen mantar tüketimi AB ortalamasının yaklaşık beşte biri olması nedeniyle sektörde halen büyüme potansiyeli bulunmaktadır.

Bitki çoğaltma materyalleri (Fide ve fidan, çiçek soğanı, misel vb.): Her ne kadar son on senede değişen politikalar, araştırma faaliyetleri ve yeni teknolojilerin kullanımı nedeniyle önemli ölçüde bir gelişme olmuşsa da tarımsal verimliliğin ve tarım ürünlerinin kalitesinin arttırılması için tarımın hâla daha iyi kalitede bitki çoğaltma malzemelerine ihtiyacı bulunmaktadır

Yukarıda bahsedilen alt sektörlerin başlıca ihtiyaçları bina ve makinelerin yenilenmesi, âletlerin ekipman, depolama ve işleme tesislerinin geliştirilmesi ve yeni tesislerin kurulmasıdır.

Arıcılık ve arı ürünlerinin üretimi, işletimi ve pazarlanması.

Uygun iklimi, bitki çeşitliliği ve topografisi nedeniyle bal üretimi Türkiye'de önemli bir sektördür. Uygun doğa ve iklim koşullarına karşın ortalama bal üretimi koloni başına 15-17 kg arasındadır. Bu miktar, AB ülkelerindeki rakamın yaklaşık üçte birine karşılık gelmektedir. polen ve arı sütü gibi diğer arıcılık ürünlerinin üretimi de düşüktür.

Bu sektördeki başlıca ihtiyaçlar; mevcut işletmelerde aletlerin, ekipmanın ve makinelerin depolama ve dolum tesislerinin modernleştirilmesi ve geliştirilmesi ve yenilerinin kurulmasıdır. Üreticiler pazarlama becerilerini geliştirmeli, ürünlerini daha yüksek değerlerde pazarlamalı ve elde ettikleri geliri işlerini daha da geliştirmek için kullanmalıdırlar.

El sanatları ve el emeği gerektiren katma değerli ürünler

Coğrafî işaret kavramı 1995'te kullanılmaya başlamış olsa da şimdilik yalnızca 179 adet tescil edilmiş coğrafî işaret bulunmaktadır. Yaklaşık 200 adedi ise tescil sürecindedir. AB'de yalnızca peynir için 254 adet tescil edilmiş coğrafi işaret olduğu ve Türkiye'nin coğrafî ve kültürel çeşitliliği gözönüne alındığında Türkiye'nin yerel ürünlerinden yeteri kadar değer elde edilemediği sonucuna kolaylıkla varılabilir.

Gıda ürünlerine ek olarak, ülkenin zengin kültürel mirasını yansıtan el sanatlarına olan iç ve dış talep de yüksek bir potansiyel taşımaktadır. Temel el sanatı ürünleri ihracatı son üç senede % 68 artarak 2012'de 2.6 milyon Avro'ya ulaşmıştır.

El emeği gerektiren katma değerli ürünler ve el sanatları alanında faaliyet gösteren mikro girişimlerin; altyapı, pazarlama becerileri ve tanıtım bakımından yetersizlikleri bulunmaktadır. En çok mali sorunlar yaşamaktadırlar ve pazarda rekabetçi değildirler.

Kırsal Turizm ve Rekreasyon Faaliyetleri:

Kırsal turizm, Türkiye Turizm Strateji Planı 2023'ün hedefleri arasında yer almaktadır. Ülkenin arkeolojik, tarihî ve doğal kaynaklarına; yerel özelliklere ve kırsal turistik mekanların çokluğuna rağmen halen Türkiye'de kırsal turizm yaygın ve profesyonelleşmiş düzeyde değildir. Alternatif mekan arayan insanların değişen talepleri ile kırsal turizm Türkiye'nin kırsal kalkınmasında önemli bir rol oynayabilir. Kıyılar ve başlıca turizm beldelerindeki ana akım turizme ek olarak Türkiye'nin yüksek doğal, arkeolojik, kültürel değerlerini tanıtması gerekmektedir. Bunu, bahsi geçen yerlerdeki altyapıyı geliştirmeden başarmak olanaksızdır. Yeni konaklama tesisleri ve rekreasyonel alanlara ihtiyaç olduğu gibi hâli hazırda mevcut olan tesislerin de yenilenmeleri gerekmektedir.

Makine Parkları:

Rakamlar, tarımsal örgütlerin % 10'unun makinelerini farklı yollar izleyerek üyeleri ile paylaştığını göstermektedir. Bu oranın bu kadar düşük olması, çiftçilerin ellerindeki varlıkları verimsiz kullandığını göstermektedir. Çiftçiler tarafından sıklıkla kullanılan ancak maliyetleri nispeten yüksek olan makine ve ekipmanın bir havuzda toplanması için bir girişim gerekmektedir. Böylece çiftliklerin verimlilikleri artacak yatırım ve bakım masrafları azalarak kârları yükselecek, sonuç olarak da rekabet edebilirliklerini gelişecektir. Bu yenilikçi kavramla birlikte kırsal alanlarda yeni iş olanakları yaratmak da mümkün olacaktır. Mevcut uygulamaların da makine parkları yenilenmeli ve genişletilmelidir.

Yukarıda Bölüm 3.2'de anlatılan su ürünleri yetiştiriciliği de kırsal ekonomiye katkıda bulunabilecek bir başka faaliyet türüdür.

Kırsal Alanlardaki Altyapı

Kırsal alanlardaki yaşam kalitesinin arttırılması için daha geniş bir ölçekte kırsal ekonomi ve kırsal topluluklara yatırım yapılması gerekmektedir. Bunun için vatandaşların temel hizmetler, altyapı ve daha iyi bir çevreye erişimi sağlanmalıdır. Kırsal alanların daha çekici kılınması için sürdürülebilir büyüme teşvik edilmeli, özellikle gençler ve kadınlar için yeni istihdam olanakları yaratılmalı ve bunların yanı sıra güncel bilgi ve iletişim teknolojilerine erişim olanakları sağlanmalıdır.

Türkiye'de kırsal yerleşimlerin sayı bakımından çok, nüfus bakımından küçük ve yerleşim yapısı bakımından dağınık olması; kamu hizmetlerinin maliyetini arttırmakta ve etkinliğini azaltmaktadır. Bu durum aynı zamanda temel kamu hizmetlerinin sağlanması için yerleşim bazında gerekli ölçeklere erişilmesini de güçleştirmektedir.

Temel altyapı bakımından kırsal alanlardaki yaşam kalitesi, şehir alanlarınkinden önemli ölçüde düşüktür. Kırsal alanların temel altyapı gereksinimleri bakımından başlıca sorunları yol, içme suyu, kanalizasyon sistemleri, katı atık imhası, enerji, İnternet erişimi ile spor ve rekreasyon alanları biçiminde sayılabilir. Türkiye'nin temel altyapı yönünden ihtiyaçlarına dair kimi istatistikler aşağıda verilmiştir.

Yol

İçişleri Bakanlığı'nın köy yolları envanterine göre 2010 yılında toplam 320,000 km köy yolu bulunuyordu. Yeterli standart olarak kabul edilen asfalt ya da beton kaplama bu yolların 141,000 km'sinde mevcuttur. Geriye kalan 179,000 km ise toprak, ya da stabilize yoldur ve iyileştirilmesi gerekmektedir.

İçme suyu

Türkiye İstatistik Kurumu'na (TUİK 2012) göre belediyelerdeki nüfusun % 99'u su şebekesine bağlıdır. Ancak, köylerin ve bunlara bağlı yerleşimlerin[2] % 9.9'u suya erişimi yeterli değildir. Yeterli su tedariğine sahip köyler ve bunlara bağlı yerleşimlerden 4,800 köy ya da yerleşimi hiçbir su dağıtım şebekesine sahip değildir. Bu yerleşim yerlerinde oturanlar kaynaklar ya da halka açık çeşmelerden su almak zorundadır (İçişleri Bakanlığı, köy envanteri, 2012).

Atık su ve katı atık

Belediyelerin % 85'inin atık su arıtma tesisi, köylerin ise % 80'inin kanalizasyon sistemi bulunmamaktadır. Nüfusun % 27'sinin herhangi bir atık su sistemiyle bağlantısı bulunmamakta, nüfusun % 48'inin atık suyu ise herhangi bir arıtma işlemi görmeden akarsulara, göllere, toprağa ya da denize dökülmektedir. Bu rakamların net bir kırsal ve kentsel sınıflandırılması olmasa da bu sorunlardan etkilenen nüfusun çoğu kırsal alanlarda bulunmaktadır. 2010 yılında ülkede toplam 37,271 köy arasından 438 beldeye hizmet veren yalnızca 326 atık su arıtma tesisi bulunmaktaydı (TÜİK 2010).

Çoğu kırsal alanlarda bulunan belediyelerin % 45'i herhangi bir katı atık arıtım sistemine sahip değildir ve belediyelerin % 2'si hiçbir biçimde katı atık toplamamaktadır.

Dere ıslahı

[2] Bir köye kayıtlı olan ama köy merkezinde yer almayan evlerden oluşan ve aytı bir tüzel kişiliği olmayan yerleşim yerleri.

Derelerin selden korunma ve sulama amaçlı kullanım için ıslah edilmesi Devlet su İşleri'nin sorumluluğu altındadır. Dere ıslahı gereken alanın aşağı yukarı 2.5 milyon ha olduğu tahmin edilmektedir. Devlet Su İşleri, bu amaç için inşa edilen yapıların sayısını 6,188'den 10,000'e çıkarmayı hedeflemektedir.

Spor ve rekreasyon alanları

Türkiye'de refahın artmasıyla birlikte boş zamanlarında rekreasyon faaliyetleri yapmak isteyen daha fazla kişi ortaya çıkmaktadır.

Geniş bir kültürel ve doğal varlık yelpazesi ile Türkiye trekking, dağcılık, rafting ve golf gibi doğa sporları dışında da önemli ölçüde turizm yaratma potansiyeline sahiptir.

İnternet Erişimi

2012 TÜİK verilerine göre nüfusun % 53'ü, ikametgahlarında İnternet kullanma şansına sahip değildir. Bunun nedeni, kırsal alanlarda İnternet'e erişimin sınırlı olmasıdır.

Yenilenebilir enerji

Yenilenebilir enerji sektörü hızla gelişmekte olup yeni teknolojiler gelişmekte ve mevcut teknolojilerin maliyeti düşmektedir. Türkiye, Avrupa ülkeleri arasında enerji talebi bakımından en hızlı büyüyen ülkelerden birisidir. Harcadığı enerjinin büyük bir kısmını ithal etmekte olup enerjiye olan talebin 2020 yılına kadar iki katına çıkması beklenmektedir. 2014 yılı itibariyle enerji üretimi için kurulan toplam kapasite 65 GW'a ulamıştır. Enerji talebi en çok fosil yakıtlarla karşılanmakta ve bunun büyük bir kısmı ithal edilmektedir. Elektrik üretiminde en büyük pay doğal gaz ve hidroelektrik santrallerine aittir.

Türkiye'nin güneş, rüzgâr, jeotermal enerji ve hidroelektrik için yenilenebilir enerji üretim potansiyeli devasa boyutlardadır. 2005 yılında yenilenebilir enerji desteği ve elektrik şebekesine elektrik satma imkanının ortaya çıkmasından bu yana yenilenebilir enerji üretimi olağanüstü düzeyde artmıştır. Kurulu kapasiteler aşağıdaki tabloda gösterilmektedir.

Türkiye, 2004 yılında Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi'nin, 2009'da ise Kyoto Protokolu'nun taraflarından biri oldu. Ayrıca, yasal çerçevesini AB enerji mevzuatı ile uyumlu hâle getirmek için büyük adımlar atmıştır. Yenilenebilir enerjinin toplam elektrik üretimindeki payının arttırılması Türkiye'nin Ulusal İklim Değişikliği Eylem Planı'nda ana hedef olarak sunulmuştur. Hükümet 2023 yılına dek elektrik talebinin % 30'unu yenilenebilir enerji kaynaklarından karşılamayı hedeflemektedir. Bu hedef, AB'nin "20-20-20 Hedefleri" ile kısmen uyumludur.

Hidroelektrik santralleri dışında, kurulu yenilenebilir enerji kapasitesinin toplam kurulu kapasitedeki payı 2013 yılında % 5.2'ye ulaşmıştır. Bu oran 2000 yılında % 2.8 ve 2008 yılında % 4.7 olarak gerçekleşmiştir. Hidroelektrik dışındaki yenilenebilir enerji kullanan elektrik üretimi kurulu kapasitesi; 2012 yılında 2,581.2 MW iken 2013 yılında % 25'lik bir artışla 3,307.3 MW'a çıkmıştır (TEİAŞ, 2013). 2023'e dek enerjinin % 30'unu hidroelektrik dışındaki yenilenebilir enerji kaynaklarından üretme hedefine ulaşabilmek için kırsal kesimde yaşayan nüfusun temiz enerji kullanımına dair bilincinin geliştirilmesi gerekmektedir.

Tablo 17: Türkiye'deki yenilenebilir enerji kaynakları potansiyeli ve geleceğe yönelik tahminler

Yenilenebilir Enerji Kaynağı	Kullanılabilir Potansiyel	30.04.2014 tarihi itibariyle kurulu kapasite)	2023 tahmini
Hidroelektrik	37 GW	22,9 GW	Kullanılabilir potansiyelin tamamı
Rüzgar gücü	87GW	2924 MW	20 GW
Jeotermal	2 GW	317 MW	600 MW
Güneş enerjisi (fotovoltaik)	500 GW	9 MW	7-10 GW
Biyokütle	Bilinmiyor	81 MW	Dikkate alınmamaktadır.

Büyük ölçekli, ticari yenilenebilir enerji üretimi için hâli hazırda önemli miktarda fon kaynağı ve yatırım mevcuttur. Devletin yenilenebilir enerji üretimi teşviklerinin büyük yatırımlar ve yatırımcılar için yeterli olduğu ortadadır.

Küçük ölçekli yenilenebilir enerji üretimi, potansiyelinden yeteri kadar yararlanılamayan ve az gelişmiş bir enerji kaynağıdır ve yalnızca enerji üretimi için değil, kırsal yerleşimlerdeki maliyetlerin düşürülmesi ve kırsal girişimlerin çeşitlendirilmesi için de büyük bir potansiyel oluşturmaktadır. Ülkede mevcut olan küçük ölçekli yenilenebilir enerji tesisinin kısıtlı sayıda olması bu durumu fazlasıyla açıklamaktadır.

Küçük yatırımlardaki artışın bir nedeni lisansız üreticilerin 2013 yılına kadar ihtiyaç fazlası üretimlerini ana şebekeye satmalarının mümkün olmamasıdır. 2013 yılında yasada gerekli değişikliklerin yapılmasıyla küçük üreticiler üretim fazlalarını satmakta ve harcadıkları elektriğin bedelini sattıklarından mahsup edebilmektedirler.

Rüzgâr Enerjisi

Hidrolik enerjiyle birlikte rüzgâr enerjisi Türkiye'deki en gelişmiş ve en yaygın yenilenebilir enerji kaynağıdır. Marmara Bölgesi'nin güneyi, Ege Bölgesi'nin kıyı ve kimi iç kesimleri, Akdeniz Bölgesi'nin doğu bölümü ve Doğu Anadolu'nun sarp dağlık bölgelerinin rüzgar enerji potansiyeli ümit vadetmektedir. Türkiye'deki rüzgâr enerjisi potansiyelinin 37 GW olduğu tahmin edilmektedir ve bu miktarın yalnızca ufak bir kısmından yararlanılmaktadır.

Güneş Enerjisi

Türkiye güneş enerjisi yatırımları için de kusursuz doğal koşullara sahiptir. Ülke, coğrafî olarak İspanya ve Portekiz'inkilerle yarışabilecek düzeyde güneş ışıması alan Akdeniz güneş kuşağında yer almaktadır. Türkiye'nin güneyi ve Doğu Anadolu ümit vadeden güneş enerjisi potansiyeline sahiptir. Türkiye'nin tahmini güneş enerjisi fotovoltaik (PV) değeri 500 GWdır. Yine bu potansiyelin küçük bir kısmı kullanılmaktadır.

Jeotermal Enerji

Türkiye, jeolojik hareketleri fazla olan Alp-Himalaya kuşağında yer almaktadır. Dolayısıyla, yüksek jeotermal potansiyeline sahiptir. Türkiye'nin jeotermal potansiyeli 31,500 MW olarak hesaplanmaktadır. Potansiyeli olan bölgeler Batı Anadolu'da (% 77.9) yoğunlaşmıştır. 2010'a dek toplam potansiyelin (4,000 MW) % 13'ü Bakanlık tarafından kullanıma açılmıştır. Jeotermal potansiyeline sahip bölgelerin % 55'i ısıtma uygulamaları için uygundur. 120 ha alana sahip sera ve 15 yerleşim yerinde 100,000 konut jeotermal enerji kullanılarak ısıtılmaktadır. (Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, 2014)

Biyogaz

Biyogaz üretiminde kullanılan ana kaynaklar, hayvan gübresi, tarımsal atıklar, gıda sanayiinin atıkları ve belediye atıklarıdır. Bu kaynakların varlığı göz önünde bulundurulduğunda Türkiye'nin batı kesiminde, Anadolu'nun doğu ve kimi iç kesimlerinde yüksek biyogaz enerji potansiyeli olduğu görülmektedir. Türkiye biyogaz potansiyelinin tam kullanılabildiği durumda toplam elektrik ihtiyacının %6 - %12 kadar kısmının bu kaynaktan karşılanabileceği hesaplanmaktadır. (Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, 2011)

Yukarıda ayrıntıları verildiği gibi, Türkiye yenilenebilir enerji kaynakları bakımından olağanüstü zengin olmakla birlikte ne yazık ki bu kaynaklardan yeteri kadar yararlanamamaktadır. Özel yenilenebilir enerji yatırımlarının payı 2005'ten bu yana artmış olsa da bu bölgedeki kamu yatırımları aynı paralelde gelişmemiştir. Elektrik enerjisi maliyetinin yüksek olduğu, bir çok yerel yönetimin su ve kanalizasyon arıtma tesislerinin elektrik faturalarını ödemekte zorlandığı ve bu nedenle kimi zaman bu tesisleri işletemediği bilinmektedir.

3.5. Yerel Kalkınma Stratejilerinin Hazırlanması ve Uygulanması - LEADER

Türkiye'de oldukça kapsamlı bir bölgesel ve yerel kalkınma planlama deneyimi bulunmaktadır. Her ilin İl Özel İdareleri tarafından uygulanan İl Stratejisi bulunmaktadır. GAP, dünyanın önde gelen Bölgesel Kalkınma Projelerinden biridir. Her ne kadar LEADER Türkiye için yeni bir mekanizma olsa da yukarıdan aşağıya yapılandırılmış bir "kalkınma planlaması" deneyimi zaten mevcuttur. Aşağıdan yukarıya yapılandırılmış ve resmi hüviyet kazanmış özel kesimin de temsil edildiği yerel ortaklıklar şimdiye dek yalnızca birkaç projede benimsenmiş durumdadır. Bunlar, LEADER ile aşağı yukarı benzer yaklaşıma sahip olan kırsal kalkınma projeleridir. Ancak, bu projeler AB LEADER yaklaşımının öğelerini kullanmamaktadır ve bu yaklaşımın felsefesi üzerine kurgulanmamıştır. Yakın geçmişte Ordu-Giresun; Sivas-Erzincan ve Ardahan-Kars-Artvin illerinde gerçekleştirilen IFAD malî destekli kırsal kalkınma projelerinin kısmen LEADER yaklaşımı üzerine kurulu olduğu söylenebilir. Bu illerdeki köylerin köy kalkınma projeleri tamamlanmış ve projeler bu planlarla uyum içinde gerçekleştirilmiştir. Söz konusu planlar, köylülerin ihtiyaçlarını önceliklendirmelerine yardımcı olmak için hazırlanmıştır. IFAD destekli kırsal kalkınma projeleri; köylülerin fiziksel çevrelerini geliştirmenin ve yeni, gelir getirici etkinlikler yaratarak gelirlerini arttırmanın yanı sıra faydalanıcıların en başından itibaren stratejik olarak katılımlarını güvence altına alan bir bakış açısı ile tasarlanmıştır. Ayrıca, çoğunlukla kendi çalışanlarına eğitim sağlamak için kimi STK'lar tarafından düzenlenen küçük ölçekli faaliyetler de mevcuttur..

LEADER tedbirine yönelik kapasite geliştirmek amacıyla Yönetim Otoritesi Kasım 2010 ve Mayıs 2011 arasında kurumsal kapasite oluşturmak ve IPARD Programı altında yerel

kalkınma stratejilerinin hazırlanması ve uygulanması bakış açısıyla yerel düzeyde pilot uygulamalar gerçekleştirmek amacıyla bir Eşleştirme Projesi uygulamıştır.

Bu proje ile YO ve TKDK'nın yerel kalkınma stratejileri hazırlama ve yürütme kapasiteleri geliştirilmiş ve uygulamaya yönelik teknik ve yasal altyapıları oluşturulmuştur. Bu kapsamda, pilot mekânlar olarak seçilen Şanlıurfa ilinin Birecik, Çorum ilinin ise İskilip ilçelerinde Yerel Eylem Grupları kurulmuştur. Pilot projenin genel hedefi, yerel eylem gruplarının kurulması için deneyim elde etmek ve bu grupların çalışma metodolojisini oluşturmak olarak belirlenmiştir. Bu çerçevede, bölgedeki kırsal kalkınma sorunlarını belirlemek ve bu sorunlara dikkat çekmek amacıyla ilgili tüm paydaşların katılımı ile çalıştaylar düzenlenmiştir. Yerel paydaşların katılımıyla bölgesel analiz ve GZFT analizini de içeren taslak yerel kalkınma stratejilerinin öncelik alanları belirlenmiştir. Ancak, Sözkonusu potansiyel pilot yerel eylem grupları henüz yasal statü elde edememiştir. Yerel eylem grupları Türkiye dernekler yasasına uygun olarak kurulacaktır.

Ulusal bütçeden alınan destek ile Birecik ve İskilip için yerel kalkınma stratejisi hazırlanacaktır. Buna ek olarak, LEADER tedbirini hayata geçirmeye yönelik eylem planının hazırlanması için uzman desteği alınacak ve tanıtım malzemeleri hazırlanıp dağıtılacaktır.

3.6. Genel Durum Göstergeleri Tablosu

Tablo 18. Genel Durum Göstergeleri

Sosyo-ekonomik ve kırsal durum				
Genel Durum **Göstergesi İsmi**	**Ölçü birimi [varsa]**	**Genel Durum Göstergesi Değeri [Zorunlu]**	**Yıl [Zorunlu]**	**Açıklama [İsteğe Bağlı]**
Toplam Nüfus		75 627 384	2012	TÜİK / Temel Göstergeler
Kırsal Nüfus		17 178 953	2012	Belde ve köylerde yaşayan nüfus
Kırsal Nüfusun Payı	%	22.7	2012	Belde ve köylerde yaşayan nüfus
15 yaş altı nüfus (Toplam)		18 857 179	2012	TÜİK / Temel Göstergeler
15 yaş altı nüfus (Kırsal)		4 458 576	2012	Belde ve köylerde yaşayan nüfus
15 yaş altı kırsal nüfusun payı	%	23.6	2012	Yukarıdaki göstergelerden hesaplanmıştır
15-65 yaş arası nüfus (Toplam)		51 088 202	2012	TÜİK / Temel Göstergeler
15-65 yaş arası nüfus (Kırsal)		10 712 896	2012	Belde ve köylerde yaşayan nüfus
15-65 yaş arası nüfusun payı	%	20.1	2012	Yukarıdaki göstergelerden hesaplanmıştır
65 yaş üstü nüfus (Toplam)		5 682 003	2012	TÜİK / Temel Göstergeler
65 yaş üstü nüfus (Kırsal)		2 007 481	2012	Belde ve köylerde yaşayan nüfus

65 yaş üstü kırsal nüfusun payı	%	35.3	2012	Yukarıdaki göstergelerden hesaplanmıştır
Toplam Yüzölçüm	km^2	783 562	2013	TÜİK / Temel Göstergeler
Toplam kırsal alan	km^2			Bilinmiyor
Kırsal alanın payı	%			Bilinmiyor
Nüfus yoğunluğu	kişi / km^2	97.8		TÜİK / Temel Göstergeler
Kırsal nüfus yoğunluğu	kişi / km^2			Bilinmiyor
İstihdam (15-64 yaş)		28 544 359	2013	İş gücü istatistikleri
Kırsal istihdam (15-64 yaş)		9 364 000	2013	Kırsal alanların eski tanımına göre. Yeni tanım için bilgi yoktur.
İşsizlik oranı (15-64 yaş)	%	9.7	2013	TÜİK Veritabanı / İş Gücü İstatistikleri
Kırsal işsizlik oranı (15-64 yaş)	%	6.1	2013	TÜİK Veritabanı / İş Gücü İstatistikleri
Genç işsizlik oranı (15-24 yaş)	%	18.7	2013	TÜİK Veritabanı / İş Gücü İstatistikleri
Kırsal genç işsizlik oranı (15-24 yaş)	%	13.7	2013	TÜİK Veritabanı / İş Gücü İstatistikleri
Kişi başı Gayri Safi Yurtiçi Hasıla	EUR/ kişi SGS/ kişi	8,267[3]	2013	
Sektörel				
Genel Durum Göstergesi İsmi	**Ölçü birimi [varsa]**	**Genel Durum Göstergesi Değeri [Zorunlu]**	**Yıl [Zorunlu]**	**Açıklama [İsteğe Bağlı]**
Tarımsal istihdam	1000 kişi % toplam	6 015 (tarım + ormancılık + balıkçılık) %21.1	2013	TÜİK Veritabanı / İş Gücü İstatistikleri. 2013'teki yasa değişikliği sonucu köylerin büyükşehir alanına katılması nedeniyle kırsal alanlardaki istihdam tarım istihdamı ile aynı değildir.

[3] ABD Doları olarak yayınlanan veri yıl ortası döviz kuruna gore Avro'ya çevrilmiştir

Ormancılık İstihdamı	1000 kişi% toplam			
Gıda Sanayi İstihdamı	1000 kişi % toplam	1 308 (gıda sanayii + turizm) %4.6	2013	
Turizm İstihdamı	1000 kişi % toplam			
Tarımda İşgücü Verimi - Tam zamanlı çalışan başına düşen brüt katma değer	EUR / AWU	103 635 252 TL	2011	
Turizm Altyapısı	Yatak sayısı	706 019[4] 512 462[5]	2012	Kültür ve Turizm Bakanlığı İstatistikleri
Çevre				
Bağlam Göstergesi İsmi	**Ölçü birimi [varsa]**	**Bağlam Göstergesi Değeri [Zorunlu]**	**Yıl [Zorunlu]**	**Açıklama [İsteğe Bağlı]**
Toplam Tarımsal Alan	km^2 Yüzde	38 428 % 4.9	2013	TÜİK / Temel Göstergeler
Toplam Orman Alanı	km^2 Yüzde	216 780 % 27.7		Orman Genel Müdürlüğü Rakamları

[4] Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından belgeleli tesisler.

[5] Belediye belgeli tesisler

4. GZFT –YUKARIDAKİ ANALİZLERİN ÖZETİ

4.1. Tarım, Ormancılık ve Gıda Sanayii

Süt

Güçlü Yönler	Zayıf Yönler
• Yüksek hayvan popülasyonu. • Artan iç tüketim. • Çiğ süt üretimindeki istikrarlı büyüme. • Bazı orta ve küçük ölçekli tarımsal işletmelerin yatırım kapasitesine sahip olması. • Daha kaliteli çiğ süt üretmek için artan farkındalık ve yatırımlar. • Yüksek düzeyde ürün çeşitliliği için uygun ekoloji. • Çiğ süt üretimi için teşviklerin bulunması. • Üreticiler ve süt işleyenler arasındaki sözleşmeli üretim uygulamalarının artması. • Geleneksel süt ürünlerinde uzun bir geçmişe sahip olunması. • Etkin bir şekilde yönetilen büyük ölçekli, modern süt işletmelerinin varlığı.	• Süt üreticilerinin büyük çoğunluğunun, toplam üretimin yaklaşık yüzde 90'ını üreten orta ve küçük ölçekli çiftçiler olması. • Yüksek maliyetli yem ve diğer tarım girdileri. • Yetersiz besleme, uygun olmayan tarım koşulları ve hayvan hastalıkları nedeni ile düşük verim. • Hayvan refahı ve çevreye ilişkin standartların yetersiz olması Tarımsal işletmelerde sağım ve soğuk depolama tesislerinin eksikliği. • İşlenmiş süt ürünlerinin yüksek düzeyde çiğ sütün kalitesine bağlı olması. Sınırlı sayıda tarımsal işletmenin kaliteli çiğ süt üretme kabiliyetine sahip olması, soğuk zincir yetersizliği, kötü koşullarda depolama ve ulaşım koşullarının yetersizliği düşük kaliteli süt ürünlerine yol açmaktadır. • Süt işleme tesislerinin büyük çoğunluğu orta ve küçük ölçeklidir. • Üretici grupları yeterince iyi yapılanmış, organize olmuş veya AB sürecinde sahip oldukları rolleri yeterli düzeyde gerçekleştirmek için hazırlıklı değillerdir. • Gıda işleme tesisleri için enerji girdilerinin yüksek maliyeti. • Finansman eksikliği, yetersiz altyapı, test ve analizler dahil olmak üzere yetersiz ekipman, bilgi eksikliği. • Çiğ süt üretimi artarken yüksek kalitede süt toplama ve işleme tesislerinin sayısı yetersiz kalmaktadır.
Fırsatlar	**Tehditler**
• Ulusal mevzuatın, Fasıl 12'de belirtilenAB gıda hijyeni ve çiftlik hayvanları refah koşulları ile uyumlu olması. Sonuç olarak süt üreticileri ve süt işleyenler için işletmelerinin yapısal koşullarını iyileştirmek zorunlu hale gelmiştir. • Ulusal ve uluslararası destek programlarının mevcut olması. • Süt ve süt ürünleri için artan yerel talep. • Daha enerji tasarruflu ve çevre dostu üretimi mümkün kılan teknolojik gelişmeler. • Organik ve geleneksel çiftlik ürünleri gibi değeri yüksek ürünler için artan talep.	• Küçük ve orta ölçekli işletmelerin ulusal mevzuatta öngörülen koşulları yerine getirmemesi nedeni ile çiftlikler ve süt işleme tesislerinin kapanmasıyla ekonomik ve sosyal sorunlarla karşı karşıya kalınabilecek olması. • Yüksek maliyetler nedeni ile küçük işletmelerin, büyük işletmeler ve ithal edilen ürünler karşısında düşük rekabet kapasitesi. • İklim değişikliği nedeni ile azalan yem üretimi veya mera alanı. • Hayvan hastalıkları.

Kırmızı Et

Güçlü Yönler	Zayıf Yönler
• Tarımsal üretim için uygun ekolojik koşullar ve iyi iklim. • Tarım alanındaki yatırımlar için devlet sübvansiyonları. • Profesyonel olarak işletilen, verimli açıkta besi yerlerine, yem fabrikalarına, kesimhanelere ve et işlemeye dış yatırım için mevcut uygun ortam • Kırmızı et için artan iç ve küresel talep. • Kalifiye kesimhanelerin yeniden yapılandırılması için sübvansiyonların mevcut olması. • Üretim, kesim, işleme ve pazarlama sektörlerinde gelişen performans.	• Üretimin talebi karşılayamaması, düşük kişi başı tüketim. • Yetersiz hayvan refahına yol açan yetersiz hayvan barınakları • Çiftlik hayvanlarının korunması için kapalı kış barınağı/ahırların eksikliği. • Et üretimi için uygun olmayan yerel sığır ırkları. • İthal edilen kombine verimli ırkları desteklemek için yüksek proteinli yemlerin yeterli düzeyde ulaşılabilir olmaması. • İnsan kaynakları kapasitesindeki yetersizlikler • Yüksek enerji maliyetleri. • Gübre yönetimi için altyapı ve ekipman eksiği. • Hayvan izlenebilirliğinin etkin olmaması, aşırı düzeyde kulak küpesi kayıpları. • Etkin olmayan kooperatifler ve fonksiyonel olmayan üretici gruplarının uzun geçmişi. • Türkiye'nin doğu bölgelerinde kesim ve işleme kapasitesi eksikliği. • Mevcut kesim kapasitesinin yürürlükteki mevzuat ile uyum sağlayamayan ve iyileştirilmeye uygun olmayan tesislere yüksek düzeyde bağımlı olması . • Özellikle doğu illerinde yetersiz kesim kapasitesi. • Ahırlarda ve işleme tesislerinde yetersiz hijyenik koşullar. • Üreticiler ve işletme sahiplerinin AB standartlarını karşılama konusunda yaşadıkları zorluklar. • Dağınık işleme sektörü ve dünya standartlarındaki rakipler ile karşılaştırıldığında, özellikle hazır katma değerli et ürünlerinde ölçek eksikliği. • KOBİ'lerin, düşük teknoloji ile üretim yapanlar başta olmak üzere, organizasyonel zayıflığı.
Fırsatlar	**Tehditler**
• Verimliliğin iyileştirilmesi ve ürün geliştirme için inovasyon desteklerinin mevcut olması. • Değişen tüketici talepleri ve yeni pazarlar tarafından sunulan yeni yüksek değerli pazar fırsatları. • Çevre dostu uygulamalara ilginin artması. • Organik olarak üretilen kırmızı et için büyüyen pazar.	• Yüksek girdi maliyetleri. • AB gıda mevzuatının zamanında uygulanmayacak olması. • Gıda güvenliği, çevre ve hayvan refahı konularında artan tüketici talepleri ile daha sıkı yasal düzenlemeler ve bunları karşılamada yaşanan zorluklar. • Kalifiye kesimhanelerin dışarıdan alınan malların yarattığı rekabete uyum sağlayamaması ve uluslararası pazarlarda artan rekabet nedeni ile kapanma durumuyla karşılaşma ihtimali

Kanatlı Eti

Güçlü Yönler	Zayıf Yönler
• Temel girdiler sözleşmeli üretim kapsamında vadeli verildiği için birincil üretim için gereken işletme sermayesinin düşüklüğü • Üreticilerin iyi eğitimli olması, broyler üretimine net olarak odaklanmış olmaları, yetiştiricilikteki yüksek performans (yeni işletmelerde düşük ölüm oranları) • Sözleşmeli üretim yaptıran firmalar tarafından çiftlik yönetimine destek sağlanması (veteriner desteği, ilaç, teknik yardım) • Dalgalı talepler karşısında arzın hızlı bir şekilde adaptasyon sağlayabilmesi. • Hayvan yemi temin eden işletmeciler ile yapılan anlaşmalar sonucunda çiftçilerin, yem ile ilişkili fiyat dalgalanmalarından korunması ve makul bir gelir elde etmeleri • Ham maddenin planlı temini sayesinde iş yükünün uygun planlanması sonucunda mevcut kaynakların (insan kaynakları ve ekonomik kaynaklar) daha iyi kullanılması • Sözleşmeli tarım kapsamında birincil ve ikincil et işletmecilerinin, yeterli kapasiteye, hijyen koşullarına ve performansa sahip olan en gelişmiş teknolojiye sahip tesislerde çalışıyor olmaları. Birincil üretimde nihai ürün için pazarlama sorununun olmaması. • Pazarlama zincirinin iyi bir şekilde organize edilmiş olması vebunun sonucu olarak azalan maliyetler ve artan gelir • Ürünlerin iyi bir şekilde ve genellikle pazarda iyi bir görünürlük için "markalı" olarak pazarlanması (Not: Yukarıda bahsi geçen tüm güçlü yönler, sadece az sayıdaki entegre üreticilerini işaret etmektedir.)	• Kanatlı üretimi, temel olarak eski tesislerde ve eski ekipmankullanılarak gerçekleştirilmekte;bu nedenle üretim maliyetleri artmakta ve rekabet gücü azalmaktadır. • Çiftliklerin büyük çoğunluğu küçük ölçeklidir. • Yüksek enerji tüketimi ve enerji maliyetleri. • Biyo-güvenlik sorunları • Geleneksel batarya tipi kanatlı kafeslerinde yüksek ölüm oranı. • Gübre yönetimi altyapısı tam olarak gelişmemiştir ve bu nedenle hayvan sağlığı riskleri artmaktadır. • Atık yönetimi sistemleri ve hayvansal yan ürün sistemleri her zaman mevcut değildir, bu nedenle hijyenik ve çevresel riskler artmaktadır. • Yüksek kapasiteli işleme tesislerinin pazar hakimiyetinedeni ile düşük kar marjları. • Küçük ölçekli birincil ve ikincil kanatlı et işletmecileri, geliştirilmesi gereken ekipman kullanılan tesislerde çalışmaktadır. • Üretici grupları fonksiyonel değildir. • Kanatlı tüketimi yıl boyunca istikrarlı değildir, bu nedenle yeterli düzeyde depolama tesislerine gereksinim duyulmaktadır.
Fırsatlar	**Tehditler**
• Yüksek Düzeyde Gıda Dönüşüm Oranı ve dolayısı ile en düşük maliyetli protein kaynağı • Kırmızı et gibi diğer et türlerinin üretimindeki artan maliyetler, kanatlı eti ve yumurtasını kırmızı ete kıyasla daha uygun fiyatlı kılmaktadır • Kanatlılar ve organik tavuk için artan talep. • Gübre üretimi için hayvan dışkısı temini, ekilebilir hiçbir arazisi bulunmayan çiftliklerde, çiftlik gelirlerini artıracaktır. • Türk halkının yeni yaşam tarzı, pişirmeye hazır veya tüketime hazır ürünler gibi yeni kanatlı ürünlerinin geliştirilmesini gerektirmektedir. • Tavuk ayağı gibi yan ürünler için doğu pazarlarından gelen artan pazar talebi. • Coğrafi konum, hem Ortadoğu hem Avrupa'ya ihracat için mükemmeldir • Entegre üreticileri için, sanayi ölçeğinde tarım sayesinde işleme için kabul edilebilir fiyatlarla yeterli düzeyde hammadde bulma imkanı mevcuttur.	• Newcastle hastalığı (yalancı veba) ve kuş gribi daimi bir tehdit olarak mevcuttur. • Hayvansal yan ürünler konusunda AB mevzuatına uyum nedeni ile üretim maliyetlerindeki artış (yemde hayvansal kökenli protein kullanılmaması). • Kanatlı sektörü, damızlık, yem ve aşılar gibi dış girdilere yüksek düzeyde bağımlıdır ve bu durum sektörü istikrarlı olmayan piyasalar ve döviz dalgalanmalarına maruz bırakmaktadır. • Birincil üretimde yatırım eksikliği, birincil ve ikincil işlemenin gerektiği gibi gerçekleştirilememesine neden olabilir. • Şehirlerin büyümesi nedeni ile şu anda kentsel alanlarda yer alan bazı yatırımların kapanma riski bulunması.

Yumurta

Güçlü Yönler	Zayıf Yönler
• Düşük işgücü ve arazi gereksinimi. • Ülkenin bazı bölgelerinde nihai ürün için pazarlama sorunları bulunmamaktadır; nihai ürün, yerel yumurta toplama merkezleri tarafından satın alınmaktadır. • Az sayıdaki modern işletmede yumurta üretimi, ürünün güvenliğini garanti altına alan, en gelişmiş tesisler ve modern teknoloji ile gerçekleştirilmektedir Ülkenin bazı bölgelerinde ürün iyi bir şekilde, pazarlarda iyi bir görünürlük açısından sıklıkla "markalı" olarak pazarlanmaktadır.	• İşletmelerin büyük çoğunluğunda, yumurta üretimi, temel olarak eski tesislerde ve eski ekipman kullanılarak gerçekleştirilmektedir ki bu durum, üretim maliyetlerini artırmakta ve rekabet edebilirliği azaltmaktadır. • Gübre yönetimi altyapısı tam olarak gelişmemiştir ve bu nedenle hayvan sağlığı riskleri artmaktadır. • Yemin çiftlik düzeyinde küçük ölçekli üretimi yem maliyetlerinin artmasına neden olmaktadır. • Üretici grupları fonksiyonel değildir. • Biyo-güvenlik için yetersiz altyapı ve ekipman • Eski tesislerde yüksek ölüm oranları • Yem gibi ithal edilen girdilere yüksek düzeyde bağımlılık Yüksek enerji gereksinimi ve yüksek enerji maliyeti • Yumurta paketleme merkezleri, çoğunlukla eski ve bakımsız ekipmana sahip ve çiftlik düzeyindeki eski tesislerde yer almaktadır. • Pazarlama zinciri genel olarak çok parçalanmış yapıdadır (ulaşım, depolama, perakende satış), bu nedenle maliyetler artmakta ve karlılık azalmaktadır.
Fırsatlar	**Tehditler**
• Kanatlı dışkısının gübre/biyogaz üretimi için kullanılması çiftlik gelirlerini artıracaktır. • Organik tarımın gelişmesi katma değerli ürünler yaratacaktır. • İşleme için yeterli miktarda ve uygun fiyatta hammadde mevcuttur Ekonomi hızlı bir şekilde gelişmektedir ve yumurtaya olan talep yumurta tüketimi gibi hızlı bir şekilde artmaktadır. • Yumurta ürünlerinin tüketimi, yeme-içme ve turizm sektöründe artmaktadır. • Yem endüstrisine yönelik yan ürünler için artan pazar talebi (çatlak yumurta) • Coğrafi konum, hem Ortadoğu hem Avrupa'ya ihracat için mükemmeldir • Uygun pazarlama altyapısının oluşturulması sonucu ürünlerin bilinirliği artacaktır. • Yumurta tüketiminin artması üretim artışını gerektirecektir • Yerleşim bölgelerinde yer alan yumurta çiftlikleri kapanmak zorunda kalacaktır. • Mevzuattaki değişiklik gereği, zenginleştirilmiş kafeslerin uyumlulaştırılması kapasiteyi azaltacak ve kafes sistemlerinin iyileştirilmesi gerekecektir.	• Çevresel konular: gübre yönetimi yeterli düzeyde değildir. • Hayvan refahı ve hayvansal yan ürün (yemde hayvansal kökenli protein kullanılmaması).konusunda AB mevzuatına uyum zorunluluğundan dolayı üretim maliyetlerinin artması • Kanatlı sektörü kısmen dış kaynaklı girdilere bağımlıdır (damızlık, aşılar gibi). • AB pazarına erişim zorlukları (fiyatlar rekabet edebilir değildir). • Türkiye'de yumurta üretimi, hayvan yemi hazırlanması için ağırlıklı olarak yem malzemelerinin ithaline bağlıdır;dolayısıyla bu durum, sektörü döviz dalgalanmalarına maruz bırakmaktadır. • Yumurta işleme tesisleri, yeni ürünlerin (sıvı yumurta gibi) tüketimine yönelik olarak olumsuz tüketici tutumu nedeniyle tam kapasite ile çalışmamaktadır. • Coğrafi olarak yayılmış olan pazardaki çok sayıda yumurta üreticisinin birbirleriyle işbirliği yapmaması sektörün pazarlama kapasitesini azaltmaktadır.

Meyveler ve Sebzeler

Güçlü Yönler	Zayıf Yönler
• Biyoçeşitlilik ve uygun iklim • Meyve ve sebzeler için güçlü yerel pazar (iç talep ve turizm tüketimi). • Organik tarım ve İyi Tarım Uygulamaları (İTU) konusunda birikmiş teknik bilgi. • Kimyasalların kullanımıyla ilgilimevzuatın yürürlükte olması • Meyve ve sebzelerin işlenmesi konusunda etkili yasal düzenlemeler.	• Parçalanmış arazi yapısı ve işletmelerin küçüklüğü nedeniyle AB ve diğer Akdeniz ülkelerine kıyasla düşük verimlilik. • Yüksek düzeyde hasat sonrası kayıplar. • Yetersiz soğutma, depolama tesisleri ve soğuk hava depoları. • Hasat sonrası kayıpları önlemek için yetersiz düzeyde modern kurutma tesisleri. • Geleneksel kurutma yöntemlerinin aflatoksin oluşumuna sebep olması • Beceri ve mali imkanların eksikliği. • Üretici gruplarının fonksiyonel olmaması. • Yetersiz gıda güvenliği sistemleri. İzlenebilirlik ve kalite standartlarının sınırlı düzeyde uygulanması. • Üretim ve işlemede kullanılan teknolojinin geliştirilmesi gerekliliği.
Fırsatlar	**Tehditler**
• Yüksek düzeyde dış talep, çeşitli işlenmiş ürünlerin üretiminde artışa neden olmaktadır. İşlenmiş ürünler için iç talebin yükseliyor olması. • Teknoloji ve inovasyona açık olan çiftçi ve yatırımcı sayısı giderek artmaktadır. • Sertifikalı ve entegre üretim ile çevre dostu üretime geçiş beklentisi. • Daha fazla organik ürün tüketme eğilimi	• İklim değişikliği ve ekolojikdengenin bozulması (su, bitki zararlısı yönetimi). • Yüksek lojistik maliyetleri. • Pestisitlerin aşırı kullanımı nedeni ile kontamine olan su kaynakları.

Balıkçılık, Su Ürünleri Yetiştiriciliği ve Su Ürünleri İşleme

Güçlü Yönler	Zayıf Yönler
• Filo ile yapılandırılmış bir balık avlama endüstrisinin varlığı. • Mevcut sorunlara çözüm üretmek için Balıkçılık ve Su Ürünleri Genel Müdürlüğü'nün yeniden yapılanmış olması. • Balıkçılık araştırma enstitülerinin ve inovasyon potansiyelinin varlığı. • Su Ürünleri Bilgi Sistemi'nin (SUBİS) varlığı. • Nispeten kirlenmemiş durumdaki doğal su kaynakları. • Kalifiye insan kapasitesi ve gelişmiş yerli teknolojik kapasite. • Su ürünleri yetiştiriciliğine uygun mekanların çok olması. • Bazı özel rekabetçi ürünler için pazar talebi • Uygun iklim koşulları • Girdilerin varlığı: balık üretme çiftliği ve yem/ağ imalatı. • Balıkçılık pazar ağının ülkede mevcut olması. • Sektör için mevzuatın yürürlükte olması ve uygulamalardan çıkarılan derslere dayalı olarak güncellenmiş olması.	• Uyumlulaştırılmış politika eksikliği: mevzuat, planlama ve pratikteki uygulamalar • Balık rezervi değerlendirme eksiği. • Yönetim ve pazarlama için üretici örgütlerinin yeterli etkinlikte olmaması • Zayıf izleme, kontrol ve denetim mekanizmaları • Su ürünleri yetiştiriciliği için temel girdi olan yem maliyetinin yüksek olması • Sürdürülebilir üretim yöntemlerinin uyumlulaştırılmamış olması • Küçük ölçekli çiftliklerin fazla sayıda olması • Mevcut türlerin sınırlı sayıda olması • Hasat sonrası lojistik/depolama ve AB standartlarının yetersiz organizasyonu • Yetersiz denetim • Düşük katma değerli ürünlerin üretimi
Fırsatlar	**Tehditler**
• IPARD ve diğer AB programlarından gelen destek. • Uluslararası pazarlara yakınlık. • Artan uluslararası işbirliği. • Coğrafi işaret ve sürdürülebilir balıkçılık sertifikasyon sistemi. • Katma değerli ürünler dahil olmak üzere ulusal ve küresel düzeyde talebin artması. • Yeni ürünler için inovasyon imkanları: olası yeni türlerin kültürü (canlı çift kabuklu yumuşakçalar gibi) ve sertifikasyon sistemi.	• Kirlenme, doğal yaşam alanının tahrip edilmesi • Bazı balıkların mevsimsel olarak yakalanması • İklim değişiklikleri • Aşırı avlanma • Üretimin bir bölümünün az sayıdaki büyük ölçekli şirketlerde toplanmış olması • AB katılım sürecinde balıkçılık faslının bloke edilmesi • İlgili sektörler arasında rekabet • Yem üretiminin balık unu ve balık yağına bağlı olması. Balık yeminde çeşitlilik eksikliği • Kentsel, tarımsal ve endüstriyel kaynaklı kirlilik • Gıda ve Veterinerlik Ofisi'nin çift kabuklu yumuşakça ihracatı konusunda kısıtlama getirmesi, sağlık alarmı • Hidroelektrik enerji santrallerinin su kaynaklarını tehdit ediyor olması

4.2. Çevre ve Arazi Yönetimi

Toprak Yüzeyi ve Toprak Erozyonu Yönetimi

Güçlü Yönler	Zayıf Yönler
• AB ile karşılaştırıldığında geleneksel tarım tekniklerinin yaygın olarak kullanılması nedeni ile gübre ve kimyasallar bakımından nispeten daha az kirlenmiş topraklar. 5403 nolu Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanunu'nun toprakların muhafazası amacı ile yürürlükte olması • Toprak yüzeyinin korunması için devam eden arazi rehabilitasyonu ve drenaj projeleri • Nitrat Direktifi'nin ulusal mevzuata uyumlu hale getirilmiş olması. Tarımın neden olduğu su kirliliğini kontrol etmek amacı ile su kalitesi izleme ağının oluşturulmuş olması	• Erozyon önleme tedbirlerinin özellikle yüksek eğimli yerlerde maliyetli olması ve uzmanlık gerektirmesi • Toprakların korunmasından sorumlu olan kurumlar arasında koordinasyon eksikliği • Yanlış ürün deseni kullanımı (ürün rotasyonunda) • Yeşil nadasın Türkiye'de genellikle uygulanan bir yöntem olmaması • Erozyona yönelik tedbirlerin eğim üzerine odaklanmış olması ve toprak özellikleri ve iklim gibi diğer faktörleri dikkate almaması • Toprak koruma yöntemleri konusunda çiftçilerin bilgi ve becerisinin yetersiz olması • Şu ana kadar uygulanan tedbirlerin etkisinin yeteri derecede analiz edilmemiş olması
Fırsatlar	**Tehditler**
• Havza yönetimi yaklaşımı ve Nehir Havzası Eylem Planı için girişimler • Çoraklık –çölleşmenin önlenmesi için çalışmalar • Çevre için gerçekleştirilen uygulamalar hakkında farkındalığın artması • Analiz laboratuvarlarının kurulması ve geliştirilmesi	• Yüksek erozyon riski • Kontrolsüz gübreleme • Çoraklık-çölleşme • Toprak koruma için uygulanan yöntemlerin benimsenmesi konusunda çiftçilerin yeterince kararlı davranmaması

Su Muhafazası

Güçlü Yönler	Zayıf Yönler
• Nitrat Direktifi'nin ulusal mevzuata uyumlu hale getirilmesinin tamamlanmış olması • Su kaynaklarının korunması için yeni bir Su Kanununun hazırlanması • Kırsal Kalkınma Yatırımlarını Destekleme Programı yolu ile çiftçilere bireysel sulama ekipmanı verilmesi konusunda Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı desteği • Su kaynaklarında tarımsal kaynaklı kirlenmenin etkilerini tespit etmek için oluşturulan su koruma izleme sistemini harekete geçirebilecek olan sulama birliklerinin varlığı • Su Yönetimi Genel Müdürlüğü tarafından başlatılan su kaynaklarının izlenmesi için Ulusal Su Bilgi Sistemi konusunda yapılan çalışmalar • Su konusunda eğitim ve araştırma çalışmaları potansiyeli • Nitrat Direktifi için İyi Tarım Uygulama Kodları konusunda yönetmeliğin yayınlanması amacıyla gerçekleştirilen çalışmaların devam ediyor olması • Nitrata Duyarlı Alanların belirlenmesi için yapılan çalışmaların devam ediyor olması	• Birçok bölgede yetersiz düzeyde su kaynakları ve düşük yeraltı suyu seviyeleri • Çiftçilerin uygun olmayan sulama uygulamaları • Arıtma ünitelerinden gelen arıtılmış atık suyun tarım arazilerinin sulanması için kullanılmaması • Sulardaki tarımsal kaynaklı kirliliğin etkisi konusunda çiftçilerin farkındalık ve bilgi eksikliği • Su tüketiminin kontrolü konusunda bilgi eksikliği (su ölçer /sulama birliğine üyelik) • Kapalı sistem sulama projelerinde çalışan kişilerde bilgi ve beceri eksikliği • Su yönetimi konusunda çalışan farklı kurumlar, sorumlulukların çatışması
Fırsatlar	**Tehditler**
• Sulama için su kaynaklarının daha etkin kullanılması amacı ile Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü tarafından gerçekleştirilen "1000 Günde 1000 Gölet" girişimi • Sulama projeleri konusunda çalışan bölgesel kalkınma idarelerinin (KOP, DOKAP vb.) kurulmuş olması • Nehir havzası yönetim planları ile ilgili devam eden çalışmalar; daha fazla suyun korunması için havza mastır planları konusunda Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü tarafından gerçekleştirilen revizyon çalışmaları • Yeraltı sularının aşırı derecede kullanılmasına neden olan lisanslı olmayan kuyuların kapatılmasına yönelik eylemler	• Türkiye'deki mevcut su potansiyelinin yüzde 74'ünün tarımsal faaliyetler için kullanılması • Şeker pancarı için kota sisteminin iptal edilmesi sonucunda pancar üretiminin, dolayısıyla su kullanımının artması • Üretimi artırmak için sulanan alanlarda aşırı düzeyde gübre kullanımı • Lisanslı olmayan kuyuların fazla oluşu • Yeraltı suyundaki azalma

Biyoçeşitlilik

Güçlü Yönler	Zayıf Yönler
• Biyoçeşitlilik konusunda çalışan kurumlar ve destekleyici mevzuat • Anız yakmayı yasaklayan düzenlemeler • Çiftçiler tarafından kimyasalların kontrollü kullanımı için organik tarım konusunda farkındalık • Halen yürürlükte olan destekler (İyi Tarım Uygulamaları, ÇATAK vb.)	• Bu konuda çalışan kurumlar arasında işbirliği eksikliği • Biyoçeşitlilik konusunda yetersiz veriler • Tabiat ve Biyolojik Çeşitliliği Koruma Kanunu'nun halen yasalaşmamış olması • Çiftçilerin geleneksel tarım uygulamaları (örneğin tarlayı bir yıl nadasa bırakmak, tarım kimyasalları kullanmakta ısrar etmek, tarlaları dinlenmeye bırakmak gibi)
Fırsatlar	**Tehditler**
• Konu ile ilgili olarak bazı çiftçilerde artan farkındalık • Seçilmiş bölgelerde TATUTA (Ekolojik Çiftliklerde Tarım Turizmi ve Gönüllü Bilgi, Tecrübe Takası) gibi aktif STK'ların gönüllü işgücü potansiyeli • Çiftçilerin gözlemsel verilerinin paylaşılması sonucunda türler ile ilgili uzun vadeli verilerin toplanması imkanı	• Tarım kimyasalları ve gübrelerin bilinçsiz kullanımı • Atıkların arazide bırakılması ve suya karışması • Zararlı mücadelesi ile ilgili alternatif yöntemler konusunda bilgi eksikliği

Organik Tarım

Güçlü Yönler	Zayıf Yönler
• AB ile uyumlu ulusal mevzuatın mevcut olması • Sertifikasyon ve kontroller için organizasyonel yapının mevcut olması • Zengin biyoçeşitlilik ve doğal kaynaklar • Zengin tarımsal ekosistemler • Temiz toprak ve su kaynaklarının varlığı • Organik hayvancılık için uygun olan mera ve çayırlar • STK'ların artan sayısı	• Üreticilerin iç pazarlara erişme mekanizmalarının yetersizliği • Yetersiz hizmet içi eğitim • Eğitim ve yayım çalışmaları eksikliği • Araştırma ve geliştirme çalışmaları eksikliği • Markalaşma ve fiyat dengeleri oluşturulmasını sağlayan pazar mekanizmalarının gelişmemiş olması • Ürün işleme konusundaki yetersizlikler • Lisanssız üretim • İşlenmiş ürünlerde gereken girdilerin ülkede yeterli miktarlarda bulunmaması ve ithal organik girdilere bağımlılık • Organik tarım yöntemlerini benimseme konusunda İl Gıda Tarım ve Hayvancılık Müdürlükleri'nin farklı yaklaşımları
Fırsatlar	**Tehditler**
• Dünyada ve Türkiye'de organik ürünler için artan talep • Tarımsal ekoturizm konusunda artan talep • Paydaşlar arasında artan işbirliği • Organik ürünleri üreten, işleyen, paketleyen ve pazarlayan entegre tesislerin varlığı • Aktif maddeyi analiz etmek için akredite laboratuvarların sayısının artmış olması • Etkili lojistik ağ	• Bazı tüketiciler tarafından organik ürünlere duyulan güvensizlik • Tüketicilerin farkındalık eksikliği • Çevresel kirlenmeye neden olan endüstri tesislerindeki artış • İhracatın önündeki teknik engeller

4.3. Kırsal Ekonomi ve Yaşam Kalitesi

Çiftlik Faaliyetlerinin Çeşitlendirilmesi

Güçlü Yönler	Zayıf Yönler
• Uygun iklimsel, doğal ve çevresel koşullar • Zengin flora ve fauna, endemik türler • İnsan kaynakları (kırsal bölgelerde eksik istihdam, düşük maliyetli işgücü) • Kültürel miras ve turizm için uygun doğa çeşitliliği • Kırsal turizmi diğer turizm türleri ile kolayca entegre olma olasılığı • Türkiye'nin yüksek turizm potansiyeli • Tüm sezonlara yayılan turizm faaliyetleri • Anayol ağları, havaalanları gibi iyi bir ulusal altyapı • Kirlenmemiş arazilerin varlığı • Kırsal bölgelerde geleneksel yaşam tarzları • El sanatları ve zanaatkar elinden çıkmış katma değerli ürünlerin çeşitliliği • El sanatları ve yerel ürünler konusunda yetenekli olan Türk kadınları • Bölgesel pazarlara erişim • Kırsal kalkınma projeleri konusunda geçmiş deneyim	• Küçük ve parçalanmış işletmeler • Finansmana ulaşmada yaşanan zorluklar • Teknolojik ekipman kullanımının faydaları konusunda farkındalık eksikliği ve teknolojiye erişimde yaşanan zorluklar • Tanıtım ve pazarlama becerileri eksikliği • Kırsal alanlarda kadınların ekonomik faaliyetlere katılımının yetersizliği • Organizasyon kültürü eksikliği • Kırsal ekonominin temel olarak tarıma dayalı olması • Bitki yetiştiriciliğinde kullanılan malzemelerin ithalatına yüksek düzeyde bağımlılık • Yüksek katma değerli ürünlerin geliştirilmesi konusundaki eksiklikler • Coğrafi işaret sertifikasyonu ve sertifikalı ürünlere sahip olmanın avantajları konusunda farkındalık eksikliği • Girişimcilik eksikliği
Fırsatlar	**Tehditler**
• Alternatif gelir kaynakları için artan ilgi • Kadınlar ve genç nüfusun çalışmaya istekli olması • Girişimciler için destekler; KOSGEB, İŞGEM'ler, ABİGEM'ler. • Kırsal ekonomi için mevcut hibeler • Organik ürünler, el sanatları ve zanaatkar elinden çıkmış katma değerli ürünler, alternatif turizm için artan talep • Geniş iç pazar • IPARD konusunda iyi uygulamaların ortaya çıkması • Bilgiye kolay erişim için Bilgi Teknolojileri altyapısının yaygınlaşması • Yenilenebilir enerji için artan talep • Turizm faaliyetlerinin çeşitlendirilmesi için talep	• Kırsal nüfusun oransal olarak sürekli azalması, bunun sonucunda azalan siyasal etki • Bölgeler arasında artan rekabet • Çevresel kirlilik, doğayı, florayı ve biyoçeşitliliği koruyamama. • Kontrol edilemeyen kentleşme • Yaşlanma ve kentsel alanlara göç nedeniyle insan kaynaklarının kaybı

Kırsal Altyapı Yatırımları

Güçlü Yönler	Zayıf Yönler
• Belediye ve İl Özel İdareleri'nin operasyonel becerileri • Kırsal altyapı yatırımları için politik destek • Altyapı yatırımları için itici güç olarak turizm potansiyeli varlığı	• Yetersiz enerji kaynakları • Bakım ve işletme maliyetler nedeni ile yaşanan sorunlar • PRAG (Avrupa Birliği Dış Yardım Sözleşme Usulleri Uygulama Kılavuzu) ihale usullerinde deneyim eksikliği • İnşaat denetim mekanizmaları eksikliği • Köy idarelerinde operasyonel beceri eksikliği • Kırsal altyapı yatırımlarının gerçekleştirilmesi ve bakımı için finansal kaynakların eksikliği • Birçok köyün imar planlarının bulunmaması (mastır planlar) • Yatırımların işletilmesi için beceri sahibi iş gücü eksikliği
Fırsatlar	**Tehditler**
• Halk sağlığı, sağlık önlemleri ve geri dönüşüm için artan talep • Kırsal turizm için artan talep • Katı atık yönetimi yatırımları için, katı atık sahası biyogazından enerji üretilmesi imkanı	• Büyük ölçüde çakışmaya yol açan ulusal destekler (Belediyeler için SUKAP, köy idareleri için KÖYDES) • Katı atık yönetimi projeleri için, katı atık sahalarının tespit edilmesinde ortaya çıkabilecek anlaşmazlıklar

Yenilenebilir Enerji

Güçlü Yönler	Zayıf Yönler
• Büyük ve küçük üreticilerin ürettikleri elektriği satmalarına imkan sağlayan mevzuat. • Hükümet teşvikleri ve destekleri. • 10 yıl garantili elektrik fiyatı (tarife teşvikleri), 2020 yılından önce yapılan yatırımlar için destek. • Birçok su rezervlerinin mikro-hidro için uygun olması. • Uzun kıyı şeritleri ve iyi rüzgar verileri. • Güneş enerjisi potansiyeli ile ilgili verilerin iyi olması ve güneş haritalarının mevcut olması. • Bol miktarda mevcut olan biyokütle.	• Başvuru esnasında ve ulusal şebekeye bağlanmak için izin alma aşamasında karşılaşılan bürokratik süreçler. • Mikro-hidro ve rüzgar türbinlerinin muhtemel olumsuz çevresel etkisi. • Yatırım için sınırlı sermaye. • Diğer konvansiyonel enerji üretim yöntemleri ile karşılaştırıldığında yatırımın daha uzun sürede geri dönmesi.
Fırsatlar	**Tehditler**
• Artan enerji talebi. • Daha verimli yenilenebilir enerji için teknolojinin gelişmesi. • Katı atık birliklerinin lisanssız olarak elektrik üretmeleri ve satmalarına imkan tanıyan yeni yönetmelik (ikincil mevzuat yayınlanmış ve üst limit 500 KW'dan 1 MW'ye yükseltilmiş ve enerji kooperatifleri kavramı ortaya konmuştur).	• Dünya petrol fiyatlarında azalma olasılığı. • Güneş enerjisi ve biyokütle için ileri teknoloji maliyetleri.

4.4. Yerel Kalkınma Stratejilerinin Hazırlanması ve Uygulanması – LEADER

Güçlü Yönler	Zayıf Yönler
• Kırsal kalkınma konuları ile aktif olarak ilgilenen STK'lar ve derneklerin varlığı. • Bazı bölgelerde LEADER benzeri proje uygulamaları. • Kırsal alanlarda kadın girişimlerinin varlığı. • Genç ve kadın nüfusun varlığı. • LEADER tedbirinin pilot olarak uygulandığı bölgelerde iki potansiyel yerel eylem grubunun (YEG) varlığı.	• LEADER konusunda uzman eksikliği. • Merkezi idare sisteminin yerel girişimleri engellemesi. • Kırsal bölgelerde öz yönetim geleneğinin eksik olması. • Kırsal toplumda organizasyon beceri ve kültürünün eksikliği. • Geleneksel uygulamalara bağlılık ve kırsal alanlarda yeni uygulamalara kapalı olma. • Kırsal alanlarda altyapı eksikliği. • Kırsal alanlarda temel hizmetlere ulaşma konusunda yaşanan zorluklar. • Kırsal alanlarda girişimci ruh eksikliği.
Fırsatlar	**Tehditler**
• AB ve IPARD programı desteklerine uyum süreci. • Hedef bölgelerde kavram ile ilgili heyecanlı bireylerin varlığı.	• Yaşlanma ve kentsel alanlara göç nedeni ile insan kaynaklarının kaybı. • Tedbirin uygulanması için katı kurallar.

5. DAHA ÖNCEKİ MÜDAHALENİN TEMEL SONUÇLARI

5.1. Daha Önceki Ulusal Müdahalenin Temel Sonuçları; Transfer Edilen Tutarlar

Ulusal müdahaleler aşağıda belirtilen şekilde gruplandırılabilir; tarımsal ürünler ve arazi muhafazası için çiftçilere doğrudan ödeme şeklinde sağlanan tarımsal sübvansiyonlar, entegre bir tarım, gıda endüstrisi ve girişimcilik yaklaşımı kapsamında sağlanan kırsal kalkınma hibeleri, Türkiye'nin belirli bölgelerinde uygulanan bölgesel kalkınma programları ve tarımsal krediler.

2006-2013 döneminde, tarımsal destek ve kırsal kalkınma hibeleri için toplam 50,017 milyon TL doğrudan ödeme sağlanmıştır. 2009 yılı dışında transfer edilen tutarlarda düzenli bir artış gözlenmektedir (Şekil 3'e bakınız).

Şekil 3. Tarımsal ve kırsal kalkınma destek tutarları (milyon TL, Kaynak: TAGEM)

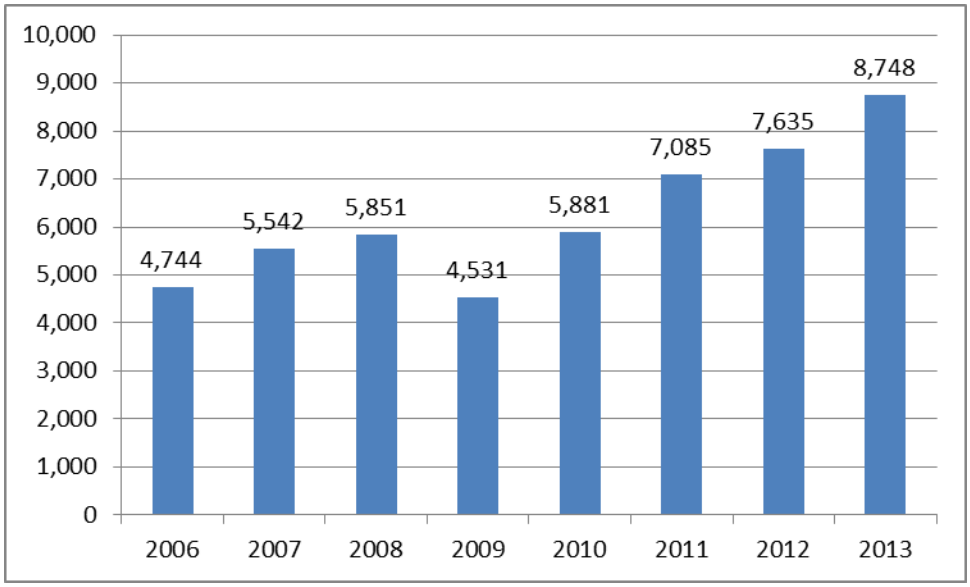

Bu müdahaleler aşağıda özetlenmektedir.

<u>Tarımsal Destekler</u>

Tarımsal destekler, tarım sektöründeki büyük sorunların çözümüne katkı sağlamak, uygulanan politikaların etkinliğini artırmak ve sektörün bu politikalar ile uyumunu kolaylaştırmak amacı ile ulusal bütçeden sağlanmaktadır.

Destekler çoğunlukla, hayvan yemi olarak kullanılanlar başta olmak üzere, bitkisel üretiminin artırılmasına katkı sağlamış, çiftçilerin canlı hayvan almasını kolaylaştırmış, çiftçilerin gelir düzeylerini artırmış ve kayıtlı olmayan çiftçilerin ulusal kayıt sistemine dahil olmasını teşvik etmiştir. IPARD programının uygulanması konusunda iki temel çıktı ekonomik bakımdan önemlidir.

i. Yem üretiminin sübvanse edilmesi, kesif yemin çiftçiler için düşük maliyetli olmasını sağlamıştır. Yem fiyatlarının çiftlik harcamalarının %70'ine karşılık geldiği dikkate alındığında, düşük maliyetli yem fiyatları hayvan yetiştiriciliğinin yaşatılmasına katkı sağlamaktadır.

ii. Canlı hayvan alımı destekleri ve suni tohumlama destekleri ırkların kalitesini geliştirmekte ve çiftliklerin verimliliğine katkı sağlamaktadır.

Kırsal Kalkınma Destekleri

Kırsal kalkınma desteklerinin temelini oluşturan Kırsal Kalkınma Yatırımlarını Destekleme Programı, Tarımsal Strateji (2006-2010) çerçevesi dahilinde bir hibe programıdır. Bu program kırsal alanlarda gelir standartları ve sosyal standartların geliştirilmesi, tarım ve sanayii arasındaki entegrasyonun sağlanması, alternatif gelir kaynaklarının yaratılması, mevcut durumda gerçekleştirilen kırsal kalkınma faaliyetlerinin etkinliğinin artırılması, altyapının iyileştirilmesi, girişimcilik kapasitesinin artırılması ve uluslararası kaynaklardan yararlanmak için kapasite oluşturulması amaçlarını taşımaktadır. Her yıl Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı tarafından taslağı oluşturulan tebliğler ile uygulanmakta ve Resmi Gazete'de yayımlandıktan sonra yürürlüğe girmektedir.

Kırsal Kalkınma Yatırımlarını Destekleme Programı kapsamında, ekonomik sektörlerde yatırımlar, tarımsal altyapı yatırımları, makine ve ekipman alımları desteklenmektedir. Toplu basınçlı sulama sistemleri de 2012 yılı sonuna kadar desteklenmiştir.

Kırsal Kalkınma Yatırımlarını Destekleme Programı Türkiye'deki 81 ilin tamamını kapsamaktadır ve iki başlık altında uygulanmaktadır:

Ekonomik yatırımlar kapsamında, 2007-2013 dönemi süresince yatırımların %50'si hibe olarak desteklenmiş ve toplam 795 milyon TL hibe sağlanmıştır. Hibe desteğinden yararlanmak için yararlanıcılar bir yatırım planı sunmak zorundadırlar.

Diğer taraftan, Makine ve Ekipman destekleri aynı dönemde 625 milyon TL tutara ulaşmış ve tarımsal üretimde ihtiyaç duyulan makine ve ekipmanın maliyetlerinin % 50'sini karşılayacak şekilde sağlanmıştır. Bu destekler bir yatırım planı sunma zorunluluğu olmaksızın çiftçilerin önceden planlanmamış ihtiyaçlarını karşılamak üzere verilmektedir.

Yukarıda bahsi geçen desteklere ilave olarak, Hayvancılık Genel Müdürlüğü, canlı hayvan alımı, inşaat ve makineler için hayvan çiftliklerine 10,8 milyon TL destek sağlamıştır.

Bu destekler; gıda güvenilirliğinin iyileştirilmesi, tahıllar için artan depolama kapasitesi sayesinde ürün kayıplarının azalması, ekipmanın modernizasyonu sayesinde gıda işleme tesislerinin rekabetçiliğinin geliştirilmesi, proje teklifleri hazırlama konusunda kapasite geliştirme ve kayıt dışı ekonominin kayıt altına alınması konularına katkı sağlamıştır.

Bölgesel Kalkınma Girişimleri

Yukarıda bahsi geçen ulusal destek planlarına ek olarak, Türkiye'de bir dizi bölgesel kalkınma girişimleri uygulanmaktadır.

Doğu Anadolu Kalkınma Programı (DAP) 2010 yılında başlatılmış ve şu ana kadar 183 projeye destek sağlamıştır. Bu projelerden 126 tanesi tamamlanmıştır. Şu ana kadar hayvan yetiştiriciliği için toplam 44,7 milyon TL harcanmıştır.

Güney Doğu Anadolu Kalkınma Programı (GAP) 2009 yılında başlatılmıştır ve şu ana kadar 238 projeye destek sağlanmıştır. Bu projelerden 173 tanesi tamamlanmıştır. Program hayvan yetiştiriciliği konusuna destek sağlamaktadır ve şu ana kadar toplam 87,1 milyonTL destek verilmiştir. Destekler, canlı hayvan alımı, tesislerin inşası ve ekipman alımı konularında hibe olarak verilmektedir.

Programın organizasyon bileşeni kapsamında, 93 kooperatife 219,3 milyon TL kredi verilmiştir. 15.580 sığır, 18.200 koyun ve keçi olmak üzere toplam 33.780 hayvan, toplam

3.770 aileye teslim edilmiştir ve 650 ailenin yararına olacak şekilde toplam 325 dekar sera kurulması desteği verilmiştir.

GAP programı ayrıca organik tarımı da desteklemektedir. 407 hektar arazi organik meyve bahçesi olarak tahsis edilmiştir ve tarla bitkileri için demonstrasyon ekimi 135 hektar alanda gerçekleştirilmiştir (buğday, nohut, mercimek, susam). "Organik tarım için geçiş süreci sertifikasyonu" prosedürü 700 hektar zeytinlik ve 122 hektar meyve bahçesinde tamamlanmıştır. 880 adet arı kovanı organik bal üretimi için dağıtılmıştır.

Çevresel planlama ve restorasyon çalışmaları, programın kültürel varlıkların korunması ve iyileştirilmesi bileşeni kapsamında turistik ve kültürel alanlarda gerçekleştirilmiştir (Zeugma Müzesi-Gaziantep, Rawanda Kilisesi-Kilis, Şehir Surları-Diyarbakır, Nemrut Dağı Tümülüsleri ve Anıtları-Adıyaman, Kasımiye Medresesi-Mardin, Harran Ovası-Şanlıurfa, Hasankeyf –Batman gibi tarihi ve kültürel alanlarda).

Bölgede 377.672 hektar alan sulanmaya başlanmıştır. Ana sulama kanallarının %68'i tamamlanmıştır. GAP Eylem Planı kapsamında sulama projelerinin toplam değeri 21.745.706 TL olmuştur ve yatırım tutarı 2012 yılı sonu itibarı ile yaklaşık 10.000.000 TL'ye ulaşmıştır.

Bölgesel Kalkınma İdareleri tarafından yönetilen programlara ek olarak Bölgesel Kalkınma Ajansları da bölgelerindeki yatırımlar için finansal destekler sağlamaktadırlar. Tarım ve kırsal kalkınma konusu tüm bölgelerde yüksek önceliğe sahip sektörler olmasa da, şu ana kadar yaklaşık 11.880.000 TL destek, tesis inşaatı ve ekipman alımı için tarım ve kırsal kalkınma ile ilişkili toplam 599 proje desteklenmiştir.

Bölgesel programlar, gıda güvenilirliğinin iyileştirilmesi, ürün kayıplarının azalması, gıda işleme tesislerinin rekabetçiliğinin geliştirilmesi konularında katkı sağlamıştır.

Altyapı Destekleri

İçişleri Bakanlığı'nın Köy Alt Yapısının Desteklenmesi Programı (KÖYDES), köylerde altyapı inşası yatırımlarını desteklemektedir. Program 2005 yılından bu yana uygulanmakta olup şu ana kadar tahsis edilen toplam bütçe yaklaşık 9 milyar TL tutarındadır. Program temel olarak köy yollarının yapılması, içme suyu temini, atık suların toplanması ve arıtma sistemleri yatırımlarını finanse etmek sureti ile köylerin yaşam koşullarını iyileştirmeyi amaçlamaktadır.

Belediyelerin Altyapısının Desteklenmesi Projesi (BELDES) Türkiye çapında kaliteli su sağlayan şebekelerinin iyileştirilmesi amacı ile uygulanmaktadır. Toplam 129.650.000 TL tahsis edilmiştir ve 2013 yılı sonu itibarı ile 57 belediye programdan faydalanmıştır.

Sosyal Destek Programı (SODES) 2008 yılından bu yana Kalkınma Bakanlığı tarafından uygulanmaktadır. Program kapsamında sosyal, rekreasyonel amaçlı ve kültürel tesisler ile ilgili projelere finansal destek sağlanmaktadır. Program 30 ili kapsamaktadır ve bu illerden 12 tanesi IPARD illeridir. Yıllık tahsis edilen bütçe yaklaşık 200 milyon TL dolayındadır. SODES daha çok kentsel alanlarda yoğunlaşmıştır ve bu alanlarda yaşam koşullarının iyileştirilmesine katkı sağlamaktadır.

Kırsal kalkınma kapsamında sulama sübvansiyonları toplu basınçlı sulama yatırımlarına %75 hibe desteği ve sulama makine ve ekipmanları alımlarına ise %50 hibe desteği sağlamaktadır. 2006 yılından bu yana yaklaşık 206 milyon TL hibe desteği, yaklaşık 75.000 hektar alanın sulanması için sağlanmıştır.

Finansal desteklere ek olarak, Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı'nın İ müdürlükleri aracılığı ile çiftçilere sağlanan bazı eğitim ve danışmanlık hizmetleri bulunmaktadır. Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı'nın her bir İl Müdürlüğü altında kırsal kalkınma için

oluşturulan birimler bulunmaktadır. Söz konusu birimler tarafından ulusal destek planları çerçevesinde çiftçilere eğitim programları, seminerler ve yayım hizmetleri verilmektedir. Bu birimler ayrıca proje başvuru kuralları ve destek programlarının prosedürleri, kılavuzların açıklanması, iş planı hazırlarken izlenmesi gereken yollar ve gerekli olan diğer dokümantasyon hakkında çiftçilere bilgi vermek sureti ile destek sağlamaktadırlar.

5.2. AB Yardımının Temel Sonuçları, Transfer Edilen Tutarlar, Değerlendirmelerin Özeti veya Alınan Dersler

IPARD 2007-2013

IPARD destekleri 2012 yılından bu yana etkin bir şekilde verilmektedir ve ödenen tutarlar 2013 yılında önemli derecede artmıştır. Programın uygulanması sürecinde, programa katılımın artması ve bu suretle daha etkili çıktıların elde edilmesi konularında ilerleme kaydedilmiştir. IPARD programının uygulanması ile tarımsal işletmeler daha kurumsal bir hale gelmekte ve bu durum IPARD desteklerine yönelik talepte bir artışı ve ayrıca bu desteklerin verimli ve etkili bir şekilde kullanılmasını beraberinde getirmektedir. IPARD konusunda özellikle çiftçilerin farkındalıkları artmış olup çiftçilerin ihtiyaçlarını karşılamak için daha fazla proje teklifi hazırlamaya başladıkları gözlenmektedir. Diğer taraftan GAP ve DAP gibi çiftçileri desteklemek için bölgesel düzeyde uygulanan müdahaleler, IPARD programının tamamlayıcısı olmuşlar ve IPARD faaliyetlerinin tanıtımını desteklemişlerdir. IPARD göstergelerinin karşılanmasına yönelik olarak elde edilen kazanımlar aşağıdaki Tabloda verilmektedir.

Tablo 19. 31.12.2013 itibariyle IPARD Programının İlerlemesi

Çıktı Göstergeleri		2011- 2012 yıllarında gerçekleştirilen	2013 yılında gerçekleştirilen
Yeniden yapılanma ve/veya ilgili topluluk standartları seviyesine ulaşma için desteklenen tarım işletmeleri	Sayı	61	527
	Toplam yatırım hacmi (€)	24.058.579,94	205.446.763,53
Yeniden yapılanmk ve/veya ilgili topluluk standartları seviyesine ulaşma için desteklenen işleme tesisleri	Sayı	8	95
	Toplam yatırım hacmi (€)	4.209.865,47	64.580.142,63
Yeniden yapılanma ve/veya ilgili topluluk standartları seviyesine ulaşma için desteklenen mikro işletmeler	Sayı	23	1695
	Toplam yatırım hacmi (€)	2.106.433,02	60.805.468,51

IPARD kapsamında uygulanan projeler tarım ve kırsal kalkınma sektöründeki gelişmelere pozitif katkı sağlamıştır. Mevzuatta AB müktesebatına uyum amacıyla değişiklikler yapılmakta ve Türkiye'nin AB ile entegrasyonuna yönelik AB stratejilerinin amaçları ile tutarlı olarak ulusal ve sektörel stratejiler geliştirilerek IPARD programını tamamlayan adımlar atılmaktadır.

IPARD programının uygulanmasını etkileyen genel bir husus olarak, idari kapasitenin eksikliği ve Türkiye'de programın uygulanmasına dahil olan yetkili birimlerin deneyim eksikliği gibi hususlar nedeniyle, programın ilk döneminde ciddi sorunların yaşandığından bahsedilebilir. Bununla birlikte, bu sorunlar uygulama dönemi sürecinde kademeli olarak ele alınmıştır. Tespit edilen önemli sorunlar ve alınan dersler aşağıda verilmektedir.

Sorunlar;

- Uygun danışmanlık firmalarına erişim eksikliği (özellikle programın başlangıç safasında),
- Ön finansman mekanizmalarının eksikliği,
- Karmaşık prosedürlerin anlaşılması konusunda yaşanan zorluklar,
- Yasal boşlukların bulunması,
- Krediye ulaşmak için teminat verme konusunda yaşanan zorluklar (özellikle KOBİ'ler için).

Alınan Dersler;

- Küçük ve orta ölçekli işletmelere daha fazla fon tahsis edilmesi gerekmektedir,
- Prosedürlerin mümkün olduğu ölçüde basitleştirilmesi gerekmektedir,
- İnsan kaynakları ve programın uygulanmasında rol alan kurumların uygulama kapasitelerinin güçlendirilmesi gerekmektedir,
- Programın uygulanmasına dahil olan kurumlar arasında koordinasyonun geliştirilmesi gerekmektedir,
- Danışmanlık firmalarının, programın prosedürleri konusunda eğitilmeleri gerekmektedir.

IPA – I Bileşeni

70'den fazla kamu kuruluşu IPA-1 Bileşeninden faydalanmış, bu bileşen, Türkiye'nin kilit öneme sahip kamu kurumlarının Türkiye-AB Mali İşbirliği sistemi ve genel olarak AB'ye katılım sürecine önem vermesine büyük ölçüde katkı sağlamıştır. Tarım ve kırsal kalkınma alanında IPA-1 "Kurumsal Yapılanma" Bileşeni altında desteklenen faaliyetler aşağıda belirtilmektedir.

IPARD kapsamında Çevre ve Kırsal Alan (2008-TR 080201) projesi AB Kırsal Kalkınma Politikasına uyum için kurumsal kapasitenin güçlendirilmesi amacı ile tasarlanmıştır. Bu proje ile IPARD kapsamında tarımsal – çevresel tedbirlerin uygulanması için Yönetim Otoritesi ve IPARD Ajansı'nın kurumsal kapasitesi güçlendirilmiştir. Projenin toplam bütçesi 1.400.000 Avro'dur. (IPA-1 Bileşeni kapsamında finanse edilmiştir).

IPARD için Akreditasyon Sürecinde Türkiye'nin Tarım ve Kırsal Kalkınmaya Destek Kurumu İçin Teknik Yardım (2007); Kapsamında, akreditasyon prosedürleri ile uyumun sağlanması için TKDK çalışma prosedürleri gözden geçirilmiş, revize edilmiş ve güncellenmiştir. Bütçesi 176.030 Avro olup SEI projesi olarak finanse edilmiştir.

IPARD Programının Değerlendirilmesi İçin Değerlendirme Stratejisinin Hazırlanmasına Destek Projesi (2007); Kapsamında IPARD programının değerlendirilmesi için bir değerlendirme stratejisi hazırlanmıştır. Bütçesi 115.100 Avro olup SEI projesi olarak finanse edilmiştir.

IPARD akreditasyonu ile ilgili olarak Türkiye'nin Yetkili Akreditasyon Görevlisi (UYG) ve Ulusal Yetkilendirme Görevlisi (NAO) adına uygunluk denetimi (akreditasyon öncesi inceleme) sağlanması projesi (2007); Bütçesi 255.467 Avro olup SEI projesi olarak finanse edilmiştir.

Proje analizi için detaylı eğitim projesi (2007); Bütçesi 150.407 Avro olup SEI projesi olarak finanse edilmiştir.

IPARD Programı İçin Yayım/Danışmanlık Hizmetlerinin Kurumsal Analizi Amacıyla Kapasite Oluşturma Projesi (2008); Bütçesi 250.000 Avro olup SEI projesi olarak finanse edilmiştir.

TKDK'nın İzleme ve Veri Toplama Sistemi İçin İhale Dosyası Temini Hazırlıkları Konusunda Teknik Yardım Projesi; Bütçesi128.213 Avro'dur.

IPARD İçin Sektör Analizi Projesi; 300.000 Avroluk bir bütçe ile kısa bir süre önce SEI projesi olarak yürütülmüştür.

Yukarıda bahsi geçen tamamlanmış projelere ek olarak, aşağıda belirtilen projeler IPA-1 Bileşeni kapsamında tamamlanmıştır. Bu projeler Fasıl 11 için kurumsal kapasitenin desteklenmesi ve Türkiye tarım politikasının OTP ile uyumunu amaçlamaktadır.

IPARD Projesi Için LEADER Tedbirinin Uygulanmasına Destek (2007), IPARD programı kapsamında yerel kırsal kalkınma stratejilerinin hazırlanması ve uygulanması için Yönetim Otoritesi ve TKDK'nın kurumsal kapasitelerini geliştirmeye yönelik destek sağlamıştır.

Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı'nın İstatistiksel Kapasitesinin Güçlendirilmesi İçin Teknik Yardım ve Veri Toplama Projesinin bütçesi 1.15 milyon AvroAvro olup, proje kapsamında, tarımsal istatistiklerin güvenilir bir biçimde üretilmesine bir baz oluşturan çiftçi kayıt sistemi kurulmuştur.

Türkiye'de Nitrat Direktifi'nin Uygulanması için Kapasite Güçlendirme ve Destek Projesi, 2007 yılı programlaması altında 6,765,000 Avrobütçe ile uygulanmıştır.

Pilot Çiftlik Muhasebesi Veri Ağı Projesi'nin Yaygınlaştırılması ve Sürdürülebilirliğin Sağlanması Projesi, 2009 yılı programlaması altında 1,450,000 Avro bütçe ile uygulanmıştır.

Diğer taraftan, *Arazi Parsel Tanımlama Sistemi (LPIS)'nin Sayısallaştırılması Projesi,* 2010 yılı programlaması altında 46,200,000 Avro bütçe ile uygulanmakta olup başlangıç toplantısı 14 Ekim 2014 tarihinde gerçekleştirilmiştir.

Personelin IACS Prosedürleri Hakkında Eğitilmesi Projesi, 2011 yılı programlaması altında 1,500,000 Avro bütçe ile şu anda ihale aşamasında bulunmaktadır.

Son olarak, 2013 programlama yılı için 2013 Sektör Fişinde formüle edilen ve hazırlıkları yapılan aşağıda belirtilen operasyonlar için finansman anlaşmaları imzalanmıştır.

- *Yerel Kontroller Konusunda Personelin Eğitimine Teknik Yardım (OTSC), Risk Değerlendirme ve IACS Yazılımı,* 6.400.000 Avro bütçe ile

- *Çapraz Uyum Kurallarının Uyumlulaştırılması İçin Eşleştirme Operasyonu,* 930.000 Avro bütçe ile

- *Türk Tarım Sistemini, Avrupa Yeşil Tarım Kurallarına Yakınlaştırmak İçin Kapasite Oluşturma Konusunda Teknik Yardım ve AB'nin Nitrat Direktifi'nin Uygulanmasının Geliştirilmesi,* 1.704.640 Avro bütçe ile

Son olarak, IPA uygulamaya geçmeden önce uygulanan, *Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu'nun Kurulması,* 5.199.000 Avro bütçeye sahip bir proje olarak AB tarafından finanse edilmiştir. Söz konusu proje, açılış kriterlerinden birisinin (Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu'nun kurulması ve akreditasyonu) yerine getirilmesi için destek sağlamıştır.

Toplam olarak IPA-1 dönemi boyunca (2007-2013), Tarım ve Kırsal Kalkınma alanı için IPA-1 Bileşeni kapsamında tahsis edilen bütçe yaklaşık olarak 69 milyon Avro olmuştur.

IPA-II Bileşeni

Türkiye, IPA-2 Bileşeni kapsamında iki sınır ötesi işbirliği programının uygulanmasına katılım sağlamıştır.

ENPI – Karadeniz Havzası Sınır Ötesi İşbirliği Programı: Türkiye'nin yanısıra, Ermenistan, Bulgaristan, Gürcistan, Yunanistan, Moldovya, Romanya ve Ukrayna bu çok taraflı işbirliği programında katılımcı ülkelerdir. Program, Karadeniz Havzasında yer alan ülkeler arasında ortaklıklar ve bölgesel işbirliği tesis etmeyi amaçlamaktadır. Programın toplam bütçesi, ulusal eş finansman da dahil olmak üzere 38 milyon Avro'dur. Bu tutarın 7 milyon Avro'su IPA tahsisatı olarak, 26.6 milyon Avro ise ENPI tarafından sağlanmıştır. Türkiye, iki teklif çağrısı kapsamında başlatılan 39 projeye katılım sağlamıştır. Program, ortak sınırların her iki tarafındaki bölgelerde ekonomik ve sosyal kalkınmanın desteklenmesine katkı sağlamıştır.

Bulgaristan – Türkiye IPA Sınır Ötesi İşbirliği Programı: Programın amacı, daha güçlü bir Avrupa işbirliği ve entegrasyonuna hizmet etmek için her iki ülkenin güçlü olduğu kilit alanlara dayalı olarak, sürdürülebilir ve dengeli kalkınmanın sağlanmasıdır. Programın toplam bütçesi, teknik destek de dahil olmak üzere 32.084.823 Avro'dur. 2007-2013 periyodu süresince 3 adet teklif çağrısı gerçekleştirilmiştir. Bu çağrılar kapsamında toplam 119 sözleşme imzalanmış ve bugüne kadar bunlardan 71 tanesi başarılı bir şekilde tamamlanmıştır. Sınır ötesi bölgesel kalkınma için yaratılan en büyük fayda, yararlanıcı ülkeler arasında oluşturulan ve güçlendirilen işbirliğidir. İşbirliğine değer katan temel kazanımlar, kapasite oluşturma, farkındalık arttırma, güven/güvenirliğin inşası, bölgenin iyileşen imajı ve yeni faaliyetlere yönelik taahhütlerin alınmasıdır.

IPA-III Bileşeni

IPA'nın "Bölgesel Kalkınma" bileşeni üç alt-bileşen aracılığı ile uygulanmaktadır; bunlar, Bölgesel Rekabet Edebilirlik, Çevre ve Ulaştırma'dır.

Bölgesel Rekabet Edebilirlik Operasyonel Programı (BROP): Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı (BSTB), Bölgesel Rekabet Edebilirlik Operasyonel Programı'nın geliştirilmesi, uygulanması, izlenmesi ve değerlendirilmesinden sorumlu olan kurumdur. Program, Türkiye ulusal ortalamasının %75'inin altında kişi başı gelire sahip olan İBBS 2 düzeyindeki bölgelerde uygulanmaktadır. Bu bölgelerde toplam 43 il bulunmaktadır ve bu illerden 25 tanesi IPARD kapsamındadır.

31 Aralık 2013 itibariyle, BROP portföyü 63 operasyon a ulaşmıştır. Bu operasyonlardan 51 tanesi yaklaşık toplam 425,5 milyon Avro bütçe ile onaylanmıştır. Bu 51 Operasyon içinde, 16 Operasyon uygulama aşamasındadır ve 35 Operasyon ihale ve sözleşme aşamasında bulunmaktadır. Geri kalan 12 Operasyon ile ilgili olarak programlama süreci, bu projelerin onaylatılması hedefiyle devam etmektedir. Operasyonlardan bazıları gıda sanayii ile ilgili olsa da, Operasyonel Programda özel sektöre doğrudan bir finansal destek sağlanmamaktadır.

Çevre Operasyonel Programı: Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, IPA'nın üçüncü bileşeni olan "Bölgesel Kalkınma" bileşeni kapsamında finanse edilecek Çevresel Altyapı Yatırım Projeleri için sağlanan fonların yönetilmesinden sorumludur. 2007-2013 dönemi için tahsis edilen toplam bütçe 803 milyon Avro'dur. Ancak, son faydalanıcılar tarafından mülkiyet konusundaki eksikler ve ihale prosedürlerindeki gecikmeler nedeniyle fon kullanım oranı düşüktür.

Ulaştırma Operasyonel Programı: Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı (UDHB) tarafından yönetilen program, 3 öncelik alanı kapsamında bir dizi büyük ölçekli projeler aracılığı ile uygulanmaktadır. Bunlar:

1. Demiryolu altyapısının geliştirilmesi,
2. Liman altyapısının geliştirilmesi,
3. Birinci ve ikinci önceliklerin uygulanmasını ve Uygulama Otoritesinin işleyişini desteklemek için Teknik Destek.

IPA-IV Bileşeni

İnsan Kaynaklarının Geliştirilmesi Operasyonel Programı, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'nın AB Koordinasyon Dairesi tarafından geliştirilmiştir ve yönetilmektedir. Bu operasyonel program kapsamında, hibe programları da dahil olmak üzere bir çok operasyon halihazırda uygulanmaktadır. İnsan Kaynaklarının Geliştirilmesi Operasyonel Programı'nın toplam bütçesi 556 milyon Avro'dur ve 2013 sonu itibariyle 157 milyon Avro harcanmıştır. Faydalanıcıların kapasitesinin geliştirilmesi ve ihale prosedürlerindeki gecikmelerin ortadan kaldırılması, Operasyonel Programın daha etkili bir şekilde uygulanması için gereklidir.

"Tarım İşçileri ve Aileleri için Destek Sağlanması" başlıklı bir operasyon, halen Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı tarafından müzakere edilmektedir. Söz konusu operasyon, gelecek dönemdeki programlama periyodunda *tarım işçileri ve ailelerinin istihdam edilebilirliklerinin geliştirilmesini* amaçlamaktadır.

5.3. Yürütülen Çok Taraflı Yardımın Temel Sonuçları, Transfer Edilen Tutarlar, Değerlendirmeler veya Alınan Dersler

Sivas-Erzincan Kalkınma Projesi

Proje uygulama dönemi: (2006 – 2013)

Finansman kaynağı ve yatırım tutarı: IFAD, OPEC ve ulusal katkı (30 milyon ABD Doları)

Projenin amacı: Sivas ve Erzincan illerinin az gelişmiş bölgelerinde tarımsal verimliliği ve gelir düzeyini artırmak amacıyla, kırsal alanlardan göçü azaltmak.

Gerçekleştirilen Faaliyetler: Sulama kanallarının inşası, tasnif, sıralama ve paketleme fabrikalarının kurulması, kanalizasyon ve doğal arıtma tesislerinin inşası, bir toprak analiz laboratuvarının kurulması, yarı açık ahırların inşa edilmesi ve modernizasyonu, demonstrasyon projeleri, sulama kanalları ve yollarının inşa edilmesi gibi faaliyetler gerçekleştirilmiştir.

Proje katılımcı Kalkınma konusuna özel önem vermektedir. Kalkınma komiteleri, kooperatifler, kadın çiftçi grupları, köy birlikleri, sulama ve yetiştirici birlikleri kurulması için faaliyetler yürütülmüştür. Bu birliklerin yöneticileri ve üyelerine eğitim ve teknik destek sağlanmaktadır.

Proje, çiftçilerin finansal kaynaklardan yararlanmaları, pazar fırsatlarını takip etmeleri ve teknik bilgiye ulaşmaları için kapasite geliştirme konusunda çok etkili olmuştur.

Anadolu Su Havzaları Rehabilitasyon Projesi

Proje uygulama dönemi: 2004-2012

Finansman kaynağı ve yatırım tutarı: Dünya Bankası, Küresel Çevre Fonu ve ulusal katkı (13,2 milyon ABD Doları)

Projenin amacı: Proje, ulusal kaynaklar üzerindeki baskıyı azaltmak, çevreye duyarlı tarım ve ormancılık faaliyetlerini benimsemek, kurumsal kapasiteyi geliştirmek, kamuda farkındalığı artırmak ve AB entegrasyon sürecinde su ve gıda yönetimi konusunda politikalar geliştirmek amacıyla, doğal kaynakların sürdürülebilir yönetimini sağlamayı ve Orta Anadolu ve Karadeniz Bölgelerinde (Amasya, Çorum, Kayseri, Sivas Tokat ve Samsun illerinde) katılımcı planlama oluşturmayı hedeflemektedir.

Gerçekleştirilen Faaliyetler: Küçük su havzalarında nadasa bırakılan arazileri azaltmak, marjinal tarım arazilerinin doğru şekilde kullanımı, ormansız meraların rehabilitasyonu, arazi kenarlarının ağaçlandırılması, yem bitkisi ve sebze yetiştiriciliği ve meralara yerleştirilecek olan mobil su kanallarının satın alınması. 100 ünitelik damla sulama sistemi kurulmuştur.

Proje, halka karar verme sürecinin merkezinde olma fırsatı verildiğinde iş yapmak ve başarılı olmak konusunda büyük bir sorumluluk duygusunun oluştuğunu göstermiştir.

Projelerin, yararlanıcıların beklenmedik durumlar karşısında hızlı ve etkili bir şekilde yeniden pozisyon almalarını sağlayacak mekanizmalar sağladığını belirtmek gerekir. Proje, kırsal alanlarda bozulmuş doğal kaynakların rehabilitasyonu ile ilgili olarak gerçekleştirilen faaliyetlerin, gelir getirici faaliyetler ile bağlantı sağlandığında daha yüksek bir sahiplenme sağladığını göstermektedir.

Bilginin yayılması, hedef paydaşların aşina olmadığı teknolojileri benimseyerek yaygınlaştırılmasında kilit önem taşımaktadır.

Diyarbakır-Batman-Siirt Kalkınma Projesi

Proje uygulama dönemi: 2007-2014

Finansman kaynağı ve yatırım tutarı: IFAD, UNDP ve ulusal katkı (37 milyon ABD Doları)

Projenin amacı: Proje, proje illerinde yer alan kırsal bölgelerde yaşayan kişilerin ekonomik ve sosyal statüsünün geliştirilmesine yardımcı olmayı amaçlamaktadır. Proje tarafından kapsanan köylerde halen mevcut olan üretim ve istihdam fırsatları gözönünde bulundurularak tarım ve tarım dışı gelir getirici faaliyetlerin çeşitlendirilmesi ve hedef grubun istihdam edilebilirliğinin artırılması amacı ile hedef grubun bireysel ve kurumsal kapasitesinin desteklenmesi hedeflenmektedir.

Gerçekleştirilen faaliyetler: Kanalizasyon ve doğal arıtma sistemlerinin kurulması, yol geçişleri için su yolu ve boruların inşa edilmesi, içme suyu depoları ve hayvanlar için içme suyu göletleri inşa edilmesi, karayolu inşası, 5 adet kapalı sistem sulama kanalı inşası. Bunların yanısıra, çiftçilere ve teknik personele çeşitli konularda eğitim programları sunulmaktadır. Süt, meyve yetiştiriciliği, bağcılık, çilek, fındık, özel bir nar türü ve koyun yetiştiriciliği konularında 7 adet stratejik kalkınma planı geliştirilmiştir ve bu kapsamda bir hibe programı uygulanmaktadır. Proje uygulama aşamasındadır.

Doğu Karadeniz Bölgesi'ndeki Küçük Ölçekli Çiftçiler İçin Geçim Kaynaklarının Geliştirilmesi Projesi (DOKAP –Tarım)

Proje uygulama dönemi: (2007-2013)

Finansman kaynağı ve yatırım tutarı: JICA ve ulusal katkı (5.173.000 TL)

Projenin amacı: 6 proje ilinde (Artvin, Rize, Trabzon, Gümüşhane, Giresun ve Ordu) küçük ölçekli çiftçiler için Çiftlik Geliştirme Yöntemini yaygınlaştırmak ve model alınan bölgede küçük ölçekli çiftçilerin gelirlerini artırmak.

Gerçekleştirilen faaliyetler: Yüksek rakımlı alanlarda zorunlu çilek dikimi, çeşitlilik testleri, düşük maliyetli seralar kurma, yaban mersini yetiştiriciliği, nem oranı düşürülmüş ot silajı hazırlama, ürün yetiştirme planları geliştirme, yeni ürünler yetiştirme (tatlı mısır, tatlı patates vb.) ve bahçe düzenlemeye yönelik ağaç yetiştirme.

Proje sonunda, çiftliklerinin ve tarım uygulamalarının gelişmeleri sonucunda çiftçilerin gelirlerinde iyileşme sağlanmıştır. Destekleyici grup faaliyetleri tarımda yeni teknolojilerin kullanımı hakkındaki bilgilerin yayılmasında etkili olmuştur. Proje, uzun dönemli desteklerin gelirlerde sürdürülebilir bir artış elde etmede daha etkili olduğunu göstermiştir.

Ardahan-Kars-Artvin Kalkınma Projesi

Proje uygulama dönemi: (2010 – 2015)

Finansman kaynağı ve yatırım tutarı: IFAD ve ulusal katkı (26,4 milyon ABD Doları)

Projenin amacı: Ardahan, Kars ve Artvin illerinde kırsal yoksulluğu azaltmak ve tarımsal üretimi geliştirmek.

Gerçekleştirilen faaliyetler: Demonstrasyon ve eğitim çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Ardahan'da inşa edilecek "Hayvan Pazarı" için hazırlık çalışmaları tamamlanmış ve uygulama ihalesi açılmıştır. 165 çiftçiden makine ve ekipman hibe başvurusu alınmıştır. Proje uygulama aşamasındadır.

Çoruh Nehir Havzası Rehabilitasyon Projesi

Proje uygulama periyodu: 2011 - 2019

Finansman kaynağı ve yatırım tutarı: JICA ve ulusal katkı, 13,471,982 TL

Projenin amacı: Bitki örtüsü, toprak ve su kaynaklarının entegre rehabilitasyonu ve sürdürülebilir bir şekilde kullanılması aracılığıyla ve çeşitli gelir getirici faaliyetler yoluyla kişilerin yaşamlarını iyileştirmek suretiyle Çoruh Havzasında (242 köy, 64.301 hektar arazi ve 55.000 nüfusu kapsayan alan) doğal çevrenin korunması ve yoksulluğun azaltılmasına katkı sağlamak.

Proje şu anda başlangıç safhasındadır.

Yukarıda özetlenen projeler aracılığı ile, tarımsal verimliliği arttırmak ve çiftçilerin gelir düzeyini iyileştirmek suretiyle kırsal alanlardan göçün önlenmesinin mümkün olduğu kanıtlanmıştır. Bu projelerin diğer sonuçları şu şekilde özetlenebilir; doğal kaynakların sürdürülebilir yönetimi ve katılımcı planlamanın sağlanması, doğal kaynaklar üzerindeki baskının azaltılması, çevre dostu tarım ve ormancılık faaliyetlerinin sahiplenilmesi, AB uyum sürecinde su ve besin maddeleri konusunda politikalar geliştirilmesi ve tarım ve tarım dışı alanlar için gelir getirici faaliyetlerin çeşitlendirilmesi. Bu projeler, kırsal alanların

sürdürülebilir kalkınmasına ve kırsal göçün önlenmesine pozitif bir şekilde katkı sağlayarak IPARD programının uygulamalarını tamamlamaktadır.

Tarım-Gıda KOBİ'lerinin Modernizasyonu

Avrupa standartları ve ulusal standartlara tam uyum sağlamak amacıyla genel bir modernizasyona ihtiyacı olan süt, et ve balık/su ürünlerini işleyen tesisleri desteklemek amacıyla, Fransa Kalkınma Ajansı (AFD) 100 milyon Avro kredi imkanı sağlamıştır. Anlaşma Aralık 2014'te imzalanmıştır. Fon, Türkiye'de hijyen, bitki sağlığı ve çevre konusunda Avrupa standartlarına ulaşmak isteyen ve 5996 sayılı Kanuna uymayı hedefleyen tarım-gıda kobilerinin modernizasyon yatırımlarını finanse etmeyi amaçlamaktadır.

Krediden yararlanacak olan yatırımların Türkiye Cumhuriyeti Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı tarafından onaylanan modernizasyon planı ile uyumlu olmaları gerekmektedir. Ziraat Bankası mümkün olduğunca kredilerin kalkınmada öncelikli illerde kullanılmasını sağlayacaktır.

Hedefi ve yapısı nedeniyle kullandırılacak kredilerin IPARD kapsamındaki hibelere başvuran KOBİ'lerin finansmana erişimleri kolaylaştırılacaktır.

Bir başka 100 milyon Avro'luk kredi de Avrupa Yatırım Bankası (AYB) tarafından sağlanmaktadır. Önerilen kredi başta IPA tarafından desteklenen, temel olarak çevre ve iklimle ilgili faaliyetler ile kaynak verimliliği yatırımları olmak üzere ülke genelinde çiftlik, ürün işleme ve kırsal çeşitlendirme konularında yatırım yapan nihai yararlanıcıların orta ve uzun dönemli kredilere erişimini sağlayan bir pilot ikraz olacaktır. Finansman, mikro, küçük ve orta ölçekli işletmeler tarafından gerçekleştirilen küçük/orta ölçekli projelere odaklanacaktır. Önerilen AYB kredi imkanının, IPARD finansmanının tamamlayıcısı olarak potansiyel faydalanıcıların proje başvrurularını arttırması beklenmektedir. Anlaşma Ekim 2014'te imzalanmıştır.

6. STRATEJİNİN TANIMI

6.1. Mevcut Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisinin Tanımı

2014-2020 dönemini kapsayan Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi (UKKS) halen inceleme ve onay sürecindedir. Strateji dokümanı, 10. Ulusal Kalkınma Planı'nın bir uygulama aracı olarak hazırlanmış vedokuz kurumun temsilcilerinden oluşan bir çekirdek ekip tarafından ilgili paydaşların katılımıyla hazırlanmıştır. Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi'nin hazırlanması sürecine katılan katılımcıların listesi Ek II'de verilmektedir. Dokümanın hazırlanması sırasında çeşitli çalıştaylar ve çalışma grubu toplantıları organize edilmiştir.

UKKS, kırsal nüfusun verimliliğinin artırılması ve kırsal ve kentsel nüfusun gelir düzeyleri arasındaki farkın azaltılmasını amaçlamaktadır. Daha spesifik olarak, UKKS;

- Kırsal politikaların yönetimi için kurallar ve düzenlemeler oluşturmakta,
- Ulusal ve uluslararası kaynaklardan finanse edilen kırsal kalkınma eylemlerinin hazırlanması ve uygulanması için perspektifler ortaya koymakta,
- Kırsal ve tarımsal politikaların Topluluk Müktesebatı ile uyumunu desteklemekte,
- Kırsal Kalkınma Eylem Planı ve IPARD 2014-2020 Programı için bir çerçeve oluşturmaktadır.

UKKS, beş stratejik hedef ve her bir hedef için öncelikler ve tedbirler tanımlamaktadır. UKKS'nin stratejik hedefleri aşağıdaki gibidir:

1. Kırsal ekonominin geliştirilmesi, istihdam imkanlarının artırılması. Tarım-gıda endüstrisinde verimlilik ve ürün kalitesinin artırılması, çiftçilerin bilgi ve organizasyonel kapasitesinin geliştirilmesi, tarım ve endüstri arasındaki bağlantıların artırılması, tarımsal işletmeler ve gıda üreten işletmelerin altyapısında yapılacak iyileştirmelerin desteklenmesi, gıda güvenilirliği, veterinerlik ve bitki sağlığı koşullarının geliştirilmesi, bu hedef çerçevesinde kapsanmaktadır.
2. Kırsal çevrenin geliştirilmesi, doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımı. Çevre dostu yöntemlerin kullanılması, organik tarım ve iyi tarım uygulamalarının yaygınlaştırılması, suyun korunması, nüfusun temel gelir kaynağının ormancılık olduğu ormanlık alanlarda yeralan köylerde refahın geliştirilmesi, bu hedefin kapsamında bulunmaktadır.
3. Kırsal yerleşimlerin sosyal ve fiziksel altyapısının geliştirilmesi. Yol bağlantılarının kurulması, kırsal yerleşimlere içme suyu getirilmesi, atıkların bertarafı, kırsal toplumların bilgi teknolojilerine erişimlerinin sağlanması ve yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanılması hususlarını kapsamaktadır.
4. Kırsal toplumlarda beşeri sermayesinin geliştirilmesi ve yoksulluğun azaltılması. Kırsal nüfusun becerilerinin geliştirilmesi, mevsimlik işçilerin yaşam koşullarının iyileştirilmesi, sosyal güvenliğin kapsamının tarım işçilerini ve özellikle kadınları içerecek şekilde genişletilmesi bu hedefin kapsamında bulunmaktadır.
5. İlçe düzeyinde yönetim yapıları oluşturarak yerel kalkınma kapasitesinin geliştirilmesi. Hizmetlerin iyileştirilmesi için yeni yöntemler geliştirilmesi bu hedef altında bulunmaktadır.

Bu hedeflere ulaşmak için geliştirilecek eylem planı, tedbirler, eylemler, sorumlu kuruluşlar ve izleme göstergelerini içerecektir.

Ulusal kırsal kalkınma stratejisinin uygulanması iki bileşene bağlıdır.

- *Kırsal Kalkınma Projeleri:* Bunlar, kırsal yerleşimlerdeki farklı sektörlerin ihtiyaçlarını karşılamak için gerçekleştirecek entegre kalkınma eylemleridir. Bu projeler, kamu ve sivil toplum aktörlerinin işbirliği aracılığıyla uygulanacaktır. GTHB, projelerin seçiminde kullanılacak kuralları ve prosedürleri ilgili bakanlıklar ile işbirliği halinde tanımlayacaktır.

- *Tarım ve Kırsal Kalkınma Mali Destek Programları:* Tarımın rekabet gücünü arttırmak ve yerel ekonomileri güçlendirilmek için mali destek sağlanacaktır. Destek, yatırımın bir bölümünü karşılayacak hibeler şeklinde olacaktır.

Mekanizmaların her ikisinde de öncelik, aileler tarafından işletilen geçimlik çiftliklere verilecektir. Her iki bileşenin de uygulanması sırasında, diğer kırsal kalkınma programları ve IPARD 2014-2020 Programı ile mükerrerlik olmamasına dikkat edilecektir. Destek alanları ve potansiyel başvuru sahiplerinin profili Kırsal Kalkınma Planı İzleme Komitesi'nde müzakere edilecek ve uluslararası düzeyde fonlanan programların erişemediği bölgelere öncelik verilecektir.

6.2. İhtiyaçların Tespiti ve Genel Stratejinin Özeti

Programın perspektifi çerçevesinde, ihtiyaçlar IPARD Programı perspektifi dikkate alınarak süzgeçten geçirilmiş ve aşağıda listelendiği üzere, beş başlık altında gruplandırılmıştır. İhtiyaçlar, yukarıda verilen GZFT analizine dayalı olarak tespit edilmiştir. Programın hazırlıklarından önce bağımsız olarak yürütülen sektör analizi, IPARD Programı perspektifi çerçevesinde gözden geçirilerek belirlenen ihtiyaçlar aşağıda listelenen beş başlık altında gruplandırılmıştır.

Üretim

1. Çiftliklerin ve işletmelerin AB'ye uyum için yeni mevzuata adaptasyonu. Türkiye kısa bir süre önce, AB mevzuatıyla uyum sağlamak amacyla ulusal mevzuatta değişiklikler gerçekleştirmiştir. Küçük ve orta ölçekli üreticiler ve işleme tesisleri, yatırım konusundaki sınırlı kapasiteleri nedeniyle bu mevzuata uyum sağlamakta zorluklar yaşamaktadırlar ve istenen şartları sağlayamadıkları takdirde tasfiye durumuyla karşılaşma ihtimallleri bulunmaktadır. "Tarımsal İşletmelerinin Fiziksel Varlıklarına Yönelik Yatırımlar" ve "Tarım ve Balıkçılık Ürünlerinin İşlenmesi ve Pazarlanması Konusunda Fiziki Varlıklara Yönelik Yatırımlar" başlıklı tedbirler, bu kuruluşları desteklemeyi amaçlamaktadır.
2. Tarım - gıda sektöründe rekabetçiliğin geliştirilmesi. Çiftlik ve işleme tesisi düzeyinde işletmelerin ortalama büyüklüğü düşüktür. Her sektörde az sayıda küresel ölçekte rekabet edebilecek kuruluşlar bulunmaktadır. Ancak, sürdürülebilir durumda olan kuruluşların ulusal ve uluslararası düzeyde daha rekabet edebilir konuma gelebilmeleri için desteklenmeleri gerekmektedir. Bu durum, kırsal alanlarda istihdam fırsatlarını artıracak ve tarım-gıda sektöründe yaratılan katma değeri yükselecektir.
3. Gıda işleme tesislerinde soğuk zincir, depolama ve hijyenik koşulların iyileştirilmesi. Tarım ürünlerinin israfını önlemek amacıyla, gıda işleme tesislerinin, depolama tessislerinin iyileştirilmesi ile birlikte gıda ürünlerinin uygun koşullarda toplanması, depolanması ve sevkiyatı için soğuk zincirin oluşturulması / geliştirilmesi konularında desteğe ihtiyacı vardır. Bunun yanısıra, bazı küçük ve orta ölçekli üreticiler ve işleme tesisleri, gıdanın tarladan sofraya hijyenik koşullar altında üretilmesi ve işlenmesi için

temel ekipmana ihtiyaç duymaktadır. "Tarım İşletmelerinin Fiziki Varlıklarına Yönelik Yatırımlar" ve "Tarım ve Balıkçılık Ürünlerinin İşlenmesi ve Pazarlanması Konusunda Fiziki Varlıklara Yönelik Yatırımlar" başlıklı tedbirler, ilgili ekipmanları edinmeleri için bu tür kuruluşları destekleyecektir.

4. Çiftliklerde hayvan refahının iyileştirilmesi. Küçük ve bazı orta ölçekli tarım işletmeleri, hayvan refahının iyileştirilmesi ve halk sağlığının temel standartlarının yerine getirilmesi için daha iyi hayvan barınaklarına ihtiyaç duymaktadır. Yeni barınakların inşa edilmesi veya mevcut barınakların daha iyi duruma getirilmesi, "Tarım İşletmelerinin Fiziki Varlıklarına Yönelik Yatırımlar" tedbiri kapsamında desteklenecektir.
5. Meyve ve sebzelerde yüksek hasat sonrası kayıplar. Bu tip durumlar en çok soğuk hava depolarında kapasite yetersizliği nedeniyle yaşanmaktadır ve bazı bölgelerde ürün kayıpları, üretimin %40'ı gibi yüksek oranlara ulaşabilmektedir. "Tarım ve Balıkçılık Ürünlerinin İşlenmesi ve Pazarlanması Konusunda Fiziki Varlıklara Yönelik Yatırımlar" başlıklı tedbir, bu sorunu ele almayı amaçlamaktadır.
6. Kurutulmuş meyve ve sebze ürünlerindeki toksik maddeler. Kurutma, ürün kayıplarını en düşük düzeye indirmek amacıyla meyve ve sebzeleri korumak için alternatif bir yöntem olarak kullanılmaktadır. Bununla birlikte, kurutma ünitelerinin yetersiz sayıda ve kapasitede olması nedeniyle kurutma işleminin büyük bölümü, açık havada güneşte kurutma şeklinde gerçekleştirilmektedir. Bu durum kurutulan ürünlerde insan sağlığı için önemli riskler barındıran aflatoksin oluşmasına neden olmaktadır. Bu konu, "Tarım ve Balıkçılık Ürünlerinin İşlenmesi ve Pazarlanması Konusunda Fiziki Varlıklara Yönelik Yatırımlar" başlıklı tedbir kapsamında ele alınacaktır.
7. Gübreler, tarım ilaçları ve pestisitlerin tarımda aşırı düzeyde kullanılmasının önlenmesi. Tarım ilaçları ve pestisitlerin kontrolsüz kullanımı, pazardaki ürünlerin üzerinde tespit edilebilen kalıntılara neden olmaktadır. Tarım - Çevre İklim Değişikliği ve Organik Tarım tedbiri ile bu konuda çiftçiler arasında farkındalık artırılacak ve organik üretim desteklenecektir.

Kırsal Ekonomi

8. Kırsal alanlarda daha fazla istihdam olanakları. Kentsel alanlara göç, kırsal alanlarda fiziksel ve sosyal yapının bozulmasına neden olmaktadır. Bu durum yaşam kalitesi üzerinde bir çok negatif sonuçlara yol açmaktadır. IPARD 2014-2020 kapsamında yer alan tüm tedbirler doğrudan veya dolaylı olarak bu ihtiyaca odaklanır. "Çiftlik Faaliyetlerinin Çeşitlendirilmesi ve İş Geliştirme" isimli tedbir kırsal ekonomiyi geliştirmeyi amaçlamaktadır.

   Orta ölçekli yatırımları desteklemek suretiyle aşağıda belirtilen alanlarda, hanehalkı gelirlerinin artırılması ve yeni iş imkanları yaratılması amaçlanmaktadır:

   - Bitki üretimi, işlenmesi ve pazarlanmasının çeşitlendirilmesi,
   - El sanatları ve zanaatkar elinden çıkmış katma değerli ürünlerin imalatı,
   - Arıcılık, arı ürünlerinin işlenmesi ve pazarlanması,
   - Kırsal turizm,
   - Çiftçilerin ortak kullanımı için makina parkları,
   - Kültür balıkçılığı.

Bu yatırımlar kırsal ekonomiyi geliştirecek ve kırdan kente göçü azaltacaktır.

Doğal Kaynaklar

9. Biyoçeşitliliğin yok olmasının önlenmesi. İklim değişikliği, toprak erozyonu, kimyasallar, tarım ilaçları ve pestisitlerin kullanımı, aşırı otlatma, kaçak avlanma, şehirleşme, felaketler ve diğer faktörler biyoçeşitlilik üzerinde ciddi riskler oluşturmaktadır. Bazı tehlike altındaki türler "Tarım-Çevre İklim Değişikliği ve Organik Tarım" tedbiri kapsamında korunacak ve bu risklere neden olan faktörleri ortadan kaldırmak için faaliyetler yürütülecektir.
10. Tarımsal alanların kaybolmasının önlenmesi. Rüzgar ve yağmur nedeniyle oluşan erozyon ve azalan su kaynakları, tarımsal alanların azalması bakımından ciddi riskler taşımaktadır. "Tarım-Çevre İklim Değişikliği ve Organik Tarım" ile "Yerel Kalkınma Stratejilerinin Uygulanması – LEADER Yaklaşımı" başlıklı tedbirler, bu kayıpların önlenmesine yönelik eylemlere destek verecektir.
11. Su kaynaklarının aşırı kullanılmasının önlenmesi. "Tarım-Çevre İklim Değişikliği ve Organik Tarım" başlıklı tedbir kapsamında, su kaynaklarının aşırı kullanımı önlenecektir ve sulamada su kaynaklarının kontrollü kullanımı konusunda iyi uygulamalar desteklenecektir. Ayrıca, "Eğitimin Geliştirilmesi" ve "Yerel Kalkınma Stratejilerinin Uygulanması – LEADER Yaklaşımı" başlıklı tedbirler de konu hakkında yerel paydaşlarda farkındalık yaratacaktır.

Altyapı

12. Hayvan çitliklerinde gübrenin uygun yönetimi. Küçük çiftliklerin bir çoğu uygun olmayan koşullara sahip olduğundan, gübrenin birikmesi önlenememekte ve gübre hayvan refahını etkiyecek ve halk sağlığı bakımından riskler taşıyacak bir şekilde, manuel olarak ortadan kaldırılmak zorundadır. "Tarım İşletmelerinin Fiziki Varlıklara Yönelik Yatırımları" başlıklı tedbir hayvan barınaklarının inşa edilmesi ve mevcut barınakların iyileştirilmesi ile bu sorunu ele almayı amaçlamaktadır.
13. Kırsal altyapı tesislerinde enerji harcamalarının azaltılması. Dar bütçeler nedeniyle, bazı yerel yönetimler atıksu yönetim sistemleri gibi tesislerin işletme maliyetlerini karşılayamamakta ve operasyonlarını durdurmak zorunda kalmaktadırlar. Yerel yenilenebilir enerji yatırımlarının desteklenmesi suretiyle, "Kırsal Altyapı Yatırımları" tedbiri, bu tür tesislerin işletme maliyetlerini azaltmak için destek sağlamayı amaçlayacaktır.

Yatay Konular:

14. Yerel kalkınma kapasitesinin geliştirilmesi. Tüm kalkınma stratejileri ve eylemleri, geleneksel olarak yukarıdan aşağıya bir yaklaşımla merkezi devlet kuruluşları tarafından başlatılmıştır. Türkiye'nin, bölgesel kalkınma planlamasının bölgesel aktörler tarafından gerçekleştirilmesi konusundaki geçmişi oldukça kısadır. Yerel aktörlerin yerel kırsal kalkınma stratejileri ve eylem planlarının hazırlanmasına dahil olmaları için kapasitenin daha fazla geliştirilmesi gerekmektedir. Sürdürülebilir kırsal kalkınmayı sağlamak için, kırsal alanda yaşayanlar karar verme sürecine katılmaları için cesaretlendirilecek ve kırsal kalkınma için LEADER yaklaşımı gibi yenilikçi yöntemler uygulanacaktır.

Tablo 20. Temel Kırsal Kalkınma İhtiyaçları ve Halen Yürürlükte Olan Tedbirleri Gösteren Özet Tablo

Tespit edilen ihtiyaç	IPARD	IPA II	Diğer donör – çok taraflı yardım	Ulusal
Üretim				
1. Çiftlikler ve işletmelerin AB'ye uyum mevzuatına adaptasyonu.	Tedbir: • Tarım işletmelerinin fiziki varlıklarına yönelik yatırımlar. • Tarım ve balıkçılık ürünlerinin işlenmesi ve pazarlanması konusunda fiziki varlıklara yönelik yatırımlar.	Yok	Diyarbakır - Batman - Siirt Kalkınma Projesi (2007-2014) Toplam 37 milyon USD bütçe ile IFAD, UNDP ve Ulusal Kaynaklar tarafından finanse edilmiştir. Hayvansal ürünler ve meyve ve sebzelerde, yatırımların %85'ine karşılık gelen 250.000 TL'yi geçmeyen destekler sağlamaktadır. Ardahan – Kars - Artvin Kalkınma Projesi (2010-2015) Toplam 26,4 milyon USD bütçe ile IFAD, UNDP ve Ulusal Kaynaklar tarafından finanse edilmiştir. Hayvansal ürünler ve meyve ve sebzelerde, yatırımların %85'ine karşı gelen 250.000 TL'yi aşmayan destekler sağlamaktadır.	Kırsal Kalkınma Yatırımlarının Desteklenmesi Programı (KKYDP), temel olarak işleme tesislerinin yatırım projeleri ve çiftçilere makine ve ekipman desteği verilmesi amacıyla tasarlanmıştır. Yatırımların %50'si için, tüzel kişilere 800.000 TL'ye kadar, gerçek kişilere ise 100.000 TL'ye kadar hibe desteği şeklinde sağlanmaktadır. 2015 yılında başlayacak olan bu destekler IPARD illerine verilmeyecektir. Doğu Anadolu Projesi (DAP), temel olarak sığır yetiştiriciliği konusundaki yatırımları desteklemektedir. Binaların renovasyonu desteklenmemektedir. Sağım ekipmanı ve soğutma tankları için destekler verilmektedir. Bölgesel Kalkınma Ajansları, özel işletmelere %50 oranında finansal destek sağlamaktadırlar. Genel olarak tarım, desteklenecek yüksek öncelikli sektörler arasında yer almamaktadır. Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı (KOSGEB), yeni işletmelerin kurulması ve mevcut işletmelerin rekabetçiliğinin geliştirilmesi konusunda destek sağlamaktadır. Gıda işleme endüstrisi desteklenen sektörler arasında yer almaktadır. KOSGEB'in destek limitleri genellikle IPARD desteklerinin minimum eşiklerinin altında yer almaktadır.

Tespit edilen ihtiyaç	IPARD	IPA II	Diğer donör – çok taraflı yardım	Ulusal
2. Tarım - gıda sektöründe rekabetçiliğin geliştirilmesi	Tedbir: • Tarım işletmelerinin fiziki varlıklarına yönelik yatırımlar. • Tarım ve balıkçılık ürünlerinin işlenmesi ve pazarlanması konusunda fiziki varlıklara yönelik yatırımlar. • Çiftlik faaliyetlerinin çeşitlendirilmesi ve iş geliştirme	Rekabetçi Sektörler Programı. Operasyonlardan bazıları gıda endüstrisine yöneliktir, Operasyonel Programda (OP) özel sektöre doğrudan bir finansal destek sağlanmamaktadır.	Diyarbakır - Batman - Siirt Kalkınma Projesi (2007-2014) Toplam 37 milyon USD bütçe ile IFAD, UNDP ve Ulusal Kaynaklar tarafından finanse edilmiştir. Hayvansal ürünler ve meyve ve sebzelerde, yatırımların %85'ine karşı gelen 250.000 TL'yi geçmeyen destekler sağlamaktadır. Ardahan – Kars - Artvin Kalkınma Projesi (2010-2015) Toplam 26,4 milyon USD bütçe ile IFAD, UNDP ve Ulusal Kaynaklar tarafından finanse edilmiştir. Hayvansal ürünler ve meyve ve sebzelerde, yatırımların %85'ine karşı gelen 250.000 TL'yi aşmayan destekler sağlamaktadır. Tarım- Gıda KOBİ'lerinin Modernizasyonu İçin AFD ve EIB tarafından Sağlanacak Krediler Gıda işleme tesislerinin modernizasyonu için düşük faizli kredi sağlanmaktadır.	Kırsal Kalkınma Yatırımlarının Desteklenmesi Programı (KKYDP), temel olarak işleme tesislerinin yatırım projeleri ve çiftçilere makine ve ekipman desteği verilmesi amacıyla tasarlanmıştır. Yatırımların %50'si için, tüzel kişilere 800.000 TL'ye kadar, gerçek kişilere ise 100.000 TL'ye kadar hibe desteği şeklinde sağlanmaktadır. 2015 yılında başlayacak olan bu destekler IPARD illerine verilmeyecektir. Doğu Anadolu Projesi (DAP), temel olarak sığır yetiştiriciliği konusundaki yatırımları desteklemektedir. Binaların renovasyonu desteklenmemektedir. Sağım ekipmanı ve soğutma tankları için destekler verilmektedir. Bölgesel Kalkınma Ajansları, özel işletmelere %50 finansal destek sağlamaktadırlar. Genel olarak tarım, desteklenecek yüksek öncelikli sektörler arasında yer almamaktadır. Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı (KOSGEB), yeni işletmelerin kurulması ve mevcut işletmelerin rekabetçiliğinin geliştirilmesi konusunda destek sağlamaktadır. Gıda işleme endüstrisi desteklenen sektörler arasında yer almaktadır. KOSGEB'in destek limitleri genellikle IPARD desteklerinin minimum eşiklerinin altında yer almaktadır.

Tespit edilen ihtiyaç	IPARD	IPA II	Diğer donör – çok taraflı yardım	Ulusal
3. Gıda işleme tesislerinde soğuk zincir, depolama ve hijyenik koşulların iyileştirilmesi.	Tedbir: • Tarım işletmelerinin fiziki varlıklarına yönelik yatırımlar. • Tarım ve balıkçılık ürünlerinin işlenmesi ve pazarlanması konusunda fiziki varlıklara yönelik yatırımlar.	Yok	Diyarbakır - Batman - Siirt Kalkınma Projesi (2007-2014) Toplam 37 milyon USD bütçe ile IFAD, UNDP ve Ulusal Kaynaklar tarafından finanse edilmiştir. Hayvansal ürünler ve meyve ve sebzelerde, yatırımların %85'ine karşılık gelen 250.000 TL'yi geçmeyen destekler sağlamaktadır. Ardahan – Kars - Artvin Kalkınma Projesi (2010-2015) Toplam 26,4 milyon USD bütçe ile IFAD, UNDP ve Ulusal Kaynaklar tarafından finanse edilmiştir. Hayvansal ürünler ve meyve ve sebzelerde, yatırımların %85'ine karşılık gelen 250.000 TL'yi aşmayan destekler sağlamaktadır. Tarım- Gıda KOBİ'lerinin Modernizasyonu İçin AFD ve EIB Tarafından Sağlanacak Krediler Gıda işleme tesislerinin modernizasyonu için düşük faizli kredi sağlanmaktadır.	Kırsal Kalkınma Yatırımlarının Desteklenmesi Programı (KKYDP), temel olarak işleme tesislerinin yatırım projeleri ve çiftçilere makine ve ekipman desteği verilmesi amacıyla tasarlanmıştır. Yatırımların %50'si için, tüzel kişilere 800.000 TL'ye kadar, gerçek kişilere ise 100.000 TL'ye kadar hibe desteği şeklinde sağlanmaktadır. 2015 yılında başlayacak olan bu destekler IPARD illerine verilmeyecektir. Doğu Anadolu Projesi (DAP), temel olarak sığır yetiştiriciliği konusundaki yatırımları desteklemektedir. Binaların renovasyonu desteklenmemektedir. Sağım ekipmanı ve soğutma tankları için destekler verilmektedir. Bölgesel Kalkınma Ajansları, özel işletmelere %50 finansal destek sağlamaktadırlar. Genel olarak tarım, desteklenecek yüksek öncelikli sektörler arasında yer almamaktadır. Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı (KOSGEB), yeni işletmelerin kurulması ve mevcut işletmelerin rekabetçiliğinin geliştirilmesi konusunda destek sağlamaktadır. Gıda işleme endüstrisi desteklenen sektörler arasında yer almaktadır. KOSGEB'in destek limitleri genellikle IPARD desteklerinin minimum eşiklerinin altında yer almaktadır.

Tespit edilen ihtiyaç	IPARD	IPA II	Diğer donör – çok taraflı yardım	Ulusal
4. Çiftliklerde hayvan refahının iyileştirilmesi.	Tedbir: • Tarım işletmelerinin fiziki varlıklarına yönelik yatırımlar.	Yok	Diyarbakır - Batman - Siirt Kalkınma Projesi (2007-2014) Toplam 37 milyon USD bütçe ile IFAD, UNDP ve Ulusal Kaynaklar tarafından finanse edilmiştir. Hayvansal ürünler ve meyve ve sebzelerde, yatırımların %85'ine karşılık gelen 250.000 TL'yi geçmeyen destekler sağlamaktadır. Ardahan – Kars - Artvin Kalkınma Projesi (2010-2015) Toplam 26,4 milyon USD bütçe ile IFAD, UNDP ve Ulusal Kaynaklar tarafından finanse edilmiştir. Hayvansal ürünler ve meyve ve sebzelerde, yatırımların %85'ine karşılık gelen 250.000 TL'yi aşmayan destekler sağlamaktadır.	Kırsal Kalkınma Yatırımlarının Desteklenmesi Programı (KKYDP), temel olarak işleme tesislerinin yatırım projeleri ve çiftçilere makine ve ekipman desteği verilmesi amacıyla tasarlanmıştır. Yatırımların %50'si için, tüzel kişilere 800.000 TL'ye kadar, gerçek kişilere ise 100.000 TL'ye kadar hibe desteği şeklinde sağlanmaktadır. 2015 yılında başlayacak olan bu destekler IPARD illerine verilmeyecektir. Doğu Anadolu Projesi (DAP), temel olarak sığır yetiştiriciliği konusundaki yatırımları desteklemektedir. Binaların renovasyonu desteklenmemektedir. Sağım ekipmanı ve soğutma tankları için destekler verilmektedir.

Tespit edilen ihtiyaç	IPARD	IPA II	Diğer donör – çok taraflı yardım	Ulusal
5. Meyve ve sebzelerde yüksek hasat sonrası kayıplar.	Tedbir: • Tarım ve balıkçılık ürünlerinin işlenmesi ve pazarlanması konusunda fiziki varlıklara yönelik yatırımlar.	Yok	Yok	Kırsal Kalkınma Yatırımlarının Desteklenmesi Programı (KKYDP), temel olarak işleme tesislerinin yatırım projeleri ve çiftçilere makine ve ekipman desteği verilmesi amacıyla tasarlanmıştır. Yatırımların %50'si için, tüzel kişilere 800.000 TL'ye kadar, gerçek kişilere ise 100.000 TL'ye kadar hibe desteği şeklinde sağlanmaktadır. 2015 yılında başlayacak olan bu destekler IPARD illerine verilmeyecektir. Bölgesel Kalkınma Ajansları, özel işletmelere %50 finansal destek sağlamaktadırlar. Genel olarak tarım, desteklenecek yüksek öncelikli sektörler arasında yer almamaktadır. Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı (KOSGEB), yeni işletmelerin kurulması ve mevcut işletmelerin rekabetçiliğinin geliştirilmesi konusunda destek sağlamaktadır. Gıda işleme endüstrisi desteklenen sektörler arasında yer almaktadır. KOSGEB'in destek limitleri genellikle IPARD desteklerinin minimum eşiklerinin altında yer almaktadır.
6. Kurutulmuş meyve ve sebze ürünlerinde toksik maddeler.	Tedbir: • Tarım ve balıkçılık ürünlerinin işlenmesi ve pazarlanması konusunda fiziki varlıklara yönelik yatırımlar.	Yok	Yok	

Tespit edilen ihtiyaç	IPARD	IPA II	Diğer donör – çok taraflı yardım	Ulusal
7. Gübreler, tarım ilaçları ve pestisitlerin tarımda aşırı düzeyde kullanılmasının önlenmesi	Tedbir: • Tarım - Çevre İklim Değişikliği ve Organik Tarım	Yok	Yok	Çevre Amaçlı Tarımsal Alanların Korunması Programı (ÇATAK), çiftçilere kimyasalların dikkatli kullanımı konusu dahil olmak üzere, çeşitli faaliyetler için destek sağlamaktadır. Çevre dostu yöntemlerin benimsenmesi için 135 TL/dekar destek verilmektedir. Program 30 ilde uygulanabilir durumdadır. 2013 yılında yaklaşık 35 milyon TL, toplam 33.172 hektarlık bir alan için 9.195 çiftçiye ödenmiştir. 2014 için toplam bütçe 50 milyon TL'dir. Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı örtü altı yetiştiricilikte biyolojik ve biyoteknik mücadeleyi desteklemektedir. Hektar başına verilen sübvansiyonlar, toprak analizi gerçekleştiren çiftçilere ve organik tarım teknikleri ve İyi Tarım Uygulamaları'nı benimseyen çiftçilere sağlanmaktadır.

Tespit edilen ihtiyaç	IPARD	IPA II	Diğer donör – çok taraflı yardım	Ulusal
Kırsal Ekonomi				
8. Kırsal alanlarda daha fazla istihdam olanakları.	Tedbir: • Tarım işletmelerinin fiziki varlıklarına yönelik yatırımlar. • Çiftlik Faaliyetlerinin Çeşitlendirilmesi ve İş Geliştirme. • Yerel Kalkınma Stratejilerinin Uygulanması – LEADER Yaklaşımı.	İnsan Kaynaklarını Geliştirme Operasyonel Programı (İKG-OP) destekleri, beceri kazandırma ve istihdam edilebilirliğin artırılması konularında verilmektedir. Operasyonel Program tüm ülkeyi kapsamaktadır ve kırsal alanlar dışarıda tutulmamıştır.	IFAD (Uluslararası Tarımsal Kalkınma Fonu), seçilmiş illerde (Ardahan, Kars, Artvin, Diyarbakır, Batman, Siirt) üretici birlikleri tarafından gerçekleştirilen faaliyetler için, yatırımın %85'ine karşılık gelecek şekilde 250.000 TL'ye kadar destek sağlamaktadır.	Hayvancılık Destekleri kapsamında, yetiştirici/üretici örgütleri üyelerine hayvan başına doğrudan ödemeler yapılmaktadır. Arıcılık, kültür balıkçılığı ve zanaatkar elinden çıkmış katma değerli ürünlerin üretimi desteklenen sektörler arasındadır. KOSGEB'in girişimci desteği, kurulan her bir firma için 30.000 TL'ye kadar hibe desteği ve işin genişletilmesi için 70.000 TL'ye kadar düşük maliyetli, uzun dönemli kredi desteği sağlamaktadır. Program tüm ülkeyi kapsamaktadır ve kırsal alanlar dışarıda tutulmamıştır. Program kapsamında toplam 164,5 milyon TL 11.158 yararlanıcıya ödenmiştir. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nın yoksullukla mücadele desteği. Düşük gelirli bireylere, gelir getirici faaliyetlere dahil olmaları için mikrokrediler verilmektedir.

Tespit edilen ihtiyaç	IPARD	IPA II	Diğer donör – çok taraflı yardım	Ulusal
Doğal Kaynaklar				
9. Biyoçeşitliliğin kaybolmasının önlenmesi.	Tedbir: • Tarım Çevre İklim Değişikliği ve Organik Tarım.	Yok	Yok	Yok
10. Tarımsal alanların kaybolmasının önlenmesi.	Tedbir: • Tarım Çevre İklim Değişikliği ve Organik Tarım. • Yerel Kalkınma Stratejilerinin Uygulanması – LEADER Yaklaşımı	Yok	Yok	Çevre Amaçlı Tarımsal Alanların Korunması Programı (ÇATAK), çiftçilere toprak erozyonu, çölleşme ve toprak koruma konuları dahil olmak üzere, çeşitli faaliyetler için destek sağlamaktadır. Minimum toprak işleme ile tarım için 30 TL/dekar, dinlenmeye bırakılan araziler ve toprak ve su kaynaklarının korunması ve erozyonun önlenmesini amaçlayan diğer faaliyetler için 60 TL/dekar destek sağlanmaktadır. Program 30 ilde uygulanabilir durumdadır. 2013 yılında yaklaşık 35 milyon TL, toplam 33.172 hektarlık bir alan için 9.195 çiftçiye ödenmiştir. 2014 için toplam bütçe 50 milyon TL'dir.
11. Su kaynaklarının aşırı kullanılmasının önlenmesi.	Tedbir: • Tarım Çevre İklim Değişikliği ve Organik Tarım, • Eğitimin Geliştirilmesi • Yerel Kalkınma Stratejilerinin Uygulanması – LEADER Yaklaşımı.	Yok	Yok	
Altyapı				
12. Hayvan çitliklerinde gübrenin uygun yönetimi.	Tedbir: • Tarım işletmelerinin fiziki varlıklarına yönelik yatırımlar.	Yok	Yok	Yok

Tespit edilen ihtiyaç	IPARD	IPA II	Diğer donör – çok taraflı yardım	Ulusal
13. Atık su işleme tesisleri gibi gırsal altyapı tesislerinde enerji harcamalarının azaltılması.	Tedbir: • Kırsal Altyapı Yatırımları.	Yok	Yok	Bölgesel Kalkınma Ajansları (BKA), kamu kurumlarına, altyapı ihtiyaçlarını karşılamaları için finansal destek sağlamaktadır. Desteğin kapsamı, bölgesel kalkınma planında belirtilen öncelik eksenlerine bağlı olarak her yıl için belirlenmektedir. Kırsal alanlarda altyapının geliştirilmesi, genellikle BKA'ların öncelikli alanları arasında yer almamaktadır.
Yatay Konular				
14. Yerel kalkınma kapasitesinin geliştirilmesi.	Tedbir: • Yerel Kalkınma Stratejilerinin Uygulanması – LEADER Yaklaşımı.	Yok	Yok	Yok

Yukarıda bahsi geçen ulusal destek kalemlerine ek olarak, Bölgesel Kalkınma Ajansları, bölgesel kalkınma programlarının önceliklerine bağlı olarak kamu kuruluşlarına ve KOBİ'lere destek sağlamaktadır. Destek oranı genellikle kamu kuruluşları için %100, tüzel kişiler için %50 şeklindedir.

6.3. Önerilen IPARD Müdahalesi ve Ülke Strateji Belgesi (USB) Arasındaki Tutarlılık

Türkiye için 2014-2020 yıllarında IPA için seçilmiş sektörlerdeki öncelikleri ortaya koyan Ülke Strateji Belgesi'nde Tarım ve Kırsal Kalkınma, AB'nin seçilmiş öncelik alanlarında yardımlarını yoğunlaştıracağı dokuz sektörden birisi olarak belirlenmiştir.

Ülke Strateji Belgesi'nde, Tarım ve Kırsal Kalkınma sektörü için IPA II'nin temel hedefi, OTP'nin gelecekte uygulanmasına yönelik olarak Türkiye'nin hazırlanması konusunda IPA tarafından halihazırda kapsanan alanlarda Türkiye'nin çabalarının sürdürülebilir kılınması ve aynı zamanda gıda güvenilirliği, veterinerlik, bitki sağlığı politikası ve balıkçılık alanlarında müktesebat ile uyumun sağlanması olarak belirlenmiştir.

ÜSB, sosyo ekonomik bakımdan tarım ve kırsal kalkınmayı Türkiye'deki kilit sektör olarak tanımlamakla birlikte aşağıda belirtilen önemli konulara atıfta bulunmaktadır;

i. Sektörü AB çevre ve hijyen standatları seviyesine yükseltmek için yatırım ihtiyacı.
ii. Diğer sektörler ile karşılaştırıldığında daha düşük verimlilik ve kırsal alanlardan kent merkezlerine göçe neden olan düşük gelir düzeyleri.
iii. Kırsal bölgelerin sosyo ekonomik kalkınmasının önündeki zorluklar.

Belirlenen ihtiyaçlar (1) kırsal kalkınma programı ve (2) kurumsal kapasite geliştirme olarak alt-sektörler şeklinde ele alınacaktır.

Kırsal kalkınma programı kapsamında finansal destek sağlanacak ana tedbirler ÜSB'de aşağıdaki şekilde yer almaktadır: Tarım işletmelerinin fiziki varlıklarına yönelik yatırımlarını destekleme, tarım ve balıkçılık ürünlerini işleyen ve pazarlayan işletmeler, çiftlik faaliyetlerini çeşitlendirme ve iş geliştirme.

LEADER yaklaşımı ile uyumlu olarak yerel kalkınma stratejilerinin uygulanması, tarım-çevre ve organik tarım tedbiri, teknik destek ve danışmanlık hizmetleri gibi tamamlayıcı faaliyetlerin desteklenmesi.

Finansal yardım konusu ÜSB'de, "Kısa bir süre önce akredite edilen IPARD kurumları ile uyumlu olarak kırsal kalkınma alt sektörlerinde çok yıllı sektör desteklerinin temel opsiyon olmaya devam ettiği" şeklinde yer almaktadır.

Tarım ve Kırsal Kalkınma Sektörü için planlanan eylem türleri ile uyumlu olan IPARD 2014-2020 Programının parçası olarak tanımlanan tedbirler, her bir tedbirin AB katkısından alacağı pay ile birlikte aşağıda verilmektedir.

1) Tarım işletmelerinin fiziki varlıklarına yönelik yatırımlar, 42%
2) Tarım ve balıkçılık ürünlerinin işlenmesi ve pazarlanması konusunda fiziki varlıklara yönelik yatırımlar, 22%
3) Tarım Çevre İklim Değişikliği ve Organik Tarım, 2%
4) Yerel Kalkınma Stratejilerinin Uygulanması – LEADER Yaklaşımı, 3%
5) Kırsal Altyapı Yatırımları, 10%
6) Çiftlik faaliyetlerinin çeşitlendirilmesi ve iş geliştirme, 19%
7) Teknik destek, 2%

Tedbirler ve bunların program bütçesindeki payları; AB müktesebatı ile uyumu hedefleyen faaliyetler arasındaki dengenin korunması ve sektörün daha kapsamlı sosyo-ekonomik kalkınmasını sağlayacak şekilde belirlenmiştir. IPARD programı ile ulusal kırsal kalkınma politikaları arasında tamamlayıcılık sağlanmaktadır.

6.4. IPARD İçin Seçilen Tedbirler, Sayısal Hedefler, Ortak Göstergeler Şeklinde Belirtilmesi Gereken Hedefleri Gösteren Müdahale Mantığı Özet Tablosu

Table 21. Programın Sayısal Hedefleri

Tedbir	**Sayısal hedef**	**Program hedefleri (Tedbir düzeyinde göstergelerin birleşimi şeklinde toplam)**
Tarım İşletmelerinin Fiziki Varlıklarına Yönelik Yatırımlar	Desteklenen proje sayısı: 850 Modernizasyon projesi gerçekleştiren işletme sayısı: 775 Aşamalı olarak AB standartlarına yönelik gelişme gösteren işletme sayısı: 760 Yenilenebilir enerji üretimine yatırım yapan işletme sayısı: 100 N_20 ve metan emisyonlarının (gübre depolama) azaltılması amacıyla canlı hayvan yönetimi konusuna yatırım yapan işletme sayısı: 540 Yatırımın toplam değeri (Avro): 830.000.000	• Tarım-gıda ve kırsal kalkınma alanında IPA desteği alan proje sayısı: 4.550 • Tarım-gıda sektörü ve kırsal kalkınma alanında IPA aracılığıyla gerçekleştirilen toplam yatırım miktarı (AVRO): 1.784.000.000 • Modernizasyon projesi gerçekleştiren işletme sayısı: 1.115 • Aşamalı olarak AB standartlarına yönelik gelişme gösteren işletme sayısı: 995 • Yaratılan istihdam (brüt): 6.308 • Tarım, gıda ve ormancılık sektörlerinde kaynak verimliliğini geliştirme ve düşük karbonlu ve iklime uyumlu bir ekonomiye geçiş yapmayı destekleme konularına yatırım yapan yararlanıcıların sayısı :1.086

Üretici Gruplarının Kurulmasına Destek		
Tarım ve Balıkçılık Ürünlerinin İşlenmesi ve Pazarlanması ile İlgili Fiziki Varlıklara Yönelik Yatırımlar	Desteklenen proje sayısı: 370 Modernizasyon projesi gerçekleştiren işletme sayısı: 340 Aşamalı olarak AB standartlarına yönelik gelişme gösteren işletme sayısı: 305 Yenilenebilir enerji üretimine yatırım yapan işletme sayısı: 80 Desteklenen işletmeler tarafından fiziki sermayeye yapılan toplam yatırım (AVRO): 516.000.000 Yaratılan gayrisafi ilave istihdam: 4.462	
Tarım Çevre İklim Değişikliği ve Organik Tarım	Sözleşme sayısı: 480 Çevre sözleşmeleri kapsamındaki tarımsal alan (hektar): 4.800 hektar Düzenlenen eğitim toplantısı sayısı: 10 Eğitim kurslarına katılan çiftçi sayısı: 430 Girdi yönetimi yapılan toplam alan: 4.800 hektar Toprak işleme uygulamaları yapılan toplam alan: 4.800 hektar Peysaj, yaşam alanları, mera yönetimi yapılan toplam alan: 1.000 hektar Çiftlik yönetimine yönelik entegre yaklaşımlar uygulanan toplam alan: 4.800 hektar Organik tarım yapılan toplam alan: 800 hektar Tehlike altında olup desteklenen tür sayısı: 1 Organik tarım faaliyet kapsamında desteklenen işletme sayısı: 80 Yeraltı suyu kalitesinin iyileştirilmesi ve korunması: Yeraltı suyu seviyesi korunacaktır	

Yerel Kalkınma Stratejilerinin Uygulanması – LEADER Yaklaşımı	Bilgilendirme ve tanıtım faaliyetleri sayısı: 420 Yerel Eylem Grupları'nın verdiği eğitim sayısı: 210 Bilgilendirme ve tanıtım faaliyetleri sayısı: 4.200 Bilgilendirme ve tanıtım faaliyetleri katılımcısı sayısı: 4.200 Kırsal alanlarda faaliyet gösteren Yerel Eylem Grupları'nın sayısı: 42 Yerel Eylem Grupları tarafından kapsanan nüfus: 4.725.000 Tavsiye edilen projelerin sayısı: 5.040 Küçük ölçekli projelerin sayısı: 315 Yaratılan gayrisafi istihdam sayısı: 126 Desteklenen işbirliği projeleri sayısı: 42 Desteklenen bölgeler arası işbirliği projeleri sayısı: 21 Desteklenen uluslararası işbirliği projeleri sayısı: 21	
Kırsal AltyapıYatırımları	Desteklenen proje sayısı: 90 Yenilenebilir enerji üretimine yatırım yapan yararlanıcı sayısı: 90 Yaratılan istihdam (gayrisafi): 300 Toplam fiziki sermaye yatırımları (AVRO): 98.000.000 Kurulmuş yenilenebilir enerji kapasitesi: 90 MW	
Çiftlik Faaliyetlerinin Çeşitlendirilmesi ve İş Geliştirme	Desteklenen proje sayısı: 2,760 Kırsal alanlarda ilave veya çeşitlendirilmiş gelir kaynakları geliştiren tarımsal işletme / teşebbüs sayısı: 2.550 Yenilenebilir enerji alanına yatırım yapan yararlanıcı sayısı: 276 Desteklenen yararlanıcı bazında toplam fiziki sermaye yatırımları (AVRO): 340.000.000 Yaratılan istihdam sayısı (gayrisafi): 1.240	
Eğitimin Geliştirilmesi		

Teknik Destek	İzleme Komitesi toplantıları sayısı: 14 Program değerlendirme raporları sayısı: 4 Tüm ilgili tarafların genel bilgilendirilmesi için hazırlanan tanıtım materyalleri sayısı (broşür/poster): 1.000.000 / 10.000 Kurulacak potansiyel Yerel Eylem Grupları sayısı: 16 Tanıtım kampanyası sayısı: 1.100 Eğiticilerin eğitimi faaliyetleri sayısı: 2 Eğitim faaliyetleri sayısı: 42 Bilgilendirme ve tanıtım faaliyetleri katılımcıları sayısı: 110.000 Eğiticilerin eğitimi faaliyetleri katılımcıları sayısı: 42 Eğitim faaliyetleri katılımcıları sayısı: 2.100 Desteklenen kırsal ağ oluşturma faaliyetleri sayısı: 15	
Danışmanlık Hizmetleri		
Ormanların Oluşturulması ve Korunması	-	

7. KAPSAMLI MALİ TABLO

7.1 Yıllar İtibariyle AVRO Olarak IPARD Fonlarına Maksimum AB Katkısı*

Yıllar	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2014-2020
Toplam	69,000,000	69,000,000	69,000,000	148,000,000	148,000,000	149,000,000	149,000,000	801,000,000

** Asıl miktarlar AB bütçesi çerçevesinde yıllık olarak kararlaştırılacağı için, buradaki yıllık katkılar sadece gösterge niteliğindedir.*

7.2 Her bir Tedbir İçin Finansal Plan, AVRO Olarak, 2014-2020

	Toplam Kamu Desteği	AB Katkısı	AB Katkı Oranı	Ulusal Katkı	Ulusal Katkı Oranı
Tarım İşletmelerinin Fiziki Varlıklarına Yönelik Yatırımlar	448,560,000	336,420,000	75%	112,140,000	25%
Üretici Gruplarının Kurulmasına Destek	-	-	-	-	-
Tarım ve Balıkçılık Ürünlerinin İşlenmesi ve Pazarlanması Konusunda Fiziki Varlıklara Yönelik Yatırımlar	234,960,000	176,220,000	75%	58,740,000	25%
Tarım Çevre İklim Değişikliği ve Organik Tarım	18,847,059	16,020,000	85%	2,827,059	15%
Yerel Kalkınma Stratejilerinin Uygulanması – LEADER Yaklaşımı	26,700,000	24,030,000	90%	2,670,000	10%
Kırsal Altyapı Yatırımları	94,235,294	80,100,000	85%	14,135,294	15%
Çiftlik Faaliyetlerinin Çeşitlendirilmesi ve İş Geliştirme	202,920,000	152,190,000	75%	50,730,000	25%
Eğitimin Geliştirilmesi	-	-	-	-	-
Teknik Destek	18,847,059	16,020,000	85%	2,827,059	15%
Danışmanlık Hizmetleri	-	-	-	-	-
Ormanların Oluşturulması ve Korunması	-	-	-	-	-
TOPLAM	**1,045,069,412**	**801,000,000**	**76.6%**	**244,069,412**	**23.4%**

7.3. Tedbir Bazında Bütçe Dökümü

	Toplam Kamu Desteği (AVRO)	**Faydalanıcı Katkısı (AVRO)**	**Toplam Harcamalar (AVRO)**
Tarım İşletmelerinin Fiziki Varlıklarına Yönelik Yatırımlar	448,560,000	299,040,000	747,600,000
Üretici Gruplarının Kurulmasına Destek	-	-	-
Tarım ve Balıkçılık Ürünlerinin İşlenmesi ve Pazarlanması Konusunda Fiziki Varlıklara Yönelik Yatırımlar	234,960,000	234,960,000	469,920,000
Tarım Çevre İklim Değişikliği ve Organik Tarım	18,847,059	-	18,847,059
Yerel Kalkınma Stratejilerinin Uygulanması – LEADER Yaklaşımı	26,700,000	-	26,700,000
Kırsal Altyapı Yatırımları	94,235,294	-	94,235,294
Çiftlik Faaliyetlerinin Çeşitlendirilmesi ve İş Geliştirme	202,920,000	109,264,615	312,184,615
Eğitimin Geliştirilmesi	-	-	-
Teknik Destek	18,847,059		18,847,059
Danışmanlık Hizmetleri	-	-	-
Ormanların Oluşturulması ve Korunması	-	-	-

7.4 İzleme Amaçlı AVRO Olarak 2014-2020 YıllarındaTedbir Bazında AB Katkısı Bütçesi (AVRO)

	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2014-2020
Tarım İşletmelerinin Fiziki Varlıklarına Yönelik Yatırımlar	28.980.000	28.980.000	28.980.000	62.160.000	62.160.000	62.580.000	62.580.000	336.420.000
Üretici Gruplarının Kurulmasına Destek	0	0	0	0	0	0	0	0
Tarım ve Balıkçılık Ürünlerinin İşlenmesi ve Pazarlanması Konusunda Fiziki Varlıklara Yönelik Yatırımlar	15.180.000	15.180.000	15.180.000	32.560.000	32.560.000	32.780.000	32.780.000	176.220.000
Tarım Çevre İklim Değişikliği ve Organik Tarım	1.380.000	1.380.000	1.380.000	2.960.000	2.960.000	2.980.000	2.980.000	16.020.000
Yerel Kalkınma Stratejilerinin Uygulanması – LEADER Yaklaşımı	2.070.000	2.070.000	2.070.000	4.440.000	4.440.000	4.470.000	4.470.000	24.030.000
Kırsal Altyapı Yatırımları	6.900.000	6.900.000	6.900.000	14.800.000	14.800.000	14.900.000	14.900.000	80.100.000
Çiftlik Faaliyetlerinin Çeşitlendirilmesi ve İş Geliştirme	13.110.000	13.110.000	13.110.000	28.120.000	28.120.000	28.310.000	28.310.000	152.190.000
Eğitimin Geliştirilmesi	0	0	0	0	0	0	0	0
Teknik Destek	1.380.000	1.380.000	1.380.000	2.960.000	2.960.000	2.980.000	2.980.000	16.020.000
Danışmanlık Hizmetleri	0	0	0	0	0	0	0	0
Ormanların Oluşturulması ve Korunması	0	0	0	0	0	0	0	0
TOPLAM	**69.000.000**	**69.000.000**	**69.000.000**	**148.000.000**	**148.000.000**	**149.000.000**	**149.000.000**	**801.000.000**

7.5 Tedbir Bazında AB Katkısının Oranı

	2014 (%)	2015 (%)	2016 (%)	2017 (%)	2018 (%)	2019 (%)	2020 (%)	2014-2020 (%)
Tarım İşletmelerinin Fiziki Varlıklarına Yönelik Yatırımlar	42%	42%	42%	42%	42%	42%	42%	42%
Üretici Gruplarının Kurulmasına Destek	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%
Tarım ve Balıkçılık Ürünlerinin İşlenmesi ve Pazarlanması Konusunda Fiziki Varlıklara Yönelik Yatırımlar	25%	22%	19%	22%	22%	22%	22%	22%
Tarım Çevre İklim Değişikliği ve Organik Tarım	2%	2%	2%	2%	2%	2%	2%	2%
Yerel Kalkınma Stratejilerinin Uygulanması – LEADER Yaklaşımı	0%	3%	6%	3%	3%	3%	3%	3%
Kırsal Altyapı Yatırımları	10%	10%	10%	10%	10%	10%	10%	10%
Çiftlik Faaliyetlerinin Çeşitlendirilmesi ve İş Geliştirme	19%	19%	19%	19%	19%	19%	19%	19%
Eğitimin Geliştirilmesi	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%
Teknik Destek	2%	2%	2%	2%	2%	2%	2%	2%
Danışmanlık Hizmetleri	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%
Ormanların Oluşturulması ve Korunması	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%
TOPLAM	**100%**	**100%**	**100%**	**100%**	**100%**	**100%**	**100%**	**100%**

8. SEÇİLEN HER BİR TEDBİRİN TANIMI

8.1. Tüm ya da Birden Fazla Tedbiri İlgilendiren Koşullar

- Başvuru sahipleri vergi sistemine kayıtlı olmalıdır. Ayrıca başvuruyu sundukları anda başvuru sahiplerinin devlete ödenmemiş vergi ve sosyal güvenlik borçlarının bulunmaması gerekmektedir. Sosyal güvenlik prim borcu olmama şartı kamu kurumlarına uygulanmaz.

- Başvuru sahipleri, IPARD Ajansı tarafından nihai ödemenin yapılmasından sonra 5 yıl süre ile yatırımın muhafaza edilmesini ve önemli bir değişikliğe maruz kalmamasını temin etmek zorundadırlar.

- Başvuru sahipleri (gerçek kişi olması durumunda kendisi, tüzel kişiliklerde ise tüzel kişiliği temsil ve ilzama yetkili olan kişi) başvurunun sunulduğu tarihte 65 yaşından büyük olmamalıdır. Bu kural kamu kurumları için geçerli değildir.

- Kiralanmış bir mülk üzerinde yapılacak yatırımlar uygun yatırımlardır. Kiralama süresi yatırımın tamamlandığı tarihten itibaren en az beş yılı kapsamalıdır.

- Satın alınan tüm kalemler uygun olan bir ülke menşeli olmalıdır. Bununla birlikte, satın alınacak kalemlerin tutarının rekabete açık pazarlık usulü için belirlenen eşiğin altında olması durumunda (şu an için 100.000 Avro), satın alınacak malzemeler herhangi bir ülke menşeli olabilir. Bu tedbirin amaçları doğrultusunda, "menşe" terimi 2913/ 92 nolu Konsey Tüzüğü'nün (AET) 23. ve 24. maddelerinde ve tercih edilmeyen menşelerle ilgili diğer AB mevzuatında tanımlanmaktadır.

- Programda "Dağlık Alan", minimum 1.000 metre rakımda yer alan veya 500 ve 1.000 metre arasında bir rakımda bulunan ve minimum %17 eğime sahip olan bir alan olarak tanımlanmaktadır. Dağlık alanların listesi Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığının resmi web sitesinde yayınlanmaktadır.

Aşağıdaki harcamalar IPARD Programı kapsamında uygun değildir:

(a) Çerçeve Anlaşma'nın 28. maddesinde yer aldığı şekilde vergiler, gümrük ve ithalat vergileri ve harçları ve/veya eşdeğer vergiler;

(b) IPARD II programının hükümleri aksini belirtmedikçe, mülkiyetin kiracılara geçip geçmediğine bakılmaksızın arazi ve mevcut binaların alımı, kiralanması veya finansal kiralanması;

(c) Cezalar, mali cezalar ve mahkeme giderleri;

(d) IPARD II programındaki tedbirin mahiyetine göre uygun olarak gerekçelendirildiği durumlar hariç, işletme maliyetleri;

(e) İkinci el makine ve ekipman;

(f) Banka ücretleri, teminat maliyetleri ve benzer ücretler;

(g) Diğer salt mali harcamaların yanı sıra IPARD Avro hesabıyla ilgili her türlü para birimi dönüşüm masrafları, harçlar, ücretler ve kur kayıpları;

(h) Ayni katkılar;

(i) Zirai üretim haklarının, hayvanların, yıllık bitkilerin satın alınması ve bunların ekilmesi;

(j) IPARD II programındaki tedbirin mahiyetine göre uygun olarak gerekçelendirildiği durumlar hariç, bakım, amortisman ve kira giderleri;

(k) IPARD II programındaki tedbirin mahiyetine uygun olarak gerekçelendirildiği durumlar hariç, yardımın yönetimi ve uygulanmasında kamu idaresi tarafından üstlenilen masraflar, bir başka deyişle Program Otoritesine ait masraflar, özellikle genel giderler, kira giderleri ve yönetim, uygulama, izleme ve kontrol faaliyetlerinde istihdam edilen personelin maaşları.

(l) IPARD Ajansı tarafından projenin seçilmesi ve sözleşme imzalanması öncesinde gerçekleşen harcamalar uygun değildir (genel maliyetler hariç olmak üzere).

Tedbirlerin denetlenebilirliği ve doğrulanabilirliği aşağıda belirtilen taraflarca sağlanacaktır:

Yönetim Otoritesi, TKDK ile işbirliği halinde, tedbirlerin denetlenebilirliği ve doğrulanabilirliğinden sorumludur. Yönetim Otoritesi, TKDK'nın programda yer alan tedbirlerin fiili olarak denetlenebilir ve doğrulanabilir olduğunu Yönetim Otoritesine teyit eden bir görüş sunduğunu tasdik eder.

Açık, şeffaf ve ayrımcı nitelikte olmayan uygunluk ve seçim kriterlerinin tanımlanması ve uygulanması sağlanacaktır. Seçim kriterleri, başvuru sahiplerine eşit muamele, mali kaynakların verimli kullanımı ve programın kuruluş öncelikleri ile uyumlu tedbirlerin hedeflenmesini sağlamayı amaçlamaktadır.

Seçim süreci; şeffaf ve yazılı olarak desteklenmiş prosedürler (denetim izleri) ve idari kapasite ile önceden tanımlanmış ve duyurulmuş kriterlere dayalı olmalı; sağlam mali yönetim ilkelerine uyumlu olmalı; başvuruların seçimi ve harcamaların uygunluğunun idari ve yerinde kontrolünü içermelidir.

Uygun bir başvuru değerlendirme sistemi oluşturulacaktır.

Uygulama sonrası kontroller, yararlanıcıya nihai ödemenin yapıldığı tarihten itibaren 5 yıl içerisinde gerçekleştirilecektir. Uygulama sonrası kontroller yatırımların minimum ve maksimum kapasite limitleri için uygulanmayacaktır.

8.2. Tedbir Bazında Açıklamalar

8.2.1. Tarımsal İşletmelerin Fiziki Varlıklarına Yönelik Yatırımlar

8.2.1.1. Tedbirin Başlığı

Tarımsal İşletmelerin Fiziki Varlıklarına Yönelik Yatırımlar

8.2.1.2. Yasal dayanak

- IPA Konsey Tüzüğü (AB) No: 231/2014, Madde 3.1.d
- IPA Komisyon Uygulama Tüzüğü (AB) No: 447/2014, Madde 55.6
- IPARD Sektörel Anlaşmasının ilgili hükümleri

8.2.1.3. Gerekçe

Tarımsal üretimi AB standartlarına getirme konusunda yüksek önceliğe sahip olan sektörler süt, et (kanatlı eti dahil) ve yumurta üretim sektörleridir. Türkiye'de bu üç sektör farklı yeterliliklere ve rekabet güçlerine sahip tarım işletmelerini kapsamaktadır. Bununla birlikte, bu işletmelerin büyük bir çoğunluğu sınırlı sürdürülebilirlik şansı bulunan, geçimlik veya yarı geçimlik çiftliklerdir. Bu durum, tek veya temel gelir kaynağı tarımolan kırsal nüfusun refahı için önemli düzeyde risk oluşturmaktadır. Bu nedenle, sürdürülebilir küçük ölçekli çiftlikleri, rekabetçi tarım işletmelerine dönüştürmek zorunludur.

Genel olarak çiğ sütün kalitesi düşüktür. Sektör analiz raporu, 10 süt ineğinden daha az hayvana sahip işletmelerin genellikle geçimlik düzeyde olduğunu göstermektedir. 10-120 süt ineğine sahip olan işletmeler tarımsal gelire dayanmakta ve çoğunlukla genç çiftçiler tarafından işletilmektedirler. Bu işletmeler ekonomik sürdürülebilirlik düzeyinin üzerinde hayvan varlığına sahip olup ve süt sektöründe uzmanlaşmaya isteklidirler. Bu üreticiler işletmelerinin istikrarlı koşullarını geliştirmeleri AB standartları ile uyumlu teknoloji ve mekanizasyon kullanmaları ve rekabet güçlerini artırmaları için teşvik edilmelidir. Benzer özellikler, 50-500 hayvana sahip olan koyun/keçi çiftlikleri ve 5-50 hayvana sahip manda çiftlikleri için de geçerlidir. Söz konusu orta ölçekli işletmeler genellikle kendi üretim tekniklerini geliştirme ve ekonomik faaliyetlerini sürdürme becerisine sahiptirler. Bu nedenle bu üreticiler IPARD programının hedef grubunu oluşturmaktadır. IPARD programı, sürdürülebilir bir şekilde kırsal alanlarda yaşam kalitesinin geliştirilmesi, bölgesel eşitsizliklerin azaltılması, hayvan refahı ve çevrenin korunması ile ilişkili AB standartlarına erişme konusunda tarımsal işletmelerin desteklenmesini amaçlamaktadır. Bu işletmeler, soğuk hava deposu, çiğ sütün soğuk zincir ile nakliyesi ve üretim için uygun binalar ve ekipmana sahip olma konularında desteğe ihtiyaç duymaktadırlar. Ayrıca, IPARD Programı da çiğ süt kalitesinin AB standartlarına ulaşmasına daha fazla katkıda bulunacaktır ve yakın gelecekte de kriterler bu doğrultuda değiştirilecektir, örneğin hijyen kalitesi veya benzeri özelliklere bağlı olarak fiyat farkı ile üreticileri/işletmeleri desteklemek.

Türkiye'de kırmızı et arzı, verimsiz üretim nedeniyle sınırlı düzeydedir. Türkiye artan iç talebi karşılamak için kırmızı et üretiminin sürdürülebilirliğini sağlamak durumundadır. Talebi karşılamak için yeni çiftliklere ihtiyaç duyulmaktadır. Minimum 30 sığır veya 100 koyun/keçi kapasitesine sahip olan çiftlikler, binalarına, yem sistemlerine ve gübre depolama tesislerine yatırım yapmak suretiyle, yasal gereklilikleri yerine getirerek kendi faaliyetlerini sürdürebilmektedirler. Ayrıca yatırım yapmaya istekli olan küçük çiftliklerin ölçeklerini 30-

250 sığır veya 100-500 koyun/keçi ölçeğine taşıyarak sürdürülebilirliklerini ve rekabet güçlerini geliştirmeleri konusunda destek verilmesi amaçlanmaktadır.

Türkiye'de kanatlı etinin endüstriyel üretimi temel olarak sözleşme ile gerçekleştirildiğinden çiftçiler, hayvan refahı, çevrenin korunması ve biyo- güvenlik konularına uyum sağlamak için kendi tesisleri ve ekipmanlarına yatırım yapma ihtiyacı ile karşı karşıya kalmaktadır. Küçük ve orta ölçekli çiftlikler eskidir ve üretim maliyetlerini azaltmak ve rekabet güçlerini geliştirmek için bakıma ihtiyaç duymaktadırlar. Kanatlı çiftliklerinin yapısı ve kırmızı etle kıyaslandığında kanatlı etinin nüfus için daha satın alınabilir olduğu gerçeği dikkate alındığında, iyi yapılandırılmış çiftliklerin sayısının artırılması ve bu çiftliklerin kapasitelerinin geliştirilmesi bir zorunluluktur.

Yumurta üretim sistemleri kısa dönem içerisinde iki önemli tehdit ile karşı karşıyadır. İlk olarak, değişen mevzuat nedeniyle kafeslerini yenilemeleri ve üretim yoğunluklarını azaltmaları gerekmektedir. Bu durum, üreticilerin hayvan stoklarını azaltacağından pazarda faaliyet göstermeye devam etmek için kafeslerini yenilemeleri ve genişletmeleri gerekmektedir. İkinci olarak, artan nüfus ve şehirlerin yayılmasının bir sonucu olarak bazı yumurta çiftlikleri yerleşim bölgeleri içerisinde kalmıştır. Bu çiftliklerin geçiş döneminin sonuna kadar kapanmaları, yeni tesisleri kentsel alanın dışında kurmaları ve yeni kafeslerini kurarken ve eski olanları yenilerken işletmelerin biyo-güvenlik konularını da ele almaları gerekmektedir.

GZFT analizinde belirtilen ve yukarıda ifade edilen ihtiyaçlar taslak ulusal kırsal kalkınma stratejisi ile uyumlu olarak, bu tedbir kapsamında desteklenecektir.

8.2.1.4. Genel amaçlar, spesifik amaçlar

Genel Amaçlar

- Ortak Tarım Politikası ile AB'ye katılım sürecindeki ilgili diğer politikalara ilişkin müktesebatın uygulanmasına yönelik Türkiye'nin hazırlık sürecine katkı sağlamak.
- Fiziki sermayenin geliştirilmesi aracılığıyla, akılcı, sürdürülebilir ve kapsayıcı bir büyüme amacıyla, ekonomik, sosyal ve bölgesel kalkınmayı desteklemek.
- Kaynakların verimli kullanımını ve yenilenebilir enerji kullanımının yaygınlaştırılmasını desteklemek.

Spesifik Amaçlar

- Birincil tarım ürünlerinin üretiminde tarım işletmelerinin genel performansını iyileştirmek ve işletmelerin pazarlama yeterlilikleri dahil olmak üzere rekabet güçlerini artırmak.
- Çevrenin korunması ve hayvan refahı konularında ilgili AB standartları ile uyum sağlamak.

8.2.1.5. Programdaki diğer IPARD tedbirleri ve ulusal tedbirler ile bağlantı

Üretimde gerçekleştirilecek herhangi bir iyileşmenin süt işleme konusuna çarpan etkileri olacağından, bu tedbir "Tarım ve Balıkçılık Ürünlerinin İşlenmesi ve Pazarlanması Konusunda Fiziki Varlıklara Yönelik Yatırımlar" başlıklı tedbir ile bağlantılıdır. "Çiftlik Faaliyetlerinin Çeşitlendirilmesi ve İş Geliştirme" konusundaki tedbir de, üreticilerin mevsimsel kullanımı için makine parklarının kurulmasına yönelik fon sağlayarak bu tedbiri etkileyecektir.

Yem üretimi ve suni tohumlama için ulusal bütçeden doğrudan hibeler sağlanmaktadır. Ayrıca gebe düve satın alınması ve her çeşit çiftlik yatırımları için sübvansiyonlu krediler de mevcuttur. Bu tedbirler hedef grupların ihtiyaçlarını karşılama konusunda IPARD fonlarının tamamlayıcısı durumundadır. 2015 yılı itibarı ile kırsal kalkınma alanındaki ulusal destekler, IPARD programı tarafından kapsanmayan 39 ilde uygulanabilir olacaktır.

Kanatlı eti konusunda, yukarıda bahsi geçen destekler içerisinde, IPARD aracılığı ile desteklenen yatırımların finansmanını kolaylaştıran ve biyo-güvenlik ve yenilenebilir enerji konuları da dahil olmak üzere yapılacak yatırımlar için sadece sübvansiyonlu krediler mevcuttur.

8.2.1.6. Nihai Yararlanıcılar

Bu tedbirin faydalanıcıları, kamu tüzel kişilikleri hariç, ulusal kanunlarca tanınmış, aşağıda belirtilen sistemlere kayıtlı olan gerçek kişiler ve tüzel kişilerdir;

- Ulusal Çiftçi Kayıt Sistemi veya

- Ulusal Hayvan Kayıt Sistemi.

8.2.1.7. Genel Uygunluk Kriterleri

- Nihai ödeme talebinin yapıldığı tarihte başvuru sahipleri Ulusal Hayvan Kayıt Sistemi'ne kayıtlı olmalıdır.
- Yatırımlar, AB'nin İşleyişine dair Antlaşma'nın Ek 1 bölümünde tanımlanan ürünlerden birisinin üretimi konusunda olmalıdır.
- Başvuru sahibi, IPARD Ajansı tarafından geliştirilecek formata uygun olarak bir iş planı sunmalıdır. Küçük yatırımlar için basitleştirilmiş bir iş planı sunulacaktır. İş planı, yatırımın gerçekleşmesinin sonucunda tarımsal işletmenin ekonomik sürdürülebilirliğini kanıtlamalıdır. Yatırımın ekonomik sürdürülebilirliği Ek 4'te listelenen kriterler ile karşılaştırılarak doğrulanacaktır.
- Başvuru sahibi (gerçek kişi olması durumunda kendisi, tüzel kişiliklerde, tüzel kişiliği temsil ve ilzama yetkili olan kişi) ziraat, veterinerlik veya ilgili diğer uzmanlık alanındaki bir ziraat meslek lisesi, meslek yüksekokulu veya üniversite diploması ile (master veya doktora dahil) ya da ilgili ulusal kayıt sistemleri tarafından belgelenebilecek şekilde tarım ya da ilgili diğer uzmanlık alanında minimum 3 yıl çalışma deneyimi ile yeterliliğini kanıtlamalıdır.
- Nihai ödeme talebinin yapıldığı tarihe kadar, tarım işletmeleri EK 3'te listelenen çevrenin korunması ve hayvan refahı konularındaki minimum ulusal gereklilikleri yerine getirmek zorundadırlar. Desteklenen yatırımlar, yatırım döneminin sonunda, yatırımın kapsamı ile ilgili olan hayvan refahı ve çevrenin korunması konularındaki ilgili AB standartları ile uyum sağlamalıdır. İlgili ulusal otoriteler tarafından yayınlanacak sertifikalar bu koşulların yerine getirildiğini doğrulamak için kullanılacaktır.
- Bu tedbir kapsamında, sıralama kriterlerinden 30 puan ve üstü alan başvuru sahipleri uygun olarak değerlendirilcektir.

8.2.1.8. Spesifik uygunluk kriterleri (her bir sektör için)

Genel uygunluk kriterlerine ek olarak, yatırımlar uygun illerde gerçekleştirilmiş olmalı ve yatırımın sonunda aşağıda belirtilen kapasite limitlerine ulaşılmalıdır. Yatırım ile aynı sektörde faaliyet gösteren ve yatırım alanı ile aynı ilçede yer alan, başvuru sahibine ait tarımsal işletmelerinin toplam kapasitesi, yatırımın kapasitesi de dahil olmak üzere, yatırımın sonunda aşağıda belirtilen kapasite limitlerini aşmamalıdır. Mevcut tarımsal işletmeleri ve yeni tarımsal işletmeler (yumurta tavuğu işletmeleri hariç) bu tedbir altında uygun başvuru sahibidirler.

Süt

- En az 10, en fazla 120 süt ineği, veya
- En az 5, en fazla 50 süt veren manda, veya
- En az 50, en fazla 500 süt veren koyun, veya
- En az 50, en fazla m 500 süt veren keçi.

Kırmızı Et

- En az 30, en fazla 250 sığır, veya
- En az 10, en fazla 50 manda, veya
- En az 100, en fazla 500 koyun, veya
- En az 100, en fazla 500 keçi.

Kanatlı Eti

Broyler alt sektörü için yalnızca kapasite artırımı yapmayan aktif mevcut tarımsal işletmeler uygundur. Yeni tarımsal işletmelerin kurulumu yalnızca Erzincan, Sivas ve Elazığ illerinde destek kapsamındadır.

- En az 5,000, en fazla 50,000 broyler, veya
- En az 1,000, en fazla m 8,000 hindi veya,
- En az 350, en fazla 3,000 kaz.

Yumurta

- En az 20,000, en fazla 100,000 yumurta tavuğu,
- Yumurta üretiminde aktif olan ve aşağıdaki şartları karşılayan sadece mevcut tarımsal işletmeler, kapasitelerini artırmamak şartıyla uygundurlar;
    - Tesislerinde ve ekipmanlarında yenileme ihtiyacı bulunan veya,
    - Tarımsal işletmelerini, yerleşim bölgelerinden uzak bir alana taşıyan.

  Hayvan refahı koşullarını yerine getirmek amacıyla mevcut tarımsal işletmeler, kapasitelerini artırmadan, yumurta tavukları için binalarını genişletebilirler.

  İşletmenin taşınması durumunda, mevut tarımsal işletmenin başvuru sahibine ait olması gerekmektedir.

- Eğer tarımsal işletmenin kapasitesi 50 süt ineği, 50 sığır, 30 süt veren manda, 30 manda, 150 koyun ve/veya keçi veya 10.000 broyler/periyot, 20.000 yumurta tavuğu veya 5.000 hindi/periyottan fazla ise, yatırımın sonunda ilgili AB standartlarına uygun olarak gübre depolaması yaptığını ve gübre yönetimi uyguladığını kanıtlamak zorundadır.
- Eğer tarımsal işletmenin kapasitesi 10.000 broyler/periyot, 20.000 yumurta tavuğu veya 5.000 hindi/periyottan fazla ise, yatırımın sonunda atıkların ilgili AB standartlarına uygun olarak işlendiğini kanıtlamak zorundadır.

8.2.1.9. Uygun Harcamalar

- Taşınmaz malların yapımı ve iyileştirilmesi (devralma hariç) (her bir sektör için detaylar aşağıda verilmektedir),
- Yeni makine ve ekipman alımı (her bir sektör için detaylar aşağıda verilmektedir),
- Çiftlik faaliyetleri için biyogaz ve güneş enerjisi tesisleri yatırımları. Yenilenebilir enerji tesisinin kapasitesi, tarım işletmesinin yatırım sonundaki enerji ihtiyacından fazla olamaz.
- Daha önceki maddelerde belirtilen harcamaların en fazla %12'sine tekabül eden mimarlık, mühendislik ve diğer danışmanlık ücretleri ile fizibilite çalışmaları lisans ve patent haklarının devralınmasına yönelik genel masraflar ve uygun harcama miktarının maksimum %4'üne tekabül eden, 6.000 Avro'yu aşmayacak şekilde, iş planı hazırlama masrafları.

Yukarıda belirtilen genel harcamalara ek olarak, her bir sektör için aşağıda belirtilen harcamalar da uygun harcamadır:

<u>Süt</u>

- Kapalı, açık ve yarı açık ahırların/ağılların inşası, genişletilmesi ve modernizasyonu,
- Süt sağım ve depolama odaları, depo binaları, makine garajları ile sınırlı olmak kaydıyla diğer tarımsal binaların inşası ve/veya yenilenmesi,
- Silaj makinesi ve ekipmanı, çiftlikte hayvan yemi hazırlama, muamele, dağıtma ve depolama sistemleri,
- Sağım odası tesisatı, süt soğutma ve depolama ekipmanları ile çiftlik içi süt nakil ekipmanları,
- Kendi sağım sistemlerini temizlemek için su kullanan çiftlikler için, atık ve atıksu işleme tesisleri harcamaları,
- Gübre muamele, işleme ve depolamaya yönelik yatırımlar,
- Hayvanlara yönelik ekipman ve tesisler (örneğin tartma, dezenfeksiyon),
- Sulama sistemleri,
- Bilişim teknolojileri ve yazılım da dahil olmak üzere, özel teknolojik ekipmanın satın alınması (sürü yönetimi, süt kaydı, genel çiftlik yönetimi).

<u>Kırmızı Et</u>

- Ahırların/ağılların inşası/ genişletilmesi / modernizasyonu,
- Depo binaları ve makine garajlarının inşası ve/veya yenilenmesi,
- Silaj işleme makinesi ve ekipmanı, çiftlikte hayvan yemi hazırlama, muamele, dağıtma ve depolama sistemleri,
- Gübre yönetimi, işleme ve depolamaya yönelik yatırımlar,
- Hayvanlara yönelik ekipman ve tesisler (örneğin tartma, dezenfeksiyon vb.),
- Motorlu taşıtın kendisi hariç, hayvan refahı konusunda AB standartlarına uygun nakliye ekipmanları,
- Sulama sistemleri,
- Sadece mera yönetimine yönelik çit ve kapılar,
- Bilişim teknolojileri ve yazılım da dahil olmak üzere özel teknolojik ekipmanın satın alınması (sürü yönetimi, hayvan kaydı, genel çiftlik yönetimi).

Kanatlı ve Yumurta

- Kanatlı kümesleri (broyler, yumurta tavuğu, kaz ve hindi) ve hayvan barınaklarının inşası, genişletilmesi ve modernizasyonu,
- Depo binaları ve makine garajlarının inşası ve/veya yenilenmesi,
- Kanatlıların biyolojik güvenliğine yönelik kapı ve çitler (kuş gribine yönelik),
- 2007/43/EC sayılı Direktif altında belirtilen otomatik yemleme ve içme suyu, sulama, ısıtma ve havalandırma ekipmanı ve enerji tasarrufu sağlayan ekipmanlar da dahil olmak üzere çevresel otomatik kontrol sistemleri,
- Gübre ve atık yönetimi, depolama ve işleme tesisi yatırımları,
- Tartma ve sağlık kontrolleri için spesifik ekipman,
- Motorlu araçlar hariç, hayvan refahı konusunda AB standartlarına uygun nakliye ekipmanları,
- Bilişim teknolojileri ve yazılım da dahil olmak üzere özel teknolojik ekipmanın satın alınması (sürü yönetimi, hayvan kaydı, genel çiftlik yönetimi),
- Yumurta tavukları için kafes sistemleri,
- Araçlar hariç, yumurtaların toplanması, tasnifi, nakliyesi ve paketlenmesi için ekipman.

8.2.1.10. Destek Miktarı ve AB Katkı Oranı

Her bir proje için uygun yatırımların toplam değerinin minimum ve maksimum limitleri 5.000 Avro ve 1.000.000 Avro'dur. (Kanatlı hayvanlar için üst limit 500.000 Avro, kaz çiftlikleri için üst limit 250.000 Avro'dur).

IPARD 2014-2020 dönemi içerisinde her bir yararlanıcının maksimum 4 adet uygun yatırımına izin verilmektedir.

Yararlanıcı ancak bir önceki yatırımı tamamlandığı zaman (nihai ödeme) IPARD desteği için yeni bir başvuru sunabilir.

IPARD I ve II dönemi içerisinde, bu tedbir kapsamında her bir yararlanıcı için uygun yatırımların maksimum toplam değeri 1.000.000 Avro ile sınırlandırılmıştır. (kanatlılar için 500.000 Avro ve kazlar için 250.000 Avro'dur).

Bu tedbir kapsamında baz kamu katkısı, toplam uygun yatırım miktarının %40'ı tutarında olacaktır.

Hibe desteği kararı alınan tarihte başvuru sahibinin 40 yaşın altında olması durumunda ya da aynı şekilde eğer yatırım Bölüm 8.1'de tanımlanan şekilde dağlık bir alanda yapılıyor ise bu projelere ek %5 kamu desteği verilecektir. Eğer hibe desteği kararı alınan tarihte başvuru sahibi hem 40 yaşın altında ise hem de yatırım Bölüm 8.1'de tanımlanan şekilde dağlık bir alanda gerçekleştiriliyor ise, ek %10 kamu desteği verilecektir.

Mevcut tarımsal işletmelerin modernizasyonu için baz kamu katkısı, toplam uygun yatırım miktarının %50'si tutarında olacaktır.

İstisna: Kapasitesi 10-50 inek, ya da 50-250 koyun ya da keçi, ya da 5-25 manda olan ve süt satışı yapan mevcut küçük süt üreten tarımsal işletmeler için baz kamu katkısı toplam uygun harcama tutarının %60'ıdır. Bu grupta yer alan işletmeler yatırımın sonunda yukarıda belirtilen üst sınırı aşmamak koşulu ile kapasite artırımı da uygundur.

Çevrenin yararına olacak şekilde, atık madde depolama ve atık yönetimi konularında yapılan yatırımlar için ilave bir %10 katkı verilebilecektir.

AB eş finansman oranı kamu desteğinin %75 i tutarındadır.

8.2.1.11. Göstergeler ve Hedefler

Gösterge	**Hedef**
Desteklenen proje sayısı	Kırmızı Et: 200 Kanatlı Eti: 200 Süt: 350 Yumurta Tavuğu: 100
Modernizasyon projesi gerçekleştiren işletmelerin sayısı	Kırmızı Et: 180 Kanatlı Eti: 180 Süt: 320 Yumurta Tavuğu: 95
Aşamalı olarak AB standartlarına yönelik gelişme gösteren işletme sayısı	Kırmızı Et: 180 Kanatlı Eti: 190 Süt: 300 Yumurta Tavuğu: 90
Yenilenebilir enerji üretimine yatırım yapan işletme sayısı	Kırmızı Et: 10 Kanatlı Eti: 50 Süt: 35 Yumurta Tavuğu: 5

N_20 ve metan emisyonlarının (gübre depolama) azaltılması amacıyla canlı hayvan yönetimi konusuna yatırım yapan işletme sayısı	Kırmızı Et: 180 Kanatlı Eti: 180 Süt: 280 Yumurta Tavuğu: 80
Yatırımın toplam değeri (Avro)	830,000,000

8.2.1.12. İdari Prosedür

Başvuru sahipleri, belirlenen başvuru süresi içerisinde başvurularını TKDK'nın İl Koordinatörlükleri'ne (İK) sunacaklardır. Projenin idari kontrolleri ve yerinde kontrolleri TKDK tarafından gerçekleştirilecektir. İdari kontroller ve yerinde kontrolleri geçen başvuruların iş planları değerlendirmeye alınacaktır. İş planı değerlendirmesinin ardından uygulanabilir olarak belirlenen başvurular, IPARD programında belirtildiği üzere "Proje Seçimine İlişkin Sıralama Kriterleri" temel alınarak puanlanacaktır. Seçilen başvuru sahipleri ile sözleşmeler imzalanacaktır.

Ödemeler, projenin tamamlanması veya bir bölümünün tamamlanmasının ardından yararlanıcılara yapılacaktır. Yararlanıcının başvuru formunda talep etmesi durumunda ödemeler taksitler halinde yapılabilir ve bu durum uygun şekilde iş planına yansıtılacaktır. Sözleşme ve/veya eklerinde, taksitlerin proje uygulamasının hangi aşamasında ödeneceğinin belirlenmesi konusu da dahil olmak üzere, tüm ilgili detaylar tanımlanacaktır. Ödemenin taksitler halinde talep edilmesi aşağıda belirtilen şartları sağlayan uygun yatırımlar için geçerlidir:

- Uygun harcamaların toplam değerinin 500.000 TL ve altında olduğu yatırımlar: 1 taksit.

- Uygun harcamaların toplam değerinin 500.000 TL'den fazla olduğu yatırımlar: 2 taksit.

Eğer yatırım inşaat işlerini içeriyorsa ve yukarıda bahsedildiği üzere uygun harcamaların miktarına göre taksitlere bölünebiliyorsa, her bir bina /yapı ile ilgili inşaat işleri harcamaları tek bir taksit halinde talep edilmelidir.

8.2.1.13. Tedbirin coğrafi kapsamı

Bu tedbir, IPARD programı kapsamındaki tüm illerde uygulanır.

8.2.1.14. Tedbir ile ilgili diğer bilgiler (tedbir fişinde tanımlandığı üzere)

Bu tedbir kapsamında, aşağıda belirtilen sıralama kriterleri kullanılacaktır.

Yatırımın sonunda nihai kapasitesi, aşağıda tanımlanan eşik değerlerin altında olan küçük tarımsal işletmeler: **Toplam uygun harcama tutarı;**		**Puan**
Süt, Kırmızı et ve Yumurta tavukçuluğu sektörleri için;	3 milyon TL'den fazla ise;	0
	2 milyon TL ve 3 milyon TL arasında ise; (3 milyon TL dahil)	10

	1 milyon ve 2 milyon TL arasında ise; (2 milyon dahil)	20
	1 milyon TL'ye eşit ya da 1 milyon TL'den az ise;	30
Kanatlı eti sektöründe broyler ve hindi için;	1,5 milyon TL'den fazla ise;	0
	1 milyon TL ve 1,5 milyon TL arasında ise; (1,5 milyon TL dahil)	10
	500.000 TL. ve 1 milyon TL arasında ise; (1 milyon TL dahil)	20
	500.000 TL.'ye eşit ya da 500.000 TL'den az ise;	30
Kanatlı eti sektöründe kaz için;	750.000 TL'den fazla ise;	0
	500.000 TL ve 750.000 TL arasında ise; (750.000 TL. dahil)	10
	250.000 TL. ve 500.000 TL. arasında ise; (500.000 TL. dahil)	20
	250.000 TL.'ye eşit ya da 250.000 TL'den az ise;	30
Başvuru mevcut aktif tarımsal işletmelerin modernizasyonunu kapsıyor ise		20
Başvuru sahibi yatırım uygulama alanının sahibi ise		10
Başvuru sahibinin IPARD kapsamında imzalanmış bir sözleşmesi yok ise		10
Başvuru sahibi veya tüzel kişiliği temsil ve ilzama yetkili kişiler (tüzel kişilikler için) kadın ise		10
Başvuru sahibi gerçek kişi ise		20

8.2.1.15. Gösterge Bütçe

Yıllar	Toplam Uygun Yatırım	Toplam Kamu Desteği		Kamu Harcamaları				Yatırımcının Payı	
				AB Katkısı		Ulusal Bütçe			
	Avro	Avro	60%	Avro	75%	Avro	25%	Avro	40%
2014	64,400,000	38,640,000	60	28,980,000	75	9,660,000	25	25,760,000	40
2015	64,400,000	38,640,000	60	28,980,000	75	9,660,000	25	25,760,000	40
2016	64,400,000	38,640,000	60	28,980,000	75	9,660,000	25	25,760,000	40
2017	138,133,333	82,880,000	60	62,160,000	75	20,720,000	25	55,253,333	40
2018	138,133,333	82,880,000	60	62,160,000	75	20,720,000	25	55,253,333	40
2019	139,066,667	83,440,000	60	62,580,000	75	20,860,000	25	55,626,667	40
2020	139,066,667	83,440,000	60	62,580,000	75	20,860,000	25	55,626,667	40
Toplam	747,600,000	448,560,000	60	336,420,000	75	112,140,000	25	299,040,000	40

8.2.2 Üretici Gruplarının Kurulmasına Destek

Bu tedbir, teknik ve düzenleyici çalışmaların tamamlanmasından sonra uygulamaya konacaktır.

8.2.3 Tarım ve Balıkçılık Ürünlerinin İşlenmesi ve Pazarlanması ile İlgili Fiziki Varlıklara Yönelik Yatırımlar

8.2.3.1. Tedbirin Başlığı

Tarım ve Balıkçılık Ürünlerinin İşlenmesi ve Pazarlanması ile İlgili Fiziki Varlıklara Yönelik Yatırımlar

8.2.3.2. Yasal dayanak

- IPA Konsey Tüzüğü (AB) No: 231/2014, Madde 3.1.d
- IPA Komisyon Uygulama Tüzüğü (AB) No: 447/2014, Madde 55.6
- IPARD Sektörel Anlaşmasının ilgili hükümleri

8.2.3.3. Gerekçe

Türkiye Fasıl 12 kapsamında yer alan AB müktesebatı ile ulusal mevzuatın uyumu konusunda ilerleme kaydetmiştir. Veterinerlik hizmetleri, bitki sağlığı ve gıda güvenliği konularındaki yeni düzenlemeler 2011 yılı sonunda yürürlüğe girmiştir. Bu düzenlemeler sonrasında tüm gıda işleyen işletmelerin , AB mevzuatı ile paralel olan ulusal standartları karşılaması gerekmektedir. Mevcut işletmelere, yeni mevzuata uyum sağlamaları için bir uyum süresi verilmiştir. Sektör analiz raporlarında belirtildiği üzere, bu yükümlülük mevcut işletmeler üzerinde ekonomik bir yük oluşturmaktadır. Bu durum, bazı işletmelerin faaliyetlerini devam ettirmelerini tehlikeye atabilmekte ve sosyo-ekonomik sorunlara yol açabilmektedir. Ulusal standartlar ile hali hazırda uyum sağlayan işletmeler arasında bazı küçük ve orta ölçekli işletmelerin, rekabet güçlerini iyileştirmek amacı ile kapasitelerini artırmaya ihtiyaçları bulunmaktadır. Bu nedenle, IPARD 2014-2020 programı kapsamında, aşağıdaki paragraflarda tanımlanan sektörlerde faaliyet gösteren gıda işleyen işletmeler, Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi'nin tamamlayıcısı olarak desteklenecektir:

- Süt toplama ve işleme sektörleri, piyasada daha yüksek bir rekabet gücüne sahip olma amacyla kapasite ve verimliliklerini arttırmaları ve ayrıca AB standartlarına uyum sağlamaları için desteğe ihtiyaç duymaktadırlar. Süt toplama merkezlerinin, süt ve süt ürünleri için artan iç talebi karşılamak amacı ile hem ölçek hem de sayı olarak artmaları gerekmektedir. Günlük 10 ile 70 ton arasında değişen kapasitelere sahip süt işleyen işletmeler, kapasite artışı, ürün çeşitlendirme ve verimlilik artışı konularında yatırım yapmaya ihtiyaç duymaktadır. Bu durum, enerji tasarruflu ekipmanın kullanılması ve işletmelerin kendi tüketimi için yenilenebilir enerji üretmeleri yoluyla sağlanacaktır. Ayrıca, söz konusu süt işleyen işletmelerin çevrenin korunması konusunda yatırımlar yapmaları da gerekmektedir.
- Kırmızı et işleme sektöründe AB standartları ile uyumu sağlamak için temel olarak orta ölçekli kesimhanelerinin desteklenmesi gerekmektedir. Küçük kesimhanelerin kapanması ve bazı bölgelerde yetersiz sayıda kesimhane bulunması, uygun altyapı ve ekipmana sahip yeni kesimhanelerin kurulmasını gerektirmektedir. Bununla beraber, et işleme sektöründe kapasiteler halen tam olarak kullanılamadığından, bu sektöre verilecek destek, kapasite fazlası yaratılmaksızın işletmelerin hijyen ve çevresel standartlar ile uyumunun kolaylaştırılması ve enerji ihtiyaçlarının karşılanması konuları ile sınırlı olacaktır. Benzer şekilde kanatlı hayvan kesimi ve işlenmesi, mevcut kapasitelerin korunması şartı ile, AB standartlarına uyum ve alternatif enerji kaynaklarının kullanılması konularında desteklenecektir.

- Meyve ve sebze işleme sektöründe hasat sonrası kayıpların en düşük düzeye indirilmesi, daha çevre dostu olmak sureti ile AB standartları ile uyum sağlanması ve daha yüksek gıda güvenliği standartlarının elde edilmesine ihtiyaç duyulmaktadır. Bu durum, üreticilerin İyi Üretim Uygulamalarını benimsemeleri ve HACCP izleme mekanizmalarının kurulmasının sağlanması yolu ile başarılacaktır. Soğuk hava depoları, kurutma tesisleri ve sınıflandırma, derecelendime ve paketleme tesisleri sebze ve meyvelerin daha uzun süre saklanmasına yönelik olarak koşulların iyileştirilmesi ve aynı zamanda gıda güvenliği standartlarının benimsenmesi amacı ile desteklenecektir.
- Balık işleme sektöründe; yeni işletmelerin geliştirilmesi, sektörel kapasitenin iyileştirilmesi, tatlı su ürünleri çiftliklerine yakın iç bölgelerdeki talebin karşılanması, ürün çeşitliliğinin geliştirilmesi ve işletmelerin ilgili AB düzenlemeleri ile uyumlarının desteklenmesi gerekmektedir.

IPARD destekleri aracılığıyla, mevcut işletmelerin kapasite ve verimliliğinin artırılması, AB standartlarına uyumlarının sağlanması, rekabet güçlerinin geliştirilmesi ve seçilen sektörlerde yeni işletmelerin kurulması amaçlanmaktadır.

Buna ek olarak, yüksek enerji maliyetleri gıda işleyen işletmelerin rekabet gücünü olumsuz bir şekilde etkilemektedir. Bu nedenle, yenilebilir enerjinin kullanımı gerek yeni işletmelerde gerekse de tesislerini yenileyen ve operasyonlarını yeniden yapılandıran mevcut işletmelerde desteklenmelidir.

Bu tedbirin uygulanmasını gerektiren ihtiyaçların arka plandaki detayları Bölüm 4'te verilen GZFT analizinde ve aynı zamanda Bölüm 6.2 altında sunulmaktadır.

8.2.3.4. Genel amaçlar, spesifik amaçlar

<u>Genel Amaçlar</u>

- Ortak Tarım Politikası ile AB'ye katılım sürecindeki ilgili diğer politikalara ilişkin müktesebatın uygulanmasına yönelik Türkiye'nin hazırlık sürecine katkı sağlamak.
- Aşağıda belirtilenler aracılığıyla, gıda işleme sektörünün sürdürülebilir adaptasyonuna katkıda bulunmak ve iç pazarda daha kolay rekabet etmelerini sağlamak;
  - Tarımsal ürünler için yeni pazar fırsatları yaratılması,
  - Yeni teknolojiler ve inovasyonun benimsenmesi,
  - AB standartlarına uyum konusuna önem verilmesi.

<u>Spesifik Amaçlar</u>

- Atıkların tasfiyesi, yenilebilir enerjilerin kullanılması ve çevre dostu yatırımların desteklenmesi.
- Yeni işler yaratarak istihdama katkı sağlanması.

Sektörler özelinde;

- Süt toplama ve işleme soğuk zincirinin geliştirilmesi, küçük ve orta ölçekli süt toplama merkezleri ve süt işleyen işletmelerin üretim kapasitelerinin artırılması ve süt ürünlerinin kalitesinin geliştirilmesi. Orta ölçekli süt işleyen işletmelerin rekabet

gücünün artırılması ve bu tesislerin çevresel standartlar ile uyumlarının sağlanması da bu tedbirin özel amaçları arasında yer almaktadır.

- Sığır, manda, koyun ve keçiler için kesimhaneler kurulması. Sığır, manda, koyun, keçi ve kanatlılar için mevcut kesimhanelerin ve et işleme tesislerinin renovasyonu.
- Su ürünleri işleme konusunda, AB standartlarına ulaşmak ve hasat sonrası kayıpları asgari düzeye indirmek için soğuk zincirin kurulması. Küçük ve orta ölçekli işleme kuruluşları, kapasitelerinin artırılması ve süreçlerinin modernizasyonunun sağlanması konusunda desteklenecektir. Ayrıca, su ürünleri işleme kuruluşlarının işletme maliyetlerinin azaltılması için ürün yelpazelerinin genişletilmesi ve işleme teknolojilerinin iyileştirilmesi amaçlanmaktadır.
- Meyve ve sebze sektöründe; hasat sonrası kayıpların azaltılması, soğuk hava depolama ve kurutma tesisleri kapasitelerinin geliştirilmesi ve işletmelerin AB standartlarına uyumunun sağlanması; çevreyi kirleten üretim süreçlerinin ortadan kaldırılması.

8.2.3.5. Programdaki diğer IPARD tedbirleri ve ulusal tedbirler ile bağlantı

"Tarımsal İşletmelerin Fiziki Varlıklarına Yönelik Yatırımlar" başlıklı tedbir, hammaddelerin kalitesinin geliştirilmesine katkı yapma bakımından bu tedbirin tamamlayıcısı konumundadır. "Çiftlik Faaliyetlerinin Çeşitlendirilmesi ve İş Geliştirme" başlıklı tedbir, kırsal ekonominin çeşitlendirilmesi konusunda bu tedbirin kapsamında bulunmayan mikro işletmeleri desteklemektedir.

İşleme endüstrisine verilen ulusal destekler, marjinal maliyetleri karşılamak için genellikle çok düşük düzeylerdedir. Bölge Kalkınma Ajansları tarafından sağlanan destekler, bölge kalkınma planları temelinde ve bölgesel kalkınma programlarında gıda endüstrisinin yüksek öncelikli sektörler arasında gösterilmesine bağlı olarak tasarlanmaktadır. Ayrıca, Bölge Kalkınma Ajansları, desteklenecek sektörleri yıllık olarak belirlemekte ve desteklenen yatırımların sayısını çok sınırlı tutmaktadır.

2015 yılı itibariyle, Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı tarafından sağlanan destekler coğrafi olarak IPARD tedbirlerinden ayrılacaktır.

8.2.3.6. Nihai yararlanıcılar

Bu tedbir kapsamında desteklenen yatırımlar, aşağıaki paragraflarda verilen uygunluk kriterleri çerçevesinde tanımlanmaktadır.

Bu tedbir aşağıda belirtilen işletmelere açık olacaktır;

- 2012/3834 nolu Yönetmelikte ve bu yönetmeliğin sonraki değişikliklerinde küçük ve orta ölçekli işletmeler [(2)] olarak tanımlanan tüm tüzel kişiler ve gerçek kişiler.

---

(2) Bir işletme, bir veya daha fazla sayıda firmadan oluşabilir.

8.2.3.7. Genel uygunluk kriterleri

- Başvurunun yapıldığı tarihte, yeni işletmeler istisna olmak kaydıyla, başvuru sahiplerinin aşağıda yer alan kanunlara ve yönetmeliğe uygun olmaları beklenmektedir:
-
    - 5996 sayılı Veteriner Hizmetleri, Bitki Sağlığı, Gıda ve Yem Kanunu.
    - 6331 sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu.
    - 2872 sayılı Çevre Kanunu [(3)].
    - 25902 sayılı ve 10.08.2005 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanan İşYeri Açma ve Çalışma Ruhsatlarına İlişkin Yönetmelik.

- Alt sektörler için, bu kanun ve yönetmeliklerin bağlantılı ikincil mevzuatına ve söz konusu kanun ve yönetmeliklerin ilerideki değişikliklerine uyulacaktır.

- Yatırım döneminin sonunda yatırım, ilgili uygulanabilir AB standartlarını karşılayacaktır.

- Yeni bir işletmenin kurulması durumunda, yararlanıcı yatırımın sonunda yukarıda bahsi geçen kanunlar uyarınca gerekli olan sertifikaları sağlamalıdır.

- Başvuru sahipleri, TKDK tarafından talep edilen formata uygun olarak bir iş planı sunmalıdır. İş planı, yatırımın gerçekleşmesi sonucunda işletmenin ekonomik sürdürülebilirliğini göstermelidir. Yatırımın ekonomik sürdürülebilirliği, Ek III'te listelenen kriterler ile karşılaştırılarak doğrulanacaktır. Daha küçük yatırımlar için, basitleştirilmiş bir iş planı sunulacaktır.

- Başvuru yapılan ilgili alt sektör kapsamında, AB'nin web sitesindeki (DG SANCO) listede hayvansal gıda kategorisinde AB onaylı üçüncü ülke işletmesi olarak yer alan işletmeler destek için uygun değildir.

- Başvuru yapılan alt sektör için belirlenen spesifik uygunluk kriterleri altında belirtilen minimum kapasite limitlerinin altında bir günlük kurulu kapasiteye sahip olan, ancak yatırımın tamamlanmasıyla başvuru yapılan alt sektör için en az belirlenen spesifik uygunluk kriterlerinde yer alan minimum kapasite limitine sahip olacağını kanıtlayan mevcut işletmeler uygun başvuru sahibidir.

- Yeni işletme kurulması, başvuru aşamasında ilde kapasite fazlasınının bulunmaması şartıyla, süt işleme, süt toplama, kırmızı et kesimhaneleri, kırmızı et parçalama tesisleri, kanatlı kesimhanesi (Kastamonu, Mersin, Çankırı illerinde), kanatlı parçalama tesisleri (Kastamonu, Mersin, Çankırı illerinde), meyve ve sebze işleme ve balık işleme sektörleri için uygundur.

- Yeni bir işletme olması durumunda, yeni işletme, yatırımın sonunda her bir sektör için aşağıda verilen ilgili kapasite kriterlerine uymalıdır.

---

(3) Bu Kanun süt toplama merkezleri için geçerli değildir.

8.2.3.8. Spesifik uygunluk kriterleri (her bir sektör için)

Yatırımın yapıldığı sektörde faaliyet gösteren ve yatırım alanı içinde aynı ilde yer alan, başvuru sahibine ait işletmelerin toplam kapasitesi, yatırımın kapasitesi de dahil olmak üzere, yatırımın sonunda aşağıda belirtilen kapasite limitlerini aşmamalıdır.

Süt ve süt ürünleri

- Süt işleyen işletmlerin yatırımın sonunda günlük en az 10 ton, en fazla 70 ton kurulu işleme kapasitesine sahip olması gerekmektedir.
- Süt toplama merkezinin yatırımın sonunda günlük en fazla 70 ton toplama kapasitesine sahip olması gerekmektedir.
- Yatırım döneminin sonunda yatırım, iş güvenliği, AB hijyen (çiğ süt hariç) ve yapısal standartları (EC 852/2004, EC 853/2004'e istinaden) ve AB çevre standartlarını karşılamalıdır.

Kanatlılar dahil olmak üzere et ve et ürünleri

İşletmeler aşağıda belirtilen kapasitelere sahip olmalıdır:

- Kırmızı et kesimhaneleri için:

  - Eğer sadece sığır ve manda kesimi gerçekleştiriliyorsa, günde en az 30 baş, en fazla 500 baş,
  - Eğer sadece koyun ve keçi kesimi gerçekleştiriliyorsa, günde en az 50 baş ve en fazla 4.000 baş,
  - Eğer kesimhanede sığır, manda ve koyun/keçi kesimi gerçekleştiriliyorsa, sığır, manda ve koyun/keçi için belirtilen maksimum ve minimum limitler karşılanmalıdır.

- Kanatlı kesimhaneleri için:

  - Saatte en az 1.000 tavuk ve en fazla 5.000 tavuk kapasitesi, veya
  - Saatte en az 100 ve en fazla 1.000 hindi ya da kaz kapasitesi.

  İşletmelerin kapasite artırımı için yapacağı yatırımlar uygun değildir ve yeni kanatlı kesimhanelerinin kurulması desteklenmemektedir.

- Et işleme için:

  - En az 0,5 ton, en fazla 5 tonluk günlük kurulu işleme kapasitesi.
    Kırmızı et ve kanatlı etinin işlenmesi konusunda, işletmelerin kapasite artırımı için yapacakları yatırımlar uygun değildir ve yeni işletmelerin kurulması desteklenmemektedir.

- Parçalama tesisleri için:

- Tesislerin, en az 0,5 ton ve en fazla 5 tonluk toplam günlük kurulu parçalama kapasitesine sahip olmaları gerekmektedir.

- Bir yatırımın aynı anda hem et işleme hem de kesimhane tesislerini içermesi durumunda, bu yatırımın, yukarıda kesimhaneler ve et işleme tesisleri için listelendiği üzere, her iki tesis için de gerekli tüm kriterleri karşılaması gerekmektedir.

- Bir yatırımın aynı anda et işleme ve/veya kesimhane ve/veya parçalama tesislerini veya üçünü birden içermesi durumunda, bu yatırımın, yukarıda kesimhaneler, parçalama tesisleri ve et işleme tesisleri için listelendiği üzere, gerekli tüm kriterleri karşılaması gerekmektedir.

- Et işleme söz konusu olduğunda, işletme 852/2004 nolu Komisyon Tüzüğünün (AB) 2m maddesinde tanımlanan şekilde işleme ve pazarlamayı gerçekleştirmelidir.

- Yatırım döneminin sonunda yatırım, iş güvenliği, AB hijyen ve yapısal standartları (EC 852/2004, EC 853/2004'e istinaden) ve AB çevre standartlarını karşılamalıdır.

Su Ürünleri

- İşletme, en az 100 ton/yıl ve en fazla 2.000 ton/yıl su ürünleri, balık yağı, yumuşakça, çift kabuklu yumuşakça ve kabuklu deniz canlıları üretim kapasitesine sahip olmalıdır.

- Bu alt sektör altındaki yatırımlar, karada gerçekleştirilen hizmetler olmalıdır.

- İnsan tüketimine yönelik olmayan su ürünleri ve kültür balıkçılığı ürünleri ile ilgili yatırımlar uygun değildir. Fakat su ürünleri ve kültür balıkçılığı ürünlerinin (insan tüketimine yönelik olanlar) atıklarının işleme ve pazarlamaları ile ilgili yatırımlar uygundur.

- Yatırım döneminin sonunda yatırım, iş güvenliği, AB hijyen ve yapısal standartları (EC 852/2004, EC 853/2004'e istinaden) ve AB çevre standartlarını karşılamalıdır.

Meyve ve Sebze

- İşletme, 5957 sayılı "Sebze ve Meyveler ile Yeterli Arz ve Talep Derinliği Bulunan Diğer Malların Ticaretinin Düzenlenmesi" Kanunu ve bu Kanunun müteakip değişiklikleri tarafından öngörülen koşulları karşılamalıdır.
- Üretici örgütleri (1163 sayılı Kooperatifler Kanunu, 1581 sayılı Tarım Kredi Kooperatifleri Kanunu, 5200 sayılı Tarımsal Üretici Birlikleri Kanunu, 4572 sayılı Tarım Satış Kooperatifleri ve Birlikleri Kanunu tarafından tanınan), 5957 sayılı Kanunda verilen tanımlara uymak zorundadırlar.
- Yatırımlar, 1308/2013 nolu Konsey Tüzüğü, Ek I, Bölüm IX'da tanımlanan, meyve ve sebzelerin depolanması, tasnif edilmesi, işlenmesi ve paketlenmesi hükümleri ile uyumlu olmalıdır.

- Soğuk hava depolarının toplam kapasitesi en fazla 10.000 m^3 olmalıdır.
- Yatırım döneminin sonunda yatırım, iş güvenliği, AB hijyen ve yapısal standartları (EC 852/2004'e istinaden) ve AB çevre standartlarını karşılamalıdır.

8.2.3.9. Uygun harcamalar

718/2007 sayılı IPA Uygulama Komisyon Tüzüğü madde 172(2) kapsamında uygun harcamalar aşağıdaki şekilde sınırlandırılmıştır:

- taşınmaz malların inşası ve iyileştirilmesi (devralma hariç);
- ürünlerin pazar değerinden fazla olmamak şartıyla bilgisayar yazılımı da dahil olmak üzere ekipman ve yeni makinelerin alımı;
- daha önceki maddelerde belirtilen harcamaların en fazla %12'sine tekabül eden mimarlık, mühendislik ve diğer danışmanlık ücretleri ile fizibilite çalışmaları lisans ve patent haklarının devralınmasına yönelik genel masraflar ve uygun harcama miktarının maksimum %4'üne tekabül eden, 6.000 Avro'yu aşmayacak şekilde, iş planı hazırlama masrafları.

Perakende seviyedeki yatırımlar uygun değildir.

<u>Tüm sektörler için ortak</u>

- AB standartlarına tam olarak uyacak şekilde hijyen ve ürün kalitesinin geliştirilmesi için ekipman,
- HACCP prensiplerine dayanan prosedürleri uygulamak için gerekli olan yatırımlar;
- Çevre korumasının geliştirilmesi, işlenebilir atıklar ve ara ürünlerin yeniden işlenebilmesi için ekipman ve tesisler; atıkların işlenmesi ve elimine edilmesine yönelik yatırımlar,
- Işletmenin Kendi tüketimi için yenilenebilir enerji üretimine yönelik makine/ekipman alımı ve inşaat işleri,
- Paketleme için ekipman satın alınması,
- Ürün ve işleme yönetimi için Bilişim Teknolojileri donanım ve yazılımları.

<u>Sektörlere özel</u>

Süt

- Süt toplama merkezlerinin ve süt işleyen işletmelerin modernizasyonu ve/veya genişletilmesi,
- Yeni süt toplama merkezlerinin ve süt işleyen işletmelerin inşası,
- Süt ve süt ürünlerinin homojenizasyonu, pastörizasyonu, paketlenmesi, soğutulması ve depolanmasına yönelik yatırımlar,
- Düşük kaliteli ve iyi kaliteli süt arasındaki ayrımı yapabilmek için test ekipmanları,
- Gıda güvenliği yönetim sistemlerinin kurulması için yatırımlar,
- Motorlu taşıtlar hariç, nakliye ekipmanı.

Et

- Yeni kırmızı et kesimhanelerinin ve parçalama tesislerinin inşası
- Kırmızı et kesimhaneleri ve parçalama tesislerinin modernizasyonu ve/veya genişletilmesi,
- Kanatlı kesimhanelerinin ve parçalama tesislerinin ve ayrıca et işleyen işletmelerin modernizasyonu,
- Ürün kalitesi ve hijyen kontrollerinin iyileştirilmesi için laboratuvarlar ve ekipman,
- Hayvan refahı ile uyumlu koşullarda büyükbaş ve koyun/keçi kesimi için yatırım,
- Soğuk hava deposu ekipmanı,
- İşleme tesisi içinde karkas ve etin izlenebilirliğinin gerçekleştirilmesi için yazılım ve izleme sistemi,
- İşleme ve/veya parçalama tesisleri için motorlu taşıtlar hariç, nakliye ekipmanı.

Meyve ve Sebze

- Temizleme, sınıflandırma, tasnif ve paketleme hatları,
- Markalama ve izlenebilirlik sistemleri,
- Modifiye atmosferli soğuk hava tesisleri ve modifiye atmosfer koşulları altında paketleme hatları,
- Kurutma makine, ekipman ve paketleme hatları,
- Ön soğutma ve soğutma ünitelerinin ve soğuk hava depolarının inşası ve/veya modernizasyonu, kurutma, temizleme, sınıflandırma, derecelendirme ve paketleme üniteleri, Modifiye atmosferli soğuk hava tesisleri ve modifiye atmosfer koşulları altında paketleme üniteleri,
- Hammadde ve paketleme için depolar,
- Ürün taşıma ekipmanları,
- Meyveler ve sert kabuklu meyvelerin (Konsey Tüzüğü No.1308/2013 Ek I, Bölüm IX: Meyve ve sebzeler listesi.) kurutulması için makine ve ekipman satın alınması,
- Motorlu taşıtlar hariç, nakliye ekipmanı.

Su Ürünleri İşleme

- Kültür balıkçılığı ve su ürünleri işleyen işletmelerin modernizasyonu ve/veya genişletilmesi,
- Su ürünleri ve kültür balıkçılığı ürünleri işleyen yeni işletmelerin kurulması,

- Su ürünlerinin soğutulması, işlenmesi, paketlenmesi ve pazarlanması için makine ve ekipman,
- İnsan sağlığı, çalışma koşulları, çevrenin korunması ve atık yönetimi ile ilgili Topluluk standartlarına ulaşmaya yönelik ekipman ve tesisler,
- Motorlu taşıtlar hariç, nakliye ekipmanı.

8.2.3.10. Destek miktarı ve AB katkı oranı

Kamu katkısı, toplam uygun yatırım miktarının %50'sidir. Atıksu arıtma ve atık yönetimi ile ilgili olarak yapılacak yatırımlar için maksimum destek miktarı %60 olacaktır.

Bu tedbir için IPARD I ve II dönemi süresince, her bir proje için, uygun yatırımların toplam değerinin minimum ve maksimum limitleri aşağıdaki gibidir:

- Süt ve et sektörleri için 30.000 Avro ve 3.000.000 Avro,
- Süt toplama merkezleri için 30.000 Avro ve 1.000.000 Avro,
- Meyve ve sebze sektörü için 30.000 Avro ve 1.250.000 Avro.
- Su ürünleri işleme için 30.000 Avro ve 1.500.000 Avro.

IPARD 2014-2020 uygulama dönemi süresince her bir yararlanıcı en fazla 4 adet uygun yatırımı için destek alabilmektedir.

Bir yararlanıcı, devam eden bir yatırımı tamamlanmadan önce finansman için tekrar başvuruda bulunamaz. Yeni başvurular, sözleşmenin nihai ödemesinin ardından yapılabilir.

Her bir yararlanıcı için uygun yatırımların maksimum toplam değeri 3.000.000 Avro'dur.

Sadece süt toplama merkezleri için geçerli bir istisna olarak, bir başvuru sahibi, toplam kapasitenin 70 ton/gün toplam kapasiteyi aşmaması ve toplam uygun yatırımların değerinin 1.000.000 Avro'yu aşmaması şartıyla, aynı ilde 5 adete kadar süt toplama merkezi kurmak üzere tek bir çağrı kapsamında başvuru yapabilir.

AB eş finansman oranı kamu desteğinin %75 i tutarındadır.

8.2.3.11. Göstergeler ve Hedefler

Gösterge	**Hedef**
Desteklenen proje sayısı	370 (süt: 172, et: 60, meyveler ve sebzeler: 108, balıkçılık ürünleri: 30)
Modernizasyon projesi gerçekleştiren işletme sayısı	340 (süt: 160, et: 55, meyveler ve sebzeler: 95, balıkçılık ürünleri: 30)
Aşamalı olarak AB standartlarına yönelik gelişme gösteren işletme sayısı	305 (süt: 140, et: 50, meyveler ve sebzeler: 90, balıkçılık ürünleri: 25)
Yenilenebilir enerji üretimine yatırım yapan işletme sayısı	80
Desteklenen işletmeler tarafından fiziki sermayeye yapılan toplam yatırım (AVRO)	516.000.000 €

Yaratılan gayrisafi ilave istihdam	4,642 (süt: 1.892; et: 1.200; meyveler ve sebzeler:1.200; balıkçılık ürünleri: 350)

8.2.3.12. İdari Prosedür

Başvuru sahipleri, belirlenen başvuru süresi içerisinde başvurularını TKDK'nın İl Koordinatörlüklerine (İK) sunacaklardır. Projenin idari kontrolleri ve yerinde kontrolleri TKDK tarafından gerçekleştirilecektir. İdari kontroller ve yerinde kontrolleri geçen başvuruların iş planları değerlendirmeye alınacaktır. İş planı değerlendirmesinin ardından uygulanabilir olarak belirlenen başvurular, IPARD programında belirtildiği üzere "Proje Seçimine İlişkin Sıralama Kriterleri" temel alınarak puanlanacaktır. Seçilen başvuru sahipleri ile sözleşmeler imzalanacaktır.

Ödemeler, projenin tamamlanması veya bir bölümünün tamamlanmasının ardından yararlanıcılara yapılacaktır. Yararlanıcının başvuru formunda talep etmesi durumunda ödemeler taksitler halinde yapılabilir ve bu durum uygun şekilde iş planına yansıtılacaktır. Sözleşme ve/veya eklerinde, taksitlerin proje uygulamasının hangi aşamasında ödeneceğinin belirlenmesi konusu da dahil olmak üzere, tüm ilgili detayları tanımlanacaktır. Ödemenin taksitler halinde talep edilmesi aşağıda belirtilen şekilde uygun yatırımlara göre yapılacaktır:

- Uygun harcamaların toplam değerinin 500.000 TL ve altında olduğu yatırımlar: 1 taksit.

-Uygun harcamaların toplam değerinin 500.000 TL ve 2.500.000 TL arasında (2.500.000 TL dahil) olduğu yatırımlar: 2 taksit.

- Uygun harcamaların toplam değerinin 2.500.000 TL'den fazla olduğu yatırımlar: 3 taksit.

Eğer yatırım inşaat işlerini içeriyorsa ve yukarıda bahsedildiği üzere uygun harcamaların miktarına göre taksitlere bölünebiliyorsa, her bir bina /yapı ile ilgili inşaat işleri harcamaları tek bir taksit halinde talep edilmelidir.

8.2.3.13. Tedbirin coğrafi kapsamı

Bu tedbir, IPARD programı kapsamındaki tüm illerde uygulanır.

8.2.3.14. Tedbir ile ilgili diğer bilgiler (tedbir fişinde tanımlandığı üzere)

Bu tedbir kapsamında, aşağıda belirtilen sıralama kriterleri kullanılacaktır.

Eğer başvuru sahibi mevcut bir işletme ise	*40*
Eğer başvuru sahibi bir üretici örgütü ise	*25*
Eğer yatırım 3 milyon TL'den daha az ise	*20*
Eğer yatırım, yenilenebilir enerjinin üretilmesini içeriyor ise	*10*
Başvuru sahibi (gerçek kişi olması durumunda kendisi, tüzel kişiliklerde ise tüzel kişiliği temsil ve ilzama yetkili olan kişi) kadın ise	*5*

8.2.3.15. Gösterge Bütçe

Yıllar	Toplam Uygun Yatırım	Toplam Kamu Desteği		Kamu Harcamaları				Yatırımcı'nın Payı	
				AB Katkısı		Ulusal Bütçe			
	Avro	Avro	50%	Avro	75%	Avro	25%	Avro	50%
2014	46,000,000	23,000,000	50	17,250,000	75	5,750,000	25	23,000,000	50
2015	40,480,000	20,240,000	50	15,180,000	75	5,060,000	25	20,240,000	50
2016	34,960,000	17,480,000	50	13,110,000	75	4,370,000	25	17,480,000	50
2017	86,826,667	43,413,333	50	32,560,000	75	10,853,333	25	43,413,333	50
2018	86,826,667	43,413,333	50	32,560,000	75	10,853,333	25	43,413,333	50
2019	87,413,333	43,706,667	50	32,780,000	75	10,926,667	25	43,706,667	50
2020	87,413,333	43,706,667	50	32,780,000	75	10,926,667	25	43,706,667	50
Toplam	469,920,000	234,960,000	50	176,220,000	75	58,740,000	25	234,960,000	50

8.2.4 Tarım-Çevre, İklim ve Organik Tarım Tedbiri

8.2.4.1. Tedbirin Başlığı

Tarım – Çevre, İklim ve Organik Tarım

8.2.4.2. Yasal dayanak

- 231/2014 sayılı IPA Konsey Tüzüğü Madde 3.1.d
- IPA Komisyonu Uygulama Yönetmeliği'nin ilgili hükümleri (AB) No: 447/2014
- Avrupa Kırsal Kalkınma Tarım Fonu (EAFRD) desteği ile kırsal kalkınma hakkındaki Konsey Yönetmeliği (AB) No: 1698/2005'i yürürlükten kaldıran Avrupa Parlamentosu ve Konsey Tüzüğü (AB) No: 1305/2013'nün 28. ve 29. Maddeleri
- IPARD Sektörel Anlaşmasının ilgili hükümleri
- Çerçeve Anlaşmasının ilgili hükümleri

8.2.4.3. Gerekçe

Bölüm 4'de sunulan GZFT analizi aşağıdaki eksiklikleri işaret etmektedir.

Toprak bozunumu, Türkiye'de geçtiğimiz dönemde yapılan çalışmalarda ortaya çıkan temel problemlerden biridir. Bunlar su ve rüzgar erozyonu, tuzlanma ve alkalileşme, toprak yapısının bozulması, toprağın sıkışması (kompaksiyon) ve toprak kirliliğinden kaynaklanmaktadır. İklim ve topografik koşullar ve çiftçilerin bilgi düzeyinin yetersiz olmasına bağlı olarak toprak erozyonu Türkiye'deki en büyük sorunlardan biri olmuştur. Tüm alanların yaklaşık %86'sı, belli bir dereceye kadar toprak erozyonuna maruz kalmaktadır.

Türkiye'deki son derece zengin biyolojik çeşitlilik yalnızca koruma altındaki alanlarla kısıtlı kalmayıp Türkiye'nin büyük kısmını kaplayan Yüksek Doğa Değeri olan tarım arazilerine de yayılmış durumdadır. Bu Tedbir, yoğun olarak kullanılan tarım arazilerine bağlı olan Toy Kuşunu kapsamaktadır. Atılacak adımlar biyoçeşitliliğin diğer tiplerine de faydalı olacak ve biyoçeşitlilik ile ilgili ileride gündeme gelebilecek tedbirler için de bir örnek teşkil edecektir.

Suyun kullanımıyla ilgili olarak Türkiye'de yaşanan en büyük problemler yeraltı suyunun aşırı kullanımı, sulama suyunun ziyan edilmesi, uygun olmayan drenaj sistemleri nedeniyle suda gübre ve kimyasalların bulunmasıdır. Çıkarılan suyun neredeyse dörtte üçüne yakını tarımsal amaçlarla kullanıldığı için sulama uygulamaları yeraltı suyu dengesi için bir tehdit oluşturmaktadır. Artan nüfusun ihtiyaçlarına cevap verebilmek için gelecekte tarımın yeraltı suyu üzerindeki baskısının artacağı düşünülmektedir.

Türkiye, iklim, toprak, su kaynakları, ürün yelpazesi ve iş gücü bakımından organik tarıma uygun koşullara sahiptir. Halen Türkiye'deki toplam tarımsal alanın %2,2'lik bir kısmı organik tarım için kullanılmaktadır ve bu payın arttırılarak, organik tarımın kırsal kalkınma politikalarına, turizm ve sağlık sektörüne entegrasyonunu sağlamak amaçlanmaktadır.

Şu anki tarım yöntemlerinden olan anız yakma, çiftlik hayvanları gübresinin kullanılması iklim değişikliğini etkilemektedir. Tarım-çevre tedbiri, iklim değişikliğinin azaltılması veya iklim değişikliğine uyum sağlanmasını gerektiren taahhütler içermesi nedeniyle bu sorunlarla mücadele açısından yardımcı olacaktır.

Bu Tedbir, iklim değişikliği konusundaki eğitimin bir sonucu olarak çiftçiler arasında farkındalık yaratacaktır. Tarım-çevre tedbiri, iklim değişikliğinin tarımda kullanılan suya, su kalitesine, biyoçeşitliliğe ve ekolojiye olan etkilerini azaltmaya yönelik bir yöntemdir. Sözkonusu taahhütler bir yandan tarımsal ekosistem ve meraların bozulmasını önleyecek bazı çözümler sunarken diğer yandan sürdürülebilir tarımsal üretim yöntemlerini benimseyen bir değişime yol açacaktır.

Örnek vermek gerekirse, tarım-çevre tedbiri ile **çiftçiler**:

- **Ürün rotasyonu ile** eldeki suyu en iyi şekilde kullanabilecekler,
- **Ekim zamanını** sıcaklık ve yağış düzenine uyarlayabilecekler,
- Yeni hava koşullarına daha uygun **ürün çeşitlerini** kullanabilecekler,
- Organik tarımla toprak kirliliğini azaltabileceklerdir.

Yukarıda belirtilen sebeplerden ötürü ve Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi tasarısına uygun olarak bu Tedbir aşağıda belirtilen konularda önemli fırsat sağlamaktadır: tarımsal çevre sorunları üzerine farkındalık yaratmak; çiftçileri AB standartlarına ulaşmaları konusunda desteklemek; izleme ve pazarlama imkanlarını iyileştirmek; ilgili zorunlu standartların ötesine gönüllü olarak geçecek adımlar atarak zarara uğrayan çiftçileri tazmin etmek.

Sonuçların ve deneyimlerin yaygınlaştırılması şu şekilde gerçekleştirilecektir. Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı (GTHB) pilot bölgede ilki tedbirlerin başlatılmasını duyurmak için, iki adedi kontrat sürecinde ve bir tane de kontrat süresi sonunda olmak üzere en az dört tanıtım etkinliği düzenleyecektir. Bu etkinliklerde potansiyel başvuru sahipleri ve temsilci kuruluşların (kooperatifler, sendikalar, ziraat odaları vb.) yanı sıra tarımsal yayım hizmetleri de yer alacaklardır.

Bu etkinliklerle birlikte iletişim faaliyetleri de uygulanacaktır. Bunlara örnek olarak yerel radyo ve TV kanallarında ya da diğer mecralarda yayınlanacak duyurular ve bilgiler verilebilir.

Danışmanlık hizmetlerine yönelik eğitimler de bu tedbir altında yer alacaktır. Bu eğitimlerin zamanları Yönetim Otoritesi tarafından hazırlanacak eğitim planında verilecektir.

8.2.4.4. Genel amaçlar, özel amaçlar

Bu tedbirin genel amacı, Türkiye'yi ileride Üye Ülkeler için duyurulan tarım-çevre, iklim ve organik tarım tedbirlerine hazırlamak, doğal kaynakların sürdürülebilir yönetimine katkıda bulunmak, ve sadece zorunlu standartlarla sınırlı kalmayarak çevrenin, peyzajın, doğal kaynakların, toprağın ve genetik çeşitliliğin korunması ve iyileştirilmesi ile uyumlu tarımsal üretim yöntemlerinin uygulanmasıyla çevreye verilen zararların azaltılmasını sağlamaktır.

Özel amaçlar ise:

- Toprak erozyonunu azaltmak;
- Verimlilik, organik madde içeriği, toprak yapısı, ve toprak biyoçeşitliliği açısından toprak kalitesini korumak;
- Çevre dostu tarım uygulamaları hakkında farkındalık yaratmak;
- Sulama için kullanılan su miktarını azaltmak;
- Yeraltı suyu kalitesini ve miktarını arttırmak;
- Yerel türlerin özellikle Toy Kuşu'nun istikrarı ve sürdürülebilirliği üzerinde özellikle duracak şekilde, yaşam alanlarını iyileştirerek korumak;
- Özellikle Toy Kuşu nüfusu olmak üzere biyoçeşitliliğin değeri konusunda farkındalık yaratmak;
- Tarımsal faaliyetler sırasında çevreye verilen hasarı en az seviyede tutmak,
- Organik tarım uygulamalarını genişletmektir.

8.2.4.5. Tedbirin Programdaki diğer IPARD tedbirleri ve ulusal tedbirlerle olan bağlantısı

Bu tedbir ağırlıklı olarak çevrenin, biyoçeşitliliğin, süt ve et hayvancılığının yetiştirilmesi açısından meraların iyileştirilmesi ve doğal kaynakların korunması açısından Tarım ve Balıkçılık Ürünlerinin İşlenmesi ve Pazarlanmasına Yönelik Yatırımlar tedbiri ile bağlantılıdır. Tedbirin bunun yanı sıra kaynaklar üzerinde rekabetçilik baskısı ve yerel kalkınma stratejilerinin geliştirilmesinde LEADER yaklaşımı ile de bağlantısı vardır.

Tedbir ayrıca 2872 sayılı Çevre Kanunu, 5403 sayılı Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanunu ve 5262 sayılı Organik Tarım Kanunu ile de bağlantılıdır.

8.2.4.6. Nihai Faydalanıcılar

Tedbir, arazi yönetimi konusunda gönüllülük esasında 5 yıl boyunca tarım çevre ile ilgili taahhütlerde bulunan ve Çiftçi Kayıt Sistemine kayıtlı olan gerçek ve tüzel kişilere açıktır.

Faydalanıcı, seçilen pilot bölgede taahhüt altına alınmış olan kendi alanındaki GAEC standartlarına uymalıdır. GAEC, İyi Tarım ve Çevre Koşulları anlamına gelmekte olup tarım uygulamaları konusunda **yasal bağlayıcılığı** olan bir kurallar bütününü içermektedir ve çiftçiler için Tarım Çevre taahhütüne **giriş koşulu** olarak sayılan bir temel oluşturmaktadır.

Tablo 22. Türkiye'deki pilot tarım çevre tedbiri ile ilgili zorunlu standartlar

Konu	İlgili GAEC Standartları	İlgili mevzuat, kaynak
Toprak organik maddesi	Anız yakılması ekilebilir arazide 2872 sayılı Çevre Kanunuyla yasaklanmıştır	2872 sayılı Çevre Kanunu

Toprak erozyonu	Sekiler ve diğer fiziksel yapılar (rüzgar perdeleri, sel oyuntularıı ve diğer önleme yapıları) yok edilemez.	5403 sayılı Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanunu

8.2.4.7. Ortak uygunluk kriterleri

- Tarım Çevre ödemeleri gönüllü olarak 5 yıl boyunca yasal zorunluluklar ve başlangıç koşullarının ötesine geçen çevre dostu uygulama taahhütünde bulunan başvuru sahiplerine verilir.
- Başvuru yapılabilecek minimum tarımsal parsel büyüklüğü 0,2 ha'dır; başvuru sahibinin destek için başvuracağı minimum arazi büyüklüğü de 1 ha'dır.
- Başvuru sahibi arazinin tapusuna ya da en az 5 yıllık kira sözleşmesi sahip olmalıdır.
- Başvuru sahibi yukarıda belirtilen GAEC standartlarına uymak zorundadır.
- Başvuru sahibi, 5 yıllık taahhüt süresince TKDK'nın belirlediği formata uygun şekilde çiftlik kayıt defteri tutmalıdır. Çiftlik kayıtları, söz konusu çiftlikte yürütülen ve taahhüte konu olan tüm tarımsal faaliyetleri içeren belgelerdir.
- Başvuru sahibi, başvuru kuralları, arazisinin eğimi, imzalanacak sözleşme, vb. gibi alt tedbirle ilgili konularda bilgi almak amacıyla danışmanlar kullanabilir.
- Başvuru sahibi, taahhütün ilk yılı içerisinde TÇ tedbiri hakkında 4 saat süren zorunlu bir eğitime katılmalıdır.

8.2.4.8. Özel uygunluk kriteri (her bir sektör için)

Toprak örtüsü yönetimi ve toprak erozyonu kontrolü:

- Ankara'nın Beypazarı ilçesinde yer alan kuru tarım yapılan ekilebilir araziler desteklenecektir.
- Taahhütler kuru tarım yapılan ekilebilir arazi için başvuru yapanları kapsar.

Su kaynaklarının korunması:

- Ankara'nın Şereflikoçhisar ilçesinde yer alan, ilgili kamu kurumlarının kayıtlarında ve haritalarında sulu tarım yapılan arazi olarak belirlenmiş olan arazilere destek verilecektir.
- Şereflikoçihsar ilçesinde bulunan ve yalnızca sulanabilir arazi olarak tanımlanmış olan ekilebilir tarım arazileri için ruhsatlı su kuyularını kullanan kişiler bu tedbir altında başvuru yapabilir.

Biyoçeşitlilik:

- Destek için uygun araziler Ankara'nın Polatlı ilçesindeki ekilebilir arazilerdir.

Organik tarım:

- Organik Tarım Bilgi Sistemine kayıtlı olmak ve Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı (GTHB) tarafından yetkilendirilen Denetim ve Sertifikasyon Kuruluşları ile kontrat yapmış olmak zorunludur.

- Ürün seçimi, pilot ilçelerde yürütülecek olan analiz çalışmalarından sonra yapılacaktır.

8.2.4.9. Uygun harcamalar

Bu tedbir kapsamında yapılacak ödemeler; gelir kayıpları, ilave giderler ve çiftçinin aşağıda belirtilen zorunlu faaliyetleri yerine getirirken harcadığı iş saatine göre hesaplanmış gelir kaybını, işlem masraflarını ve ekstra masrafları telafi etmeye yöneliktir:

- Zorunlu eğitime katılım, çiftlik işçilik maliyetleri
- Danışmanlık giderleri
- Çiftlik kayıtlarının hazırlanması, çiftlik işçilik giderleri

Ödeme miktarlarının hesaplanmasında kullanılacak olan metodoloji Ek V'te verilmiştir.

8.2.4.10. Destek oranı ve AB katkısı

Destek oranı (kamu desteği) toplam uygun masrafların %100'ü seviyesinde olacaktır. AB katkısı kamu harcamalarının %85'i ile sınırlıdır; geriye kalan %15 ulusal bütçeden karşılanacaktır.

Hektar başına ödemeler uygulama aşamasında kararlaştırılacaktır.

8.2.4.11. Gösterge ve hedefler

Göstergeler	**Hedef Değerler**
Sözleşme sayısı	Toprak örtüsü yönetimi ve toprak erozyonu kontrolü: 250 Su kaynaklarının korunması: 50 Biyoçeşitlilik: 100 Organik tarım: 80
Çevresel konularda sözleşme altına alınmış tarım arazisi (hektar)	Toprak örtüsü yönetimi ve toprak erozyonu kontrolü: 2,500 ha Su kaynaklarının korunması: 500 ha Biyoçeşitlilik: 1,000 ha Organik tarım: 800 ha
Düzenlenen eğitim sayısı	4 saat süreli 10 eğitim
Eğitimlere katılan çiftçi sayısı	430
Desteklenen operasyon türü sayısı	4

Operasyon türü başına düşen alan	**(a)** girdilerin yönetimi: 4800 ha (Toprak: 2,500 ha, Biyoçeşitlilik: 1,000 ha, Organik: 800 ha, Su: 500 ha) **(b)** Toprak işleme uygulamaları: 4800 ha (Toprak: 2,500 ha, Biyoçeşitlilik:1,000 ha, Organik: 800 ha, Su: 500 ha) **(c)** Peyzaj, yaşam alanları ve meraların yönetimi: 1000 ha **(d)** çiftlik yönetiminde entegre yaklaşımlar: 4800 ha (Toprak: 2,500 ha, Biyoçeşitlilik: 1,000 ha, Organik: 800 ha, Su: 500ha) **(e)** Organik tarım: 800 ha
Desteklenen nesli tehlike altındaki tür sayısı:	1
Organik tarım türü operasyonlar altında desteklenen tarım işletmesi sayısı	80
Yeraltı suyu kalitesinde iyileştirme ve koruma	Yeraltı suyu seviyesi korunacaktır

8.2.4.12. İdari süreç

Başvuru sahipleri başvurularını belirtilen zaman içinde İl Koordinatörlüklerine (İK) yaparlar. İdari kontroller İK'ler tarafından TBS (Tarım Bilgi Sistemi) üzerinden yapılır. Tüm parseller bu parsel tabanlı sistemde kayıtlıdır. Parsel büyüklüğü, sulama koşulları (sulanan ve sulanmayan), tarımsal üretim çeşidi (ekilebilir veya mera), eğim, verim, çiftçinin diğer uygulamaları, gibi tarım arazisi parsel verileri bu sistemden görülebilir. Uygun başvuru sahipleriyle sözleşme imzalanır.

Mali bütçe izin verdiği taktirde, başvruru sahibi taahhüt altına alacağı arazi büyüklüğünü ilk taahhütü üzerinden TKDK tarafından belirlenecek bir oranda genişletebilir. Bu durumda, taahhüt süresi aynı kalacaktır. Taahhütlerin kontrolü, EK-VI'da sunulan prosedürler çerçevesinde TKDK tarafından gerçekleştirilir.

Başvuru sahibi taahhüt konusu tarımsal arazinin alanını TKDK tarafından belirlenecek bir oranda mevcut arazi için hali hazırda ödenmiş olan desteği iade etmeden azaltabilir. Eğer taahhüt yukarıda belirtilen seviyenin de altında kalacak şekilde azaltılırsa, bahsi geçen seviyeyi aşan ödenmiş destek iade edilecektir.

Uyumsuzlukları engellemek için orantılılık prensibi doğrultusunda bir yaptırımlar sistemi geliştirilecektir.

1974/2006 sayılı Komisyon tüzüğünün 47. Maddesi gereğince, bazı mücbir sebepler ve istisnai durumlar halinde destek geri talep edilmeyecektir, örneğin:

- Yararlanıcının ölümü;
- Yararlanıcının uzun süre iş göremez hale gelmesi;
- Taahhütün verildiği tarihte öngörülemeyecek şekilde arazinin büyük bir kısmının kamulaştırılması;
- Araziyi ya da işletmeyi ciddi şekilde etkileyen büyük bir doğal afet;
- İşletmenin hayvan barınaklarının kaza sonucu zarar görmesi.;
- Başvuru sahibinin hayvan varlığının tamamını ya da bir kısmını etkileyen bir salgın hastalık.

8.2.4.13. Uygulamanın coğrafi kapsamı

Toprak örtüsü yönetimi ve toprak erozyonu kontrolü:

Yönetim Otoritesine yakınlığı ve etkinin izlenebilmesi için yeterli altyapıya sahip olması nedeniyle Ankara'nın Beypazarı ilçesi.

Su Kaynaklarının Korunması:

Yönetim Otoritesine yakınlığı ve azalan yeraltı su seviyelerine ilişkin problemlerin yoğunluğu nedeniyle Ankara'nın Şereflikoçhisar ilçesi.

Biyoçeşitlilik:

Ankara ilinin Polatlı ilçesi.

Organik Tarım:

İlçeler ileri çalışmalar yapıldıktan sonra belirlenecektir.

8.2.4.14. Tedbire özgü diğer bilgiler (Uygulama fişinde tanımlandığı şekilde)

Sözkonusu Tedbir Türkiye için yenidir ve pilot ölçekte ele alınmalıdır. Tedbir, çiftçileri kendi tarım alanlarının çevresel kalitesini korumaya, sürdürmeye ve arttırmaya teşvik etmesi nedeniyle Türkiye için yenilikçi bir tedbirdir. Bu uygulama pilot bir uygulama olarak düşünülmelidir, bu da tedbirin kazanılan deneyimler ışığında Türkiye'nin karmaşık gerçeklerini (ağır hava koşulları, vb.) yansıtabilmek için revize edilmesi gerekebileceği anlamına gelmektedir. Tedbir fişinde revizyona ihtiyaç olması durumunda, sözleşme konularına ilişkin bu revizyonlar çiftçiler tarafından imzalanacak sözleşmelere de yansıtılacaktır. Tedbire yönelik seçim kriterleri "ilk gelen ilk hizmet alır" metodolojisi ile yürütülecektir. Bu kapsamda, TKDK diğerlerinden önce başvuran yararlanıcılara öncelik verecek ve zamanlamaya göre bir sıralama yapacaktır.

IPARD I (2007-2013) kapsamında "Toprak örtüsü yönetimi ve toprak erozyonu kontrolü" alt-tedbiri için başlangıçta belirlenmiş olan taahhütler toprak erozyonuna karşı IPARD II'de de geçerli olacaktır (ihtiyaç duyulduğu taktirde uygulama sırasında yeni taahhütler geliştirilebilir).

Taahhütler aşağıdaki şekilde iki paket halinde hazırlanmıştır:

Toprak örtüsü yönetimi ve toprak erozyonu kontrolü:

1)

Pilot Bölgenin Genel Tanımı

Beypazarı, İç Anadolu bölgesinde, Ankara'nın yaklaşık 100 km batısında kültürel zenginliği ve doğal güzellikleriyle ünlü İpek Yolu üzerinde yer alan bir ilçesidir. Beypazarı, havucuyla (Türkiye'nin havuç üretiminin yaklaşık %60'ı) ve kaliteli doğal maden suyu ile ünlüdür.
Beypazarı platolarıyla, vadileriyle, biyolojik çeşitliliği ve nadir bitki türleri ile çok zengin bir doğal güzelliğe sahiptir. Sulak alanlar, ekilebilir araziler, çayırlar yanında orman ve bozkırlar pek çok sucul kuş türü ve yırtıcı kuş için üreme, gıda ve kışlama alanı olarak önem taşımaktadır (Türkiye için Doğa Dostu Tarım Kitapçığı, 2008).
Yeşilin ve bozkırın birleştiği bu ilçenin bazı kısımlarında, dünyada yalnızca bu bozkırda görülen bazı "endemik" türler yer almaktadır. "Beypazarı Geveni" (kartal pençesi) bu anlamda oldukça nadir görülen türlerden biridir.
Doğal su kaynakları, verimli tarım arazileri ve bitki türleri sayesinde ilçe yalnızca göze hitap etmekle kalmamakta aynı zamanda bu olağanüstü doğa güzelliklerinde gözlem yapmanıza olanak sunmaktadır.

Alt tedbir ile korunacak değerler
Bu alt tedbir ile korunacak değerler: Yüksek toprak kalitesi, yüksek içerikte toprak organik maddesi, uygun toprak yapısı, erozyona karşı daha fazla direnç, yüksek oranda toprak biyoçeşitliliği vs.'dir. İyi özelliklere ve verimliliğe sahip toprak tarımsal üretim için en büyük kaynaktır. Bitki gelişimi için gerekli olan elementler beslenme döngüsü süreçleri yoluyla yeterli ve dengeli bir şekilde sağlanır. Bu süreçler tüm diğer ekosistem faaliyetlerine temel oluşturur:

- Toprak yaşayan çeşitli organizmalar için bir habitattır – hem hayvanlar hem bitkiler;
- Toprak çok etkin bir su filtreleme sistemidir;
- Atmosferdeki karbonun büyük bir kısmını oluşturan ve hem iklim değişikliği hem de küresel ısınmada önemli rol oynayan topraktaki karbon döngüsü topraktaki biyolojik tepkimelerden gelir;
- Toprak organizmaları hayvan gübresi, bitki kalıntıları, gübreler ve pestisitler gibi birçok organik bileşeni ayrıştırır ve bunların suya girişini ve kirletici hale gelmelerini engeller.

Pilot alanda tarım sektörünün tanımı

İlçe nüfusunun %67'si tarım ile uğraşmaktadır. Çiftçilerin %70'i GTHB tarafından Çiftçi Kayıt Sistemine kaydedilmiştir. Toplam tarım arazisi 87829 ha'dır.

Sulu alanlarda yılda 2 veya 3 mahsul alınabilmektedir. (Beypazarı Yöresel Ürünleri Ticarileştirme Stratejisi Raporu, 2012).

Beypazarı Tarım İlçe Müdürlüğünden alınan 2013 verilerine göre;

Bölgede yetiştirilen başlıca ürünler buğday, arpa, marul, havuç, ayçiçeği ve ıspanaktır. Kuru alanlarda buğday, arpa, ayçiçeği (çerezlik) ve nadas mevcuttur. Ayrıca sulanan alanlarda yağı için de ayçiçeği yetiştirilmektedir.

0.2 ha'dan küçük tarlalar genellikle bağ, bahçe ve bostanlardır. 0.2-0.99 ha'lık tarlaların arazisi toplamda 640 ha; 1-10 ha olanlar toplamda 22 000 ha; 11-50 ha olanlar toplamda 39

300 ha; 51-100 ha olanlar 2260 ha'ı kaplamakta olup 100 ha'dan büyük tarla bulunmamaktadır.

Sulamasız tarımda buğday, arpa, ayçiçeği ve nadas tarlalarının ortalama büyüklüğü 1.5 ha'dır. Yaklaşık 1800 çiftçi, sulamasız mahsul yetiştirmektedir (daha küçük alanlarda genelde sulanan mahsullerle birlikte).

Ortalama sulamasız tahıl verimi arpa için 2800-3000 kg/ha ve buğday için de 2000-3500 kg/ha'dır. Ekstrem iklim koşullarına bağlı olarak (özellikle değişken yağış), yıllar arasında verim belirgin bir şekilde değişim göstermektedir.

Nadasa bırakılan alan, otlatmada kullanılmaktadır (genelde koyun).

Buğday ve arpanın piyasa fiyatı sabit olup ekmeklik buğday için yaklaşık 0.72 TL/kg ve yemlik arpa için 0.58 TL/kg'dır.

Beypazarı Tarım İlçe Müdürlüğünden alınan 2014 verilerine göre;

Seçilen alanda (Beypazarı ilçesinin tamamında) yaklaşık 2209 çiftçi ve 16 çiftçi kooperatifi bulunmaktadır.

Tablo 23. Beypazarındaki Arazi Dağılımı

Arazi Cinsi	**Alan (ha)**	**Oran (%)**	**Sulanan Alan (da)**
Tarım alanı (ekilebilir)	63.645	34,00	950.00
Orman	41.931	22,00	
Çayır-Mera	24.184	13,00	
Tarım Dışı	57.040	31,00	
Toplam	186.800	% 100	

İlçede tarıma elverişli olan alanların büyük çoğunluğunda tarla bitkileri (tahıl) yetiştiriciliği yapılmaktadır. Tarla bitkilerinin kapladığı alan, nadas da dâhil olmak üzere toplam 55.000 hektardır. Tarıma elverişli alanların yaklaşık 9500 hektarı sulanabilmektedir. Bu da toplam tarım arazisinin % 15'ine tekabül etmektedir.

Tablo 24. Beypazarındaki Tarımsal Arazilerin Dağılımı

Arazi Cinsi	**Ekilen Alan (ha)**	**Nadas (ha)**	**Alan (ha)**	**Oran (%)**
Tarla (tahıl)	42.818	10.268	53.086	85,00
Sebze			8.005	13,00
Bağ			600	1,00
Meyve			754	1,00
Kullanılmayan Tarla			1.200	
Toplam			**63.645**	**100**

İl Müdürlüğüne ve TÜİK'e ilçe tarafından verilen rakamlar yukarıdadır. Toplam tarım arazisi 63.645 ha'dır. Bağ, sebze ve meyve bahçeleri ile kullanılmayan araziler dışında yaklaşık 53.086 ha arazi 10.268 ha nadas alanı içermektedir ki bu da toplam ekilebilir arazinin %20-25'ine denk gelmektedir.

Toplam ekilebilir arazinin 14534,59 ha'lık kısmı eğimi %12'den fazla olan yerlerdedir.

Seçilen pilot alandaki tarım çevre sorunları

Seçilen pilot alandaki toprak ile ilgili sorunlar temelde rüzgâr ve su erozyonu ile bağlantılı olup özellikle geleneksel nadasla birlikte tahıl üretiminde kullanılan sulanmayan araziyi etkilemektedir. İlçeye ait erozyon ve eğim haritaları Ek B'de verilmiştir. Bu haritalar Toprak Gübre ve Su Kaynakları Merkez Araştırma Enstitüsü toprak uzmanlarının tavsiyeleri doğrultusunda hazırlanmıştır. Ek B'deki tablolar ilçedeki erozyon ve eğim sınıflandırmalarını göstermektedir.

Erozyon sürecine bağlı organik madde kaybı, toprağın derinden sürülmesi ve toprağın rüzgâr erozyonundan en çok etkilendiği ilkbahar aylarında bitki örtüsü olmaksızın geleneksel nadas yöntemlerinin uygulanması gibi toprağın uygunsuz yönetimi toprakların bozulmasına neden olmaktadır.

Toprakla ilgili bu sorunlar gerek toprağın altındaki gerekse üstündeki biyoçeşitlilik kaybı ile yakından ilişkilidir.

Alt tedbirin hedefleri

- Toprak erozyonunu azaltmak;
- Toprak verimliliği, topraktaki organik madde içeriği, toprak yapısı ve toprak biyoçeşitliliği gibi toprağın mevcut değerlerini korumak;
- Bu alt-tedbir paketlerinin etkinliğini test etmek;
- Çevre dostu tarımsal uygulamalar ile ilgili farkındalık yaratmak.

Nihai faydalanıcıların tanımı

Destek, gönüllülük esasında arazi yönetiminde 5 yıllık tarım çevre taahhüdünde bulunan, Çiftçi Kayıt Sistemine kayıtlı gerçek ya da tüzel kişilere verilecektir.

Faydalanıcı seçilen pilot alanda taahhüt kapsamında bulunan arazisinde yukarıda tanımlanan ilgili GAEC standartlarına uymalıdır.

Uygunluk kriterleri

Uygun arazi

Destek için uygun görülen arazi pakete bağlı olup her koşulda Beypazarı ilçesinde bulunan sulanmayan ekilebilir arazidir.

Başvuru yapılabilecek minimum tarımsal parsel büyüklüğü 0,2 ha'dır. Başvuru sahibinin destek için başvuracağı minimum arazi büyüklüğü de 1 ha'dır.

Diğer uygunluk kriterleri

Arazi kadastro mülkiyeti veya kiralama belgesinin (en az 5 yıllık) sağlanması gerekmektedir.

Tarım-çevre alt-tedbir gereklilikleri

Erozyon alt-tedbiri çiftçileri toprağın korunması ve geliştirilmesi ile uyumlu tarımsal yöntemler uygulaması için teşvik eder.

Görüldüğü üzere, paketler içinde, ekim nöbeti dikkate alınmış ve bu amaçla kullanılacak ürünler baklagiller içinden seçilmiştir. Yeşil gübre bitkisi olarak kullanılabilecek en uygun bitkiler baklagiller (fiğ, korunga ve yonca) ve buğdaygillerdir (arpa, çavdar ve yulaf). Baklagiller gerek kışın tohumlanan birçok yıllık gerek geç baharda erken tohumlanan bir tek yıllık kullanımı imkânı yaratarak yüksek oranda nitrojen bağlanması ve iyi bir biokütle üretimi sağlarlar ve yeterli yer örtüsü oluşturarak toprak erozyonunu da engellerler.

Eğer bir baklagil topraktan kolaylıkla nitrojen alırsa, örneğin azot içeren gübre uygulandıktan sonra, atmosferik azot bağlanma süreci engellenir. Sonuç olarak da baklagil toprağa "yeni" bir azot eklemez, ancak toprakta zaten bulunan azotun geri dönüşümünü sağlar.

Erozyon altındaki alanlarda, toprağın organik madde ve fosfor açısından fakir olduğu tespit edilmiştir. Çünkü organik madde, toprak parçacıklarını (kil, mil, kum) birbirine bağlar ve dayanıklı bir kümeleşme meydana getirir. Organik maddeler aracılığıyla toprak yapısı gelişir ve bu da erozyonu engeller. Toprakların organik madde elde etmesi için en uygun bitkiler baklagillerdir.

Aşağıdaki seçilmiş tüm faaliyetler erozyon ile mücadeleye katkı sağlar. Bunlara bir örnek de anızdır. Anız toprağı örter ve erozyonu engeller.

Alt-tedbirin genel tanımı

Her iki paket de erozyonu engellemeyi amaçlar. Gönüllü olarak erozyon alt-tedbirine başvuru yapan çiftçiler seçecekleri pakete göre aşağıda gereklilikleri uygulayarak tarlalarında erozyon ile mücadele etmeyi taahhüt ederler.

Bu alt-tedbir sadece sulanmayan ekilebilir araziler için 2 paketten oluşmaktadır:

1) Yeşil nadas gerekliliklerinden oluşan paket;

2) Çok yıllık yeşil örtü içeren paket;

Yeşil nadas gerekliliklerinden oluşan paket;

Başvuru sahipleri aşağıdaki şartları yerine getirmek için 12 derece gradyandan az eğimli, kuru tarım yapılan, ekilebilir arazileri hakkında 5 yıllık taahhütte bulunmak zorundadır:

- Çiftçi taahhüt ettiği arazisinin %100'ünde yeşil nadas örtüsünü her iki yılda bir uygulamalıdır (taahhüt dönemi boyunca tahıl ve yeşil nadas bitkisi sırasıyla ekilir).
- Taahhüt edilen alanda; yıllık fiğ Mart veya Nisanda ekilmelidir. Buğdaygiller, sonbaharda, en geç Ekim sonunda ekilmelidir.
- Bir önceki tahılın anızı yeşil nadas ekilene kadar tarlada kalmalıdır.
- Yeşil nadas örtüsü Mayıs-Haziran arası sürülmeli ve toprakla karıştırılmalıdır; yeşil nadas buğday ekilene kadar tarlada bırakılacaktır.
- Yeşil nadasın mahsulü toprakla karıştırılmalı ve tarlada bırakılmalıdır (hasat edilemez/biçilemez).
- Otlatma yapılamaz.
- Başvuru sahibi, tarla kayıt defterini taslak (çizim) düzeyde 5 yıllık taahhüt döneminin tümünde saklamalıdır.

- Başvuru sahibi taahhüt döneminin ilk yılında bu alt-tedbir hakkında (tarım-çevre, ekim nöbeti, yeşil örtü bakımı, vb.) 4 saatlik zorunlu eğitime katılmalıdır.

Çok yıllık yeşil örtü içeren paket;

Başvuru sahipleri aşağıdaki şartları yerine getirmek için %12 derece veya daha çok eğimli, kuru tarım yapılan, ekilebilir arazileri hakkında 5 yıllık taahhütte bulunmak zorundadır:

- Destek, boş bırakılan arazide eğimin %12'den fazla olduğu ve tüm taahhüt dönemi boyunca kalıcı bitki örtüsü altında olan alanlar için verilir.
- Çiftçi taahhüt ettiği arazisinin %100'ünde yeşil nadas uygulamalıdır.
- Boş bırakılan arazide, çok yıllık korunga ekilmeli ve korunganın bakımı (özellikle arazideki bitki yoğunluğuna göre kısmen yeniden ekim) sağlanmalıdır.
- Ekim, Mart ya da Nisan ayında yapılmalıdır.
- Yeşil nadas mahsulü taahhüt dönemi (5 yıl) boyunca (hasat edilemez) tarlada bırakılmalıdır. Yeşil nadas mahsulü, üçüncü yıldan sonra tepeden biçilebilir.
- Otlatma yapılamaz.
- Başvuru sahibi, tarla kayıt defterini 5 yıllık taahhüt döneminin tümünde saklamalıdır.
- Başvuru sahibi taahhüt döneminin ilk yılında bu alt-tedbir hakkında (tarım-çevre, ekim nöbeti, yeşil örtü bakımı, vb.) 4 saatlik zorunlu eğitime katılmalıdır.

Ödemeler

Destek Düzeyi

Paket 1 için: 1117,38 TL /ha'lık yıllık ödeme + 10,5 TL/yıl'lık işlem giderleri (ayrıca danışmanlık hizmeti kullanılıyorsa yalnızca ilk yıl için 300TL danışmanlık ücreti)

Paket 2 için: 1286,75 TL /ha'lık yıllık ödeme + 10,5 TL/yıl'lık işlem giderleri (ayrıca danışmanlık hizmeti kullanılıyorsa yalnızca ilk yıl için 300TL danışmanlık ücreti)

Bu rakamlar ilk yılın ödemeleri için geçerlidir. İkinci yıldan itibaren rakamlar, aşağıdaki bağlantılarda duyurulacak enflasyon oranlarına göre her sene belirlenecektir:

http://www.tcmb.gov.tr/yeni/eng/

http://www.turkstat.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist

Metodoloji ve hesaplamalar

Paketler için hazırlanan hesaplamalar Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı'nın altında yer alan Tarla Bitkileri Merkez Araştırma Enstitüsü ve Tarımsal Araştırma ve Politika Müdürlüğüne bağlı Tarımsal Ekonomi ve Politika Geliştirme Enstitüsü Müdürlüğü tarafından yapılmış ve Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarımsal Ekonomi Bölümü tarafından onaylanmıştır.

Gelir kaybı ve diğer ek maliyetlerin hesaplanması

Ödeme hesaplamasının başlangıç noktası pilot bölgedeki bir referans ürün rotasyonudur. Sulanmayan alanda ekin rotasyonunu yağış miktarı belirler.

Ödeme hesaplamaları uğranılan gelir kaybı ve ekstra masraflara dayanarak yapılır. Vazgeçilen gelir, brüt kar cinsinden ifade edilir (gelir eksi doğrudan maliyetler) ve referans brüt karı gereklilik kapsamındaki brüt kar ile karşılaştırarak hesaplanır. Ekstra masraflar yeşil örtü ekimi, işçilik, tohum vs. kapsar

Hesaplamalara yönelik ana agronomik varsayımlar:

- Alanda varsayılan temel ekim rotasyonu buğday/buğday/nadas/buğday/buğdaydır, diğer rotasyonlar, özellikle ayçiçeği içerenler de mevcuttur.
- Verim – 2.9 ton/ha (ortalama) – ekstrem hava koşullarına, özellikle yağışa, bağlı olarak verim büyük oranda değişkendir (Kaynak: www.tuikapp.tuik.gov.tr/bitkiselapp/bitkisel.zul).
- Tam bir ÇMVA verisi bulunmadığından sulamasız ekilebilir arazi için 1 ha'da standart gayrisafi kar istatistiki verilere dayanarak uzmanlarca 1207,19 TL/yıl olarak hesaplanmıştır (Ek C'de yer alan hesaplama metodolojisi ve veri kaynakları listesine bakınız).
- Yıllık ha başına 1057 TL fiğ masrafı – uzmanların hesaplaması (Tam bir ÇMVA verisi bulunmadığından kamu istatistikleri kullanılarak) (Ek C'de yer alan hesaplama metodolojisi ve veri kaynakları listesine bakınız).
- Korunga masrafı 1605 TL (döneme ait) – uzmanların hesaplaması (Tam bir ÇMVA verisi bulunmadığından kamu istatistikleri kullanılarak) (Ek C'de yer alan hesaplama metodolojisi ve veri kaynakları listesine bakınız).

Tablo 25. Yeşil nadas şartları içeren paketler için ödemeler

REFERANS ÜRÜN ROTASYONU	TÇ ÜRÜN ROTASYONU	YILLAR	GELİR KAYBI (buğday üretiminden) (TL/ha) (1)	FİĞ MASRAFI (TL/ha) (2)	**ÖDENECEK MİKTAR (Gelir Kaybı+Fiğ Masrafı) (1+2) (TL/ha)**	**1 ha için yıllık ödenecek miktar (Avro/ha) (gösterge*)**
Buğday	Fiğ	1	x	x	**x**	
Buğday	Buğday	2	0		**0**	
Nadas	Fiğ	3	0	x	**x**	
Buğday	Buğday	4	0		**0**	
Buğday	Fiğ	5	x	x	**x**	
	5 Yıllık TOPLAM				**5586,9**	**1897,72**
	Yıllık ödeme				**1117,38 TL**	**379,54**

(*17.02.2014'deki kur: 1 Avro=2,944 TL/Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası)

Tablo 26. Çok yıllık yeşil örtü içeren paketler için ödemeler

REFERANS ÜRÜN	ÜRÜN ROTASYON	YILLAR	GELİR KAYBI	KORUNGA HARCAMALARI	**ÖDENECEK MİKTAR (Gelir**	**1 ha için yıllık ödenecek**

ROTASYONU	U		(TL/ha) (1)	(TL/ha) (2)	**Kaybı+Korunga Masrafı) (TL/ha) (1+2)**	**miktar (Avro/ha) (gösterge*)**
Buğday	Korunga	1	x	x	x	
Buğday	Korunga	2	x		x	
Nadas	Nadas	3	0		0	
Buğday	Korunga	4	x		x	
Buğday	Korunga	5	x		x	
	5 Yıllık TOPLAM				**6433,76**	**2185,38**
	Yıllık ödeme				**1286,75**	**437,07**

(*17.02.2014'deki kur: 1 Avro=2,944 TL/Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası)

Hesaplama metodolojisi hakkında daha fazla detay bu programın Ek V kısmında bulunabilir.

İşlem giderlerinin hesaplanması

İşlem maliyeti, başvuru sahibinin sözleşme ile ilgili maliyetleridir. İşlem maliyeti, doğrudan sözleşmenin uygulanması ile ilgili olmayan maliyetlerdir. İşlem maliyeti, çiftlik başına hesaplanır ve başvuru sahibinin zorunlu faaliyetleri yerine getirirken harcadığı saatler ile TÇ planının hazırlanmasında kendisine destek olacak bir uzmanın (danışmanın) tutulması ile ilgili maliyetleri temel almaktadır. Bu danışmanlar Beypazarı Ziraat Odası tarafından görevlendirilecektir. Her başvuru sahibi danışmanlık hizmeti kullanmalıdır.

Tarlanın büyüklüğünün işlem maliyeti üzerinde etkisi yoktur. Faydalanıcılara 352.5 TL'lik bir işlem maliyeti ödenecektir (bakınız Tablo 27). Aşağıdaki tabloda (ödeme programıyla beraber) bunlar gösterilmiştir.

Fazla ödemenin önüne geçilmesi için işlem maliyeti hesaplanmış olan gelir kaybının ve ek masrafların %20'sini geçemez.

Tablo 27: TÇ alt tedbirinde işlem maliyetinin hesaplanması

	Saatler	Çiftlik başına toplam maliyet, TL	Yıllık maliyet, TL Kaynak: TÜİK	İlgili açıklama
Başvuru sahibinin zorunlu eğitime katılımı, (tarladaki işgücü maliyeti)	4	17.5	35 TL/gün	Eğitim çiftçiler için ücretsizdir, ancak çiftlik işlerinden ayrı geçirdikleri süre için çiftçiler telafi edilecektir.
Tarla kayıt defterinin hazırlanması (Tarladaki işgücü maliyeti)	8	35	35 TL/gün	

Danışmanlık hizmetleri	4	300	600 TL/gün	75 TL/saat (Kaynak: Eğitim Yayım Dairesi Başkanlığı/GTHB)
Toplam		**352.5 TL**	**10.5 TL/yıl**	İlk yıl danışmanlık hizmeti için 300 TL

Hesaplamalar http://www.tuik.gov.tr elektronik posta adresinden alınan 2012 yılı rakamlarına göre yapılmıştır.

Tablo 28. Göstergeler ve hedefler

Gösterge türü	Gösterge	Hedef Değer
Çıktı Göstergesi	Destek alan tarım işletmeleri ve toprak yönetimi ile ilgili diğer işletmeler	200
	Alt tedbir tarafından kapsanan alan, ha	1400
	Sözleşme sayısı	200
İlave çıktı göstergesi	Organize edilen eğitim sayısı	Her başvuru sahibi için 4 saatlik eğitim
Sonuç Göstergesi	Toprak kalitesinin iyileştirilmesine katkıda bulunma taahhütünün tamamlandığı alan	1200
İlave Sonuç Göstergesi	Eğitimleri başarı ile tamamlayan katılımcı sayısı	200
Etki göstergesi	Rüzgar ve su erozyonundan kaynaklanan toprak kaybı azalmıştır	Toprak kaybı (t/ha) azalmıştır
	Toprak verimliliği iyileştirilmiş ve korunmuştur	Organik madde ve toprak yapısındaki değişiklikler

Metodoloji ve mevcut durum gibi genel kavramlar erozyon alt tedbiri ile ilgilidir. Tedbirin diğer kısmı ile ilgili belgelerin şablonları mevcuttur. Bu şablonlar Yönetim Otoritesi ve ilgili uzmanlar tarafından revize edilecektir (taahhütlerin net tanımının verilmesi, müdahale edilen alanlar için ödeme hesaplaması, tahhütlerin kontrol edilebilirliği, ilgili başlangıç değerleri vs.). Ancak müdahale alanları için gösterege niteliğinde bazı taahhütler mevcuttur ve aşağıda verilmektedir:

Su kaynaklarının korunması:

Yukarıda belirtildiği gibi ileri çalışmalar yapıldıktan sonra koşullar kesinlik kazanacaktır.

Biyoçeşitlilik:

- Anız yakılmayacaktır;
- Baklagil hasatı gece yapılmayacaktır;
- 1 Mart ve 1 Temmuz tarihleri arasında baklagillerde kimyasal gübre, herbisit ve fungisit kullanılmayacaktır;
- 5 yıl boyunca hiçbir ürün üzerinde böcek ilacı kullanılmayacaktır;
- Yeni drenaj kanalı açılmayacaktır;
- Yeni çit dikilmeyecektir.

Organik tarım:

Yukarıda belirtildiği gibi ileri çalışmalar yapıldıktan sonra koşullar kesinlik kazanacaktır.

8.2.4.15. Gösterge Bütçe

Yıllar	Toplam Uygun Yatırım	Toplam		Kamu Katkısı				Yatırımcının Katkısı	
				AB Katkısı		Ulusal Bütçe			
	Avro	Avro	%	Avro	%	Avro	%	Avro	%
2014	1,623,529	1,623,529	100	1,380,000	85	243,529	15	-	0
2015	1,623,529	1,623,529	100	1,380,000	85	243,529	15	-	0
2016	1,623,529	1,623,529	100	1,380,000	85	243,529	15	-	0
2017	3,482,353	3,482,353	100	2,960,000	85	522,353	15	-	0
2018	3,482,353	3,482,353	100	2,960,000	85	522,353	15	-	0
2019	3,505,882	3,505,882	100	2,980,000	85	525,882	15	-	0
2020	3,505,882	3,505,882	100	2,980,000	85	525,882	15	-	0
Total	18,847,059	18,847,059	100	16,020,000	85	2,827,059	15	-	0

8.2.5 Yerel Kalkınma Stratejilerinin Uygulanması – LEADER Yaklaşımı

8.2.5.1. Tedbirin Başlığı

Yerel Kalkınma Stratejilerinin Uygulanması – LEADER Yaklaşımı

8.2.5.2. Yasal dayanak

- IPA Konsey Tüzüğü (AB) No: 231/2014, Madde 3.1.d
- IPARD Sektörel Anlaşmasının ilgili hükümleri

8.2.5.3. Gerekçe

Bir kırsal alanın kültürü, kimliği ve coğrafyası bu alan özgü karakteri oluşturur. Böyle bir kırsal alan özel bir kimliğe sahip ortak bir alan olarak da tanımlanabilir. Ayrıca her bir kırsal alanın kendine ait tarihsel ve coğrafi geçmişi, sosyo-ekonomik güçlükleri, özel, yerel ve geleneksel ürünleri ve ortak ihtiyaçları bulunmaktadır.

LEADER, kırsal alanlar için sürdürülebilir kalkınma stratejilerinin hazırlanması ve uygulanmasında yerel katılım ve ortaklığı teşvik etmek sureti ile kırsal politikaları geliştirmek için çok değerli bir kaynak olduğu kanıtlanmış bir yaklaşımdır. Bu yaklaşım, "202-Yerel Kırsal Kalkınma Stratejilerinin Hazırlanması ve Uygulanması" tedbiri kapsamında Avrupa Birliği Ortak Tarım Politikası ve Kırsal Kalkınma Politikasının uygulanması için 2007-2013 Türkiye Programına dahil edilmiştir. Yönetim Otoritesi, LEADER tedbiri için gerçekleştirilen hazırlık çalışmaları dikkate alınarak 2 Kasım 2010 ve 12 Mayıs 2011 tarihleri arasında "IPARD Kapsamında LEADER Tedbirinin Uygulanmasının Desteklenmesi Için Eşleştirme Projesi" gerçekleştirmiştir. Proje yerel kalkınma stratejilerinin hazırlanması ve uygulanması için Yönetim Otoritesi ve TKDK'nun kapasitesini geliştirmiştir ve uygulamaya yönelik teknik ve yasal altyapı oluşturulmuştur. Bu kapsamda potansiyel

yerel eylem grupları oluşturulmuş ve pilot yerel eylem grupları seçilmiştir. Yerel kalkınma stratejisinin öncelikleri belirlenmiştir. LEADER yaklaşımı ayrıca Türkiye'nin taslak Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisinde 5. Öncelik Ekseni kapsamına dahil edilmiştir. İlçe düzeyinde yönetişim yapıları oluşturarak yerel kalkınma kapasitelerinin geliştirilmesi, hizmetleri iyileştirmek için yeni yöntemlerin geliştirilmesi bu strateji belgesinin kapsamı dahilindedir.

Türkiye'de IPARD Programının LEADER tedbiri kapsamında biri Şanlıurfa ilinin Birecik ilçesinde ve diğeri Çorum ilinin İskilip ilçesinde, olmak üzere iki pilot Yerel Eylem Grubu (YEG) oluşturulmuştur. Türkiye'nin kuzeyi ve güneyindeki bu kırsal alanlar, sahip oldukları yerel ürünler ve turizm potansiyelleri nedeni ile seçilmiştir. Söz konusu pilot YEG yerel ortaklığa dayalı bir yerel stratejinin ayrıntılı bir şekilde hazırlanmasını çok faydalı bulmuşlardır. Bu kapsamda, kırsal alanlarda ekonomik, sosyal ve kültürel kalkınma için ortaklıklar kurulması ve kapasite geliştirilmesi amacı ile LEADER tedbiri kapsamında YKS'nin daha ayrıntılı bir şekilde ele alınmasına ihtiyaç duyulmaktadır.

AB ülkelerindeki deneyimler göstermektedir ki, LEADER yaklaşımı kırsal kesimde yaşayan insanların yaşamlarına önemli değişiklikler getirmektedir. Bu yaklaşım, kırsal sorunlar için yenilikçi çözümler üretilmesini teşvik etmekte ve yerel toplulukların ihtiyaçlarını karşılamak için önemli bir görev üstlenmektedir.

Bu yaklaşım, yerel aktörlerin kendi yerel bölgelerinde uygulanacak projeler ve gerçekleştirilecek strateji ile ilgili olarak karar alma süreçlerine katılmaları anlamına gelmektedir.

Ortaklıklar, LEADER kapsamına giren alanlardaki özel kesime ve kamu kesimine dayalıdır.. Ekonomik ve sosyal ortaklar ile çiftçiler, kırsal alanda yaşayan kadınlar, gençler ve bunların dernekleri gibi sivil toplumun diğer temsilcileri karar verme düzeyinde bir ortaklık yapısı oluştururlar. Kamu özel ortaklığı ve YKS'nin uygulanması bölgesel uyumu güçlendirebilmekte ve bir bölgenin uzun dönemli sürdürülebilir kalkınmasına katkıda bulunabilmektedir.

8.2.5.4. Genel amaçlar, özel amaçlar

Genel amaçlar:

Tedbirin genel amacı, yaşam koşullarının iyileştirilmesi, sivil toplumun geliştirilmesi, iyi yönetişimin kolaylaştırılması, istihdamın desteklenmesi, insan kaynaklarının geliştirilmesi ve yerel toplumun kırsal kalkınma sürecine katılımını sağlayarak kırsal alanda yaşayanların memnuniyetinin artırılmasıdır.

Özel amaçlar:

- YKS'yi uygulamak,
- YEG'in faaliyetlerini desteklemek,
- Yerel inisiyatif ve ortaklık aracılığı ile kırsal kalkınmayı desteklemek,
- Kırsal alanlarda bilgilendirme, harekete geçirme ve yetenek kazandırma faaliyetlerini desteklemek,
- Uluslararası ve bölgelerarası işbirliğini teşvik etmek,
- İyi uygulamaları ve bilgi birikimini paylaşmak,
- Yenilikçi, entegre ve sürdürülebilir uygulamaları teşvik etmek.

8.2.5.5. IPARD kapsamında LEADER yaklaşımının gereklilikleri

LEADER yaklaşımı aşağıdaki konuları kapsayacaktır:

a.) İyi belirlenmiş alt bölgesel kırsal alanlar için alan bazlı yerel kalkınma stratejileri;
b.) Yerel kamu-özel ortaklıkları (yerel eylem grupları);
c.) Yerel Eylem Gruplarının yerel kalkınma stratejilerini hazırlanması ve uygulanması için karar verici güce sahip olduğu tabandan-tavana yaklaşım
d.) Yerel ekonominin farklı sektörlerine ait aktörler ve projeler arasındaki etkileşime dayalı olarak stratejinin çok sektörlü tasarımı ve uygulanması;
e.) Yerel ortaklık ağının oluşturulması;
f.) Yenilikçi yaklaşımların uygulanması.

.

8.2.5.6. Yerel Eylem Gruplarının Seçimi

Bu tedbir kapsamında yerel eylem grupları aşağıdaki koşulları sağlayacaktır;

- LEADER gereklilikleri (a)-(e) maddeleri altında tanımlanan LEADER niteliklerine dayalı olarak bütüncül bir yerel kalkınma stratejisi önermelidir;
- Söz konusu bölgede yerel ile ilişkili çeşitli sosyo-ekonomik sektörlerden gelen bir grup temsilci ortaktan oluşmalıdır. Kadınların karar alıcı düzeyde katılımı ile cinsiyet eşitliği sağlanmalıdır.
- Bölge için bir kalkınma stratejisi tanımlama ve uygulama becerisi göstermelidir.
- Kamu fonlarını yönetme becerisi: YEG'ler, ya kamu fonlarını yönetebilecek bir idari ve finansal öncü aktör seçecek ve ortaklığın yeterli düzeyde işletilmesini sağlayacak ya da yasal olarak oluşmuş bir ortak yapıda bir araya gelerek, bu oluşum sayesinde ortaklığın yeterli düzeyde işletilmesi ve kamu fonlarının idare edilebilmesini garanti altına alacaklardır.

Stratejinin kapsadığı alan:

- Sürdürülebilir bir kalkınma stratejisini desteklemek üzere uyumlu olmalı ve yeterli düzeyde insan kaynakları ve finansal ve ekonomik kaynak sağlamalıdır.
- Genel bir kural olarak, her bir alanın nüfusu 10.000 kişiden fazla olmalı ve 150.000 kişiyi aşmamalıdır. Türkiye için pilot Yerel Eylem Gruplarının tespit edildiği Birecik ve İskilip'te maksimum yerleşim nüfusu 50.000'dir.
- Aynı alan birden fazla YEG'e ait olmamalıdır, diğer bir deyişle, tek ortaklık, tek strateji ve tek alan olmalıdır..

Seçim Kriterleri

YEG'in yerel kalkınma stratejisinin kalitesini değerlendirmek amacı ile kullanılacak özel kriterler şunlardır

- Eylem bölgesinin sınırlarının makul ve gerekçelendirilebilir bir şekilde belirlenmesi, eylem bölgesinin sosyal ve ekonomik özellikleri ile YKSde ortaya çıkan kalkınma ihtiyaçlarının/araçlarının uyumu;
- Ortaya konan ihtiyaçlar/araçlar ve stratejinin hedefleri ve tedbirleri arasındaki tutarlılık, YKS'de tanımlanan müdahale metodolojisinin (planlanan faaliyetler) uygunluğu ve esnekliği;
- Katılıma dayalı planlama ve ortaklar ile işbirliğinin plana dahil edilmesi,
- YKS'nin kapsamı ve IPARD Pogramının hedefleri ile uyumu,
- YEG'in, YKS'yi yönetme ve uygulama yeterliliği,

- Diğer ulusal kaynaklar (IPARD programı dışında) tarafından desteklenen projeler katma değer olarak düşünülmeli ve çifte finansmandan kaçınılmalıdır.
- Ortaklıkta kamu sektörü ve özel sektörün aldığı pay,
- İşbirliği eylemleri için YEGin sahip olduğu potansiyellerin tanımlanması ve YKS'de işbirliğine dair fikirlerin sunulması.

Yerel Eylem Grupları bir Değerlendirme Komitesi tarafından YKS'lerin kalitesine dayalı olarak değerlendirilecektir. Söz konusu komite,, Yönetim Otoritesi ve kırsal kalkınma kurum ve kuruluşlarının temsilcilerinden oluşmaktadır. Değerlendirme Komitesinin üyeleri Bakan veya diğer bir yüksek düzey yetkili tarafından Yönetim Otoritesinin teklifi üzerine atanacaktır.

Bir yerel kalkınma stratejisi en az aşağıda belirtilen hususları içerecektir:

- Strateji IPARD programı ile uyumlu olmalıdır,
- YKS'nin kapsadığı alan ve nüfusun tanımlanması,
- Bir GZFT analizini içerecek şekilde kalkınma ihtiyaçlarının ve bölgenin potansiyelinin analiz edilmesi,
- YKS ve hedeflerinin açıklanması,
- Hedeflerin ne şekilde beklenen faaliyetlere dönüştürüldüğünü ve desteklenen proje türlerini açıklayan faaliyetlerin tasvir edilmesi,
- YKS'nin hazırlanmasında katılımcılığın sağlanması ve Yerel Eylem Gruplarında ortaklık ve karar alma süreçlerinin tanımlanması,
- Amaçlara ulaşmayı sağlayacak projeler ve faaliyetlerin açıklanması,
- Yetenek kazandırma ve harekete geçirme faaliyet giderleri, işletme maliyetleri ve küçük ölçekli projeler için yapılacak harcamalar dahil olmak üzere stratejinin finansal planı,
- Yerel proje teklifleri ile ilgili prosedürün açıklanması.

8.2.5.7. Yerel Eylem Gruplarının seçimi için uygunluk kriterleri

Bir YEG, ilgili kanun hükümlerine uygun bir dernek şeklinde, resmi olarak kayıtlı bir tüzel kişilik olacaktır.

Seçilen Yerel Eylem Grupları her koşulda yeterli uyuma ve kritik yoğunluğa sahip olan bölgeleri kapsamalıdırlar. Bu nedenle bir YEG ve YKSnin operasyon alanının toplam nüfusu, 10.000 ile 150.000 kişi arasında olmalı ve YEG ve YKSye dahil olan her bir yerleşim yerinin nüfusu 25.000den fazla olmamalıdır. Türkiye'nin pilot YEG'leri Bilecik ve İskilip için maksimum yerleşim yeri nüfusu 50.000' dir.

YEGler arasında hiçbir çakışma olmamalıdır. Her bir yerleşim yeri sadece bir YEGe ait olabilir.

Karar alma düzeyinde, ekonomik ve sosyal ortaklar ve çiftçiler, kırsal alanda yaşayan kadınlar, gençler ve bunların dernekleri gibi sivil toplumun diğer temsilcileri, ortaklığın %50'den fazlasını oluşturmalıdırlar. Ayrıca minimum yüzde 20'lik kesim yerel otoritelerin temsilcilerinden oluşacaktır. Bununla birlikte ulusal kanunlara uygun olarak tanımlanan kamu kurumu temsilcileri veya tek bir çıkar grubunun oy hakkı %50'den fazla olmayacaktır.

YEG'lerin yönetim kurulunda yaş çeşitliliği ve cinsiyet eşitliği sağlanmalıdır; Yönetim Kurulunda en az bir kadın üye ve 25 yaş veya altında en az bir genç yer almalıdır.

YEG, Yönetim Otoritesi tarafından geliştirilen LEADER kılavuzlarına dayalı olarak bir entegre YKS önermelidir.

8.2.5.8. Programdaki diğer IPARD tedbirleri ve ulusal tedbirler ile bağlantı

Diğer IPARD tedbirlerinin tamamlayıcısı olarak:

Tedbir, planlanan tedbirler arasında bağlantılar kurmakta, kırsal kalkınma için potansiyel olarak mevcut olan kaynakların rasyonel kullanımını teşvik etmekte ve LEADER Yerel Eylem Gruplarına dayalı politika oluşturmaya yönelik hazırlıkları desteklemektedir.

Teknik yardım tedbiri YEG'lerin oluşturulması ve YKS' lerin hazırlanmasını desteklemek için "kırsal bölgede yaşayan halkı "yetenek kazandırma ve harekete geçirmek" amacıyla gerçekleştirilecek faaliyetleri kapsayacaktır.

Diğer ulusal programların tamamlayıcısı olarak:

Tedbir kapsamında hazırlanan YKSler, mevcut ulusal programlar ile uyum içerisindedir ve diğer ulusal programlar kapsamında planlanan projeler arasında bağlantılar kurmaktadır. Örneğin, LEADER faaliyetleri kırsal bölgeleri sadece LEADER fonlarına erişmek için değil, aynı zamanda diğer ulusal kaynaklara da erişmek için teşvik etmekte ve bu kaynakları kullanmak için yeterliliklerini geliştirme konusunda cesaretlendirmektedir. Bu çerçevede, projeleri desteklemek suretiyle yerel kaynakları aktif hale getirmek amaçlanmaktadır. LEADER tedbiri, diğer IPA bileşenleri ve diğer fonlar, kırsal alanlardaki sektörler ve yararlanıcı gruplara, kültürel faaliyetler, çevrenin korunması ve iyileştirilmesi, tarihi binaların rehabilitasyonu, kırsal turizm ve üreticiler ve tüketiciler arasındaki ilişkinin güçlendirilmesi gibi konularda yararlar sağlamaktadır.

10. Ulusal Kalkınma Planında, kırsal yerleşimlerin ihtiyaçlarını karşılamak için ilçe temelli kalkınma programları öngörülmektedir. Yerel ihtiyaçların belirlenmesinde yerel aidiyetin geliştirilmesi ve yatırımların izlenmesi, planın öncelikleri arasında yer almaktadır.

8.2.5.9. Nihai Faydalanıcılar

Ulusal prosedür çerçevesinde seçilen. Yerel Eylem Grupları nihai faydalanıcıdır.

8.2.5.10 LEADER Yaklaşımının Uygulanması

Seçilmiş yerel eylem grupları "Yerel Kalkınma Stratejilerinin Uygulanması-LEADER yaklaşımı" aşağıda belirtilen faaliyetleri kapsayacaktır:

- Seçilmiş Yerel Eylem Gruplarının kapasitesini geliştirmek ve harekete geçirmek için "YEG bölgesinde yaşayanlara yetenek kazandırılması ve harekete geçirilmesi",
- "Seçilmiş Yerel Eylem Gruplarının işleyişi ve küçük ölçekli projelerin uygulanması için işletme giderleri ve küçük projeler",
- Bölgeler arası ve uluslararası "işbirliği projeleri"; bu faaliyet uygulamanın son aşamasında en çok ilerleme kaydeden ve deneyim kazananYerel Eylem Grupları tarafından gerçekleştirilmelidir. Bu faaliyet için başvuru prosedürleri Yönetim Otoritesi tarafından daha sonra geliştirilecek ve programda tanımlanacaktır.

<u>Uygun Faaliyetler</u>

"<u>Yetenek kazandırma</u> ve YEG bölge halkının harekete geçiilmesi" için uygun faaliyetler şunlardır:

- Onaylanan YKS'lerin yerel bölge halkına tanıtılması.

- Yetenek kazandırma ve YEG bölgesindeki halkın harekete geçirilmesi için YEG personel ve üyelerinin eğitim ve öğretimi (örnek olarak, iş planlarının hazırlanması, proje başvurularının hazırlanması, muhasebe vb).
- Grup içi deneyim paylaşımını destekleyerek, seçilmiş Yerel Eylem Gruplarının yönetimlerinin daha ileri düzyede eğitilmesi,
- Bölgedeki YEG üyeleri ve bölge sakinleri için bilgilendirme, harekete geçirme ve tanıtım faaliyetlerinin organizasyonu (örneğin, seminerler, çalıştaylar, toplantılar vb) ve tanıtım materyallerinin hazırlanması;
- YEG üyelerinin ulusal ve uluslararası seminerler, çalıştaylar, toplantılar ve çalışma ziyaretlerine katılımı (Avrupa Kırsal Kalkınma Ağı Faaliyetleri gibi),
- YKS'nin sunulması için hazırlık uygulamaları (başvuru formunun hazırlanması için danışmanlık hizmeti),
- İşbirliği projelerinin uygulanması.

İşbirliği projeleri için uygun faaliyetler:

- Deneyim, bilgi birikimi, ortak hazırlanan ve uygulanan faaliyetler, ortak eylemlerin paylaşılması ve bu şekilde tüm bölgelerdeki hedef grupların uygulanmış belli çıktılardan faydalanmaları.
- Ortak gerçekleştirilen organizasyonlar.
- İşbirliği anlaşmasının imzalanmasından sonra işbirliği projeleri için hazırlık faaliyetleri (ortaklığın oluşturulmasından önce ortaya çıkan personel ihtiyacı ve fiziki maliyetler).
- Ortak yapıların oluşturulması.
- Ortaklar arasında harekete geçirme ve koordinasyon projeleri de (ortaklığın gerçekleştirilmesini sağlayan personel giderleri ve fiziki maliyetler) desteklenebilir.

İşbirliği projeleri aşağıda belirtilen faktörler çerçevesinde seçilecektir:

- İşbirliği projelerine dahil olan yerleşim yeri ve kişi sayısı.
- İşbirliğinin beklenen sonuçları.
- İşbirliğinin sürdürülebilirliği.
- YKS, yerel ihtiyaçlar ve sorunlar ile bağlantnın kurulmuş olması.
- Yerel Eylem Gruplarının, yerel ortaklar ve dolaylı yararlanıcıların seçiminin gerekçelendirilmesi.
- Beklenen ekonomik, çevresel ve sosyal etkiler.
- Etkiler ve finansal kazanımların sürdürülebilirliği.
- Projenin iç tutarlılığı.
- İşbirliğinin amacının anlaşılması için yeterli düzeyde faydalı bilgi ihtiyacına yanıt verme kapasitesi.

8.2.5.11. Uygun Harcamalar

Seçilmiş Yerel Eylem Grupları için kapasitesinin geliştirilmesi ve harekete geçirilmesi amacıyla "yetenek kazandırma ve YEG bölgesindeki halkın harekete geçirilmesi".

- Uzmanlar tarafından sağlanan hizmetler.
- Yazılı ve sözlü çeviri hizmetleri.
- Yurtiçi ve yurtdışı konaklama ve harcırahlar dahil olmak üzere seyahat harcamaları.

- Harekete geçirme faaliyetleri (örnğin eğitimler, seminerler, çalıştaylar ve fuarlara katılım ve yayınların aboneliği ve satın alınması ve diğer tanıtım faaliyetleri vb).
- Organizasyonlar, toplantılar, seminerler, eğitim faaliyetleri gibi aktiviteler için tesis ve ekipman kiralanması ve yiyecek-içecek harcamaları.
- Tanıtım materyallerinin hazırlanması, basılması ve dağıtımı.
- Araç kiralama ve yakıt masrafları.
- Sigorta maliyeti.

İşletme Maliyetleri ve Küçük Projeler İçin:

- YEG yöneticileri ve/veya diğer YEG personelinin maaşları (eş finansman),
- Ofis kiralama ve genel harcamalar,
- Ofis malzemeleri (kırtasiye vb.),
- Bilgi teknolojileri ekipmanları,
- Mobilya dahil olmak üzere ekipman harcamaları,
- Hizmet giderleri (bilgi teknolojisi uzmanları, muhasebeciler vb.),
- İletişim ile ilgili maliyetler,
- Eğitim maliyetleri,

Yerel Eylem Grupları tarafından gerçekleştirilen küçük projelerin giderleri. Küçük projelerin seçimi ve yönetimi YKS Stratejisinde açıklanacaktır. Desteklenen faaliyetler YKS ile uyumlu olmalıdır. Kültürel ettkinlikler, yerel ürünler, doğal mirasın restorasyonu veya korunması ve kültürel varlıklara yatırım gibi küçük projeler için 1.000-5.000 Avro destek sağlanacaktır.

İşbirliği projeleri için:

- Hazırlık çalışmaları, konaklama dahil olmak üzere seyahat maliyetleri,
- Yazılı ve sözlü tercüme hizmetleri,
- Ortak faaliyetlerin maliyetleri (örneğin,, fuarlar, seminerler, toplantılar, çalıştaylar),
- Ortak eğitim faaliyetleri ve kapasite oluşturma faaliyetlerinin harcamaları,
- Seyahat, konaklama, yiyecek ve içecek, tercüme vb. giderleri
- İşbirliği projeleri için tanıtım ve harekete geçirme faaliyetleri.

8.2.5.12. Destek Miktarı ve AB Katkı Oranı

Uygun harcamalar kapsamında kamu desteği payı %100'e kadardır ve bunun içerisinde AB katkı oranı % 90'dır.

YEG'in harekete geçirme/yetenek kazandırma ve işletme maliyetleri bütçe sınırları her bir YEG için Yönetim Otoritesi tarafından yıllık olarak belirlenecektir.

Sözleşme imzalanan Yerel Eylem Grupları faaliyetlerine başlamak için ulusal bütçeden ön ödeme alabilirler. Bununla birlikte, söz konusu ön ödeme için Komisyon'dan geri ödeme talep edilemez.

Maksimum ön ödeme tutarı, işletme giderleri, harekete geçirme giderleri ve küçük projelere ilişkin yıllık kamu desteği tahsisatının %50'sidir.

8.2.5.13. Göstergeler ve hedefler

Gösterge	**Hedef**

Yetenek kazandırma ve YEG bölgesindeki halkın harekete geçirilmesi	
Bilgilendirme ve tanıtım faaliyetlerinin sayısı	420
Yerel Eylem Gruplarının verdiği eğitimlerin sayısı	210
Bilgilendirme ve tanıtım faaliyetlerindeki katılımcı sayısı	4200
Eğitim faaliyetlerine katılan katılımcı sayısı	4200
Yerel Kalkınma Stratejisinin uygulanması	
Kırsal alanlarda faaliyet gösteren Yerel Eylem Grupları'nın sayısı	42
Yerel Eylem Grupları tarafından kapsanan nüfus	4,725,000
Tavsiye edilen projelerin sayısı	5,040
Küçük projelerin sayısı	315
Yaratılan gayrisafi iş sayısı	126
İşbirliği projelerinin uygulanması	
Desteklenen işbirliği projelerinin sayısı	42
Desteklenen bölgeler arası işbirliği projelerinin sayısı	21
Desteklenen uluslararası işbirliği projelerinin sayısı	21

8.2.5.14. İdari prosedür

Yerel Eylem Gruplarının seçimi için uygulanacak prosedür aşağıdaki gibidir:

- YEG, YKS'yi hazırlar. TKDK, hazırlanan YKS'ler arasında hangilerinin onaylanacağını seçmek ve derneklerin seçilmiş YEG olmasının sağlanması için başvuru çağrısı başlatır.. TKDK Yerel Eylem Gruplarının başvurularını Değerlendirme Komitesine sunar.
- Değerlendirme Komitesi, YEG'leri ve YKS'leri seçer, sıralar ve nihai sıralama listesini oluşturmak için puan verir. Yönetim Otoritesi, Değerlendirme Komitesinin sekretaryası olarak yapılacak işleri yerine getirir; Yerel Eylem Grupları ve YKS'ler için seçim ve sıralama kriterlerini belirler.
- TKDK, Değerlendirme Komitesi tarafından hazırlanan nihai listeye göre, belirlenmiş kurallara uygun bir şekilde seçilmiş olan YEG'ler ile sözleşme imzalar. (sözleşme YEG'lerin hak ve taahhütlerni tanımlar).
- Seçilen YEG'ler, YKSye uygun olarak potansiyel faydalanıcılara yönelik projeler ve başvuru koşullarına ilişkin tanıtım ve eğitim faaliyetlerini yürütür.
- YEG, IPARD Programı kapsamında desteklenecek olan yerel projeler için, TKDK'ya, yararlanıcı tarafından hazırlanan projenin YKS kapsamında olduğunu teyit eden bir tavsiye mektubu hazırlar.
- YEG kapasite geliştirme maliyetleri, işletme giderleri ve YEG aracılığı ile uygulanan projelerin maliyetlerinin geri ödenmesi için TKDK'ya bir ödeme talebi sunar.
- TKDK, YEG'leri sözleşme taahhütlerine göre kontrol eder (idari ve yerinde kontroller).
- TKDK, kontrol edilen ve onaylanan ödeme taleplerine dayanarak YEG'lerin ödemelerini yapar.
- YEG'ler yıllık planlarını TKDK'ya ve Yönetim Otoritesine sunar.

8.2.5.15. Tedbirin coğrafi kapsamı

LEADER tedbiri, IPARD Programı uygulama illerinde gerçekleştirilecektir. Uygulama alanları kademeli olarak açılacaktır ve uygulama iki pilot ilde başlatılacaktır.

8.2.5.16. Tedbire ilişkin diğer bilgiler (tedbir fişinde tanımlandığı üzere)

Yerel Eylem Gruplarının sorumlulukları:

- YEG olmak için bir dernek kurmak,
- Derneği kaydetmek,
- YKS Stratejisini tasarlamak ve uygulamak,
- Tanıtım çalışmalarını gerçekleştirmek ve yerel nüfusu, YKS kapsamındaki mevcut imkanlar ve proje başvuruları hakkında bilgilendirmek,
- Operasyonları geliştirmek ve uygulamak için yerel aktörlerde kapasite oluşturmak ve söz konusu aktörlerin proje geliştirme yeterliliklerini iyileştirmek,
- Proje başvurularını almak ve projelerin YKS ile uyumlu olup olmadığını belirlemek üzere uygunluk kontrollerini yapmak; YKS altında finanse edilecek projeler hakkında TKDK'ya tavsiye mektubu hazırlamak,
- YKS'nin ve desteklenen faaliyetlerin uygulanmasını izlemek ve Yönetim Otoritesine ilerlemeler hakkında rapor vermek,
- Potansiyel faydalanıcılar çin iş planlarının hazırlanması, başvuru süreci, muhasebe vb. konularda çalıştaylar ve eğitimler organize etmek,
- YEG'in faaliyetlerini yönetmek (faaliyetlerin programlanması, muhasebe, durum raporları vb.) ve belirlenen dönemlerde TKDK'ya ve/veya Yönetim Otoritesine raporlar sunmak,
- YEGler, olası işbirliği alanlarını ve eylemlerini LEADER stratejisine dahil edebilirler.
- YEGler, işbirliği projelerinin geliştirilmesi ve uygulanmasından sorumlu olacaktır. Projeler, iki veya daha fazla YEG veya LEADER benzeri gruplar arasında deneyimlerin paylaşılması ve kapasite oluşturmayı hedeflemelidir.
- Bölgeler arası işbirliği projeleri Türkiye'den en az iki ortak dahil olacak şekilde hazırlanmalıdır. Ortaklardan en az biri YEG olmak zorundadır.
- Bir uluslararası işbirliği projesi, minimum iki ortak tarafından hazırlanmalıdır. Ortaklardan birisi Avrupa Birliği üyesi bir ülkeden aktif bir YEG ya da üçüncü ülkelerden LEADER benzeri bir grup olmalı, diğer ortak ise, Türkiye'den seçilmiş bir YEG olmalıdır. İşbirliği projelerinin uygulanması, YEG'ler tarafından kazanılan deneyimler ile uygulamaların son aşamasında gerçekleştirilmelidir.

Hem bölgelerarası ve hemde uluslararası projeler desteklenebilir. Bu tür projelerin hazırlanması için yapılacak başvurular Yönetim Otoritesi tarafından hazırlanan kılavuza uygun olarak, TKDK'nın vereceği onayı takiben desteklenmeli ve Yönetim Otoritesi tarafından onaylanmalıdır.

8.2.5.17 Gösterge Bütçe

Yıllar	Toplam Uygun Yatırım	Toplam		Kamu Harcamaları			
				AB Katkısı		Ulusal Bütçe	
	Avro	Avro	%	Avro	%	Avro	%
2014							
2015	2,300,000	2,300,000	100	2,070,000	90	230,000	10
2016	4,600,000	4,600,000	100	4,140,000	90	460,000	10

2017	4,933,333	4,933,333	100	4,440,000	90	493,333	10
2018	4,933,333	4,933,333	100	4,440,000	90	493,333	10
2019	4,966,667	4,966,667	100	4,470,000	90	496,667	10
2020	4,966,667	4,966,667	100	4,470,000	90	496,667	10
Toplam	26,700,000	26,700,000	100	24,030,000	90	2,670,000	10

8.2.6. Kırsal Alanda Kamu Altyapı Yatırımları

8.2.6.1. Tedbirin Başlığı

Kırsal Alanda Kamu Altyapı Yatırımları

8.2.6.2. Yasal dayanak

- Avrupa Parlamentosu ve Konseyi'nin 231/2014 Nolu Tüzüğü (AB), Madde 2 (a)-(vi)
- IPA Komisyon Uygulama Tüzüğü (AB) No: 447/2014, Madde 55
- IPARD Sektörel Anlaşmalarının ilgili hükümleri

8.2.6.3. Gerekçe

Türkiye'nin yenilenebilir enerji üretme konusundaki potansiyeli, güneş, rüzgar, jeotermal ve su gücü bakımından çok büyüktür. 2011 ve 2023 yılları arasındaki dönemi kapsayan Türkiye İklim Değişikliği Eylem Planı'nda ortaya konan kilit hedeflerden birisi toplam elektrik üretiminde yenilenebilir enerji payının artırılmasıdır. Devlet, 2023 yılı itibarı ile elektrik talebinin %30'unun yenilenebilir enerji kaynaklarından karşılanmasını hedeflemektedir.

Bazı yerel yönetimlerin, su ve kanalizasyon arıtma tesislerinin elektrik faturalarını ödemekte zorluk yaşadıkları ve bazı durumlarda bu tesisleri işletemedikleri bilinmektedir. Bu durum, ilgili kurumların küçük ölçekli yenilenebilir enerji için % 100 oranında hibeden yararlanması önerisi için haklı bir gerekçe oluşturmaktadır. Temel hizmetlerin sağlanmasındaki maliyetleri azaltmak, sera gazı emisyonlarını azaltmak ve enerji taleplerini karşılamak için bu tip yatırımların yapılması zorunludur. Yenilenebilir enerji sektörü hızlı bir biçimde gelişmektedir ve uygun yatırım ve başvuru sahiplerinin belirlenmesinde açık ve esnek olunması gerekmektedir. Yenilenebilir enerji konusunda yapılmakta olan yatırımların miktarı dikkate alındığında, toplam enerji üretiminde temiz enerjinin payını önemli oranlara yükseltmek on yıllar alacaktır. Bu çerçevede, kendi yenilenebilir enerji tesislerinin kurulumu için söz konusu yerel yönetimleri desteklemek, bir yandan bu idarelerin operasyonlarına katkı sağlarken bir yandan da doğanın korunmasını sağlayacaktır.

8.2.6.4. Genel amaçlar

- Çevre dostu yenilenebilir enerji kaynaklarını kullanmak ve bu kaynakların sosyo-ekonomik kalkınmaya katkısını artırmak.
- Kırsal enerji ihtiyaçlarını sürdürülebilir yenilenebilir enerji projeleri aracılığı ile karşılamak ve tamamlamak.
- Kırsal alanlardan kentsel alanlara göçü azaltmak.
- Kırsal nüfus için yaşam standartlarının iyileştirilmesine katkıda bulunmak.

8.2.6.4.1. Spesifik amaçlar

Bu tedbir aşağıdakileri hedeflemektedir;

- Yerel yönetimlerin temel altyapı ile ilgili enerji tüketimi konusunda oluşan işletme maliyetlerini düşürmek.
- Toplam elektrik üretiminde çevre dostu enerjinin payını artırmak ve iklim değişikliğinin önlenmesi konusundaki çabalara katkıda bulunmak.
- Yenilenebilir enerji kaynakları konusunda kamu farkındalığını artırmak.

8.2.6.5. Programdaki diğer IPARD tedbirleri ve ulusal tedbirler ile bağlantı

Bu tedbirin diğer IPARD tedbirleri ile doğrudan bağlantısı bulunmamaktadır. Diğer IPARD tedbirlerinin tersine, uygun başvuru sahipleri çoğunlukla yerel yönetimlerdir. Enerji, ekonominin büyümesi için kilit bir faktördür. Enerji altyapısının erişilebilirliği, kırsal alanlarda yatırım yapmak isteyen girişimciler için de kritik öneme sahiptir.

Devlet, yerel idareler ve özel girişimciler için yenilenebilir enerji yatırımlarının çekiciliğini artırmak amacıyla tarife teşviklerini ve on yıl süre ile satın alma garantisini uygulamaya koymuştur. Bu garanti, 2020 yılından önce yapılan yatırımları kapsamaktadır.

Türkiye'de uluslararası ve ulusal kuruluşlar (Dünya Bankası, Avrupa İmar ve Kalkınma Bankası, Japonya Uluslararası İşbirliği Bankası, Kalkınma Bankası (ulusal), İller Bankası (ulusal)) krediler sağlamak sureti ile sürdürülebilir yenilenebilir enerji yatırımlarını finanse etmektedir. Bu yatırımlar, mal alımı, hizmetler ve inşaat işlerini kapsamaktadır. Bu kredileri kullananlar çoğunlukla özel sektör ve bazen de yerel yönetimlerdir. Yerel yönetimlere yönelik yenilenebilir enerji üretimi yatırımları için devletin hibe şeklinde ciddi finansal desteği bulunmamaktadır. Yalnızca, 26 bölgede yer alan devlet destekli Bölgesel Kalkınma Ajansları; KOBİ'lerin ve bazı yerel kamu idarelerinin yenilenebilir enerji projelerine hibe desteği sağlamaktadır. Ancak bu projeler için sağlanan tutarlar çok sınırlı kalmaktadır.

8.2.6.6. Nihai Yararlanıcılar

Aşağıda listelenen kamu otoriteleri bu tedbir için başvurmak üzere uygun yararlanıcılardır:

- Köy İdareleri
- Belde Belediyeleri
- İlçe Belediyeleri
- İl Belediyeleri

- 5355 Sayılı Kanun kapsamındaki Yerel Yönetim Birlikleri (Köylere Hizmet Götürme Birlikleri, Katı Atık Yönetim Birlikleri, Turizm Altyapı Hizmet Birlikleri vb.).
- İl Özel İdareleri,

8.2.6.7. Genel uygunluk kriterleri

- Nihai yararlanıcı projenin nihai ödemesinden sonra en az 5 yıl süre ile yatırımın bakımını üstlenmelidir. Ancak bakım maliyetleri AB eş finansmanı için uygun değildir.
- Tüm projelerde, satın almalar Mali Tüzük'te yer alan, Komisyon'un dış yardım kurallarına uygun olarak gerçekleştirilmelidir. İhale süreçleri (AB Dış Yardım Sözleşme Usulleri Uygulama Kılavuzu (PRAG) kurallarına uygun olarak) nihai yararlanıcı tarafından yerine getirilmelidir.
- IPARD Ajansı tarafından yatırımın nihai ödemesi yapılmadan önce her bir projenin ilgili ulusal, yasal gereklilikler ve yürürlükteki ilgili AB standartları ile uyumlu olması gerekmektedir.
- Bu tedbir kapsamında desteklenecek tüm yatırımlar, Bölüm 8.2.6.15'te tanımlanan alanlarda gerçekleştirilmelidir.
- Yerel kırsal kalkınma stratejilerinin oluşturulduğu durumlarda, desteklenen proje söz konusu stratejiler ile uyumlu olmalıdır.

8.2.6.8. Spesifik uygunluk kriterleri

- 1 MW kapasiteye kadar olan yenilenebilir enerji yatırımları (mikro-kojenerasyon yatırımları için 100 kW'ye kadar) desteklenecektir.
- Eğer yatırım yenilenebilir enerji kaynaklarından elektrik üretilmesini hedefliyor ise, ulusal şebekeye bağlanılması zorunludur ve aşağıda belirtilen koşullar karşılanmalıdır:
    - Başvuru sahibi, IPARD sözleşmesini imzlamadan önce, şebekeye bağlantı imkanı olduğunu tasdik eden ve yetkili kurum tarafından verilen (elektrik dağıtım şirketleri, organize sanayi bölgeleri, Türkiye Elektrik Dağıtım Şirketi vb.) bir doküman/sertifika sunacaktır.
    - Başvuru sahibi nihai ödeme talebi paketi ile birlikte ilgili makamlar tarafından verilen geçici kabul tutanağını sunacaktır.

8.2.6.9. Uygun harcamalar

Uygun yenilenebilir enerji yatırımları; fotovoltaik güneş enerjisi sistemleri, konsantre güneş enerjisi sistemleri, rüzgar enerji sistemleri, jeotermal, biyokütle, mikrokojenerasyon (elektrik ve/veya ısı üretimi için).

8.2.6.9.1 Uygun yatırımlar aşağıda belirtilenler ile sınırlıdır

- Yenilenebilir enerji yatırımlarının inşası veya iyileştirilmesi (devralma hariç),
- Yeni makine ve ekipman satın alınması,
- Yenilenebilir enerji tesisatlarının işletilmesi için veri kayıt ve izleme sistemleri dahil olmak üzere bilgi işlem donanım ve yazılımı,

- Daha önceki maddelerde belirtilen harcamaların en fazla %12'sine tekabül eden mimarlık, mühendislik ve diğer danışmanlık ücretleri ile fizibilite çalışmaları lisans ve patent haklarının devralınmasına yönelik genel masraflar,
- Geçmişe dönük olarak uygun olan genel maliyetler (sözleşme imzalanmasından önce gerçekleşebileceği için) ancak maliyetlerin ilişkili olduğu projenin TKDK tarafından fiili olarak seçilmesi ve sözleşme imzalanması durumunda uygun maliyet olarak ele alınacaktır.

8.2.6.9.2 Yardımın diğer destekler ile çakışmaması

Yenilebilir enerji yatırımlarının kurulması için Türkiye'de özel bir AB destekli hibe destek programı bulunmamaktadır. Bölgesel Kalkınma Ajansları ulusal bütçeden, kar amacı gütmeyen kuruluşlara (valilikler, kaymakamlıklar, üniversiteler, sivil toplum kuruluşları, belediyeler vb.) ve kar amaçlı kuruluşlara (gerçek kişiler, tüzel kişiler vb.) hibe destekleri vermektedir. Şu ana kadar, 2013 yılı itibarı ile sadece 14 yenilenebilir enerji projesi desteklenmiştir ve bu nedenle önemli bir bölgesel etkiden bahsedilememektedir. Diğer taraftan, bu desteklerin bütçesi gerek toplam bütçe gerekse de proje başına yatırım olarak oldukça sınırlı düzeydedir. Bu fonlar kırsal alanlara odaklanmadan dağıtılmaktadır.

8.2.6.10. Seçim kriterleri

No	**Seçim Kriterleri**	**Puanlama**
1	Eğer başvuru sahibi bir köy idaresi, belde belediyesi veya yerel yönetim birliği ise	30 puan
2	Eğer yenilenebilir enerji, temel altyapının özel ihtiyaçları için kullanılıyor ise (atıksu arıtma tesisi, temiz su sağlanması vb.)	50 puan
3	Eğer yatırım biyokütle tesisi ile ilgili ise	20 puan

8.2.6.11. Destek Miktarı ve AB Katkı Oranı

Kamu desteğinin maksimum tutarı, önemli düzeyde net gelir yaratan nitelikte olmayan yatırımlar için, toplam uygun maliyetin % 100'üne kadardır (% 75 AB, %25 ulusal fonlar); kırsal altyapı ile ilgili diğer yatırımlar için bu oran %50 ile sınırlıdır.

Yararlanıcı ancak bir önceki yatırımı tamamlandığı zaman (nihai ödeme) IPARD desteği için yeni bir başvuru sunabilir.

Yatırım başına maksimum uygun harcama tutarı 1.2 milyon Avro ile sınırlıdır.

8.2.6.12. Gösterge Bütçe

Yıllar	**Toplam Uygun Yatırım**	**Toplam**		**Kamu Harcamaları**			
				AB Katkısı		**Ulusal Bütçe**	
	Avro	Avro	%	Avro	%	Avro	%
2014	8,117,647	8,117,647	100	6,900,000	85	1,217,647	15
2015	8,117,647	8,117,647	100	6,900,000	85	1,217,647	15
2016	8,117,647	8,117,647	100	6,900,000	85	1,217,647	15

2017	17,411,765	17,411,765	100	14,800,000	85	2,611,765	15
2018	17,411,765	17,411,765	100	14,800,000	85	2,611,765	15
2019	17,529,412	17,529,412	100	14,900,000	85	2,629,412	15
2020	17,529,412	17,529,412	100	14,900,000	85	2,629,412	15
Toplam	94,235,294	94,235,294	100	80,100,000	85	14,135,294	15

8.2.6.13. Göstergeler ve hedefler

Gösterge	**Hedef**
Projelerin sayısı	90
Yenilenebilir enerji üretimine yatırım yapan yararlanıcıların sayısı	90
Yaratılan işlerin sayısı (gayrisafi)	300
Toplam fiziki sermaye yatırımı (Avro)	98.000.000
Kurulmuş yenilenebilir enerji kapasitesi (MW)	90 MW

8.2.6.14. İdari prosedür

a) Başvuru sahibi başvuru paketi ve ihale çağrı dosyasını TKDK'ya sunar. TKDK başvuru paketi ve ihale çağrı dosyasının bütünlüğünü ve doğruluğunu kontrol eder. Eğer bu kontroller olumlu ise, TKDK sıralama kriterlerine ve tahsis edilen bütçeye göre başvuru sahiplerini belirler ve TKDK ve seçilen başvuru sahibi arasında bir mutabakat zaptı imzalanır. Mutabakat zaptından sonra, seçilen başvuru sahiplerinden ihale dosyalarını TKDK'ya sunmaları istenir ve TKDK ihale dosyasının tamlık ve doğruluk kontrollerini yapar.

b) Başvuru sahibi ihale prosedürünü uygulamaya başlar ve isteklilerden teklif toplar. Başvuru sahibi bir değerlendirme komitesi oluşturur ve bunu onay için TKDK'ya gönderir. TKDK'nın onayından sonra ihale dosyaları açılır ve değerlendirme komitesi tarafından değerlendirilir. TKDK bu sürece gözlemci olarak katılır.

c) Başvuru sahibi tüm ihale dosyalarını ve değerlendirme dokümanlarını ve uygun harcamaların listesini TKDK'ya sunar. TKDK idari ve yerinde kontrolleri gerçekleştirir. Eğer bu kontroller olumlu ise uygun harcamaların listesi onaylanır ve fonların tahsisi kararı TKDK tarafından verilir. IPARD sözleşmesi TKDK ve başvuru sahibi arasında imzalanır.

d) AB Dış Yardım Sözleşme Usulleri Uygulama Kılavuzu (PRAG) Sözleşmesi yararlanıcı ve teklif sahibi arasında imzalanır. Proje, teklif sahibi tarafından gerçekleştirilir. Projenin gerçekleştirilmesi sırasında tüm ödemeler yararlanıcı tarafından yapılır.

e) Projenin uygulanmasından sonra yararlanıcı bir ödeme talep paketini TKDK'ya sunar. TKDK idari ve yerinde kontrolleri gerçekleştirir ve bu kontroller uygunsa yararlanıcıya ödemeyi yapar.

8.2.6.15. Tedbirin coğrafi kapsamı

IPARD uygulama alanı Bölüm 3.1'de tanımlandığı üzere, bu tedbir, IPARD 2014-2020 programı kapsamındaki illerin 10.000 kişiden (1) daha az nüfusa sahip kırsal alanlarında uygulanacaktır.

---

(1) 31.12.2012 itibariyle Türkiye İstatistik Kurumu verilerine dayalı olarak 10.000 kişiye kadar nüfusa sahip olan kırsal yerleşimlerin listesi, bu tedbir için uygun yerleşimlerin belirlenmesi amacıyla kullanılacaktır.

8.2.7. Çiftlik Faaliyetlerinin Çeşitlendirilmesi ve İş Geliştirme

8.2.7.1. Tedbirin Başlığı

Çiftlik Faaliyetlerinin Çeşitlendirilmesi ve İş Geliştirme

8.2.7.2. Yasal dayanak

- IPA Konsey Tüzüğü (AB) No: 231/2014, Madde 3.1.d
- IPA Komisyon Uygulama Tüzüğü (AB) No: 447/2014 ilgili hükümleri
- IPARD Sektörel Anlaşmasının ilgili hükümleri

8.2.7.3. Gerekçe

Üretim ve istihdam bakımından, tarım Türkiye'de kırsal ekonominin bel kemiği konumundadır. Bu alanda yapılan araştırmalar, kırsal alanlarda gelir düzeylerinin çok düşük olduğunu, geçimlik veya yarı geçimlilik çiftliklerin sayısının yüksek olduğunu (%65'den daha fazla) ve tarım dışındaki gelir getirici faaliyetlerin çok sınırlı olduğunu göstermektedir. Ayrıca kadınların iş gücüne katılımı istenen seviyede değildir. Kırsal alanlarda ekonominin geliştirilmesi için tüm bu faktörlerin ele alınması gerekmektedir.

Bölgelerde alternatif tarımsal veya tarım dışı ekonomik faaliyetleri belirleyerek ve destekleyerek, gittikçe daha rekabetçi hale gelen piyasalarda ekonomik sürdürülebilirliklerini sağlamak amacı ile hane halklarının gelirlerini artırmak mümkündür. Kırsal ekonomik faaliyetlerin çeşitlendirilmesi için ihtiyaç duyulan temel müdahaleler aşağıda özetlenmektedir.

Bitkisel üretimin çeşitlendirilmesi, bitkisel ürünlerin işlenmesi ve pazarlanması, çiftçilere daha fazla katma değeri yüksek işlere odaklanma imkanı sağlayacak ve bu işlerin emek yoğun niteliğinden dolayı yeni istihdam olanakları yaratacaktır. Bu faaliyetler günlük tarımsal faaliyetlere ek olarak gerçekleştirilebilir ve ilave gelir sağlayabilir.

Tarımsal ürünlere dayalı el sanatları ve zanaatkar elinden çıkmış katma değerli ürünlerin desteklenmesi sadece çiftçilerin üretim kapasitesini geliştirmeyecek aynı zamanda tanıtım ve pazarlama yeterliliklerini de arttıracaktır. Sonuç olarak, çiftçiler pazar tarafından talep edilen kaliteli düzeyde üretim yapabilecekler, paketleme yeterliliklerini geliştirebilecekler ve markalaşmalarını iyileştireceklerdir.

Konaklama, yemek hizmeti ve rekreasyon tesisleri oluşturulması ve mevcut tesislerin koşulları ve kapasitelerinin iyileştirilmesi yoluyla kırsal turizmin geliştirilmesi, kırsal alanlarda yaşam koşullarının kalitesini iyileştirecek, yeni işler yaratacak ve kültürel ve doğal varlıkların tanıtımı ve korunmasına katkı sağlayacaktır.

Arıcılık çok fazla yatırım gerektirmeyen ve hızlı ekonomik dönüşü olan bir ekonomik faaliyettir. Arıcılığı destekleyerek (ve özellikle kadınları arıcı olmalarını teşvik ederek) ve bal ve diğer arıcılık ürünlerinin daha etkin bir şekilde üretimi ve pazarlanması için araç ve ekipman sağlayarak gelir düzeyleri artırılabilir ve mevsimlik işler yaratılabilir.

Tatlı su ürünleri yetiştirme çiftliklerini modernleşme konusunda teşvik etmek ve aynı zamanda potansiyelin yeterli düzeyde kullanılmadığı bölgelerde tatlı su ürünleri yetiştiriciliğinin geliştirilmesini desteklemek. Çevre koruma ve etkin atık yönetimi

standartları ile uyum esas olacaktır. Alternatif balık türlerinin üretilmesi için yapılacak yatırımlara öncelik verilecektir.

Çiftçilerin ihtiyaçlarına hizmet edecek olan makine parklarının kurulması ve genişletilmesi alternatif bir ekonomik faaliyet olarak desteklenecektir. Bu faaliyet sadece ilave işler yaratmayacak, aynı zamanda küçük ve dağınık yapıdaki çiftliklerin verimliliklerini artırma yolunda dolaylı ekonomik katkılar sağlayacaktır. Bu çiftlikler bu tür makinelere ulaşmada veya makinelerini çalışılır durumda tutma konusunda zorluklar yaşamaktadırlar.

Yenilenebilir enerji üretimi sadece enerji arzını arttırmak için değil, aynı zamanda kırsal yerleşimlerde maliyetlerin azaltılması ve kırsal girişimlerin çeşitlendirilmesi konularında da büyük bir potansiyel sunmaktadır. Mevzuatta yapılan değişiklikler ile küçük üreticiler için sadece kendi ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla değil, aynı zamanda satmak veya kendi tüketimlerinden mashup etmek şeklinde bir uygulamaya da gitmek mümkündür. Bu durum, önemli bir teşvik kaynağıdır ve sektörün büyük oranda gelişmesi beklenmektedir.

Yukarıda bahsi geçen faaliyetleri desteklerken öncelik (uygulama alanında böyle bir faaliyet mevcut ise) LEADER yaklaşımı ve yerel kalkınma stratejileri ile uyum içinde olan faaliyetlere verilecektir.

8.2.7.4. Genel amaçlar, spesifik amaçlar

Bu tedbirin genel amacı, yeni işler yaratmak suretiyle istihdamın desteklenmesi ve iş faaliyetlerinin geliştirilmesi yoluyla mevcut işlerin korunması, bu şekilde kırsal alanlarda ekonomik faaliyet düzeyinin yükseltilmesi ve kırsal nüfusun azalmasının tersine çevrilmesidir. Ekonomik faaliyetler ve çiftlik faaliyetlerinin çeşitlendirilmesi, kırsal alanlarda büyüme, istihdam ve sürdürülebilir kalkınma için gereklidir. Bu durum, kırsal alanlarda hanehalkı gelirlerini doğrudan artırarak, ekonomik ve sosyal bakımdan daha iyi bir bölgesel dengeye katkı sağlamaktadır.

Bu tedbir spesifik olarak çiftlik faaliyetlerinin çeşitlendirilmesinde yatırımların modernizasyonu, oluşturulması, genişletilmesi ve yeniden inşası aracılığıyla kırsal faaliyetlerin oluşturulmasını, çeşitlendirilmesini ve geliştirilmesini hedefleyecektir. Ayrıca aşağıda belirtilen konularda tarımsal ve tarım dışı faaliyetlerin geliştirilmesi amaçlanmaktadır:

- Bitkisel üretimin çeşitlendirilmesi ve bitkisel ürünlerin işlenmesi ve paketlenmesi; süs bitkileri, tıbbi ve aromatik bitkiler, mantar, fide ve fidan, çiçek soğanı, misel vb. içermektedir.
- Arıcılık ve arı ürünlerinin üretimi, işlenmesi ve paketlenmesi.
- Zanaatkarlık ve yöresel ürün işletmeleri; geleneksel el sanatları, yerel tarımsal (gıda-gıda olmayan) ürünlerin işlenmesi ve pazarlanması. Türk Patent Enstitüsü'nün Coğrafi İşaret programı kapsamında lisanslı olan ürünler değerlendirme sürecinde daha yüksek önceliğe sahip olacaktır.
- Kırsal turizm ve rekreasyon faaliyetleri; konaklama, yeme-içme tesisleri ve rekreasyon tesislerini içermektedir.
- Su ürünleri yetiştiriciliği; iç sularda ve ürün satışı yapan restoranlarda.
- Makine Parkları; yerel tarım sektörünün ortak ihtiyaçlarına hizmet edecektir.

- Yenilenebilir enerji yatırımları; elektrik, ısı, ışık, gaz vb. üretimi için. Uygun yararlanıcılar diğer çiftlik faaliyetleri çeşitlendirme aktivitelerinden ve bu tedbir kapsamındaki iş geliştirme faaliyetlerinden bağımsız olarak, elektriği, elektrik dağıtım şirketlerine satarak kar elde etmek amacı ile yenilenebilir enerji kaynaklarına yatırım yapabilirler.

8.2.7.5. Programdaki diğer IPARD tedbirleri ve ulusal tedbirler ile bağlantı

Tedbir, yöresel ürünlerin üretimi konusunda mikro düzeydeki kuruluşları desteklemek suretiyle, tarımsal ürünler ve balıkçılık ürünlerinin işlenmesi ve pazarlanmasına yönelik yatırımlar başlıklı tedbir başta olmak üzere IPARD programındaki diğer tedbirlerin tamamlayıcısı durumundadır.

Tedbir aynı zamanda LEADER yaklaşımı ile de yakından ilişkilidir. LEADER yaklaşımına dayalı olarak geliştirilen projelere ve yerel kırsal kalkınma stratejilere dayalı olarak oluşturulmuş projelere öncelik verilecektir.

Bu tedbir kapsamında arıcılık konusunda desteklenecek yatırımları tamamlayacak şekilde, arıcılara arı kolonisi başına ulusal bütçeden destek sağlanacaktır.

8.2.7.6. Nihai Yararlanıcılar

- Çiftlik içi veya dışı faaliyetlerini çeşitlendiren çiftçiler veya çiftlik hanehalkı üyeleri: Bunlar, 5488 nolu Kanunun 3. Maddesinde tanımlanan şekilde gerçek kişilerdir. Çiftçiler ve/veya bunların hanehalkı üyeleri, her bir sektöre göre belirlenen bazı durumlarda kentsel alanlarda ve kırsal alanlardaki uygun yararlanıcılardır.
- Kırsal alanlardaki gerçek kişiler: tedbir kapsamında bir ekonomik faaliyet gerçekleştiren ve yararlanıcı olan gerçek kişilerin kırsal bir alanda yaşıyor olmaları gerekmektedir ve bu durum kanıtlanabilmelidir.
- Kırsal alanlardaki özel tüzel kişiler: Kırsal alanlarda kurulmuş olan veya faaliyet gösteren özel tüzel kişilikler, projeyi gerçekleştirecek potansiyele sahip olan mikro (zanaatkarlık işletmeleri de dahil olmak üzere) ve küçük ölçekli işletmeleri içerir. Kırsal alanlardaki kırsal nüfus tarafından kurulan herhangi bir türdeki tüzel kişilikler de buna dahildir. Kırsal alanların dışında kurulmuş olan tüzel kişilikler, eğer desteklenen yatırımları/faaliyetleri kırsal alanda bulunuyor ise uygun yararlanıcı olabilirler.

8.2.7.7. Genel uygunluk kriterleri

Başvuru sahibi aşağıda belirtilenleri sağlamalıdır;

- Başvuru aşamasında, yeni işletmeler istisna olmak üzere, başvuru sahibi belirli bir çeşitlendirme faaliyeti için EK 3'te tanımlanan ilgili ulusal standartlar ile uyumlu olmalıdır.
- Başvuru sahibi, TKDK tarafından geliştirilecek formata uygun olarak bir iş planı sunmalıdır. Küçük yatırımlar için basitleştirilmiş bir iş planı sunulacaktır. İş planı, yatırımın gerçekleşmesinin sonucunda tarım işletmesinin ekonomik sürdürülebilirliğini

kanıtlamalıdır. Yatırımın ekonomik sürdürülebilirliği Ek 4'te listelenen kriterler ile karşılaştırılarak doğrulanacaktır.

- (çiftçiler veya çiftlik hanehalkının üyeleri için) başvuru sırasında Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı'nın yetkili birimi tarafından verilen resmi bir belge ile statülerini kanıtlamalıdırlar.
- 50 kişiden daha az çalışana sahip ve 8 milyon TL'den (2) daha az yıllık ciroya sahip bir mikro/küçük ölçekli işletme olmalıdır.
- (kırsal alanda yaşayan gerçek kişiler için) Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi kayıtlarına göre kırsal bir alanda ikamet ediyor olmalıdır.
- Yatırımların yeri aşağıda belirtilenler istisna olmak üzere kırsal alanda olmalıdır;
    - Bitkisel üretimin çeşitlendirilmesi, bitkisel ürünlerin işlenmesi ve paketlenmesi konusunda yatırım yapan veya arıcılık ve arı ürünlerinin üretilmesi, işlenmesi ve paketlenmesi konusunda çalışan, zanaatkarlık ve katma değerli yöresel ürünler veya su ürünleri yetiştiriciliği konularında faaliyet gösteren, başka hiçbir ekonomik faaliyeti bulunmayan gerçek kişiler olarak, çiftçiler veya bunların hanehalkı üyeleri;
    - Su ürünleri yetiştiriciliği konusundaki yatırımlarının bir uzantısı olarak restoranlar açmak isteyen, veya zanaatkarlık ve yöresel ürünler konusundaki yatırımlarının bir uzantısı olarak satış noktaları kurmak isteyen, kırsal alanlarda yaşayan gerçek kişiler.
- Bu tedbir kapsamında, sıralama kriterlerinden 30 puan ve üstü alan başvuru sahipleri uygun olarak değerlendirilcektir.

Ayrıca, işletmeler her bir sektör için aşağıda tanımlanan kapasite limitleri dahilinde olmalıdır.

8.2.7.8. Spesifik uygunluk kriterleri (her bir sektör için)

Bitkisel üretimin çeşitlendirilmesi, bitkisel ürünlerin işlenmesi ve paketlenmesi

- Başvuru sahibi, tarımdan başka ekonomik faaliyeti bulunmayan gerçek kişi bir çiftçi veya çiftlik hanehalkının bir üyesi değilse, yatırım kırsal alanlarda olmalıdır.
- Açık arazi büyüklüğü maksimum 2 hektar (tıbbi ve aromatik bitkiler hariç olmak üzere) ve sera büyüklüğü ve mantar/misel üretim alanı maksimum 1 hektar olmalıdır. Yeni işletmeler nihai ödeme talebi sırasında bu kriterleri karşılamalıdır.

  Bitkilerin işlenmesi ve /veya paketlenmesi sektöründe, yararlanıcı, başvuru esnasında tanınmış olmalı ve gerekli üretim ve kayıt belgelerine sahip olmalıdır. Yeni işletmeler için bu prosedür nihai ödeme talebi sırasında tamamlanmalıdır.

---

(2) Küçük ve orta ölçekli işletmelerin tanımlanması ve sınıflandırılması hakkındaki yönetmeliğe uygun olarak (28457 sayılı ve 4 Kasım 2012 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanan 2012/3834 nolu yönetmelik)

Arıcılık ve arı ürünlerinin üretilmesi, işlenmesi ve paketlenmesi.

- Başvuru sahibi tarımdan başka ekonomik faaliyeti bulunmayan gerçek kişi bir çiftçi veya çiftlik hanehalkının bir üyesi değilse, yatırım kırsal alanlarda olmalıdır.
- Arıcılar, arıcılık kayıt sisteminde kayıtlı olmalıdır.
- Bal ve diğer arı ürünleri için, yatırım kapsamında ulaşılacak kovan sayısı, nihai ödeme talebi sırasında gerçekleştirilmek üzere, yararlanıcı başına minimum 30 ve maksimum 500 kovan ile sınırlıdır.
- Bal ve diğer arı ürünlerinin işlenmesi ve paketlenmesi ve kovanların üretimi için kovan sayısındaki sınırlama dikkate alınmayacaktır.
- Ana arı üretimi için yararlanıcının, nihai ödeme talebi esnasında, geçerli bir yetiştirme lisansına sahip olması gerekmektedir.
- Arı ürünlerinin işlenmesi ve paketlenmesi için, yararlanıcı, başvuru sırasında 5996 sayılı Gıda Kanununa uygun olarak tanınmış olmalı ve gerekli üretim ve kayıt sertifikalarına sahip olmalıdır. Yeni işletmeler için bu prosedür nihai ödeme talebi sırasında tamamlanmalıdır.

Zanaatkarlık ve katma değerli yöresel ürünler

- Başvuru sahibi tarımdan başka ekonomik faaliyeti bulunmayan gerçek kişi tarımdan başka ekonomik faaliyeti bulunmayan gerçek kişi bir çiftçi veya çiftlik hanehalkının bir üyesi değilse, yatırım kırsal alanlarda olmalıdır.
- Eğer başvuru sahibi kırsal alanda yaşayan gerçek kişi ise, yatırım kırsal alanda olmalıdır. Bununla birlikte, tanıtım standları veya satış noktaları, yatırımın gerçekleştiği ilin kırsal veya kırsal olmayan alanlarında olabilir.
- Desteklenecek zanaatkarlıklar EK 8'de tanımlanmaktadır.
- (Zanaatkarlık ve katma değerli yöresel ürünler konusundaki yatırımlar için) 10 kişiden daha az çalışana sahip ve 1 milyon TL'den daha az yıllık ciroya sahip mikro ölçekli işletmeler olmalıdır.
- Tarımsal üretime dayalı olarak katma değerli yöresel gıda veya gıda dışı ürünler üreten mikro işletmeler desteklenecektir. Tarımsal ürünlerin birincil üretimi bu tedbir kapsamında değildir.
- Süt işleme konusunda yapılan yatırımların nihai kapasitesi, yatırımın sonunda maksimum 10 ton/gün olacaktır.
- Et işleme konusunda yapılan yatırımların nihai kapasitesi, yatırımın sonunda 0,5 ton/gün olacaktır.
- Yerel gıda ürünlerinin işlenmesi ve paketlenmesi için, yararlanıcı, başvuru sırasında 5996 sayılı Gıda Kanunu hükümlerine uygun olarak tanınmış olmalı ve gerekli üretim ve kayıt sertifikalarına sahip olmalıdır. Yeni işletmeler için bu prosedür nihai ödeme talebi sırasında tamamlanmalıdır.

Kırsal Turizm ve Rekreasyonel Faaliyetler

- Bu faaliyet kapsamındaki yatırımlar, başvuru sahibinin statüsüne bakılmaksızın kırsal bir alanda olmalıdır.
- Konaklama tesisleri, nihai ödeme talebine kadar, Turizm Tesislerinin Belgelendirilmesine ve Niteliklerine İlişkin Yönetmelik uyarınca belgelendirilmelidir.
- Nihai ödeme talebi esnasında işletmenin kapasitesi maksimum 25 oda olmalıdır.
- Yeme-içme tesisleri için, yararlanıcı, başvuru sırasında 5996 sayılı Gıda Kanunu hükümlerine uygun olarak gerekli üretim ve kayıt sertifikalarına sahip olmalıdır ve tanınmalıdır. Yeni işletmeler için bu prosedür nihai ödeme talebi sırasında tamamlanmalıdır.

Su Ürünleri Yetiştiriciliği

- Başvuru sahibi tarımdan başka ekonomik faaliyeti bulunmayan gerçek kişi tarımdan başka ekonomik faaliyeti bulunmayan gerçek kişi bir çiftçi veya çiftlik hanehalkının bir üyesi değilse, yatırım kırsal alanlarda olmalıdır.
- Eğer başvuru sahibi kırsal alanda yaşayan gerçek kişi ise yatırım kırsal alanda olmalıdır. Bununla birlikte restoran veya satış noktası aynı ilde yer alan kırsal olmayan bir alanda olabilir.
- Eğer yatırım bir restoran veya satış noktası içeriyor ise başvuru sahibinin, 1380 sayılı Su Ürünleri Kanununda tanımlandığı üzere bir su ürünleri yetiştiricisi olması gerekmektedir. Yeni işletmeler için bu prosedür nihai ödeme talebi sırasında tamamlanmalıdır.
- Yatırımın kapasitesi, nihai ödeme talebi esnasında 10-200 ton/yıl arasında olmalıdır.
- Su ürünleri işletmesi, nihai ödeme talebi sırasında 1380 sayılı Su Ürünleri Kanununda tanımlandığı üzere belgelendirilmelidir. Yeni işletmeler için bu prosedür nihai ödeme talebi sırasında tamamlanmalıdır.
- Yeni işletmeler olması durumunda, sertifikasyon işleminin yatırımın sonunda tamamlanması gerekmektedir.
- Desteklenecek türler şunlardır: Alabalık, sazan, yayın balığı, kerevit, kurbağa, algler, sudak, tatlı su levreği, turna, tilapya, mersin balığı, Avrupa yılan balığı, gelin balığı (karabalık) (Clarias Lazera) , Amerikan Yayın Balığı (Ictalurus Sp.).

Makine Parkları

- Bu faaliyet kapsamındaki yatırımların, başvuru sahibinin statüsüne bakılmaksızın kırsal bir alanda olması gerekmektedir.
- Başvuru sahibi üretici örgütü olmalıdır.

Yenilenebilir Enerji Tesisleri

- Bu faaliyet kapsamındaki yatırımların, başvuru sahibinin statüsüne bakılmaksızın kırsal bir alanda olması gerekmektedir.

- Uygun yenilenebilir enerji yatırımları; fotovoltaik güneş enerjisi sistemleri, konsantre güneş enerjisi sistemleri, rüzgar enerji sistemleri, jeotermal, biyokütle, mikrokojenerasyon (elektrik ve/veya ısı üretimi için).
- 1 MW kapasiteye kadar olan yenilenebilir enerji yatırımları (mikro-kojenerasyon yatırımları için 100 kWe'ye kadar) desteklenecektir.
- Eğer yatırım yenilenebilir enerji kaynaklarından elektrik üretilmesini hedefliyor ise, ulusal şebekeye bağlanılması zorunludur ve aşağıda belirtilen koşullar karşılanmalıdır:
    - Başvuru sahibi, başvuru paketi ile birlikte, şebekeye bağlantının mevcut olduğunu tasdik eden ve yetkili kurum tarafından verilen (elektrik dağıtım şirketleri, organize sanayi bölgeleri, Türkiye Elektrik Dağıtım Şirketi vb.) bir doküman/sertifika sunacaktır.
    - Başvuru sahibi nihai ödeme talebi paketi ile birlikte ilgili makamlar tarafından verilen geçici kabul tutanağını sunacaktır.

8.2.7.9. Uygun harcamalar

Tüm sektörler için ortak:

- Malın pazar değerini geçmeyecek şekilde, bilgisayar yazılımı dahil olmak üzere, her bir sektör için tanımlanan şekilde yeni makine ve ekipman alımı,
- Çiftlik faaliyetlerinin çeşitlendirilmesi ve iş geliştirme faaliyetleri ile ilgili enerji ihtiyacını karşılamak ve ihtiyaç fazlası enerjinin satılması için biyo-kütle, rüzgar, güneş ve jeotermal kullanarak enerji üretmek amacı ile makine/ekipman alımı ve inşaat işlerinin gerçekleştirilmesi ,
- Trafo, enerji nakil hatları, devre kesici vb. dahil olmak üzere, elektrik şebeke bağlantıları için yapılacak harcamalar,
- Ara ürünler ve arıtılabilir atık maddelerin yeniden işlenmesi için gerekli olan ekipman ve tesisler, çevre koruma amacı ile yapılacak yatırımlar, atığın işlenmesi ve ortadan kaldırılması,
- Eğer projenin entegre bir parçası ise, yazılım dahil olmak üzere bilişim ve iletişim teknolojileri ekipmanları,
- Daha önceki maddeler altında belirtilen harcamaların en fazla %12'sine tekabül eden mimarlık, mühendislik ve diğer danışmanlık ücretleri ile fizibilite çalışmaları gibi, daha önceki maddeler altında atıfta bulunulan harcamalar ile bağlantılı genel masraflar.

<u>Bitkisel üretimin çeşitlendirilmesi, bitkisel ürünlerin işlenmesi ve paketlenmesi</u>

- Depolama binaları ve makine garajlarının inşası ve modernizasyonu,
- Toprağı işlemek için bahçe ve tarım ekipmanı alımı,

- Mahsul üretimi için ekipman, makine (hasat makinesi, gübreleme makinesi, pulluk vb). ve hasat sonrası malzemeler (ön soğutma ekipmanları, kasalar , kutular vb.) alımı,
- Bitkilerin üretimi, depolanması/olgunlaştırılması, kurutulması, işlenmesi ve pazarlanması için ekipman alımı ve tesislerin inşası, modernizasyonu veya genişletilmesi,
- Seraların ve/veya mantar/misel üretim alanları inşası ve /veya yeniden kurulması (kısa ömürlü plastik hariç olmak üzere, özellikle cam, sert ve uzun ömürlü plastik veya diğer materyallerin kurulumu) ve/veya gerekli makine ve ekipman alımı,
- Kendi tüketimi için yenilenebilir enerji üretimi amacıyla makine/ekipman alımı ve inşaat işleri.

Arıcılık ve arı ürünlerinin üretilmesi, işlenmesi ve paketlenmesi

- Bal ve arı ürünlerinin depolanması veya işlenmesi için garaj ve müştemilatının inşası,
- Arı kovanlarının üretilmesi, yönetimi ve bakımı için çalışma ekipmanları alımı,
- Çiftlik içerisinde balın işlenmesi ve paketlenmesi için işleme ve paketleme hatları satın alınması veya mevcut hatların modernizasyonu,
- Lisanslı üreticiler tarafından ana arıların üretilmesi için yetiştirme istasyonlarının kurulması ve donatılması,
- Kendi tüketimi için yenilenebilir enerji üretimi amacıyla makine/ekipman alımı ve inşaat işleri.

Zanaatkarlık ve katma değerli yöresel ürünler

- İşletme binaları ve üretim tesislerinin inşası ve/veya modernizasyonu, kurulması, genişletilmesi ve yeniden inşası,
- Yerel gıdalar ve tarımsal ürünlerin üretilmesi ve paketlenmesi için ve ayrıca el sanatları faaliyetleri için özel ekipman alımı,
- Paketleme tesisleri, ekipmanı konusunda fiziksel yatırımlar,
- Aynı il sınırları içerisinde yer alan dükkanlar ve standların kurulması dahil olmak üzere, katma değerli yöresel ürünler veya el sanatları için, tanıtım ve pazarlama ile ilişkili yatırımlar,
- Kendi tüketimi için yenilenebilir enerji üretimi amacıyla makine/ekipman alımı ve inşaat işleri.

Kırsal Turizm ve Rekreasyon Faaliyetleri

- Pansiyonlar veya mikro/küçük ölçekli konaklama tesislerinin kurulması veya yeniden tefrişi, mevcut binalarda yatak & kahvaltı odalarının yenilenmesi veya çiftliklerde ve

açık alanlarda konaklama amacıyla bina ve tesislerin inşası (örnek olarak, kamp yerleri, spor ve rekreasyon alanları),

- Yeme içme tesisleri veya çiftlik ürünleri tanıtım standlarının kurulması,
- Özellikle dağ bisikleti, rafting, doğa yürüyüşleri olmak üzere, at biniciliği, spor veya iç sularda rekreasyon balıkçılığı gibi turistik açık alan aktivitelerinin organizasyonu ile doğrudan bağlantılı verimli altyapı yatırımları,
- Eğer projenin entegre bir parçası ise, gerekli bilgi teknolojileri ekipmanları ve yazılımların satın alınması,
- Kendi tüketimi için yenilenebilir enerji üretimi amacıyla makine/ekipman alımı ve inşaat işleri.
- Uygun ekipman:
  - Aydınlatma ve tertibatı, havalandırma ekipmanı, filtreleme ve arıtma ekipmanları, haberleşme ekipmanları, mobilya, temizlik gereçleri, eğlence amaçlı ses ve görüntü ekipmanları,
  - Yeme içme tesisleri için mutfak ekipmanları.

<u>Su ürünleri Yetiştiriciliği</u>

- Balık üretme çiftliği için ekipman alımı ve inşaat işleri,
- Özellikle balık üretme çiftlikleri için, çiftlik faaliyetlerinin etkinliğinin artırılması, atık su arıtma sistemleri, balık seçimi, kapalı devre sistemlerle ilgili ekipman ve makine alımı,
- Su ürünleri restoranları kurmak üzere ekipman alımı,
- Havuzlar ve rezervuarların geliştirilmesi,
- Üretim süreçlerinin etkinliğinin artırılması için ekipman; besleme, balık yemleme veya besleme otomasyon ekipmanı optimizasyonu için ekipman; su devridaim sistemleri için ekipman,
- Yumurta ve yavru balık üretimi için ekipman satın alınması ve inşaat işleri,
- Üretim ve hasat konusunda kalite ve hijyen koşullarının iyileştirilmesi için ekipmanlar,
- Bu alandaki AB standartlarına uygun olarak su ürünleri işletmelerinin yaptığı çevresel etkilerin azaltılması için ekipman: atık yönetim sistemleri, havuzlar ve rezervuarlardan serbest bırakılan suların arıtılması için ekipman ve su kalitesi parametrelerinin niteliğini izlemek için ekipman,
- Hasat sonrası ürünün depolanması için küçük soğuk hava depolarının kurulması,
- Su ürünleri işletmelerinin modernizasyonu, inşası ve genişletilmesi, ve su ürünleri işletmesi ile aynı ilde yer alan su ürünleri restoranları ve satış noktalarının modernizasyonu, inşası ve genişletilmesi,

- Kendi tüketimi için yenilenebilir enerji üretimi amacıyla makine/ekipman alımı ve inşaat işleri.

Makine Parkları

- Makine ve ekipmanın saklanması için binaların inşası, yenilenmesi veya genişletilmesi,
- Tarımsal makine, alet ve ekipmanın alımı,
- Kendi tüketimi için yenilenebilir enerji üretimi amacıyla makine/ekipman alımı ve inşaat işleri.

Yenilenebilir Enerji Tesisleri (Çiftlik faaliyetlerinin çeşitlendirilmesi ve iş geliştirme faaliyetlerinden bağımsız olarak gelir elde etmek için - hidroelektrik hariç - yenilenebilir enerji üretimi konusunda yapılan yatırımlar)

- Yenilenebilir enerji tesislerinin inşası, modernizasyonu, genişletilmesi.
- Yenilenebilir enerji tesislerinin sabit makine ve ekipmanı.
- Yenilebilir enerji tesislerinin işletilmesi için bilgi teknolojileri donanım ve yazılımları.

8.2.7.10. Destek Miktarı ve AB Katkı Oranı

- Karaman, Hatay, Erzincan, Diyarbakır, Ardahan, Çankırı, Mersin, Yozgat, Muş, Ağrı, Isparta, Tokat, Erzurum, Balıkesir, Kars illerinde kamu katkısı, toplam uygun yatırım miktarının %65'ine kadar olacaktır.
- Kalan 27 IPARD illerinde ise kamu katkısı, toplam uygun yatırım miktarının %55'ine kadar olacaktır.
- AB eş finansman oranı kamu desteğinin %75'i kadardır.
- Her bir proje için uygun yatırımların toplam değerinin minimum ve maksimum limitleri 5.000 Avro ve 500.000 Avro'dur.
- IPARD 2014-2020 dönemi içerisinde her bir yararlanıcının maksimum 4 adet uygun yatırımına izin verilmektedir.
- IPARD I ve II dönemi içerisinde, bu tedbir için yararlanıcı başına uygun yatırımların maksimum toplam değeri 500.000 Avro ile sınırlıdır.
- Yararlanıcı ancak bir önceki yatırımı tamamlandığı (nihai ödeme yapıldığı) zaman IPARD desteği için yeni bir başvuru sunabilir.

8.2.7.11. Göstergeler ve hedefler

Gösterge	Hedef
Desteklenen proje sayısı	2.760

Kırsal alanlarda ilave veya çeşitlendirilmiş gelir kaynakları geliştiren ekonomik teşebbüs sayısı	2.550
Yenilenebilir enerji alanına yatırım yapan yararlanıcıların sayısı	276
Desteklenen yararlanıcı bazında toplam fiziki sermaye yatırımları (AVRO)	340.000.000
Yaratılan işlerin sayısı (gayrisafi)	1.240

8.2.7.12. İdari Prosedür

Başvuru sahipleri, belirlenen başvuru süresi içerisinde başvurularını TKDK'nın İl Koordinatörlüklerine (İK) sunar. Projenin idari kontrolleri ve yerinde kontrolleri TKDK tarafından gerçekleştirilir. İdari kontroller ve yerinde kontrolleri geçen başvurular, IPARD programında belirtilen "Proje Seçimine İlişkin Sıralama Kriterleri" temel alınarak puanlanır. Seçilen başvuru sahipleri ile sözleşmeler imzalanır.

Ödemeler, projenin tamamlanması veya bir bölümünün tamamlanmasının ardından yararlanıcılara yapılır. Yararlanıcının başvuru formunda talep etmesi durumunda ödemeler taksitler halinde yapılabilir ve bu durum uygun şekilde iş planına yansıtılacaktır. Sözleşme ve/veya ekleri, taksitlerin proje uygulamasının hangi aşamasında ödeneceğinin belirlenmesi konusu da dahil olmak üzere, tüm ilgili detayları tanımlayacaktır. Uygun yatırımlar için taksitli ödeme talebi aşağıda belirtilen şekilde yapılır:

- Uygun harcamaların toplam değerinin 500.000 TL ve altında olduğu yatırımlar: 1 taksit.
- Uygun harcamaların toplam değerinin 500.000 TL'den fazla olduğu yatırımlar: 2 taksit.
- Eğer yatırım inşaat işlerini içeriyorsa ve yukarıda bahsedildiği üzere uygun harcamaların miktarına göre taksitlere bölünebiliyorsa, her bir bina /yapı ile ilgili inşaat işleri harcamaları tek bir taksit halinde talep edilmelidir.

8.2.7.13. Tedbirin coğrafi kapsamı

Bu tedbir, IPARD programı kapsamındaki tüm illerde uygulanır.

8.2.7.14. Tedbir ile ilgili diğer bilgiler (tedbir fişinde tanımlandığı üzere)

Seçim kriterleri ve puanlama tablosu aşağıda verilmiştir:

Genel Seçim Kriterleri	Puanlar
Başvuru sahibi (gerçek kişi olması durumunda kendisi, tüzel kişiliklerde ise tüzel kişiliği temsil ve ilzama yetkili olan kişi) başvurunun sunulduğu tarihte 40 yaşının altındaysa.	15
Yatırım alanı, dağ veya orman köylerinde ise	10

Yatırım bir kadın girişimci tarafından gerçekleştirilmekteyse veya proje sahibi bir kadınsa	15
Başvuru sahibinin, ekonomik faaliyet alanında bir mesleki sertifikası, diploması veya 3 yıl deneyimi bulunuyorsa	15
Yatırım, kabul edilmiş bir Yerel Kalkınma Stratejisine dayanıyor ve bu strateji üzerine inşa edilmişse	10
Başvuru sahibi bir gerçek kişi veya üretici örgütü ise	15
Başvuru sahibinin IPARD kapsamında imzalanmış bir sözleşmesi yok ise	20
TOPLAM	100

8.2.7.15. Gösterge Bütçe

Yıllar	Toplam Uygun Yatırım	Toplam		Kamu Harcamaları				Yatırımcının Payı	
				AB Katkısı		Ulusal Bütçe			
	Avro	Avro	%	Avro	%	Avro	%	Avro	%
2014	26,892,308	17,480,000	65	13,110,000	75	4,370,000	25	9,412,308	35
2015	26,892,308	17,480,000	65	13,110,000	75	4,370,000	25	9,412,308	35
2016	26,892,308	17,480,000	65	13,110,000	75	4,370,000	25	9,412,308	35
2017	57,682,051	37,493,333	65	28,120,000	75	9,373,333	25	20,188,718	35
2018	57,682,051	37,493,333	65	28,120,000	75	9,373,333	25	20,188,718	35
2019	58,071,795	37,746,667	65	28,310,000	75	9,436,667	25	20,325,128	35
2020	58,071,795	37,746,667	65	28,310,000	75	9,436,667	25	20,325,128	35
Toplam	312,184,615	202,920,000	65	152,190,000	75	50,730,000	25	109,264,615	35

8.2.8. Eğitimin Geliştirilmesi

Bu tedbir, teknik ve düzenleyici çalışmaların tamamlanmasından sonra uygulamaya konacaktır.

8.2.9. Teknik Destek

8.2.9.1. Tedbirin Başlığı

IPARD II Programının Yönetimi İçin Teknik Destek

8.2.9.2. Yasal dayanak

- IPA Konsey Tüzüğü (AB) No: 231/2014, Madde 3.1.d
- IPA Komisyon Uygulama Tüzüğü (AB) No: 447/2014 ilgili hükümleri
- IPARD Sektörel Anlaşmasının ilgili hükümleri

8.2.9.3. Gerekçe

IPARD II programının uygulanması sırasında, Yönetim Otoritesi, kendi sorumluluklarının yerine getirilmesi sonucunda oluşan ve ayrıca aşağıda verilen uygun harcamalarda tanımlandığı üzere, kendi kapasitesini artırmak için ortaya çıkan bazı maliyetleri karşılamak amacıyla desteğe ihtiyaç duyacaktır.

LEADER yaklaşımının uygulanması için ortaya çıkan maliyetler bu tedbir kapsamında karşılanacaktır.

8.2.9.4. Genel amaçlar, özel amaçlar

Bu tedbirin amacı, programın ve olası müteakip modifikasyonlarının özellikle uygulanması ve izlenmesine yardımcı olmaktır. Bu amacı desteklerken hedeflenenler aşağıdakileri içermektedir:

- Programın izlenmesi için destek sağlamak,
- Yeterli düzeyde bilgi akışı ve tanıtım sağlamak
- Çalışmalar, ziyaretler ve seminerleri desteklemek,
- Dış uzmanlık için destek sağlamak,
- Programın değerlendirilmesi için destek sağlamak,
- Bir ulusal kırsal kalkınma ağının gelecekteki uygulaması için destek sağlamak,
- LEADER tedbirinin uygulanması için kapasite oluşturma amacıyla, becerilerin kazandırılması ve kırsal bölge sakinlerinin harekete geçirilmesi için destek sağlamak.

8.2.9.5. Programdaki diğer IPARD tedbirleri ve ulusal tedbirler ile bağlantı

Teknik yardım tedbiri kırsal kalkınmanın desteklenmesi ile ilgili olarak programdaki tüm IPARD tedbirleri ve ulusal tedbirler ile bağlantılıdır. Kırsal bölge sakinlerine beceri kazandırma ve harekete geçirme faaliyetleri, teknik yardım tedbiri kapsamında finanse edilecektir. İlk olarak, potansiyel yerel eylem gruplarının oluşturulmasını teşvik etmek ve yerel kalkınma stratejilerinin hazırlanması için altyapı oluşturmak amacıyla faaliyetler gerçekleştirilecektir. Bu amaçla, LEADER yaklaşımı konusunda yerel sakinlerin farkındalığının yükseltilmesi için eğitimler, seminerler ve çalıştaylar organize edilecektir. Potansiyel yerel eylem gruplarının oluşturulmasından sonra, Yerel Kalkınma Stratejileri'nin

hazırlanması için uzmanlardan hizmet alınacaktır. Bu şekilde, potansiyel Yerel Eylem Grupları "Yerel Kalkınma Stratejilerinin Uygulanması" tedbiri kapsamında destek almak için hazır olacaklardır.

8.2.9.6. Nihai Yararlanıcılar

Bu tedbir kapsamındaki faaliyetlerin yararlanıcısı Yönetim Otoritesidir.

8.2.9.7. Ortak uygunluk kriterleri

Uygun harcamalar yıllık rapor kapsamında bildirilecektir. Harcama, AB eş finansmanının sözkonusu olmadığı durumlarda, benzer eylemler için ilgili yararlanıcı ülkenin kamu sektöründe uygulanan koşullar ve oranlara uygun bir şekilde sabit oranlı tutarlar (harcırah gibi) üzerinden de olabilir. Uzmanlar ve diğer katılımcılar hakkındaki tüm harcamalar yararlanıcı ülkelere ve üye ülkelere gidiş ve bu ülkelerden gelişler ile sınırlı olacaktır.

Bu tedbir için diğer IPA bileşenleri kapsamında desteklenen eşleştirme sözleşmeleri veya diğer projeler kapsamında finanse edilen veya finanse edilmesi öngörülen eylemler uygun faaliyet sayılmaz.

01 Ocak 2014 tarihinden sonra gerçekleşen harcamalar için ilk "bütçe uygulama görevlerinin devri"nden önceki yönetim ve kontrol sistemlerinin kurulmasını desteklemek için gerçekleştirilecek teknik yardım uygun faaliyettir.

Uygun harcamalar, ortak olarak finanse edilen operasyonların uygulanması ile ilişkili olan gerçek maliyetlere bağlıdır ve ödenmiş faturalar veya eşit ispat değeri bulunan muhasebe dokümanları tarafından desteklenen ve yararlanıcı tarafından gerçekleştirilen ödemeleri kapsar.

Tüm projelerdeki satın almalar, Mali Tüzük'te yer alan Komisyon'un dış yardım kurallarına uygun olarak gerçekleştirilmelidir. Bu amaç doğrultusunda, AB Dış Yardım Sözleşme Usulleri Uygulama Kılavuzu'nun (PRAG) uygulanması, yararlanıcı ülkenin özel koşullarına uyarlanacaktır. Bununla beraber kamu alımları, yararlanıcı adına, merkezi bir yetkili kamu makamı tarafından gerçekleştirilebilir.

8.2.9.8. Özel uygunluk kriterleri

Uygulanabilir değil.

8.2.9.9. Uygun harcamalar

Bu tedbir kapsamında aşağıda belirtilen eylemler, geçici, gösterge niteliğinde teknik yardım eylem planı tarafından kapsanması koşulu ile uygundur:

a) Programın gelecekteki revizyonlara adaptasyonu sırasında gerekli olabilecek hizmetler de dahil olmak üzere, programın hazırlanması, yönetimi, izlenmesi, değerlendime faaliyetleri ve bilgilerin yaygınlaştırılması amacı ile danışmanlık ve diğer ilgili hizmetlerin maliyeti.

b) Uzmanların ve diğer katılımcıların katılımının, komitenin etkin çalışmasını sağlamak için gerekli olduğu düşünülen durumlarda, tüm uzmanlar ve diğer katılımcıların masrafları dahil olmak üzere izleme komitesi toplantılarının harcamaları.

c) Aşağıda belirtilen kategoriler kapsamına giren, İzleme Komitesi'nin sorumluluklarını yerine getirebilmesi için gerekli olan diğer harcamalar:

- Programın temel durumu ve göstergelerinin değerlendirilmesi ve incelenmesi için uzman yardımı,
- İzleme düzenlemelerinin uygulanması ve işleyişi ile ilgili olarak İzleme Komitesi'ne destek sağlayan veya tavsiyede bulunan uzmanlar,
- Çalışma gruplarının toplantıları ve buna bağlı görevleri ile ilgili harcamalar,
- Seminerler.

d) Basım ve dağıtım maliyetleri dahil olmak üzere bilgilendirme ve tanıtım kampanyalarının masrafları.

e) Çerçeve anlaşmalar, sektörel anlaşmalar ve finansman anlaşmalarının uygulanması gereği ortaya çıkan maliyetler hariç olmak üzere, Komisyon tarafından talep edilenlere yanıt vermek amacı ile gerçekleştirilen yazılı ve sözlü çeviri maliyetleri.

f) Ziyaretler ve seminerler ile ilgili harcamalar. Her bir ziyaret ve seminer, İzleme Komitesi'ne zamanında yazılı bir rapor sunulmasını gerektirecektir

g) Potansiyel Yerel Eylem Gruplarını "Yerel kırsal kalkınma stratejilerinin hazırlanması ve uygulanması-LEADER yaklaşımı" başlıklı tedbirin uygulanması için hazırlamak üzere yapılan, "Becerilerin kazandırılması" ile ilişkili harcamalar. Bu bütçe kalemi altında aşağıda belirtilen maliyetler uygun maliyet olacaktır:

- Uzmanlar tarafından sağlanan hizmetler,
- Organizasyonlar, toplantılar, seminerler, eğitim faaliyetleri gibi aktiviteler için tesisler ve ekipmanın kiralanması ve yiyecek-içecek harcamaları,
- Yerel katılımcıların hazırlanması ve eğitimi için uzman ücretleri, ulaşım ve konaklama maliyetleri,
- Konaklama ve gündelikler dahil olmak üzere seyahat harcamaları,
- Bilgilendirme materyallerinin hazırlanması, basımı, duyurulması ve dağıtılması (web siteleri, broşürler vb. dahil olmak üzere),
- Başvuru için yapılan çağrı rehberlerinin ve diğer gerekli dokümanların hazırlanması,
- Yazılı ve sözlü tercüme maliyetleri,
- Bölgesel çalışmalar, sosyo-ekonomik analizleri vb. desteklemek için yapılan faaliyetler,
- Yerel Kalkınma Stratejilerinin hazırlanmasını desteklemek için yapılan faaliyetler,
- Yerel Kalkınma Stratejilerinin hazırlanmasına dahil olan personelin eğitimi,
- Nüfusun yerel kalkınma sürecine aktif katılımını teşvik etmek için gerçekleştirilen çalıştaylar ve bilgilendirme faaliyetleri,
- Yerel Kalkınma Stratejilerinin hazırlanması kapsamında personelin/ekibin ve yerel sakinlerin eğitimi ve beceriler kazandırılması,
- Yerel liderlerin eğitilmesi,
- Bilgilendirme materyallerinin hazırlanması, basımı, duyurulması ve dağıtılması (web siteleri, broşürler vb. dahil olmak üzere).

h) Daha sonraki bir aşamada başvuru yapılmasının öngörüldüğü tedbirler de dahil olmak üzere, etkinliklerini sağlamak amacı ile programda yer alan tedbirlerin uygulanmasının hazırlanması veya düzenlenmesi ile ilişkili harcamalar.

i) Programın değerlendirilmesi için yapılan harcamalar.

j) Faaliyetlerin koordinasyonunu destekleyen bir ulusal ağın oluşturulması ve operasyonu ile ilişkili harcamalar. Bu, aynı zamanda Avrupa Kırsal Kalkınma Ağına katılım ile bağlantılı harcamaları da kapsayabilir.

Bu bütçe kalemi kapsamında aşağıda belirtilen maliyetler uygun olacaktır:

- Eğitimler,
- İyi proje örneklerinin derlenmesi ve yayımı,
- Seminerler, çalıştaylar, bilgilendirme toplantıları,
- Tanıtım materyallerinin hazırlanması ve dağıtılması,
- Türkiye'nin Avrupa Kırsal Kalkınma Ağı aktivitelerinde temsil edilmesi,
- Yerel eylem grupları arasındaki işbirliğinin kolaylaştırılması.

k) Kısa dönemli spesifik faaliyetler aracılığıyla etkinlik ve etkililiği artırmak hedefiyle yönetim ve kontrol sisteminin spesifik bölümlerinin düzenlenmesi ile ilişkili harcamalar.

8.2.9.10. Destek Miktarı ve AB Katkı Oranı

Uygun harcamalarda kamu desteği oranı şeklinde açıklanan destek miktarı %100'e kadar olabilir. Bu miktar içerisinde AB katkı oranı %85'dir.

Ön finansman ulusal katkıdan sağlanabilir. Ancak ön finansman hiçbir surette Komisyon tarafından ödenecek bir maliyet olarak düşünülemez.

8.2.9.11. Göstergeler ve hedefler

Gösterge	**Hedef**
İzleme Komitesi toplantılarının sayısı	14
Program değerlendirme raporlarının sayısı	4
Tüm ilgili tarafların genel bilgilendirilmesi için kullanılan tanıtım materyalleri sayısı (broşür/poster)	1,000,000 / 10,000
Kurulacak potansiyel Yerel Eylem Grupları'nın sayısı	42
Tanıtım kampanyası sayısı	1,100
Eğiticilerin eğitimi faaliyetlerinin sayısı	2
Eğitim faaliyetlerinin sayısı	42
Bilgilendirme ve tanıtım faaliyetlerindeki katılımcıların sayısı	110,000
Eğiticilerin eğitimi faaliyetlerindeki katılımcıların sayısı	42
Eğitim faaliyetlerindeki katılımcıların sayısı	2,100
Desteklenen kırsal ağ oluşturma eylemlerinin sayısı	15

8.2.9.12. İdari Prosedür

Yönetim Otoritesi, Teknik Yardım tedbiri kapsamında öngörülen operasyonlar için her yıl mutabakat için IPARD İzleme Komitesine sunulacak olan bir geçici eylem planı hazırlayacaktır.

Sözleşmeler, uygun dış yardım kamu alımları prosedürleri takip edilerek onaylanacaktır ve şeffaflık, orantılılık, eşit muamele, ayrım yapmama gibi temel Anlaşma prensiplerine uymalıdır. Ayrıca, sağlam finansal yönetim (paranın karşılığında alınan değer) sağlanmalıdır.

8.2.9.13. Tedbirin coğrafi kapsamı

İlgili değil.

8.2.9.14. Tedbir ile ilgili diğer bilgiler (tedbir fişinde tanımlandığı üzere)

8.2.9.15. Gösterge Bütçe

Yıllar	Toplam Uygun Harcama	Toplam		Kamu Harcamaları			
				AB Katkısı		Ulusal Bütçe	
	Avro	Avro	100%	Avro	85%	Avro	15%
2014	1,623,529	1,623,529	100	1,380,000	85	243,529	15
2015	1,623,529	1,623,529	100	1,380,000	85	243,529	15
2016	1,623,529	1,623,529	100	1,380,000	85	243,529	15
2017	3,482,353	3,482,353	100	2,960,000	85	522,353	15
2018	3,482,353	3,482,353	100	2,960,000	85	522,353	15
2019	3,505,882	3,505,882	100	2,980,000	85	525,882	15
2020	3,505,882	3,505,882	100	2,980,000	85	525,882	15
Toplam	18,847,059	18,847,059	100	16,020,000	85	2,827,059	15

8.2.10. Danışmanlık Hizmetleri

Bu tedbir, teknik ve düzenleyici çalışmaların tamamlanmasından sonra uygulamaya konacaktır.

9. ULUSAL KIRSAL KALKINMA AĞI

2007-2013 programlama döneminde Türkiye, Ulusal Kırsal Ağını oluşturmamıştır. Genel olarak Türkiye'de, kırsal kalkınma konuları ile ilgili ve ilişkili bir kurumsal ağ daha önce oluşturulmamıştır. Türkiye'de kırsal kalkınma ile ilgili olarak bazı sivil toplum kuruluşları ve vakıflar farklı alanlarda faaliyet göstermektedir. Sivil toplum kuruluşlarının bazıları kurumsal olmayan bir ağ girişiminde bulunmuşlardır. Bu girişim tarafından bazı bölgesel veya yerel düzeydeki seminerler ve eğitim toplantıları organize edilmiştir.

Farkındalığı artırmak, potansiyel yararlanıcılar, aracı kuruluşlar ve diğer danışmanları bilgilendirmek ve eğitmek için birçok faaliyetler IPARD programı 2007-2013 uygulama döneminde organize edilmiştir. Uygulamanın ardından, sorunları ve iyi uygulanan proje örneklerini belirlemek için yararlanıcılar ile görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Bu örnekler potansiyel yararlanıcıları teşvik etmek amacıyla gerçekleştirilen seminerler ve toplantılarda paylaşılmıştır.

Kırsal kalkınma programının onaylanmasından sonra, 2014-2020 programlama periyodunda Türkiye, Ulusal Kırsal Ağı Ankara'da uygulama süresi içinde kurmayı planlamaktadır.

Oluşturulan Ulusal Kırsal Ağ, kırsal kalkınmaya dahil olan kuruluşlar ve idarelerden oluşacaktır. Böylelikle ilgili tüm kamu kurumları, odalar, üniversiteler, belediyeler, sivil toplum kuruluşları, çiftçiler ve kırsal girişimcilerin temsilcilerinin Ulusal Kırsal Ağ içerisinde yer alması sağlanacaktır. Ağa erişim tüm paydaşlara açık olacaktır.

Ağın Amacı:

- Kırsal kalkınma programlarının uygulanmasını teşvik etmek ve kolaylaştırmak,
- Kırsal kalkınmanın gerçekleştirilmesine paydaşların katılımını artırmak,
- Kırsal kalkınma programının uygulanmasının kalitesini iyileştirmek,
- Kırsal kalkınma politikası ve finansman imkanları konusunda daha geniş bir kamuoyunu ve potansiyel yararlanıcıları bilgilendirmek.

Ulusal Ağ Birimi'nin uygun faaliyetleri aşağıdaki gibi olacaktır:

- Eğitimler,
- İyi proje örneklerinin toplanması ve yaygınlaştırılması,
- Seminerler, çalıştaylar, bilgilendirme toplantıları,
- Tanıtım materyallerinin hazırlanması ve yaygınlaştırılması,
- Avrupa Kırsal Kalkınma Ağı aktivitelerinde Türkiye'nin temsil edilmesi,
- Yerel eylem grupları arasında işbirliğinin kolaylaştırılması.

Ulusal Ağ faaliyetlerinin finansmanı:

Ulusal ağ, kırsal kalkınma programının teknik yardım tedbiri kapsamında finanse edilecektir.

10. IPARD'IN DİĞER KAYNAKLAR (ULUSAL VEYA ULUSLARARASI) TARAFINDAN FİNANSE EDİLEN TEDBİRLER İLE TAMAMLAYICILIĞI KONUSUNDA BİLGİLER

10.1. Diğer IPA Politika Alanları Altında Verilen Destekler ile IPARD'ın Ayırım Kriterleri

IPARD 2014-2020, diğer sektörlerdeki IPA II programlarının bazıları ile etkileşim içindedir. Mükerrerliklerden kaçınma ve müdahalelerin IPARD ve diğer Operasyonel Programlar arasında tamamlayıcılığı, IPARD kapsamında verilecek olan finansal desteğin yönetiminde tutarlılık ve etkinliğin sağlanabilmesi için zorunludur. Bu bağlamda, IPARD, özellikle Rekabetçi ve Yenilikçi Sektörler Operasyonel Programı, İnsan Kaynaklarının Geliştirilmesi Operasyonel Programı ve Çevre ve Enerji konusundaki diğer Operasyonel Programlar ile bazı işbirliği ve tamamlayıcılık alanları öngörmektedir. Bu kapsamda, yukarıda bahsi geçen Operasyonel Programlar arasında koordinasyon mekanizmaları oluşturulacak ve Operasyonel Programlar, gerek programlama ve gerekse uygulama dönemlerinde karşılıklı olarak birbirlerini etkileyecek ve destekleyecek şekilde yönetilecektir.

Özellikle beceri kazandırma eğitimleri ve iş destekleri alanlarında İnsan Kaynaklarının Geliştirilmesi Operasyonel Programı (HRD OP) ve Rekabetçi ve Yenilikçi Sektörler Operasyonel Programı (CISOP) ve özellikle enerji alanında Enerji Operasyonel Programı (EOP) ile bir sinerji yaratılması ve yakın koordinasyon sağlanması, IPARD'ın müdahalelerinin etkinliğini artırmak için çok önemlidir.

Operasyonel Programların programlanma aşamasında, Programların müdahaleleri konusunda düzenli diyalog ve bilgi alışverişi, bu amaçla toplanan komiteler aracılığıyla gerçekleştirilmiştir. Bunun yanısıra, ilgili sektörlerde AB yardımının etkisini artırmak amacıyla proje üretme sürecinde ortak operasyonlar geliştirilecek ve sürecin farklı aşamaları, için çeşitli programlar kapsamında finanse edilecektir.

Operasyonel Programların uygulanması aşamasında, düzenli diyalog mekanizmaları oluşturmak amacıyla farklı Operasyonel Programlar arasında koordinasyon, Sektörel İzleme Komiteleri aracılığıyla sağlanacaktır. IPARD için Sektörel İzleme Komitesi, İnsan Kaynaklarının Geliştirilmesi, Enerji ve Bölgesel Kalkınmadan sorumlu Uygulama Otoritelerinden katılımı içerecektir. IPA politika alanlarının tüm aktörlerini kapsayan IPA İzleme Komitesi de, bir başka koordinasyon aracı olarak kullanılacaktır.

IPA II bileşenleri altındaki sektörler ve bu sektörlerin IPARD 2014-2020 ile tamamlayıcılığı aşağıda özetlenmektedir.

1. Yönetişim ve kamu idare reformu
   a. Sivil Toplum: Herhangi bir tamamlayıcılık veya çakışma öngörülmemektedir.
2. Adalet, İçişleri ve Temel Haklar
   a. Adli ve Temel Haklar: Herhangi bir tamamlayıcılık veya çakışma öngörülmemektedir.
   b. İçişleri: Herhangi bir tamamlayıcılık veya çakışma öngörülmemektedir.
3. Çevre: Su kalitesi, atık yönetimi ve doğa koruma, bu sektör kapsamında planlanan ve IPARD tedbirlerini tamamlayan eylemler arasında yer almaktadır. Hibeler, altyapı yatırımları için sağlanacaktır. Öncü kurum (Çevre ve Şehircilik Bakanlığı) IPARD İzleme Komitesinde temsil edilecektir.

4. Ulaştırma: IPARD ile doğrudan bir bağlantı öngörülmemektedir. Kentsel mobilite ve ulaştırma altyapısı konularındaki eylemlerle ilgili olarak bazı dolaylı sonuçlar ortaya çıkabilir. Öncü kurum (Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı) IPARD İzleme Komitesinde temsil edilecektir.
5. Enerji: Yenilenebilir enerjinin ve enerji verimliliğinin desteklenmesi, planlanan eylemler arasında bulunmaktadır. Bu itibarla, IPARD ile bir tamamlayıcılık, kırsal alanlardaki küçük ölçekli yatırımların desteklenmesi bakımından öngörülmektedir. Bu sektör altında, potansiyel IPARD yararlanıcılarına program tarafından herhangi bir doğrudan hibe desteği öngörülmemektedir.
6. Rekabetçi ve Yenilikçi Sektörler: Özel sektörün gelişimi ve kapasite oluşturma planlanan eylem türleri arasında yer almaktadır. Hedeflenen sektörler arasında, IPARD'ın kapsamında da bulunan gıda endüstrisi ve turizm bulunmaktadır. Çifte finansmandan kaçınmak için gerekli kontroller TKDK tarafından gerçekleştirecektir.
7. Eğitim, İstihdam ve Sosyal Politikalar: Kayıtlı istihdamın desteklenmesi, mesleki eğitimin geliştirilmesi ve mesleki yeterliliklerin desteklenmesi bu program kapsamında öngörülen eylemler arasında yer almaktadır. Bu bakımdan, IPARD tedbirleri ile bir tamamlayıcılık öngörülmektedir. Öncü kurum (Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı) IPARD İzleme Komitesinde temsil edilecektir.
8. Tarım ve Kırsal Kalkınma: Tarım ve kırsal kalkınma sektörleri, iki alt sektörden oluşmaktadır; 1. Kırsal Kalkınma Programı, 2. Kurumsal ve kapasite geliştirme. İkinci alt sektör kapsamında, ***tarım ve kırsal kalkınma*** alanında, eylemler temel olarak, Ortak Tarım Politikası'na (OTP) uyum ve politikanın uygulanmasını hedefleyecektir.

   Bu kapsamda, eylemler şunları içerecektir; AB ile uyumlu tarımsal destek programları ve mekanizmalarının hazırlanması, Çiftlik Muhasebesi Veri Ağının tüm ülkeye yaygınlaştırılması, tarımsal istatistikler ve organik tarım kontrol ve sertifikasyon sistemlerinin geliştirilmesi. ***Gıda güvenilirliği, veterinerlik ve bitki sağlığı politikası*** alanındaki eylemler, resmi gıda ve yem kontrollerinin; teknik kapasite (risk değerlendirme ve risk iletişimi dahil) ve altyapının (laboratuvarlar dahil); ve aynı zamanda veterinerlik ve bitki sağlığı ithalat kontrol sistemlerinin iyileştirilmesini amaçlayacaktır. Yardım, hayvan sağlığı, hayvan refahı, hayvansal yan ürünler ve zoonotik hastalıklar; hayvan hastalıkları için, özellikle nakledilebilir süngerimsi ensefalopati (TSE'ler) için, tanısal kapasite ve gözlem kapasitesinin geliştirilmesi ve hayvan tanılama ve kayıt sistemlerinin daha fazla geliştirilmesi alanlarında kapasite oluşturmayı hedefleyecektir. Balıkçılık alanında yardım; Ortak Balıkçılık Politikası (OBP) ile uyum ve kurumsal kapasitenin güçlendirilmesi ve geliştirilmiş Ortak Balıkçılık Politikası'nın gerekliliklerini karşılamak için balıkçılık yönetiminin yasal uyumunu amaçlayan bir stratejinin hazırlanmasına yardımcı olacaktır. Eylemler, kaynak ve filo yönetimi dahil olmak üzere, balıkçılık kaynaklarının korunması ve sürdürülebilirliği, eko-sisteme dayalı balıkçılık yönetimi ve uygulamanın güçlendirilmesi için geliştirilen kapasiteye katkıda bulunacaktır. IPA, daha yumuşak bir geçiş sürecini sağlamak için paydaşların farkındalığının ve AB uyum sürecine katılımlarının artırılmasını amaçlayacaktır.
9. Sınır ötesi işbirliği ve bölgesel işbirliği: IPARD ile doğrudan bir bağlantı öngörülmemektedir. Karadeniz Bölgesi Programına katılım veya Bulgaristan ve Yunanistan ile sınır bölgelerinde uygulanan bazı faaliyetlerin dolaylı etkileri olabilir.

10.2. IPARD'ın Diğer Finansal Enstrümanlar ile Tamamlayıcılığı

Çok taraflı yardım tarafından (lütfen Bölüm 5.4'e bakınız) finanse edilen mevcut Bölgesel Kalkınma Projeleri, seçilmiş bazı illerde uygulanmakta ve temel olarak tarımsal faaliyetler, kırsal altyapının iyileştirilmesi ve doğal kaynakların korunması alanlarında destek sağlamaktadır. Faaliyetler temel olarak hedefledikleri; tarımsal verimlilik ve gelir düzeyinde artış, kırsal göçün önlenmesi, doğal kaynakların sürdürülebilir yönetiminin sağlanması, doğal kaynaklar üzerindeki baskının azaltılması, çevre dostu tarım ve ormancılık faaliyetlerinin benimsenmesi, AB uyum sürecinde su ve besinlere ilişkin politika geliştirilmesi, tarımsal ve tarım dışı alanlar için gelir getirici faaliyetlerin çeşitlendirilmesi, katılımcı planlama için kapasitelerin geliştirilmesidir.

Bu projeler, kırsal alanların sürdürülebilir kalkınmasına ve kırsal göçün önlenmesine pozitif bir şekilde katkıda bulunarak, farkındalık, proje tekliflerinin geliştirilmesi yeterliliği ve ayrıca daha büyük ölçekli projeler uygulamak için ekonomik yeterliliklerin geliştirilmesi bakımından, muhtemel IPARD yararlanıcılarının kapasitelerini artırmaktadır. Bu nedenle bu projeler, IPARD Programının uygulanması açısından tamamlayıcı niteliğe sahiptir.

Bölüm 3.2'de bahsedildiği üzere, çiftçilerin yatırımları için ve aynı zamanda hayvan alımları için uzun geri ödeme dönemlerine sahip sübvansiyonlu düşük faizli krediler sağlanmaktadır. Bu krediler, IPARD kapsamında uygun olmayan yatırımları finanse etmek için kullanılan alternatif finansman kaynakları olduğundan, IPARD tedbirlerinin tamamlayıcısı durumundadır.

10.3. Ayırım Kriterleri ve IPARD Tedbirlerinin Ulusal Politika ile Tamamlayıcılığı

Taslak Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi (UKKS) ulusal politikanın temelini oluşturmaktadır. Doküman, 10. Ulusal Kalkınma Planı'nda ortaya konan ulusal politikalar ile uyumlu olarak hazırlanmıştır. IPARD öncelikleri ve tedbirleri, Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi'nin taslağının oluşturulması sırasında dikkate alınmıştır. Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi, kırsal kalkınma faaliyetleri için genel bir çerçeve oluşturacak ve ulusal ve uluslararası kaynaklardan finanse edilecektir.

Taslak Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi'nin stratejik hedefleri aşağıda verilmektedir:

1. Kırsal Ekonominin Geliştirilmesi ve İstihdam Olanaklarının Artırılması: Bu hedef altında iki öncelik bulunmaktadır. "Öncelik 1.1 Tarım Gıda Sektörlerinin Rekabet Gücünün Geliştirilmesi" kapsamında; üretici örgütlerinin oluşturulması ve kapasitelerinin geliştirilmesi, tarım-gıda işletmeleri için işleme ve pazarlama yeterliliklerinin geliştirilmesi, çiftçilere eğitim ve danışmanlık hizmetleri verilmesi, tarım işletmelerinin iyileştirilmesi, gıda güvenilirliğinin artırılması ele alınmaktadır. "Öncelik 1.2 Kırsal Ekonominin Çeşitlendirilmesi" ise, kırsal turizmin geliştirilmesi, tarım ve tarım dışı zanaatkar elinden çıkmış katma değerli ürünlerde katma değerin artırılması ve su ürünleri yetiştiriciliği ele alınmaktadır. Öncelik ayrıca, tarım dışı sektörlerde ticari işletmelerin geliştirilmesi ve mikro düzeydeki işletmelerde girişimciliğin teşvik edilmesi gibi, IPARD'ın tamamlayıcısı durumunda olan tedbirleri kapsamaktadır.
2. Kırsal Çevrenin İyileştirilmesi ve Doğal Kaynakların Sürdürülebilir Bir Şekilde Kullanılması: "Öncelik 2.1 Toprak ve Su Kaynaklarının Sürdürülebilirliğinin Sağlanması" kapsamında; çevre dostu tarım uygulamalarının yaygınlaştırılması, organik tarımın geliştirilmesi, tarımsal faaliyetlerden kaynaklanan çevre kirliliğinin

önlenmesi ve meraların ıslah edilmesi ele alınmaktadır. "Öncelik 2.2 Tarım Arazilerinin Kullanımında Etkinliğin Sağlanması", sulama altyapısının geliştirilmesi ve arazi toplulaştırmasının yaygınlaştırılması konuları ile ilgilidir. Öncelik 2.3 ise "Ormanların Sürdürülebilirliğinin Sağlanması" nı kapsamaktadır.

3. Kırsal Yerleşimlerin Sosyal ve Fiziki Altyapısının Geliştirilmesi: Bu hedef kapsamında, "Öncelik 3.1 Fiziki Altyapının Geliştirilmesi"; ulaşım ağının iyileştirilmesi, içme suyu, atık yönetimi, bilişim teknolojilerinin kullanılması, yenilenebilir enerjinin yaygınlaştırılması, yerel mimari unsurların teşvik edilmesi, doğal afetlerle mücadele için güvenli yerleşim koşullarının sağlanması gibi sorunları ele almaktadır. "Öncelik 3.2 Sosyal Altyapının Geliştirilmesi" ise; yöresel kültürel mirasın korunması, spor ve sanatsal faaliyetler altyapısının geliştirilmesi, atıl kamu binalarının sosyal kalkınma faaliyetleri için kullanılması konularını ele almaktadır.
4. Kırsal Toplumun Beşeri Sermayesinin Geliştirilmesi ve Yoksulluğun Azaltılması: Bu stratejik hedefin altında iki öncelik bulunmaktadır. "Öncelik 4.1 Beşeri Sermayenin Geliştirilmesi", örgün ve yaygın eğitim hizmetlerine erişimin kolaylaştırılması ve koruyucu sağlık hizmetlerine erişim konularını ele almaktadır. "Öncelik 4.2 Yoksullukla Mücadelenin Güçlendirilmesi" ise, mevsimlik gezici tarım işçilerine yönelik hizmetlerin desteklenmesi, sosyal hizmetler ve desteklerin geliştirilmesi ve dezavantajlı bireyler için sosyal içermenin güçlendirilmesi konularını öngörmektedir.
5. Yerel Kalkınmaya İlişkin Kurumsal Kapasitenin Geliştirilmesi: Bu hedef kapsamındaki öncelikler, idari kurumların hizmet sunumlarının geliştirilmesi, yenilikçi modellerin benimsenmesi, kamu ve sivil paydaşların ortaklığında yerel kalkınma stratejilerinin geliştirilmesi ve uygulanması ve ulusal kırsal kalkınma ağının oluşturulmasını hedeflemektedir.

Yukarıdaki paragraflarda görüleceği üzere, ulusal politika tam olarak IPARD tedbirleri ile uyum içindedir ve IPARD programının tamamlayıcısı durumunda olan eylemler içermektedir. Strateji kapsamında geliştirilecek olan Kırsal Kalkınma Eylem Planı 2014-2020, IPARD tedbirlerinin ve Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi tedbirlerinin ayırım kriterlerini tanımlayacaktır.

Ulusal kırsal kalkınma destek programı 2015 yılında sona erecektir ve yeni bir program, Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi ile uyumlu olarak tanımlanacaktır. Uygulama prodesürlerinin hazırlanmasında, ulusal program ve IPARD arasındaki ayırım (coğrafi kapsam, uygunluk kriterleri) tanımlanacaktır.

A- Tarımsal teşvikler

Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı tarafından sağlanan tarımsal teşvikler tüm illerde uygulanmaktadır. Bununla beraber, kırsal kalkınma destekleri 16 ilde başlamıştır ve Türkiye'deki 81 ilin tamamını kapsayacak şekilde yaygınlaştırılmıştır. Her destek türünün IPARD programı ile tamamlayıcılığı konusunda bilgiler aşağıda verilmektedir.

Alana dayalı teşvikler, IPARD destekleri ile doğrudan örtüşmemektedir. Organik tarım ve iyi tarım uygulamaları için verilen teşvikler (ÇATAK) sadece sınırlı sayıdaki bölgelerde uygulanmaktadır. Tarım-Çevre, İklim ve Organik Tarım tedbirinde bu bölgelere destek verilmesinden kaçınılacaktır.

Ürüne dayalı teşvikler, IPARD kapsamında yer almayan ürünler için sağlanmaktadır, bu nedenle, iki destek programı arasında çakışma bulunmamaktadır.

Hayvancılık destekleri; yem bitkileri yetiştirilmesi, makine ve ekipman alımı, buzağı alımı, suni tohumlama, aşılama, arıcılık, hastalıktan ari tarım ve tiftik keçisi, ipek böceği gibi özel

üretimler için verilmektedir. Bu tür destekler, sığır ve süt ineklerinin kalitesinin iyileştirilmesi, modern çiftliklerin kurulması, çiftlik faaliyetlerinin etkinliğinin geliştirilmesi bakımından IPARD programının tamamlayıcısı durumundadır. Sağlanan süt destekleri, çiğ sütün kalitesini iyileştirmektedir ve kayıtlı olmayan üreticilerin kayıtlı olmalarının teşvik edilmesi bakımından IPARD'ın tamamlayıcısıdır.

Tarımsal teşvikler, yem üretimi ve canlı hayvan alımlarını destekleyerek Türkiye'de hayvancılığı teşvik etmek için önemli araçlardır. Bu destekler, IPARD programının potansiyel yararlanıcısı olan çiftliklerin sürdürülebilirliği için bir temel oluşturmaktadır. Tarımsal teşvikler altında sağlanan farklı destek türleri aşağıda detaylı olarak anlatılmaktadır.

A.1. Doğrudan Gelir Desteği (DGD)

Doğrudan Gelir Destekleri çiftçilere, sahip oldukları tarımsal arazinin alanına göre verilmektedir. Hektar başına yapılan ödeme tutarı her yıl için belirlenmektedir. Doğrudan Gelir Desteği ödemeleri, Ulusal Çiftçi Kayıt Sistemi'ne (ÇKS) kayıtlı olan çiftçilere yapılmaktadır. Ödemeler, 0,1 ve 50 hektar arasındaki alanlar için yapılmaktadır. Çiftçiler, organik tarım faaliyetleri için ve 6 hektara kadar olan arazilerinin toprak analizi için ilave Doğrudan Gelir Desteği ödemesi almak üzere başvurabilmektedir. Program, çiftçilerin gelirlerini artırdığından ve kırsal ekonominin gelişmesine katkı sağladığından, kırsal alanların ekonomik kalkınması bakımından IPARD programının tamamlayıcısı durumundadır.

A.2. Fark Ödemeleri

Destek ödemeleri, iç piyasada arz açığı bulunan ürünler için sağlanmaktadır. Ödemeler her bir üretim dönemi için bir kez yapılmaktadır. Destek bütçesinin tespit edilmesi için iç ve dış pazar fiyatları ve üretici maliyetleri dikkate alınmaktadır. Desteğin kapsamı ve miktarı her yıl düzenlenmektedir. 2014 yılı itibarı ile; pamuk, yağlık ayçiçeği üretimi, soya fasulyesi, kanola, tatlı mısır, zeytinyağı, buğday, arpa, çavdar, tritikale, yulaf, çeltik, kurufasulye, nohut ve mercimek için destek sağlanmaktadır. IPARD programı ile doğrudan bir bağlantı bulunmasa da fark ödemeleri çiftçilerin gelir düzeyini artırdığından ve kırsal ekonominin gelişmesine destek sağladığından doğal olarak tamamlayıcı niteliktedir.

A.3. Hayvancılık Destekleri

Doğrudan ödemeler yetiştirici/üretici örgütlerinin üyelerine yapılmaktadır. Destek programı, yetiştirilen türlere bağlı olarak değişiklik göstermektedir.

i. Anaç sığır ve manda yetiştiriciliği için destekler
   En az 5 anaç sığıra sahip olan yetiştiriciler ve yetiştirici/üretici örgütlerinin üyeleri hayvan başına yılda bir kez bu desteklerden faydalanmaktadır. Bu destek, tarımsal işletmelerin üretim düzeylerini geliştirmesi bakımından IPARD programının tamamlayıcısı durumundadır.

ii. Buzağı destekleri
   E-ıslah programında ve TÜRKVET veri tabanında kayıtlı olan ve tebligatta belirtilen diğer koşulları yerine getiren buzağılar bu destekten faydalanabilir. Bölgesel kalkınma programları kapsamında desteklenen buzağılar bu destekten faydalanamamaktadır. Bu destek tarımsal işletmelerin üretim düzeylerini geliştirmesi bakımından IPARD programının tamamlayıcısı durumundadır.

iii. Besicilik materyallerinin üretilmesi için destek (anaç sığır)
Bölgesel kalkınma programları tarafından kapsanan illerde oturan çiftçiler bu destek için uygundurlar. Söz konusu çiftçiler bu destekten hayvan başına yılda bir kez yararlanabilirler. Bu destek tarımsal işletmelerin üretim düzeylerini geliştirmesi bakımından IPARD programının tamamlayıcısı durumundadır.

iv. Anaç koyun ve keçi destekleri
Koyun ve/ veya keçi yetiştiren çiftçiler ve koyun-keçi yetiştirici birliklerinin üyeleri, hayvanlarının Koyun ve Keçi Kayıt Sistemi (KKKS) ve Koyun-Keçi Bilgi Sistemi'ne (KKBS) kayıtlı olması şartı ile, her bir anaç hayvan için yılda bir kez bu destekten yararlanabilirler. Bu destek, tarımsal işletmelerin üretim düzeylerini geliştirmesi bakımından IPARD programının tamamlayıcısı durumundadır.

v. Tiftik keçisi yetiştiriciliği ve tiftik üretimi desteği
Tiftik keçisi yetiştiriciliğini teşvik etmek ve tiftik üretimini artırmak amacıyla tiftiklerini Tiftik ve Yapağı Tarım Satış Kooperatifleri Birliği'ne (Tiftik Birlik) veya kooperatiflere satan üreticiler, ürettikleri tiftiğin her bir kilogramı için destek ödemesi almaktadır. Bu desteğin IPARD programı ile bir bağlantısı bulunmamaktadır.

vi. Çiğ süt üretimi için destek
Çiğ sütlerini, süt işleme tesislerine satan çiftçiler teslim ettikleri çiğ sütün her kilogramı için ödeme almaktadır. Bu destek yatırımları kapsamamaktadır ve IPARD programı ile örtüşme ihtimali bulunmamaktadır.

vii. Islah amaçlı süt içeriğinin belirlenmesi amacıyla yapılan destekler
Destek, çiğ sütleri için analiz kriterlerini yerine getiren, en az 10 saf ırk süt ineğine sahip olan çiftliklere sağlanmaktadır. Bu destek sadece Ankara, İzmir, Balıkesir,Bursa ve Tekirdağ illerinde uygulanmaktadır. Destek her bir süt ineği için yılda bir kez verilmektedir.

viii. Arı kovanları için destekler
Yetiştirici/üretici örgütlerinin üyesi olan, Arıcılık Kayıt Sistemi'ne (AKS) kayıtlı olan ve minimum 30, maksimum 1.000 arılı kovana sahip olan arıcılar, kovan başına destek ödemeleri almaktadırlar. Arı kovanları IPARD programında uygun harcama olmadığından bu tedbir tabiatı gereği tamamlayıcı niteliktedir.

ix. Bombus Arısı Desteği
Sera üreticileri, bombus arı kolonisini polinasyon amaçları doğrultusunda satın almaları durumunda, koloni başına doğrudan destek almaktadırlar. Bu destek, IPARD programı kapsamında desteklenen sera yatırımlarını tamamlamaktadır.

x. İpek Böceği Yetiştiriciliği İçin Destekler (İpek Böcekçiliği)
Bursa Koza Tarım Satış Kooperatifleri Birliği (KozaBirlik), ipek böceği üreticilerine ücretsiz olarak ipek böceği tohumu temin etmekte ve tohum kutusu başına ödeme almaktadır. Yaş ipek böceği kozasını KozaBirlik'e veya flatör ile ipek çekimi yapan işletmelere satan yetiştiricilere de ayrıca kilogram başına destek verilmektedir.

xi. Hayvan Kesimi İçin Destekler
Minimum 1 yaşındaki hayvanlarını (manda dahil) kesen yetiştiriciler hayvan başına destek ödemesi almaktadır. Bu destek, gelir getirici bir faaliyet olduğundan IPARD programının tamamlayıcısı durumundadır.

xii. Sürü Yöneticisi İstihdamı İçin Destek
Sürü yöneticisi istihdamı için destek en az 500 koyun veya keçiye sahip olan işletmelere sağlanmaktadır.

xiii. Hayvan hastalığı tazminat destekleri

Bir hayvan hastalığının ortaya çıkması durumunda tazminat ödemeleri, zorunlu kesim veya hayvanların imha edilmesi için çiftçilere yapılmaktadır. Bu destek, hayvan sağlığının korunması bakımından IPARD programının tamamlayıcısı durumundadır.

xiv. Hastalıktan ari çiftlikler için destek

Hastalıktan ari süt çiftliklerinde doğrudan ödemeler, altı yaşın altındaki her bir hayvan için yapılmaktadır. Destek düzeyi 500 sığırdan daha fazla hayvana sahip olan çiftlikler için azaltılmıştır. Bu destek hastalıklardan ari hayvanları desteklemesi bakımından IPARD programının tamamlayıcısıdır.

xv. Hayvan gen kaynaklarının yerinde korunması ve iyileştirilmesi için destek

Yetiştiriciler veya yetiştirici birlikleri (ari döl, kayıtlı türler) koyun, keçi, sığır ve manda için hayvan başına ve Kafkas arısı için koloni başına destek almaktadır. Bu destek, çiftçilerin yüksek kazanç elde etmesine yardımcı olmaktadır ve böylelikle tarımsal işletmelerin verimliliğini artırmaktadır. Bu nedenle, IPARD ın tamamlayıcısı durumundadır.

xvi. Su ürünleri yetiştiriciliği destekleri

Seçilmiş su ürünleri için doğrudan ödemeler, satılan balığın kilogramı başına, entansif su ürünleri yetiştiriciliği işletmelerine yapılmaktadır. Çiftçiler için bir gelir desteği olduğundan, bu destek IPARD'ın tamamlayıcısı durumundadır.

xvii. Yem bitkileri üretimi için destek

Doğrudan ödeme, çok yıllık veya tek yıllık yem bitkileri üreten çiftçilere yapılmaktadır. Ödemeler hektar başına yapılmaktadır. Bu destek, tarımsal işletmelerin verimliliğinin artırılması bakımından IPARD programı hedeflerinin tamamlayıcısı durumundadır.

A.4. Tarımsal Sigorta Desteği

Bitki, hayvan ve su ürünleri üretimini kapsayan sigorta poliçesinin yüzde 50'si, Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı'nın bütçesinden ödenmektedir.

A.5 Kırsal Finans ve Kredi

Tarımsal kredilerin ana tedarikçileri Ziraat Bankası ve Tarımsal Kredi Kooperatifleridir. Bu kurumlar tarımsal üretim için düşük faizli yatırım ve işletme kredileri temin etmektedir.

B- Kırsal Kalkınma Destekleri

Kırsal Kalkınma Yatırımlarının Desteklenmesi Programı (KKYDP) temel olarak çiftçilere iş ve makine/ ekipman destekleri sağlayan yatırım projeleri için amaçlanmıştır. Bu destekler 81 ilde uygulanabilir durumdadır ancak 2015 yılından itibaren söz konusu destekler 42 IPARD ilindeki IPARD programı tarafından kapsanan sektörler için verilmeyecektir. Yeni işletmelere yatırım yapan veya mevcut işletmelerini yenileyen yatırımcılara % 50 hibe desteği verilmektedir. Kapsanan yatırımlar ve yatırımlar için üst limitler aşağıda verilmektedir.

a) Bitkisel ürünlerin işlenmesi, paketlenmesi, depolanması için; taze meyve ve sebzelerin tasnifi, paketlenmesi ve depolanması yatırımları için 3.000.000 TL, geri kalan yatırımlar için 1.000.000 TL.
b) Hayvansal ürünlerin işlenmesi, paketlenmesi ve depolanması yatırımları için 3.000.000 TL.
c) Su ürünlerinin işlenmesi, paketlenmesi ve depolanması yatırımları için 3.000.000 TL.
d) Hayvansal kökenli gübrenin* işlenmesi, paketlenmesi ve depolanması konusundaki yatırımlar için 1.000.000 TL.
e) Alternatif enerji kaynaklarını* kullanan yeni seraların kurulması yatırımları için 1.000.000 TL.
f) Soğuk hava depolarının** inşası konusundaki yatırımlar için 1.000.000 TL.
g) Çelik silo* inşası konusundaki yeni yatırımlar için 1.000.000 TL.
h) Alternatif enerji kaynakları, jeotermal, biyogaz, güneş ve rüzgardan* yararlanarak, tarımsal amaçlar için kullanılacak olan ısı veya elektrik üretmek için 1.000.000 TL.
i) Bina inşaatı destekleri; mantar üretimi ve kültür balıkçılığı için 1.000.000 TL, sığır yetiştiriciliği için 1.500.000 TL, koyun ve keçi yetiştiriciliği ve kanatlı hayvan yetiştiriciliği için 1.000.000 TL.

* Tüm illerde uygulanabilir.

** Meyve ve sebzelerin depolanması hariç tüm illerde uygulanabilir.

Kırsal kalkınma destekleri kapsamında bulunan makine ve ekipman desteği programı 2014 yılı sonunda sona erecektir. Destek programı çiftçilerin önceden planlanmamış makine ihtiyaçlarını karşılamaktadır. Gerçek kişiler için 50.000 TL ve tüzel kişiler için 100.000 TL'ye kadar harcamalar karşılığında %50 hibe desteği verilmektedir.

Bölgesel Kalkınma Projeleri

Güney Doğu Anadolu Projesi (GAP), temel olarak toprak ve su kaynaklarının iyileştirilmesini ve ayrıca sosyo ekonomik kalkınma ve insan kaynaklarının entegre ve sürdürülebilir şekilde geliştirilmesini hedeflemektedir. Üç IPARD ili GAP bölgesinde yer almaktadır. GAP eylemleri, IPARD tedbirlerinin uygulanması için bir temel oluşturmaktadır.

Doğu Anadolu Projesi (DAP) 14 ili kapsamaktadır ve bunlardan 9 tanesi IPARD illeridir. Temel olarak, et ve süt üretimine yönelik sığır yetiştiriciliği yatırımları desteklenmektedir. Binaların yenilenmesi desteklenmemektedir. Gebe düveler için destek verilmekte ve ekipman konusunda sadece sağım ekipmanları ve soğutma tankları desteklenmektedir. IPARD desteklerinin süt üreticilerine entegre bir yatırım planına dayalı olarak sağlandığı dikkate alındığında, IPARD ile bir uyuşmazlık öngörülmemektedir.

Bölgesel Kalkınma Ajansları kamu kurumlarına, sivil toplum kuruluşlarına ve ayrıca özel sektöre finansal destek sağlamaktadır. Desteğin kapsamı her yıl, bölgesel kalkınma planında tanımlanmış olan öncelik eksenlerine bağlı olarak belirlenmektedir. Yararlanıcı başına verilen hibe miktarı, sektörel önceliklere bağlı olarak değişiklik göstermektedir. Ancak genellikle birkaç yüzbin Türk lirası düzeyindedir. Destek oranı % 50'dir. Genellikle tarım, Bölgesel Kalkınma Ajansları tarafından tanımlanan yüksek öncelikli sektörler arasında yer almadığından IPARD programı ile potansiyel bir uyuşmazlık mevcut değildir.

Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı (KOSGEB), yeni işletmelerin kurulmasını ve mevcut işletmelerin rekabet güçlerinin iyileştirilmesini desteklemektedir. Gıda işleme endüstrisi ve turizm kuruluşları desteklenen sektörler arasında yer almaktadır. Yeni işletmeler 30.000 TL'ye kadar hibe ve 70.000 TL'ye kadar faizsiz kredi

desteği almaktadır. IPARD programı ile bazı örtüşen alanlar bulunmakla birlikte KOSGEB'in destek limitleri genellikle IPARD desteklerinin minimum eşiklerinin altındadır. Program, potansiyel IPARD yararlanıcısı olabilecek yeni işletmelerin kurulmasını sağlama kapasitesine sahiptir.

Köy Altyapısını Destekleme Programı (KÖYDES) kırsal altyapıdaki yatırımları desteklemek suretiyle kırsal alanlarda yaşam koşullarını iyileştirmeyi amaçlamaktadır. Su sistemleri ve yollar programın öncelikleri arasındadır. 2014 yılı için program bütçesi 346.000.000 TL'dir. Yenilenebilir enerji yatırımları KÖYDES tarafından desteklenmemektedir ve bu nedenle IPARD programı ile bir uyuşmazlık bulunmamaktadır.

Sosyal Destek Programı (SODES) az gelişmiş bölgelerde insan kaynaklarının geliştirilmesini amaçlamaktadır. İstihdam, sosyal entegrasyon, kültür, sanat ve spor SODES'in öncelikli alanları arasında yer almaktadır. Program, göçün önlenmesine katkıda bulunmaktadır, bu nedenle IPARD'ın tamamlayıcısı durumundadır.

Belediyelerin Altyapısının Desteklenmesi (BELDES), 10.000 kişiden daha az nüfusu bulunan belediyelerin altyapısı için uygulanmaktadır. Program, içme suyu, yollar, tesislerin yenilenmesi, çimento, demir çubuklar ve borular gibi inşaat malzemelerinin temini konularındaki yatırımları finanse etmektedir. Program, kırsal alanlarda yaşam koşullarının iyileştirilmesini hedeflediğinden, IPARD programının tamamlayıcısıdır.

Diğer IPA bileşenleri altındaki sektörler, Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı'ndaki ilgili birimlerin ve ayrıca çiftçilerin kapasitelerini geliştirmektedir. Bu desteklerin tümü IPARD'ın uygulanması, programlanması ve izlenmesi konusundaki becerilere katkı sağlamaktadır.

C. Altyapı Destekleri

Çevre Amaçlı Tarım Arazilerini Koruma Programı (ÇATAK), toprak ve suyun kalitesini korumayı, doğal kaynakların sürdürülebilirliğini geliştirmeyi, erozyonu önlemeyi ve tarımsal uygulamaların çevre üzerindeki olumsuz etkilerini azaltmayı amaçlamaktadır. ÇATAK programı kapsamında doğrudan ödemeler 3 yıl boyunca aşağıda belirtilen kategorilerde yapılmaktadır:

Kategori 1: Minimum toprak işleme içeren tarımsal uygulamalar için 30TL/dekar.

Kategori 2: Toprak ve su yapısını korumayı ve erozyonu önlemeyi amaçlayan tarımsal uygulamalar için 60 TL/dekar.

Kategori 3: Çevre dostu tarımsal teknikler ve kültür uygulamaları için 35 TL/dekar.

Program 27 ilde uygulanmaktadır ve bunlardan 23 tanesi IPARD illeridir. Desteklenen faaliyetlerin çoğunluğu tarım-çevre alanında olsa da, destek türleri ve uygunluk koşulları farklılık göstermektedir.

11. İZLEME VE DEĞERLENDİRME DAHİL OLMAK ÜZERE UYGULAMA OTORİTESİNİN TANIMLANMASI

11.1. Uygulama Yapısının (Yönetim Otoritesi ve IPARD Ajansı) ve temel fonksiyonlarının tanımlanması

Yönetim Otoritesi (YO)

Yönetim otoritesinin faaliyetleri, Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı'nın Tarım Reformu Genel Müdürlüğü'ndeki "Avrupa Birliği Yapısal Uyum Yönetim Otoritesi Dairesi" tarafından gerçekleştirilmektedir. Yönetim Otoritesi, 28331 sayılı ve 22 Haziran 2012 tarihli Resmi Gazetede yayınlanan "Kırsal Kalkınma Programı Yönetim Otoritesinin Görevleri ve Çalışma Esasları Hakkında Yönetmeliğe" uygun olarak faaliyetlerini gerçekleştirmektedir.

Yönetim Otoritesinin görevleri ve sorumlulukları aşağıdaki gibidir:

a) Programın hazırlanması ve uygulamalar sonucunda ihtiyaç duyulan program düzenlemeleri ile ilgili olarak çalışmaların gerçekleştirilmesi,

b) Program kriterlerine uygun olarak program uygulamalarının gerçekleşmesinin gözlenmesi ve program içindeki işlemlerin Avrupa Birliği ile yapılan anlaşmalar ve ilgili AB mevzuatı ve ulusal mevzuat ile uygunluğunun takip edilmesi,

c) Etkili bir biçimde programın uygulama sürecinin izlenmesi ve değerlendirilmesi için bir bilgi ve raporlama sisteminin oluşturulması, sürdürülmesi ve güncellenmesinin sağlanması,

d) Program uygulamalarının izlenmesi ve değerlendirilmesi için çalışmalar gerçekleştirilmesi,

e) Faaliyetlerinde izleme komitesine destek sağlanması ve koordinasyon rolünün üstlenilmesi,

f) TKDK ile işbirliği halinde yıllık ve nihai uygulama raporlarının hazırlanması için çalışmalar gerçekleştirilmesi,

g) Program için planlı iletişim ve tanıtım faaliyetleri yürütülmesi,

h) Teknik yardım tedbiri kapsamında planlanan faaliyetlerin gerçekleştirilmesi,

i) Yerel Kalkınma Stratejilerinin Gerçekleştirilmesi / LEADER Yaklaşımı kapsamında planlanan faaliyetlerin yürütülmesi,

j) TKDK ile işbirliği halinde programda tanımlanan tedbirlerin denetlenebilirliği ve doğrulanabilirliğinin sağlanması,

k) Program kapsamında yapılacak başvurular için herbir çağrı altındaki tedbirlerin seçilmesi ve her tedbir ve her çağrı için mali tahsisatların belirlenmesi. Her bir tedbir ve her bir çağrı için mali tahsisatlar konusundaki karar TKDK ile mutabakat halinde verilecektir,

l) IPARD'ın uygulanması için uygun ulusal hukuki zeminin yürürlükte olması ve gerektiği zaman güncellenmesinin sağlanması.

Yönetim Otoritesi ayrıca Türkiye ve Avrupa Birliği arasındaki ikili anlaşmalar ve diğer ilgili ulusal mevzuattan kaynaklanan tüm faaliyetlerin yürütülmesinden sorumludur.

IPARD Ajansı (Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu-TKDK)

Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu (TKDK), 5648/2007 Sayılı Kanun (18/05/2007 tarihli, 26526 Sayılı RG) ile IPARD Ajansı olarak kurulmuştur.

Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu'nun (TKDK) görev ve sorumlulukları aşağıdaki gibidir:

a) Yönetim Otoritesi ile birlikte tanıtım faaliyetlerini gerçekleştirmek,

b) Yönetim Otoritesine önceden bildirimde bulunarak, başvuru çağrıları yapmak ve uygunluk koşullarını yayımlamak,

c) Başvuru paketlerini almak,

d) Projelerin onaylanması için başvuruları, idari kontrollere uygun olarak, şartlara ve uygunluk koşullarına göre kontrol etmek ve uygun olduğunda kamu ihale hükümleri de dahil Anlaşmalara uyulup uyulmadığını kontrol etmek,

e) Sözleşme imzalama öncesinde ve sonrasında uygunluğu sağlamak için yerinde kontroller gerçekleştirmek,

f) Seçim kriterlerine uygun olarak başvuruları değerlendirmek ve sunulan iş planlarının değerlendirmesini yapmak,

g) TKDK ve nihai yararlanıcılar arasındaki akdi yükümlülükleri ve bu yükümlülüklere uyulmaması halinde uygulanacak olası yaptırımlar da dahil olmak üzere ilgili bilgileri ve gerekirse sözleşme tarihini yazılı olarak belirlemek,

h) Projelere yönelik tahakkuk, ödeme ve muhasebe işlemlerini gerçekleştirmek,

i) Uygulanmakta olan projelerde ilerleme sağlamak için faaliyetleri takip etmek,

j) Uygulanmakta olan tedbirlerin ilerlemesini göstergelerle raporlamak,

k) Nihai yararlanıcının Topluluğun projeye katkısının bilincinde olmasını sağlamak,

l) Proje ve faaliyetlerin uygulamasını izlemek, yararlanıcıların sözleşme hükümlerini ve yükümlülüklerini yerine getirip getirmediğini takip etmek ve bu amaçlarla gerekli kontrolleri yapmak,

m) Programın ve desteklerin etkinleştirilmesi yönündeki görüş ve değişiklik önerilerini ilgili makamlara bildirmek,

n) Kurumun görevleri ve faaliyetleri ile ilgili güvenilir bir veri tabanı ve bilgi işlem sistemi kurmak,

Kurum ayrıca, ilgili kamu kurumları ve özel kuruluşlar, gerçek kişiler, Avrupa Komisyonu ve uluslararası kuruluşlar ile işbirliği ve koordinasyonun sağlanmasından sorumludur.

11.2. Öngörülen İzleme Komitesi'nin oluşturulması dahil, izleme ve değerlendirme sistemlerinin tanımlanması.

IPARD Programı'nın (2014-2020) ilerlemesi ve ayrıca programın hedefleri ile ilgili olarak verimliliği ve etkililiği, başlangıçtaki durum ve programın finansal olarak yürütülmesi ile ilgili göstergelere dayalı olarak ölçülür. YO, IPARD Programının izlemesini sağlar ve IPARD İzleme Komitesi'nin çalışmalarına destek olur. En önemlisi, IPARD Programının uygulanmasının kalitesini izlemede kullanılan belgeleri temin ederek bunu gerçekleştirir. Bu bakımdan, TKDK, YO'nin programı izleme görevini gerçekleştirmek için gerekli olan tüm bilgilere ulaşmasını sağlar.

Sonuç olarak, IPARD Programı'nın (2014-2020) izlenmesi için geliştirilen sistem, fiziki ve finansal göstergelerin belirlenmesi ve toplanması ve bu göstergelerle ilgili verilerin kaydedilmesi ve analizini kapsamaktadır. IPARD Programının izlenmesi işlevi için ihtiyaç duyulan tüm veriler, TKDK ve Türkiye İstatistik Kurumu'ndan alınan verilerden elde edilir. Programın izlenmesi, tedbirler altında yer alan izleme göstergeleri kapsamında gerçekleştirilecektir.

YO tarafından hazırlanan yıllık ve nihai uygulama raporları, IPA Uygulama Komisyon Tüzüğü (AB) No 447/2014 Madde 19'a uygun olarak, raporlarda sunulan içerik, analizler ve sonuçların müzakere edilmesi ve onaylanması için IPARD İzleme Komitesi'ne sunulur.

<u>İzleme Komitesi</u>

IPARD İzleme Komitesi, ilgili Bakanlıkların, kamu ve sivil toplum kuruluşlarının, sosyal, ekonomik ve çevre ile ilgili ortaklardan ve Avrupa Komisyonu temsilcilerinden oluşacaktır. Komite, IPARD Programının uygulanmasını izleyecek ve denetleyecektir.

YO, IPARD İzleme Komitesi'nin (İK) sekreterya görevini yerine getirecek ve ilgili bilgileri Komiteye sunacaktır.

Komite, gösterge düzeyinde Programın sonuçlarını, özellikle de Programın tedbirleri için ortaya konan hedeflerin başarısını ve ayrıca ilgili tedbirler için tahsis edilen kaynakların kullanımında kaydedilen ilerlemeyi inceler ve yorumlar. Buna ek olarak, Komite, IPARD Programında yapılacak değişiklikleri, yıllık uygulama planını, teknik yardım eylem planını ve iletişim planını onaylar.

Oy verme hakkı bulunan üye veya gözlemci olarak katılım sağlayan eşit sayıdaki temsilcilerden oluşan Komitede, IPARD sektörleri konusunda faal olarak çalışan kamu kurumları ve sivil toplum kuruluşlarından temsilciler yer almaktadır.

İzleme Komitesi, Programın belirlenen strateji, amaç ve hedeflerinin gerçekleşmesini sağlamak amacıyla yılda en az iki kez toplanır.

<u>Değerlendirme</u>

IPARD Programı'nın (2014-2020) uygulama aşamasına bağlı olarak, desteklenen eylemlerin uygunluğunu, verimliliğini, etkililiğini, faydalarını ve sürdürülebilirliğini değerlendirmek amacıyla bir değerlendirme sistemi oluşturulur. IPARD Programı'nın (2014-2020) ön değerlendirme çalışması 23.06.2014 tarihinde başlamıştır ve nihai taslak rapor 22.07.2014 tarihinde sunulmuştur. Ön değerlendirme sonucunda, Programın geliştirilmesi amacıyla taslak programla ilgili bazı tavsiyelerde bulunulmuştur. Öndeğerlendirmenin sonuçlarına

ilişkin bilgiler, Bölüm 14'e dahil edilmiştir. IPARD Programı (2014-2020), uygulama sonrası değerlendirmeye ve Komisyon tarafından uygun görülen durumlarda, Yönetim Otoritesinin sorumluluğu altında, bağımsız değerlendiriciler tarafından gerçekleştirilecek olan ara değerlendirmelere tabi olacaktır. Yönetim Otoritesi tarafından bir değerlendirme planı hazırlanacak ve IPARD Programı'nın (2014-2020) Komisyon tarafından kabul edilmesinin ardından İzleme Komitesi'ne sunulacaktır.

12. YÖNETİM VE KONTROL YAPISININ ÖZET TANIMI.

IPARD yönetim ve kontrol yapısı, Komisyon Uygulama Tüzüğü (AB) No 447/2014 ve Çerçeve Anlaşmada açıklanan sorumlulukların yerine getirilmesi için tanımlanmıştır. Kurumsal yapılar, 28088 sayılı ve 18.10.2011 tarihli Resmi Gazetede yayınlanan "AB Katılım Öncesi Fonların Yönetimi" isimli Başbakanlık Genelgesinde tanımlanmaktadır. Söz konusu Başbakanlık Genelgesi, IPA II dönemi için güncellenecektir (IPA II'deki Yönetim Kontrol Sistemleri, IPA II yasal çerçevesi ile uyumlu olarak ilgili Ulusal Otoriteler ile daha fazla açıklığa kavuşturulacaktır). Bu dokümanlar kapsamındaki IPA ve IPARD yapıları aşağıda verilmektedir.

Ulusal IPA Koordinatörü (NIPAC): Ulusal IPA Koordinatörü'nün sekreterya hizmetleri, Avrupa Birliği Bakanlığı tarafından gerçekleştirilecektir. (AB) 447/2014 sayılı Komisyon Uygulama Tüzüğü Madde 4'e uygun olarak, Ulusal IPA Koordinatörü, aşağıdakileri yerine getirir;

(a) IPA II yararlanıcılarının idaresi ve diğer donörler ile koordinasyonun temin edilmesi ve IPA II yardımının kullanılması ve genel katılım süreci arasında yakın bir bağlantı sağlanması;

(b) IPA II yararlanıcılarının, ilgili bölgesel işbirliği programlarına, özellikle de Madde 27'nin (a)-(c) maddelerinde atıfta bulunulan sınır ötesi işbirliği programlarına, ve uygun olan durumlarda, (AB) 1299/2013 sayılı Tüzük kapsamında oluşturulan ve uygulanan ulus ötesi ve bölgeler arası işbirliği programlarına katılmalarının koordine edilmesi;

(d) IPA II yararlanıcıları tarafından önerilen eylemler veya programlarda ortaya konan hedeflerin, Ülke Strateji Belgelerinde bulunan hedefler ile tutarlı olmasının sağlanması ve ilgili makro-bölgesel stratejiler ve deniz havzası stratejilerinin dikkate alınması;

(e) IPA II yararlanıcılarının idaresinin, ilgili programların uygulanmasının kolaylaştırılması için gerekli tüm adımları atmasını sağlamak için gayret sarfedilmesi;

Çerçeve Anlaşma Ek A'ya uygun olarak, Ulusal IPA Koordinatörü ayrıca aşağıdakileri de yerine getirir;

(a) Bütçe uygulama görevlerinin verildiği eylemler veya programlarda ortaya konan hedeflerin, IPA II yardımının uygulanması sırasında uygun bir şekilde ele alınmasını sağlamaya yönelik önlemler almak.

(b) Çerçeve Anlaşma'nın 57. Maddesine uygun olarak, Komisyon ile istişare halinde bir değerlendirme planının hazırlanmasını koordine etmek; bunu gerçekleştirirken, Çerçeve Anlaşma'nın 55. Maddesinde belirtilen hükümler uyarınca, uygulamanın farklı aşamalarında gerçekleştirilecek olan değerlendirme faaliyetlerini sunmak.

Ulusal Yetkilendirme Görevlisi (UYG): Hazine Müteşarı, Ulusal Yetkilendirme Görevlisi olarak görevlendirilmiştir. (AB) 447/2014 sayılı Komisyon Uygulama Tüzüğü Madde 9'a uygun olarak, Ulusal Yetkilendirme Görevlisi aşağıdakileri yerine getirir;

(a) IPA II hesaplarının ve finansal operasyonlarının yönetimi;

(b) IPA II yardımının uygulanması için iç kontrol sistemlerinin etkin bir şekilde işletilmesi;

(c) Belirlenen riskleri dikkate alarak, etkili ve uygun yolsuzlukla mücadele tedbirlerinin yürürlüğe konması;

(d) Madde 14'te belirtilen sürecin başlatılması (bütçe uygulama görevlerinin tevdi edilmesi).

Çerçeve Anlaşması Ek A'ya göre, yönetim yapısı, Ulusal Yetkilendirme Görevlisinde yer alan bir Ulusal Fon ve bir destek ofisinden oluşacaktır. Ulusal Fon ve destek ofisinin görevleri ve sorumlulukları arasında yeterli ayrım yapılmalıdır. Uygulama Otoriteleri, Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı (Yönetim Otoritesi) ve Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu'ndan oluşmaktadır. (AB) 447/2014 sayılı Komisyon Uygulama Tüzüğü Madde 55'e göre, Yönetim Otoritesi, tedbirler ve tanıtımın seçimi, ilgili programın koordinasyonu, değerlendirilmesi, izlenmesi ve raporlanması, tüm sorumlulukları taşıyan üst düzey bir yetkili tarafından yönetilmesi de dahil olmak üzere, programların hazırlanması ve uygulanmasından sorumludur. Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu, tanıtım ve projelerin seçimine ilaveten taahhütlerin yetkilendirilmesi, kontrolü ve muhasebesi ile ödemelerin gerçekleştirilmesinden sorumludur.

Denetim Otoritesi: Hazine Kontrolörleri Kurulu, IPA yönetiminin ve kontrol mekanizmalarının çalışmasını ve etkinliğini denetlemek amacıyla, Denetim Otoritesi olarak görevlendirilmiştir. Çerçeve Anlaşma Ek A'ya göre, Denetim Otoritesi, yönetim ve kontrol sistem(ler)i, eylemler, işlemler ve yıllık hesaplar hakkında denetimler gerçekleştirecektir. Bu denetimler, uluslararası düzeyde kabul edilen denetim standartları ile uyum içinde ve bir denetim stratejisine uygun olarak gerçekleştirilecektir.

13. İLGİLİ YETKİLİLER, KURUMLAR VE UYGUN EKONOMİK, SOSYAL VE ÇEVRESEL ORTAKLAR İLE PROGRAMLAMA VE ANLAŞMA HÜKÜMLERİ KONUSUNDA GERÇEKLEŞTİRİLEN İSTİŞARELERİN SONUÇLARI

13.1. İlgili Makamlar, Kurumlar ve Ortakları Dahil Etmek İçin Benimsenen Yöntem

IPARD 2014-2020 hazırlanırken katılımcı bir yaklaşım benimsenmiştir. Organize edilen toplantılar, gerçekleştirilen saha ziyaretleri, resmi yazışmalar ve özel amaçlı görüşmeler aracılığıyla ilgili makamlar, paydaşlar ve sivil toplum kuruluşları ile işbirliği sağlanmıştır.

19-20 Şubat 2013 tarihlerinde Brüksel'de gerçekleştirilen "IPARD II için Taslak Tedbirler" başlıklı çalıştayın ardından, her bir muhtemel tedbir için bir çalışma grubu oluşturulmuştur. İlgili kurumlar, sivil toplum kuruluşları, Üniversiteler bu gruplarda yer almıştır. Mayıs-Kasım 2013 arasında, katılımcıların bilgi alışverişinde bulundukları ve sektörel yapıları müzakere ettikleri toplam 22 teknik toplantı organize edilmiştir. Bu toplantıların sonuçları, aşağıda belirtilen faaliyetler için bir temel oluşturmuştur.

IPARD değerlendirme toplantısı 9 Eylül 2013 tarihinde Nevşehir'de gerçekleştirilmiştir. Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı İl Müdürleri ve TKDK İl Koordinatörleri toplantıya katılmışlar ve IPARD 2007-2013 uygulamalarından çıkarılan dersleri müzakere etmişler ve IPARD 2014-2020'den beklentilerini ifade etmişlerdir. Toplantıda Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı İl Müdürlerine, kendi illerinde, yerel paydaşların katılımı ile ihtiyaç analizi çalışmalarını gerçekleştirmeleri görevi verilmiştir. İl Müdürleri, yerel paydaşlar ile görüşmeler gerçekleştirmiş ve sonuçlarını Yönetim Otoritesi'ne rapor etmişlerdir.

İllerden alınan bilgiler bir başlangıç noktası olarak ele alınmış, TKDK ve Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı tarafından 11-16 Kasım 2013 tarihleri arasında Antalya'da sektörel toplantılar organize edilmiştir. IPARD 2014-2020 altında kapsanması planlanan her bir sektör, toplantılar sırasında müzakere edilmiş ve her sektör için GZFT analizleri gerçekleştirilmiştir. Toplantılara toplam 100 kurum katılım sağlamıştır. Katılımcılar arasında, 50 kamu kuruluşu, 5 üniversite, 26 üretici veya sanayi birliği ve 19 sivil toplum kuruluşu yer almıştır.

Aynı zamanda, SEI faaliyetleri kapsamında, kırmızı et, kanatlılar ve yumurta, süt ve süt ürünleri, meyve ve sebze, balıkçılık ve su ürünleri yetiştiriciliği ve çiftlik faaliyetlerinin çeşitlendirilmesi konularında sektörel analizler gerçekleştirmek amacıyla, 23 Ekim 2013 tarihinde bir çerçeve anlaşması imzalanmıştır. Bu analizlere katılan uzmanlar; yatırımcılar, sivil toplum kuruluşları ve bölgesel yetkililer ile görüşmeler gerçekleştirmek suretiyle, 40 ilde 18 Kasım 2013 – 06 Ocak 2014 tarihleri arasında saha çalışmaları yürütmüşlerdir. Sektörel analizlerin sonuçları, programa girdi sağlamıştır.

Yukarıda bahsi geçen faaliyetlere ek olarak, ilgili paydaşlar ile bilgi alışverişinde bulunmak amacıyla çeşitli küçük ölçekli toplantılar organize edilmiştir. Ayrıca, paydaşların bilgi sağlamasına veya taslak doküman hakkındaki görüşlerini yazılı olarak sunmalarına fırsat verilerek katkıda bulunmaları sağlanmıştır. Anlık bilgi ihtiyaçları için, telefon veya yüzyüze görüşmeler gerçekleştirilmiştir.

13.2 İstişarede Bulunulan Ortakların Listesi - Özet

Kurum/Kuruluş/Kişi İsmi	Yetki / Uzmanlık	İrtibat Kişisi İsmi
Avrupa Birliği Bakanlığı	Yönetmelikler, fasıl müzakerelerinde ilerlemeler.	Galena Iş, Erkin Soysaldı, Eda Zorlu Gülçin Karaş Duman Mete Çevik Erkin Soysaldı
Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı	Bölgesel Rekabet Edebilirlik Operasyonel Programı'nın uygulanması, zeytin ve zeytin yağı üretim istatistikleri.	
Çevre ve Şehircilik Bakanlığı	Çevre Operasyonel Programı'nın uygulanması, yenilenebilir enerji konusunda destekler, toprak ve yeraltı suları konusunda uygulamalar, Bakanlığın altyapı projesi, altyapı projeleri konusunda ulusal mevzuat.	
Gümrük ve Ticaret Bakanlığı	Sektörlerin değerlendirilmesi, sektörel gereklilikler.	Ayşe Canseven, Elif Şahin, Hakan Balman
İçişleri Bakanlığı	Türkiye'nin idari yapısı, kırsal alanların tanımlanması, KÖYDES projesinin uygulanması.	Timur Altunyaygil; Göksel Toker
Kalkınma Bakanlığı	Kalkınma konusunda stratejiler ve planlar, sektör analizleri, kırsal alanların tanımlanması.	Özcan Türkoğlu, Hakan Günlü
Orman ve Su İşleri Bakanlığı	Sektörlerin değerlendirilmesi, sektörel gereklilikler, su kaynaklarının korunması ve sürdürülebilir kullanımı konusunda uygulamalar, köylerde yenilenebilir enerji projelerinin uygulanması konusunda Bakanlığın destekleme faaliyetleri.	Ramazan Yücel, Mehmet Dündar, Gamze Güçlü Altunkaya Çavuş Şahin Aybal
Kültür ve Turizm Bakanlığı	Sektörlerin değerlendirilmesi, sektörel gereklilikler.	
Yenilenebilir Enerji Genel Müdürlüğü	Yenilenebilir enerji sektörü konusunda bilgiler.	Mustafa Çalışkan Bekir Turhan Çorbacıoğlu
Batı Akdeniz Tarımsal Araştırma Enstitüsü	Süs bitkileri, tıbbi ve aromatik bitkiler.	

Kurum/Kuruluş/Kişi İsmi	Yetki / Uzmanlık	İrtibat Kişisi İsmi
Tarla Bitkileri Merkez Araştırma Enstitüsü	Yem bitkileri ve hesaplamalar, tıbbi ve aromatik bitkiler ve süs bitkileri.	Musa Karaçam, Sabahattin Ünal, Muzaffer Avcı, Sevinç Karabak, Rahmi Taşçı
Ordu Arıcılık Araştırma İstasyonu	Arıcılık ve bal üretimi.	
Atatürk Orman Çiftliği	Arıcılık ve bal üretimi, kapasite limitleri ve uygun harcama kalemleri konusunda sektörel içgörü.	Metin Kelekçi
TKDK	Tarımsal ve kırsal kalkınma destekleri, mevcut uygulamalar, rakamlar, koşullar, Programın genel olarak gözden geçirilmesi	Zeynep Tokay, Sema Tuncer Nimetoğlu, Fatma Şahin, Nergiz Özmetin
Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü, Orman ve Su İşleri Bakanlığı	Biyoçeşitlilik konusunda uygulamalar.	Dr. Serap Yılmaz, Gülen Malkoç
Hazine Müsteşarlığı, Ulusal Yetkilendirme Görevlisi	Programın genel olarak gözden geçirilmesi.	Servet İlçin
Türkiye İstatistik Kurumu	İstatistiksel rakamlar, kırsal alanların tanımlanması, sınıflamalar.	İrfan Uzunpınar, Şeyma Özcan, Arap Diri, Hasan Aztopal Muharrem Gök, Zuhal Güloğlu
Türk Patent Enstitüsü	Yerel ürünler, coğrafi işaretler.	
Ziraat Bankası	Tarımsal krediler ve finansman programları, teşvikler.	Fatih Kandemir
Güneydoğu Anadolu Projesi Bölge Kalkınma İdaresi (GAP)	Yenilenebilir enerji konusunda İdarenin destekleme faaliyetleri.	Muhyettin Sirer
Kars İl Özel İdaresi	Altyapı konusunda Kars'ın mevcut durumu ve koşulları.	Mehmet Özbey
Izmir İl Özel İdaresi	Altyapı ve yenilenebilir enerji konusunda İzmir'in mevcut durumu ve koşulları.	İrfan Içöz, Esra Yalı
Eskişehir İl Özel İdaresi	Altyapı konusunda Eskişehir'in mevcut durumu ve koşulları.	Rıfat Akyol, Tahir Ünal

Kurum/Kuruluş/Kişi İsmi	Yetki / Uzmanlık	İrtibat Kişisi İsmi
ILBANK	Altyapı ve yenilenebilir enerji projeleri konusunda İLBANK'ın faaliyetleri. IPARD uygulama hazırlıkları sırasında belediyeler için İLBANK'ın muhtemel danışmanlık rolü.	Nilay Deniz, Mehmet E. Subaşioğlu
Türkiye Kalkınma Bankası	Altyapı ve yenilenebilir enerji projeleri konusunda Banka'nın faaliyetleri. Altyapı ve yenilenebilir enerji projeleri için kredi koşulları.	Sedat Alan
Izmir Büyükşehir Belediyesi	Altyapı ve yenilenebilir enerji projeleri konusunda Belediye'nin faaliyetleri.	Nesrin Özdemir, Şule Azbar
Bursa Büyükşehir Belediyesi	Altyapı ve yenilenebilir enerji projeleri konusunda Belediye'nin faaliyetleri.	Devrim İzgi
Gürsu İlçe Belediyesi	Bölgesel Kalkınma Ajansı desteği ile gerçekleştirilen, Belediye'nin güneş enerjisi yatırımı hakkında bilgi alınması.	Orhan Özcü Hüseyin Özmen
Sarıkamış İlçe Belediyesi	Temel altyapı konusunda Sarıkamış'ın mevcut durumu ve koşulları.	İlhan Özbilen
İzmir Kalkınma Ajansı (IZKA)	Altyapı ve yenilenebilir enerji projeleri konusunda Ajansın desteği.	Dr. Fakı Ergül
Bursa Eskişehir Bilecik Kalkınma Ajansı (BEBKA)	Altyapı projeleri konusunda Ajansın desteği.	Engin Yüksel Tamer Değirmenci
Trakya Kalkınma Ajansı	Tarımsal sektörlerin ihtiyaçları.	Işık Ocaklı
Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı-UNDP	Altyapı projeleri konusunda Türkiye'deki UNDP faaliyetleri.	Güray Balaban Murat Akbaş
Ege Üniversitesi Güneş Enerjisi Enstitüsü	Türkiye'de yenilenebilir enerji sektörünün mevcut durumu. Türkiye'nin yenilenebilir enerji kaynakları için uygun potansiyeli.	Prof. Dr. Günnur Koçar Dr. Ahmet Eryaşar Numan S.. Çetin Ahmet Yılancı
Akdeniz Üniversitesi	Kırsal turizm	

Kurum/Kuruluş/Kişi İsmi	Yetki / Uzmanlık	İrtibat Kişisi İsmi
Ankara Üniversitesi	Tıbbi ve aromatik bitkiler, süs bitkileri Tarım-çevre, su yönetimi, organik tarım ve erozyon çalışmaları konusunda hesaplamalar.	Prof. Dr. Bülent Gülçubuk, Prof Dr. Füsun Erden, Prof. Dr. Günay Erpul, Prof. Dr. Süleyman Kodal, Prof. Dr. Cem Aslan, Dr. Yener Atasever
Şeker Enstitüsü	Şeker kamışı sektörünün mevcut durumu ve gereklilikleri.	
Şeker Kurumu	Şeker kamışı sektörünün mevcut durumu ve gereklilikleri.	Yusuf Ozan Üzgün, Erol Şahin
Türkiye Belediyeler Birliği	301 tedbiri uygulamaları için Birliğin muhtemel istişare rolü.	Y.S. Umut Gümgüm, Hayrettin Güngör
Tarımsal kredi kooperatifleri	Tarımsal kredilerin mevcut durumu ve gereklilikleri. Arıcılık ve bal üretimi.	Mustafa Gökhan Güneş
Pancar Ekicileri Kooperatifleri Birliği-PANKOBIRLIK	Şeker kamışı sektörünün mevcut durumu ve gereklilikleri.	Cem Kaptan, Turgut Ağırmaslıgil
Beyaz Et Sanayicileri ve Damızlıkçıları Birliği-BESDBİR	Kanatlı hayvan sektörünün mevcut durumu ve ihtiyaçları.	Bülent Yüksel
Türkiye Ormancılık Kooperarifleri Merkez Birliği-ORKOOP	Arıcılık ve bal üretimi, kırsal turizm, yerel ürünler, el sanatları.	
Su Ürünleri Kooperatifleri Merkez Birliği - SÜRKOOP	Su ürünleri yetiştiriciliği sektörünün mevcut durumu ve gereklilikleri.	
Meyve Üreticileri Merkez Birliği	Meyve yetiştiricilerinin mevcut durumu ve ihtiyaçları.	Alaettin Gulal
Süs Bitkileri Üreticileri Altbirliği - SÜSBIR	Süs bitkileri sektörünün mevcut durumu ve ihtiyaçları.	
Türkiye Kırmızı Et Üreticileri Merkez Birliği - TÜKETBİR	Kırmızı et sektörünün mevcut durumu ve ihtiyaçları.	Adnan Gültek
Türk Veteriner Hekimleri Birliği Merkez Konseyi	Hayvancılık, hayvan sağlığı ve refahı konularında ihtiyaçlar.	Osman Aydoğmuş
Türkiye Arı Yetiştiricileri Merkez Birliği-TAB	Arıcılık ve bal üretimi sektörünün mevcut durumu ve ihtiyaçları.	
Türkiye Seyahat Acentaları Birliği - TURSAB	Kırsal turizm sektörünün mevcut durumu ve ihtiyaçları.	

Kurum/Kuruluş/Kişi İsmi	Yetki / Uzmanlık	İrtibat Kişisi İsmi
Türkiye Süt Üreticileri Merkez Birliği - SÜTBİR	Süt sektörünün mevcut durumu ve ihtiyaçları.	Kuzey Acarbaş
Türkiye Süt, Et, Gıda Sanayicileri ve Üreticileri Birliği – SETBIR	Süt ve et sektörlerinin mevcut durumu ve ihtiyaçları.	
Yumurta Üreticileri Merkez Birliği - YUMBIR	Yumurta sektörünün mevcut durumu ve ihtiyaçları.	Hüseyin Sungur
Antalya İhracatçılar Birliği	Gıda ihracatçıları için AB Mevzuatı ve mevcut uygulamalar.	
Türkiye Ziraat Odaları Birliği	Tarım ve gıda sektörlerinin gereksinimleri, kredi uygulamalarının mevcut durumu, canlı hayvan takasları.	Levent Genç
Ulusal Süt Konseyi	Süt sektörünün mevcut durumu ve ihtiyaçları.	Selçuk Akkaya
Ambalajlı Süt ve Süt Ürünleri Üreticileri Sanayicileri Derneği - ASUDER	Süt işleme endüstrisinin mevcut durumu ve ihtiyaçları.	
Uluslararası Güneş Enerjisi Topluluğu -Türkiye Bölümü-GÜNDER	Güneş enerjisi endüstrisinin mevcut durumu ve ihtiyaçları.	Dr. Kemal Gani Bayraktar, Faruk Telemcioğlu
Biyogaz Yatırımları Geliştirme Derneği-BİYOGAZDER	Biyogaz endüstrisinin mevcut durumu ve ihtiyaçları.	Altan Denizsel
Türkiye Jeotermal Derneği	Jeotermal endüstrisinin mevcut durumu ve ihtiyaçları.	Gürkan Arı
Enerji ve Çevre Derneği-ENDER	Arıcılık ve bal üretimi.	Ramazan Macit
Balıkçılık ve Su Ürünleri Kooperatifleri Merkez Birliği	Balıkçılık ve su ürünlerinin pazarlanması.	
Muğla Su Ürünleri Derneği	Su ürünlerinin pazarlanması ve işlenmesi.	
Kırsal Turizm Derneği	Kırsal turizmin ihtiyaçları	
Doğa Koruma Merkezi	Toy kuşu konusunda bilgiler.	Özge Balkız
Sürdürülebilir Kırsal ve Kentsel Kalkınma Derneği-SURKAL	Kırsal turizmin gereklilikleri, yerel ürünler, el sanatları.	Rahmi Demir
Türkiye Kalkınma Vakfı	Kırsal turizmin gereklilikleri, arıcılık ve bal üretimi.	
Reşat Akgöz	Erozyon haritalarının detaylandırılması.	
Akbabaları Koruma Vakfı	Toy kuşu için mozaik hazırlanması.	Jose Tavares

13.3. İstişarelerin Sonuçları - Özet

İstişarenin Konusu	İstişarenin Tarihi	Yorum İçin Verilen Zaman	İstişarede Bulunulan Kurumlar / Kuruluşlar /Kişilerin İsimleri	Sonuçların Özeti
Programın coğrafi kapsamı	08.11.2013		Avrupa Birliği Bakanlığı; Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı; Çevre ve Şehircilik Bakanlığı; Gümrük ve Ticaret Bakanlığı; İçişleri Bakanlığı; Maliye Bakanlığı; Kalkınma Bakanlığı; Orman ve Su İşleri Bakanlığı; Kültür ve Turizm Bakanlığı; Hazine Müsteşarlığı; Hayvancılık Genel Müdürlüğü, Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı; Avrupa Birliği ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü, Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı; Balıkçılık ve Su Ürünleri Genel Müdürlüğü, Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı; Gıda ve Kontrol Genel Müdürlüğü, Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı; TKDK	Tüm illere yaygınlaştırılması önerildi. KANATLI SEKTÖRÜ: Türkiye Kanatlı Hayvan Eti Üreticileri ve Yetiştiricileri Birliği: Kesimhane olanağı mevcut olduğunda üretim anlamlı olmaktadır. “Nakliye maliyetlerini artırmaması gerektiği” gerekçesiyle, kanatlı sektörünün her ilde desteklenmesi gerektiği belirtildi. BU GÖRÜŞ KABUL EDİLMEDİ. PROGRAM 42 İL ŞEKLİNDE DEVAM EDECEK. Sürdürülebilir Kırsal ve Kentsel Kalkınma Derneği:

İstişarenin Konusu	İstişarenin Tarihi	Yorum İçin Verilen Zaman	İstişarede Bulunulan Kurumlar / Kuruluşlar /Kişilerin İsimleri	Sonuçların Özeti
Tarım İşletmelerinin Fiziki Varlıklarına Yönelik Yatırımlar tedbiri konusunda görüşler	06.01.2014		Tarım Reformu Genel Müdürlüğü, Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı; Avrupa Birliği ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü, Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı; Gıda ve Kontrol Genel Müdürlüğü, Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı; Hayvancılık Genel Müdürlüğü, Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı; Tarımsal Araştırmalar ve Politikalar Genel Müdürlüğü, Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı; Strateji Geliştirme Başkanlığı, Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı; Kanatlı Hayvan Eti Üreticileri ve Yetiştiricileri Birliği; Sürdürülebilir Kırsal ve Kentsel Kalkınma Derneği; Türk Veteriner Hekimleri Birliği	Manda ve yumurta sektörlerinin desteklenmesi önerildi ve öneri programa yansıtıldı. Türkiye Kanatlı Hayvan Eti Üreticileri ve Yetiştiricileri Birliği: Bu sektör, kırdan kente göçü önlediğinden ve en ucuz protein kaynağı olduğundan, kanatlı hayvan sektörü desteklenmelidir. Sürdürülebilir Kırsal ve Kentsel Kalkınma Derneği: Kaz yetiştiriciliği kafes / kümes gerektirmediğinden ve sadece mera alanları kaz yetiştiriciliği için yeterli olduğundan, kaz yerel bir ürün olarak düşünülmelidir. En kazançlı yöntem, geleneksel yöntemdir ve bu nedenle, bu tedbir kapsamında desteklenmeyebilir. Kaz yetiştiriciliği, Tedbir 101 altında desteklenecektir. Türk Veteriner Hekimleri Derneği: Kanatlı eti bakımından çeşitlilik olmalıdır. Kaz ve ördek dahil edilmelidir. Kaz yetiştiriciliği programa dahil edildi. Ördek yetiştiriciliği, kanatlı üretimi ve tüketimi bakımından marjinal bulundu.
AB Mevzuatı ve Ülke Strateji Dokümanı	11-15.11. 2013, 15-22.01.2014		Avrupa Birliği Bakanlığı	Programa dahil edildi

İstişarenin Konusu	İstişarenin Tarihi	Yorum İçin Verilen Zaman	İstişarede Bulunulan Kurumlar / Kuruluşlar /Kişilerin İsimleri	Sonuçların Özeti
AB mevzuatına uygunluk, gıda sektörünün karşılaştığı zorluklar	11-15.11.2013, 6.01.2014, 26.2.2014, 16.04. 2014		Avrupa Birliği ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü; Gıda ve Kontrol Genel Müdürlüğü, Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı; Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı İl Müdürlükleri; Antalya İhracatçılar Birliği	Tedbirlerin gerekçesine dahil edildi.
Sektörlerin üretim kapasiteleri ve üretim rakamları	13.11.2013, 15.01.2014, 07.05.2014		Balıkçılık ve Su Ürünleri Genel Müdürlüğü, Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı; Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı; Kanatlı Hayvan Eti Üreticileri ve Yetiştiricileri Birliği	Gerekçeye ve desteklenecek yatırım büyüklüklerine yansıtıldı. Türkiye Kanatlı Hayvan Eti Üreticileri ve Yetiştiricileri Birliği: Broyler, 5.000-50.000 kapasite ile devam etmelidir. Program bu kapasiteler ile devam edecek.
Süt sektöründe desteklenecek yatırımlar	24.04.2013,11-14.11.2013, 22-25.01.2014		Türkiye Süt, Et, Gıda Sanayicileri ve Üreticileri Birliği – SETBIR, Ambalajlı Süt ve Süt Ürünleri Üreticileri Sanayicileri Derneği – ASUDER	Sektördeki öncelikler ve desteklenecek boyutlar programa yansıtıldı (süt işleme tesislerinde minimum kapasitenin 10 gün/ton'dan 5 gün/ton'a düşürülmesine karar verildi).
Kırmızı et sektöründe desteklenecek yatırımlar	14.11.2013		Türkiye Süt, Et, Gıda Sanayicileri ve Üreticileri Birliği – SETBIR, Türkiye Kırmızı Et Üreticileri Merkez Birliği - TUKETBIR	Desteklenecek yatırım büyüklükleri programa yansıtıldı.
Kanatlı sektöründe desteklenecek yatırımlar	14.11.2013		Beyaz Et Sanayicileri ve Damızlıkçıları Birliği-BESDBIR, Avrupa Birliği Bakanlığı, Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı İl Müdürlükleri	Programa yansıtıldı.
Kaz ve ördek yetiştiriciliğinin dahil edilmesi	14.11.2013		Türk Veteriner Hekimleri Birliği Merkez Konseyi	Kaz yetiştiriciliği programa dahil edildi.

İstişarenin Konusu	İstişarenin Tarihi	Yorum İçin Verilen Zaman	İstişarede Bulunulan Kurumlar / Kuruluşlar /Kişilerin İsimleri	Sonuçların Özeti
Meyve ve sebze sektöründe desteklenecek yatırımlar	24.11.2013,12.11.2013, 4-5.12.2013, 22-25.01.2014		Meyve Üreticileri Merkez Birliği; Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı ilgili kurumları ve müdürlükleri	Strateji ve programın değerlendirilmesine dahil edildi.
Balıkçılık ve su ürünleri yetiştiriciliğinde desteklenecek yatırımlar	24.04.2013, 11-15.11.2013, 22-25.01.2014		Su Ürünleri Kooperatifleri Merkez Birliği – SURKOOP, Muğla Su Ürünleri Derneği Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı ilgili kurumları ve müdürlükleri	Önerilen harcama kalemleri ve desteklenecek yatırım boyutları kısmen programa yansıtıldı.

İstişarenin Konusu	İstişarenin Tarihi	Yorum İçin Verilen Zaman	İstişarede Bulunulan Kurumlar / Kuruluşlar /Kişilerin İsimleri	Sonuçların Özeti
Uygulanacak destek miktarı	14.11.2013		Strateji Geliştirme Başkanlığı, Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı Kanatlı Hayvan Eti Üreticileri ve Yetiştiricileri Birliği, BESD-BIR Kırmızı et: Türkiye Ziraat Odaları Türkiye Sığır ve Koyun Yetiştiricileri Birliği-TUKETBIR KATILIMCILARIN ORTAK GÖRÜŞÜ	Bazı sektörler için artırıldı. 25.000 başa kadar olan başvuruları %65 oranında destelemek uygundur. Oranlar artırıldı. Türkiye Ziraat Odaları: 500 baş koyunun maksimum limit olarak düşünülmesi durumunda, 1.500.000 Avro'ya artırılmalıdır. -Bu görüş değerlendirmeye alınmadı. Kendi yemini üreten işletmelere ekstra puan verilmesi oldukça önemlidir ve ekstra puanlar bu işletmelere verilmelidir. -Programa yansıtılmadı. Türkiye Sığır ve Koyun Üreticileri Birliği: Hayvan hastalıklarından ari işletmelerden canlı hayvan alan işletmelere ekstra puan verilmelidir. KATILIMCILARIN ORTAK GÖRÜŞÜ: Köylerine geri dönenlere ekstra puan verilmesi. - Programa tam olarak yansıtılmadı.

İstişarenin Konusu	İstişarenin Tarihi	Yorum İçin Verilen Zaman	İstişarede Bulunulan Kurumlar / Kuruluşlar /Kişilerin İsimleri	Sonuçların Özeti
Üretici örgütlerinin programa dahil edilmesi	14.11.2013		Tarımsal kredi kooperatifleri	Programa yansıtıldı
Başvuru prosedürlerinin basitleştirilmesi	14.11.2013		Strateji Geliştirme Başkanlığı, Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı; TKDK	Basitleştirilmiş iş planı dahil edildi
Yararlanıcılar için banka kredileri kullanma kolaylığı. Tarımsal / sübvansiyonlu krediler.	14.11.2013 16,18,20,25.06 .2013		Türkiye Ziraat Odaları Birliği Ziraat Bankası İl Müdürlükleri	TKDK ve Yönetim Otoritesi bankalarla görüşmelere başladılar. IPARD desteği altındaki yatırımlar kapsama alındı.
Yerel ürünlere kazın dahil edilmesi	14.11.2013		Sürdürülebilir Kırsal ve Kentsel Kalkınma Derneği-SURKAL	Programa dahil edildi. Ancak tedbir 101'de yerel ürünler arasında düşünülmemiştir.
Kırsal turizm sektöründe desteklenecek yatırımlar	15.11.2013		Kültür ve Turizm Bakanlığı	Kırsal turizm hakkında bilgi alındı. IPARD programı kapsamındaki kapasiteler, sertifika ve rekreasyon faaliyetlerinin uygun olduğu belirtildi. Programa yansıtıldı.
Tıbbi ve aromatik bitkiler ve süs bitkileri konusunda desteklenecek yatırımlar.	27.03.2013		Tarımsal Araştırmalar ve Politikalar Genel Müdürlüğü, Gıda ve Kontrol Genel Müdürlüğü, Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı; Bitkisel Üretim Genel Müdürlüğü, Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı; Ankara Üniversitesi/ Ziraat Fakültesi	Önerilen yatırımlar kısmen programa yansıtıldı. İşleme tesisleri söz konusu olduğunda, uygun harcamaların artırılması ve başvuruda bulunan mevcut işletmeler söz konusu olduğunda, bu işletmelere öncelik verilmesi gerektiği önerildi. Uygun harcama miktarı 500.000 Avro'ya yükseltildi ve mevcut işletmelere seçim kriterlerinde öncelik verildi.

İstişarenin Konusu	İstişarenin Tarihi	Yorum İçin Verilen Zaman	İstişarede Bulunulan Kurumlar / Kuruluşlar /Kişilerin İsimleri	Sonuçların Özeti
Tarım-çevre tedbirinde revizyonlar	20.10.2013 30.10.2013 01.11.2013 04.11.2013 10.04.2013 11-15.11.2013 14.04.2014 16.04.2014 29.04.2014 06 05 2014 12 05 2014 27 05 2014		Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, Orman ve Su İşleri Bakanlığı, Bitkisel Üretim Genel Müdürlüğü/ Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Tarım Reformu Genel Müdürlüğü/ Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Tarımsal Araştırmalar ve Politikalar Genel Müdürlüğü/Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Coğrafi Bilgi Sistemleri Dairesi/Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Eğitim Yayım ve Yayınlar Dairesi Başkanlığı /Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Tarla Bitkileri Merkez Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü, Doğa Koruma Merkezi, Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı İlçe Müdürlükleri, Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü/ Orman ve Su İşleri Bakanlığı, Ankara Üniversitesi, Şeker Enstitüsü, Pancar Ekicileri Kooperatifleri Birliği (PANKOBIRLIK), Şeker Enstitüsü	Alt-tedbir fişlerinde revizyonlar yapılması konusunda toplantı yapıldı. Ürün rotasyonları ve seçilecek ürünler konusunda tavsiyeler alındı ve erozyon alt-tedbir fişine yansıtıldı. Diğer alt tedbirler için, toplantılar sırasında, uygun ürün rotasyonları, toy kuşu için kullanılacak mozaik ve sınırlı sulama teknikleri müzakere edildi ve taslak fişlere not edildi. Bunlar tedbir fişlerine yansıtılacaktır.

İstişarenin Konusu	İstişarenin Tarihi	Yorum İçin Verilen Zaman	İstişarede Bulunulan Kurumlar / Kuruluşlar /Kişilerin İsimleri	Sonuçların Özeti
LEADER	11-13.11.2013		1.TKDK 2.AB Bakanlığı 3.Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı İskilip İlçe Müdürlüğü 4.Birecik Kaymakamlığı 5.Trakya Bölgesel Kalkınma Ajansı 6.Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB) 7.Sürdürülebilir Kırsal ve Kentsel Kalkınma Derneği (SÜRKAL) 8.Bugday Derneği 9.Kırsal Turizmi Derneği 10. İçişleri Bakanlığı Dernekler Dairesi Başkanlığı 11.Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı Tarımsal Araştırmalar ve Politikalar Genel Müdürlüğü	Uygun harcamaların listesi –Beceriler kazandırılması alt tedbiri için; katılımcılar araç kiralama ve sigorta maliyetlerini" önerdiler. Yeni programlama periyodu ile ilgili olarak Komisyon tarafından verilen kriterler arasında, "Yerel Eylem Grubu bölgelerindeki yerleşimlerin nüfusu 25.000'i geçemez" ifadesi bulunmaktadır. Nüfusun 25.000'i aşmamasının nedeni konusunda, grubun aşağıda verilen gerekçe önerileri tedbir fişine yansıtılmıştır. • Sosyo-ekonomik nedenlerden dolayı Türkiye'nin Doğu bölgelerinden göç vardır. • Batıdaki sanayileşme kırsal nüfusu çekmektedir. • İlçe merkezlerinde sağlanan sosyal hizmetler (hastaneler, pazar yerleri vb.) • Merkez köylerin dahil edilmesi •Kırsal alan tanımı için, nüfusun yanında, diğer faktörleri de dikkate alma gerekliliği (diğer ekonomik göstergeler, altyapı sağlık ocakları, şehir merkezine uzaklık). •Sivil toplum kuruluşlarının aktif olarak faaliyet gösterdiği merkezler, ilçe merkezlerinde yer almaktadır.

İstişarenin Konusu	İstişarenin Tarihi	Yorum İçin Verilen Zaman	İstişarede Bulunulan Kurumlar / Kuruluşlar /Kişilerin İsimleri	Sonuçların Özeti
LEADER Tedbiri Fişi	19.03.2014	9 gün	1.TKDK 2.Gıda ve Kontrol Genel Müdürlüğü 3.Bitkisel Üretim Genel Müdürlüğü 4. Tarımsal Araştırmalar ve Politikalar Genel Müdürlüğü 5.Hayvancılık Genel Müdürlüğü 6.Balıkçılık ve Su Ürünleri Genel Müdürlüğü 7.Avrupa Birliği ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü 8. Eğitim Yayım ve Yayınlar Dairesi Başkanlığı 9.Hazine Müsteşarlığı 10.Avrupa Birliği Bakanlığı 11.Kültür ve Turizm Bakanlığı 12.Orman ve Su İşleri Bakanlığı 13. Kalkınma Bakanlığı 14. Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı Ankara İl Müdürlüğü 15.Trakya Bölgesel Kalkınma Ajansı 16. Buğday Ekolojik Yaşamı Destekleme Derneği 17.Hüsnü Özyeğin Vakfı 18. 6. Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB) 19.Sürdürülebilir Kırsal ve Kentsel Kalkınma Derneği (SÜRKAL) 20.Türkiye Kalkınma Vakfı (TKV)	Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı Avrupa Birliği ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü'nden aşağıdaki görüş alındı ve programa yansıtıldı. Uygulanabilir olan durumlarda, Yerel Eylem Grubu tarafından hazırlanan Kırsal Kalkınma Stratejisi, Bölgesel Eylem Planları'nın (GAP,DAP,DOKAP,KOP) hedefleri ile uyumlu olmalıdır. Aşağıda belirtilen görüş Hazine Müsteşarlığı'ndan alındı ve bu görüş Programa yansıtılarak pilot yerleşimler için nüfusun maksimum limiti 50.000 olarak belirlendi "İlçe nüfusunun maksimum limitinin 50.000 olması durumunda, uygulama kolaylaşabilir".

İstişarenin Konusu	İstişarenin Tarihi	Yorum İçin Verilen Zaman	İstişarede Bulunulan Kurumlar / Kuruluşlar /Kişilerin İsimleri	Sonuçların Özeti
Teknik Yardım	13-14.11.2013		1- Avrupa Birliği Bakanlığı / Derya BALYAN - Uzman 2- Hazine Müsteşarlığı, Ulusal Yetkilendirme Görevlisi / Servet ILÇIN - Uzman 3- TKDK / Ali Ateş - Uzman, Hakan Efendi ÖZAT - Uzman **4-** Strateji Geliştirme Başkanlığı, Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı / Metin CAN - Mühendis	1- Ulusal Yetkilendirme Görevlisi ve TKDK, bu tedbirde Yönetim Otoritesine ek olarak, kendi spesifik faaliyetleri için yararlanıcı olmayı talep ettiler. AB Komisyonu'nun görüşüne uygun olarak bu talep kabul edilmedi, ancak MCS ile ilişkili kısa dönemli spesifik faaliyetler için özel bir uygun harcama kalemi oluşturuldu. 2- Teknik Destek için tüm taraflar, daha geniş harcama kalemleri içeren (ekipman alımı, altyapının modernizasyonu vb) ve diğer IPA bileşenlerine benzeyen yeni bir yapı önerdiler. Öneri kısmen programa yansıtıldı.
KÖYDES projesinin mevcut statüsü, altyapı konusunda köylerin durumu	21.08.2013 08.10.2013 21.02.2014	**İlgili değil**	1.İçişleri Bakanlığı	
Kırsal Altyapı	11-12.11.2013		1.İçişleri Bakanlığı 2.TKDK 3. Avrupa Birliği Bakanlığı 4. Hazine Bakanlığı 5.UNDP	* Altyapı için durum ve ihtiyaçlar. * Desteğin tasarımı konusundaki öneri tedbir fişine kısmen yansıtıldı.
Altyapı konusunda İLBANK'ın faaliyetleri, IPARD uygulama hazırlıkları sırasında ILBANK'ın belediyeler için muhtemel danışmanlık rolü.	03.12.2013 08.01.2014	**İlgili değil**	İLBANK TKDK	İLBANK, kredi seçenekleri ve danışmanlık konusunda başvuru sahibi belediyelere destek sağlayacak.

İstişarenin Konusu	İstişarenin Tarihi	Yorum İçin Verilen Zaman	İstişarede Bulunulan Kurumlar / Kuruluşlar /Kişilerin İsimleri	Sonuçların Özeti
Birliğin 301 nolu tedbir uygulamaları için muhtemel danışmanlık rolü	20.03.2014	**İlgili değil**	Türkiye Belediyeler Birliği	Birlik Tedbir 301 uygulamaları için belediyelere destek sağlayacaktır.
Altyapı konusunda Devlet Su İşleri (DSİ) Genel Müdürlüğü'nün faaliyetleri	07.05.2014	**İlgili değil**	Devlet Su İşleri (DSİ) Genel Müdürlüğü	DSİ faaliyetleri hakkında kısa bir bilgi alındı.
Kırsal Alanların Tanımlanması	27.03.2014	**İlgili değil**	1.Türkiye İstatistik Kurumu	AvroStat metodolojisinin adaptasyonu açıklandı.
Kırsal Alanların Tanımlanması	10.03.2014 12.02.2014	**İlgili değil**	1. İçişleri Bakanlığı	6360 nolu yeni Belediye Kanunu hakkında kısa bir bilgi alındı.
Yenilenebilir enerji	18.09.2013 04.06.2014	**İlgili değil**	1.Yenilenebilir Enerji Genel Müdürlüğü	Yenilenebilir enerji sektörü, devlet desteği ve alım garantisi hakkında bilgi alındı.
Orman ve Su İşleri Bakanlığı Yenilenebilir Enerji	05.06.2014	**İlgili değil**	Orman ve Köy İşleri Daire Başkanlığı	Köyler için yenilenebilir enerji projeleri hakkında deneyimlerin paylaşılması.
Yenilenebilir enerji	14-15.11.2013		1.Uluslararası Güneş Enerjisi Topluluğu - Türkiye Bölümü-GÜNDER 2. Biyogaz Yatırımları Geliştirme Derneği-BIYOGAZDER 3.Türkiye Jeotermal Derneği 4. Ege Universitesi Güneş Enerjisi Enstitüsü 5. Yenilenebilir Enerji Genel Müdürlüğü 6. Avrupa Birliği Bakanlığı 7. Hazine Müsteşarlığı 8.TKDK	*Yenilenebilir enerji sektörünün durumu ve gereksinimleri. *Desteğin tasarımı hakkındaki tavsiyeler tedbir fişine kısmen yansıtıldı.

2014/07/	**Rec. No. 17;** İzleme ve Değerlendirme dahil olmak üzere, Uygulama Otoritesi'nin tanımlanması	• Bölüm 11'in daha fazla geliştirilmesi tavsiye edilmektedir.	Sektörel Anlaşmada tanımlandığı üzere, Yönetim Otoritesi ve TKDK'nın rolleri metne ilave edilmiştir. İzleme ve Değerlendirme için getirilen öneriler, programın uygulanması ile ilgilidir ve bu nedenle metinde verilmemiştir. Değerlendirme planı konusunda, değerlendirme planı metne eklenmiştir.

Tamamlanmış uygulama öncesi değerlendirme raporu Ek 9'da verilmektedir.

Tüm ilgili otoritelerin belirlenmesi ve yönetim ve kontrol yapısının özet bir tasviri

Yetki Türü	Yetkili/kuruluş ismi ve uygun durumlarda Daire veya birim ismi	Yetkili/kuruluş sorumlusu (mevki veya görev)	Adres	Telefon	E-posta
Ulusal IPA Koordinatörü (NIPAC)	Avrupa Birliği Bakanlığı	Rauf Engin SOYSAL Büyükelçi/ Avrupa Birliği Bakanlığı Müsteşar Vekili	Mustafa Kemal Mahallesi 2082.Cadde No: 4 PK:06800 Bilkent-Çankaya / ANKARA	+90 312 218 14 62	esoysal@ab.gov.tr
Ulusal Yetkilendirme Görevlisi (NAO)	Hazine Müsteşarlığı	Cavit DAĞDAŞ Hazine Müsteşar Vekili	İnönü Bulvarı No:36 06510 Emek/ ANKARA	+ 90 312 204 71 59	cavit.dagdas@hazine.gov.tr
Ulusal Yetkilendirme Görevlisi (NAO) Makamı (Yönetim Yapısı)	Hazine Müsteşarlığı, Dış Ekonomik İlişkiler Genel Müdürlüğü	Selim USLU Ulusal Yetkilendirme Görevlisi Makam Sorumlusu Vekili	İnönü Bulvarı No:36 06510 Emek/ ANKARA	+ 90 312 204 73 59	selim.uslu@hazine.gov.tr
	Hazine Müsteşarlığı, Dış Ekonomik İlişkiler Genel Müdürlüğü, Ulusal Fon Dairesi	Harun GÜRER Daire Başkanı	İnönü Bulvarı No:36 06510 Emek/ ANKARA	+ 90 312 204 73 60-61	harun.gurer@hazine.gov.tr

	Hazine Müsteşarlığı, Dış Ekonomik İlişkiler Genel Müdürlüğü,, Ulusal Yetkilendirme Görevlisi (NAO) Destek Dairesi (IPARD)	Nursel Hatun ULUCAKLIOĞLU ÜNAL Daire Başkanı	İnönü Bulvarı No:36 06510 Emek/ ANKARA	+ 90 312 204 73 60-61	nursel.durucakoglu@hazine.gov.tr
Yönetim Otoritesi	Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Tarım Reformu Genel Müdürlüğü	Gürsel KÜSEK Genel Müdür Vekili	Eskişehir Yolu 9. Km Lodumlu / ANKARA	+ 90 312 258 80 09	gursel.kusek@tarim.gov.tr
Ödeme Kuruluşu	Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu	Ali Recep NAZLI TKDK Başkan Vekili	Turan Güneş Bulvarı No:68 Çankaya/ ANKARA	+ 90 312 409 14 00	recep.nazli@tkdk.gov.tr
Denetim Otoritesi	Hazine Kontrolörleri Kurulu	İrfan TOKGÖZ Hazine Kontrolörleri Kurul Başkanı	İnönü Bulvarı No:36 06510 Emek/ ANKARA	+ 90 312 204 73 44	irfan.tokgoz@hazine.gov.tr

14. PROGRAMIN UYGULAMA ÖNCESİ DEĞERLENDİRME ÇALIŞMASI SONUÇLARI VE ÖNERİLER

14.1. Sürecin Tanımı

IPARD 2014-2020 için ön değerlendirme çalışması 23 Temmuz 2014 tarihinde IPARD 2014-2020 program belgesinin ve diğer destekleyici belgelerin gözden geçirilmesi ile başlamıştır. Programın yazılı hale getirilmesi devam eden ve gelişen bir süreç olduğundan danışman ön değerlendirmenin başında eldeki belgelerin son hallerini ele alarak değerlendirmesini bu belgeler üzerinden yapmıştır[6]. IPARD 2014-2020 Program belgesi sonuçlandırıldığında ön değerlendirmenin doğası gereği bu özetteki kimi yorumların geçerli olmama durumu olabilir. Ön değerlendirme, hedeflenen ihtiyaçları, müdahale mantığını ve ihtiyaçlara ne dereceye kadar değinildiğini değerlendiren bir çerçeve sunan IPARD 2014-2020 programının tamamlayıcısı bir belge olarak görülmelidir.

IPARD 2014-2020 Programı ön değerlendirmesinin esas bilgi ve belge kaynakları 2014-2020 Program Belgesi Taslağı, IPA II 2014-2020 kırsal kalkınma tedbirleri taslakları, IPARD 2014-2020 Ön Değerlendirme Kılavuz Taslakları, 2014-2020 KKP ön değerlendirme kılavuzları, Türkiye 2014-2020 Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi Taslağı, IPARD 2013 Programı Yıllık Uygulama Raporu, IPARD 2014-2020 programına temel oluşturan Sekiz Sektör Analizi ve önceki IPARD programı yararlanıcıları ve yararlanıcı olmayanlar ile yapılan derinlemesine görüşmelerdir. İlgili bilgi kaynakları, istatistikler ve düzenlemeler de ön değerlendirme süreci içerisinde göz önünde bulundurulmuştur. Bunun yanısıra ön değerlendirme hazırlığı için bazı uluslararası örnekler üzerinde de çalışılmıştır.

Sektörel GZFT analizleri gözden geçirilmiş ve bu analizlere göre belirlenen 14 ihtiyaç ile karşılaştırması yapılarak aralarındaki ilişki değerlendirilmiştir. Programdaki tedbirlerin genel ve özel hedefleri ile belirlenen ihtiyaçlar arasında sağlama yapılarak aralarındaki uyum değerlendirilmiştir. Önerilen 10 tedbirin gerekçe ve hedefleri incelenmiş ve aralarındaki uyum ve müdahale mantığını belirlemek için IPA II 2014–2020 kırsal kalkınma tedbirleri ile karşılaştırması yapılmıştır. Müdahale mantığının ulusal strateji, GZFT analizleri ve ihtiyaç değerlendirmeleri ile uyumlu olup olmadığına da bakılmıştır. Tedbirlerin son yararlanıcıları, kabul kriterleri, uygun harcamalar ve bütçe tahsisatı incelenmiş ve hedeflerin oluşturulması ve mali tahsisatın dağıtımının değerlendirmesi amacıyla kırsal kalkınma tedbirleri ile karşılaştırması yapılmıştır. IPARD 2014-2020 Programı'nın uygulama, izleme, değerlendirme ve mali düzenlemelerinin değerlendirmesi için alınacak tedbirlere ait göstergeler, hedefler, idari süreçler, yapılan yardımın miktarı ve coğrafi kapsam gibi konuların incelemesi yapılmıştır. Detaylı uygulama, izleme ve değerlendirme düzenlemelerinin yapılabilmesi için IPARD 2014-2020 Programı'nın ilgili bölümleri (11-12) gözden geçirilmiştir. Masabaşı çalışmaları IPARD 2014-2020 Programı'nın planlama sürecinde yer alan uzmanlarla ve Yönetim Otoritesi'yle yapılan toplantılarla desteklenmiştir.

---

[6] GTHB tarafından IPARD 2014-2020 programının değerlendirilmesi için verilen belgeler 26 HAziran 2014 itibariyle hazır olan belgelerdir. İstisna olarak GZFT analizeleri 5 Temmuz 2014'de sağlanmıştır. Sağlanan dosyaların isimleri şu şekildedir, 4 SWOT 0705, 5 Previous Intervention 0625, 6 Strategy 0627, 7 Finance 0625, 8_1 General Requirements 0627, 8_2_1 Agricultural Holdings 0627, 8_2_2 Producer Groups 0625, 8_2_3 Processing 0627, 8_2_4 Agri-Environment 0628, 8_2_5 Leader 0625, 8_2_6 Infrastructure 0625, 8_2_7 Diversification 0627, 8_2_8 Training 0627, 8_2_9 Technical Assistance 0625, 8_2_10 Advisory 0620, 9-10 0620, 11-12 0620, 14 Ex-ante 0630, 15-17 0627, 18 Annexes 0628,

Farklı tarafların ve Avrupa Komisyonu'nun taslak IPARD 2014-2020 program belgesi üzerindeki yorumları 24 Temmuz 2014 tarihi itibariyle dikkate alınırken ön değerlendirmenin bu bölümü Avrupa Komisyonu'na sunulan birinci Türkiye IPARD 2014-2020 Program Belgesi Resmi Taslağı içerisinde yer alacaktır. Yönetim Otoritesi'nin aşağıdaki önerilere cevap vermesi ve nihai program belgesinde ön değerlendirme ile ilgili bölümü son haline getirmesi beklenmektedir.

14.2. Önerilerin Özeti

2014-2020 dönemini kapsayan Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi (UKKS) Taslağı beş stratejik hedef ve her bir hedef için öncelikler ve tedbirleri belirler. IPARD 2014-2020 Programı'nın "Yerel kırsal kalkınma stratejilerinin hazırlanması ve uygulanması" tedbiri ile doğrudan uyumlu olmayan ancak onu tamamlayıcı 5. hedef dışında UKKS'nin tüm stratejik hedefleri IPARD 2014-2020 Programı'nın 9 tedbiri ile uyum içerisindedir.

Değerlendiriciler küçük müdahaleler dışında programın GZFT analizini tamamlanmış olarak görmektedirler. Sözkonusu analizler, Komisyon'un tarım politikası ve Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi ile uyumludur, pek çok farklılığın nedenleri saptanmıştır, hedef ilintili temel göstergeler, temel ihtiyaçlar ve bunların hedeflere dönüştürülmesi ve atılacak adımlar için somut öncelikler belirlenmiştir.

Tasarının hedef bölümü değerlendiricilerin tedbirler kapsamındaki eylem önerileriyle öncelik hedeflerinin uyumlu olduğunu ve bunların da programın genel hedefleri ile tutarlılık içerisinde olduğu sonucuna varabilmelerini sağlayacak bir biçimde geliştirilmiştir. Ancak, özel hedeflerin daha net bir biçimde tarif edilebilmelidir.

Tedbirlerin ilgili bölümlerinde ihtiyaç tespitinin göz önüne alınması gerekmekteyse de programın "müdahale mantığı" program hedefleri ve öngörülen uygulama eylemleri arasında tutarlı bir bağlantı kurmaktadır. Müdahale mantığı ayrıca bir tedbirin hedefini gerçekleştirmeye olan katkısını ölçmeye de izin vermektedir.

Yararlanıcılar bağlamında; Türkiye, küresel rekabet edebilirliği sağlamak için önemli yatırımlar gerektiren tarım sektörüne ciddi bağımlılığı olan büyük bir ülkedir. Toplam IPARD bütçesi ihtiyaç duyulan miktarın yalnızca küçük bir kısmına tekabül etmektedir ve Yönetim Otoritesi bu kaynakların rekabet edebilirlik potansiyeline sahip ancak desteğe en çok ihtiyaç duyan iş alanlarına yönlendirilmesi gerektiğinin bilincinde olmalıdır. Tedbirlerin hedef grupları genel olarak iyi tanımlanmıştır ve Tedbir Fişleri'nde önerilenlerle uyumludur. Ancak, önemli bölgesel farklılıkların olduğu bu ülkede desteğe en çok ihtiyaç duyan kesimlerin belirlenmesi açısından ne sektör analizleri ne de tedbirlerin (Tarım-Çevre, İklim ve Organik Tarım tedbiri dışında) müdahalenin coğrafi kapsamını daralttığı söylenebilir.

Kaynakların tahsisi bakımından; kendi imkanlarıyla rekabetçi bir konuma ulaşabilecek olmakla birlikte destek ayrılması durumunda bu dönüşümün hız ve derecesinin artacağı işletmelere destek verilmemesi konusunda bilinçli bir tercih yapılmıştır. Proje başına uygun yatırımın alt ve üst sınırları 30.000 Avro ile 5.000.000 Avro'dur. Yalnızca süt toplama merkezi için bu sınırlar 25.000 Avro ve 1.000.000 Avro'dur. Sınırlar geniş tutulmuştur.

Kırsal Kalkınma 2014-2020 için Ortak İzleme ve Değerlendirme Çerçevesi (OİDÇ) henüz hazır değildir. Yine de başlangıç durumu göstergeleri Avrupa Komisyonu IPARD Program Yönetimi tarafından sağlanmış ve Türkiye'nin IPARD 2014-2020 programına adapte edilmiştir. Yönetim Otoritesi'nin İzleme ve Değerlendirme için işlevsel temel çizgiyi, ortak ve programa özgü göstergeleri geliştirirken ek yardıma ihtiyacı olabilir. IPARD 2014-2020

programının uygulama, izleme, değerlendirme ve finansal yönetim süreçlerinin daha çok geliştirilmeye ihtiyacı olabilir.

Türkiye'nin IPARD 2014-2020 Programı'nın iyileştirilmesi amacıyla değerlendiriciler tarafından yapılan başlıca öneriler aşağıda verilmiştir:

GZFT analizi, ihtiyaç analizi

Öneri No. 1;

Tarih: 2014/07/15

Konu: GZFT Analizi

Önerinin Tanımı: Kırmızı Et, Yumurta, Su Ürünleri, Su Koruma, Organik Tarım, Yenilenebilir Enerji, Kırsal Altyapı Yatırımları ve Çiftlik Çeşitlenmeleri alanları için yapılan SWOT analizinde çelişkili ve hatalı ifadeler bulunmaktadır. Bu çelişkilerin giderilmesi ve hatalı ifadelerin yeniden gözden geçirilmesi önerilir.

Öneri sonucu yapılanlar ya da öneri dikkate alınmamışsa gerekçesi:

Kırmızı Et, Yumurta, Su Ürünleri, Su Koruma, Organik Tarım, Yenilenebilir Enerji, Kırsal Altyapı Yatırımları ve Çiftlik Çeşitlenmeleri alanları için yapılan GZFT analizi revize edilmiş ve çelişkiler giderilmiştir. GZFT tabloları arasındaki tutarlılık kontrol edilmiştir.

Öneri No. 2;

Tarih: 2014/07/24

Konu: Tedbirlerle ilgili ihtiyaçlar

Önerinin Tanımı: Tespit edilen ihtiyaçlarla bazı tedbirler arasında bağlantı kurulmamıştır. Belirlenmiş olan 14 ihtiyaç (daha sonra 19'a çıkartılmıştır) kaleminin hiç biri Eğitimin Geliştirilmesi ve Danışmanlık Hizmetleri tedbirlerine temel oluşturmamaktadır. tehere İhtiyaçlar ve sektörel GZFT analizleri ile Leader yaklaşımı ve yukarıda belirtilen iki tedbir arasında bağlantı kurulması önerilir.

Öneri sonucu yapılanlar ya da öneri dikkate alınmamışsa gerekçesi:

Eğitim için belirlenen ihtiyaçlar ve danışmanlık hizmetleri Bölüm 6.2'ye eklenmiştir. Leader yaklaşımı için tespit edilen ihtiyaçlar da Bölüm 6.2'ye dahil edilmiştir. Leader yaklaşımı ile diğer tespit edilen ihtiyaçlar arasında bağlantı kurulmuştur. GZFT analizlerinde sadece uygulanacak olan tedbirlerle ilintili bulgulara yer verilmiştir. Bu nedenle sosyal altyapıya bir atıfta bulunulmamıştır.

Müdahale mantığının yapısı

Öneri No. 3;

Tarih: 2014/07/24

Konu: Gerekçe

Önerinin Tanımı: Tedbirler ile seçilen müdahale alanları için yapılan ihtiyaçlar analizi, GZFT analizi, sektörel analiz, ya da Ulusal Strateji arasında ilişki kurulmadığı için Müdahale Mantığı çevrimi tamamlanmamıştır. Müdahale mantığı çevriminin tamamlanması ve bir temel oluşturulabilmesi için bu bağlantıların kurulması önerilir.

Öneri sonucu yapılanlar ya da öneri dikkate alınmamışsa gerekçesi:

Bölüm 8'deki ilgili tedbirler altında ulusal stratejilere, sektör analizine ve GZFT analizine atıfta bulunulmaktadır.

Öneri No. 4;

Tarih: 2014/07/15

Konu: Genel ve Özel Amaçlar

Önerinin Tanımı: Tedbirlerin genel ve özel hedefleri bir kaç amaç içermektedir. Bu nedenle hedef sayısının azaltılması ve bir tedbirle başarılabilecek tüm hedeflerin sıralanmasındansa yalnızca ana hedeflere odaklanılması önerilir. Özel hedefler genel tanımlanmıştır. Bu nedenle özel hedeflerin program dahilinde belirlenen her bir sektör için ayrıca geliştirilmesi önerilir.

Öneri sonucu yapılanlar ya da öneri dikkate alınmamışsa gerekçesi:

Tedbir 1 ve 3 için genel ve özel amaçlar arasındaki farklılık vurgulanmıştır. Ancak, programın sayfa kısıtı nedeniyle herşeyi kapsayan bir liste verilmesi mümkün değildir. Tarım-Çevre İklim ve Organik Tarım Tedbirinde bu konuyla ilgili bir metin değişikliği yapılmamıştır. Çiftlik Faaliyetlerinin Çeşitlendirilmesi ve İş Geliştirme tedbirinde özel amaçlar revize edilmiştir.

Hedeflerin belirlenmesi, finansal tahsisatın dağılımı

Öneri No. 5;

Tarih: 2014/07/24

Konu: LEADER Yarklaşımı için Uygunluk Kriterleri

Önerinin Tanımı: LEADER Yaklaşımı tedbirinin uygunluk kriterleri YEG'lerin karar verme düzeyi için belirli kriterler getirmektedir. Eğer YEG'ler yeni kurulmuş dernek ya da vakıflar olacaksa, ki durum budur, bunların Türkiye'de karar mercii sınırlı sayıda (5 kişi) kurul üyesinden oluşmaktadır ve bu nedenle koşulların yerine getirilmesi oldukça zordur. Avrupa Komisyonu'nun istişare ve mutabakatıyla uyumlu olarak ekonomik ve sosyal ortaklar için "karar verme düzeyinde" ifadesi yerine "YEG'lerin bileşenleri ile" söyleminin kullanılması önerilir.

Öneri sonucu yapılanlar ya da öneri dikkate alınmamışsa gerekçesi:

Uygunluk kriteri metni revize edilmiştir.

Öneri No. 6;

Tarih: 2014/07/24

Konu: Finansal tahsisat

Önerinin Tanımı: Proje başına toplam uygun harcamaların alt ve üst sınırları 30.000 Avro ile 5.000.000 Avro'dur. Yalnızca süt toplama merkezleri için bu rakamlar 25.000 Avro ile 1.000.000 Avro olarak belirlenmiş ve sınırlar geniş tutulmuştur. Bir sınıflandırmaya gidilmesi gerekli olabilir. Uygun bulunan farklı ölçekte işletmeler için farklı sınırlar tanımlanması ile bunun başarılabileceği düşünülmektedir.

Öneri sonucu yapılanlar ya da öneri dikkate alınmamışsa gerekçesi:

Yatırım limitleri belirlenirken programın mevcut halindeki uygulamalar dikkate alınmaya çalışılmıştır. Ancak, 2007-2013 IPARD döneminde alınan başvurular bu limitlerin özellikle üst sınırlarının revize edilmesini gerektirmiştir. Mevcut IPARD döneminde yüksek yatırım ihtiyacından dolayı UHT süt üretimi için başvuru gerçekleşmemiştir.3 milyon Avro üzeri bütçeli süt ve et işlemeye ilişkin çok sayıda proje alınmıştır. Sektörlerdeki tavan limitler belirlenirken aşağıda belirtilen yatırım büyüklükleri dikkate alınmıştır; süt toplama ve işleme tesislerine yönelik kombine yatırımlar,

parçalama ve işleme tesislerini de içeren kesimhanelere yönelik kombine yatırımlar, meyve ve sebze kurutma üniteleri.

Tavan değerler yüksek olsa da puanlamada her zaman küçük yatırımlara öncelik verilecektir.

Öneri No. 11;

Tarih: 2014/07/15

Konu: Göstergeler

Önerinin Tanımı: Tedbirlerin çoğunluğu için göstergeler tedbir fişleriyle belirlenen ortak göstergelerdir. Bu göstergelere ek olarak, taban çizgisi ve programa özel program düzeyinde özel ulusal ve bölgesel ihtiyaçları olduğu kadar özel ulusal ya da programa ilişkin öncelikleri de kapsayan göstergelerin belirlenmesi önerilir.

Öneri sonucu yapılanlar ya da öneri dikkate alınmamışsa gerekçesi:

Tablo 16'ya program düzeyinde göstergeler eklenmiştir.

Programın uygulanması, izlenmesi, değerlendirilmesi ve finansal düzenlemeler

Öneri No. 8;

Tarih: 2014/07/15

Konu: Sonuçların ve deneyimin yaygınlaştırılması

Önerinin Tanımı: Tarım-Çevre, İklim ve Organik Tarım Tedbiri'nin, tedbirin kendisi ve geniş potansiyel yararlanıcılar grubu arasında desteklenen uygulama tipleri hakkında farkındalık arttıracağı varsayılmaktadır. Bu nedenle bu tedbirin sonuçlarının ve deneyimlerin yaygınlaştırılmasını nasıl temin edileceğini açıklaması gerekmektedir. Tarım Çevre Tedbirinde böyle bir kısım bulunmamaktadır. Tedbir fişi ile uyumlu olarak böyle bir bölümün yazılması önerilir. Ayrıca GAEC (İyi Tarımsal ve Çevresel Şartlar) standartlarının program belgesine eklenmesi önerilir.

Öneri sonucu yapılanlar ya da öneri dikkate alınmamışsa gerekçesi:

Gerekçe bölümüne yaygınlaştırma ile ilgili bilgi eklenmiştir. GAEC'ya atırta bulunulmuştur.

Öneri No. 9;

Tarih: 2014/07/15

Konu: İdari prosedürler

Önerinin Tanımı: Tarım-Çevre, İklim ve Organik Tarım Tedbiri *"İdari kontrolleri geçen tüm uygulamalar IPARD Programı'nda belirtildiği gibi 'Projelerin Seçimi için Seçme ve Ödüllendirme Kriterleri' ne göre değerlendirilip puanlandırılmıştır"* demektedir. Ancak projelerin seçimi için Seçme ve Kazanma Kriterleri bulunmamaktadır. Bu kriterlerin belirlenmesi önerilir.

Öneri sonucu yapılanlar ya da öneri dikkate alınmamışsa gerekçesi:

Tedbir gönüllü katılıma dayalıdır. Bu nedenle başvuranlara yönelk bir başvuru kriteri belirlenmesi mümkün değildir. Ancak, uygunluk kriterleri tedbirin hedef grubunu açıkça tanımlayacak şekilde revize edilmiştir.

Öneri No. 10;

Tarih: 2014/07/15

Konu: Coğrafi kapsam

Önerinin Tanımı: Tarım-Çevre, İklim ve Organik Tarım Tedbiri'nin coğrafi kapsam bölümünde seçilen bölgelerin gerekçesi olarak Yönetim Otoritesine yakınlık durumu gösterilmektedir. Ancak bahsedilen bölgelerde bu türden müdahalelere olan ihtiyacın dile getirilip vurgulanması daha uygun olurdu. Tedbirin coğrafi kapsamına ilişkin kısmın tamamlanması gerekmektedir.

Öneri sonucu yapılanlar ya da öneri dikkate alınmamışsa gerekçesi:

Bölgeler IPARD 2007-2013 kapsamında önceden berlirlenmiştir. Bu nedene Blüm 8.2.4.13'ün metni değiştirilmemiştir.

Çiftlik faaliyetlerinin çeşitlendirilmesi tedbirinin coğrafi kapsamına ilişkin metin değiştirilmiştir. Diğer tedbirler programın uygulama aşamasında değiştirilecektir.

Öneri No. 11;

Tarih: 2014/07/24

Konu: Yararlanıcılar

Önerinin Tanımı: Tedbirlerin hedef grupları çoğunlukla iyi tanımlanmıştır ve Tedbir Fişleri'nde öngörülenlerle uyum içerisindedir. Ancak, önemli bölgesel farklılıkların olduğu bir ülkede desteğe en çok ihtiyaç duyanların belirlenmesi bakımından ne sektör analizleri ne de tedbirler (Tarım-Çevre, İklim ve Organik Tarım tedbiri dışında) müdahalenin coğrafi kapsamını daraltmamaktadır. Bu nedenle coğrafi kapsamın müdahaleye özel hale getirilmesi ya da seçim kriterlerinin bazı tedbirlerde daha az tercih edilen ilçe/bölgeler lehinde yeniden düzenlenmesi önerilir.

Öneri sonucu yapılanlar ya da öneri dikkate alınmamışsa gerekçesi:

Geçişin kolay olmasını sağlamak için IPARD 2014-2020'nin başlangıcında IPARD2007-2013'nin coğrafi kapsamı benimsenmiştir. Fon kullanımı halen istenen düzeyde olmadığı için coğrafi kapsamda daha fazla kısıtlamaya gidilmemiştir. Daha fazla kısıtlama ve öncelik verme, başvuru sayısının düşmesine yol açabilir.

Öneri No. 12;

Tarih: 2014/07/15

Konu: İzleme ve Değerlendirme de Dahil Olmak Üzere Program Otoritesinin Tanımlanması.

Önerinin Tanımı:

Sektörel Anlaşma henüz sonuçlanmadığı için program uygulama yapısının yeterince ayrıntılı tarif edilmemiş olması anlaşılır bir durumdur. Programın yönetiminin yanısıra ana kurumlar arasında (Ulusal IPA Koordinatörü Yetkili Akreditasyon Görevlisi,Ulusal Fon-Yetkili Otorite/Ulusal Yetkilendirme Görevlisi,Onaylama Mercii, Denetim Otoritesi, Yönetim Otoritesi, IPARD Ajansı, IPARD Uygulama Birimi ve İzleme Komitesi) tasarlanan programın uygulamasına ve sürecin izlenmesine yönelik işbirliği için gerekli insan kaynakları ve idari desteğin verilmesi daha detaylı olarak belirtilmelidir. Böylece, izleme ve değerlendirme aşamalarını içeren ilgili bölümün daha fazla geliştirilmiş olacaktır.

Öneri sonucu yapılanlar ya da öneri dikkate alınmamışsa gerekçesi:

Sektörel Anlaşmada yer aldığı şekliyle Yönetim Otoritesi ve TKDK'nın rolleri metne eklenmiştir. İzleme ve Değerlendirme ile ilgili öneriler programın uygulanmasına yöneliktir ve bu nedenle metinde bu konuya yer verilmemiştir. Değerlendirme planı metne eklenmiştir.

Tablo 29: Ön Değerlendirmede yer alan önerilerin özeti

(not: bu özet tablo yukarıda anlatılan önerilen tanımlarına göre hazırlanmıştır)

Tarih	Konu	Öneri	Öneri sonucu yapılanlar ya da öneri dikkate alınmamışsa gerekçesi
GZFT Analizi ve İhtiyaç Analizi			
2014/07/15	**Öneri No. 1;** GZFT Analizi	Çelişkilerin giderilmesi ve hatalı ifadelerin yeniden gözden geçirilmesi	Kırmızı Et, Yumurta, Su Ürünleri, Su Koruma, Organik Tarım, Yenilenebilir Enerji, Kırsal Altyapı Yatırımları ve Çiftlik Faaliyetlerinin Çeşitlendirilmesi alanları için yapılan GZFT analizi revize edilmiş ve çelişkiler giderilmiştir. GZFT tabloları arasındaki tutarlılık kontrol edilmiştir.
2014/07/24	**Öneri No. 2;** Tedbirlerle ilgili ihtiyaçlar	İhtiyaçlar ile tedbirler arasında bağlantı kurulması	Eğitim için belirlenen ihtiyaçlar ve danışmanlık hizmetleri Bölüm 6.2'ye eklanmiştir. Leader yaklaşımı için tespit edilen ihtiyaçlar da Bölüm 6.2'ye dahil edilmiştir. Leader yaklaşımı ile diğer tespit edilen ihtiyaçlar arasında bağlantı kurulmuştur. GZFT analizlerinde sadece uygulanacak olan tedbirlerle ilintili bulgulara yer verilmiştir. Bu nedenle sosyal altyapıya bir atıfta bulunulmamıştır.
Müdahale Mantığının Yapısı			
2014/07/24	**Öneri No. 3;** Gerekçe	Müdahale mantığı döngüsünün tamamlanması ile gerekçe arasında bağlantı kurulması	Bölüm 8'deki ilgili tedbirler altında ulusal stratejilere, sektör analizine ve GZFT analizine atıfta bulunulmaktadır.
2014/07/15	**Öneri No. 4;** Genel ve Özel Amaçlar	Programda yer alan her sektör için geliştirilen genel ve özel hedef sayısının azaltılması	Tedbir 1 ve 3 için genel ve özel amaçlar arasındaki farklılık vurgulanmıştır. Ancak, programın sayfa kısıtı nedeniyle herşeyi kapsayan bir liste verilmesi mümkün değildir. Tarım-Çevre İklim ve Organik Tarım Tedbirinde bu konuyla ilgili bir metin değişikliği yapılmamıştır. Çiftlik Faaliyetlerinin Çeşitlendirilmesi ve İş Geliştirme tedbirinde özel amaçlar revize edilmiştir.
Hedeflerin belirlenmesi, finansal tahsisatın dağılımı			
2014/07/24	**Öneri No. 5;** LEADER Yarklaşımı için Uygunluk Kriterleri	Ortak uygunluk kriterlerinin revize edilmesi	Uygunluk kriteri metni revize edilmiştir.

2014/07/24	**Öneri No. 6;** Finansal tahsisat	Uygun bulunan farklı ölçekte işletmeler için farklı sınırlar tanımlanması	Yatırım limitleri belirlenirken programın mevcut halindeki uygulamalar dikkate alınmaya çalışılmıştır. Ancak, 2007-2013 IPARD döneminde alınan başvurular bu limitlerin özellikle üst sınırlarının revize edilmesini gerektirmiştir. IPARD döneminde yüksek yatırım ihtiyacından dolayı UHT süt üretimi için başvuru gerçekleşmemiştir. Süt ve et ürünlerinin işlenmesi için yapılan başvuruların önemli bir kısmı 3 milyon avrodan fazla bir bütçeye sahipti. Sektördeki tavan limitler belirlenirken dikkate alınan yatırım büyüklükleri şunlardır; kombine süt toplama ve işleme işletmeleri, süt toplama ve işleme işletmeleri, parçalama ve işleme tesisleri de içeren kesimhaneler, meyve ve sebze kurutma üniteleri. Tavan değerler yüksek olsa da puanlamada her zaman küçük yatırımlara öncelik verilecektir.
2014/07/15	**Öneri No. 7;** Hedefler ve göstergeler	Başlangıç durumu ve programa özel göstergelerin belirlenmesi	Eksik olan göstergeler tamamlanmıştır
Programın uygulanması, izlenmesi, değerlendirilmesi ve finansal düzenlemeler			
2014/07/15	**Öneri No. 8;** Sonuçların ve deneyimin yaygınlaştırılması	• Sonuçların ve deneyimlerin yaygınlaştırılması bölümü eklenmelidir • GAEC standartları eklenmelidir	Gerekçe bölümüne yaygınlaştırma ile ilgili bilgi eklenmiştir. GAEC'ya atıfta bulunulmuştur.
2014/07/15	**Öneri No. 9;** İdari prosedürler	Tarım-Çevre, İklim ve Organik Tarım Tedbiri için Seçme ve Kazanma Kriterlerinin belirlenmesi	Tedbir gönüllü katılıma dayalıdır. Bu nedenle başvuranlara yönelk bir başvuru kriteri belirlenmesi mümkün değildir. Ancak, uygunluk kriterleri tedbirin hedef grubunu açıkça tanımlayacak şekilde revize edilmiştir.
2014/07/15	**Öneri No. 10;** Coğrafi kapsam	Tarım-Çevre, İklim ve Organik Tarım Tedbiri Bölümünün revizyonu	Bölgeler IPARD 2007-2013 kapsamında önceden berlirlenmiştir. Bu nedenle Bölüm 8.2.4.13'ün metni değiştirilmemiştir. Çiftlik faaliyetlerinin çeşitlendirilmesi tedbirinin coğrafi kapsamına ilişkin metin değiştirilmiştir. Diğer tedbirler programın uygulama aşamasında değiştirilecektir.
2014/07/24	**Öneri No. 11;** Yararlanıcılar	Müdahalenin coğrafi kapsamında öncelikler berlirlenmesi ya da seçm kriterlerinin daha az gelişmiş il ve bölgelere göre revize	Geçişin kolay olmasını sağlamak için IPARD 2014-2020'nin başlangıcında IPARD2007-2013'nin coğrafi kapsamı benimsenmiştir. Fon kullanımı halen istenen düzeyde olmadığı için coğrafi

		edilmesi	kapsamda daha fazla kısıtlamaya gidilmemiştir. Daha fazla kısıtlama ve öncelik verme, başvuru sayısının düşmesine yol açabilir.
2014/07/15	**Öneri No. 12:** İzleme ve Değerlendirme de Dahil Olmak Üzere Program Otoritesinin Tanımlanması.	Bölüm 11'in daha fazla geliştirilmesi önerilmektedir.	Sektörel Anlaşmada yer aldığı şekliyle Yönetim Otoritesi ve TKDK'nın rolleri metne eklenmiştir. İzleme ve Değerlendirme ile ilgili öneriler programın uygulanmasına yöneliktir ve bu nedenle metinde bu konuya yer verilmemiştir. Değerlendirme planı metne eklenmiştir.

Ön değerlendirme raporunun tamamı Ek IX'da verilmiştir.

15. IPA MEVZUATI ILE UYUMLU OLARAK TANITIM, GÖRÜNÜRLÜK VE ŞEFFAFLIK

15.1. Potansiyel Faydalanıcıların, Mesleki Örgütlerin, Ekonomik Sosyal ve Çevre ile ilgili Paydaşların, Kadın ve Erkek Arasındaki Eşitliği Savunan ve Yaygınlaştıran Kurumların ve STK'ların, Programın Sunduğu Fırsatlar ve Fon Edinmeye Yönelik Kurallar Hakkında Bilgilendirilmesi.

Aşağıdaki nihai amaçları gerçekleştirmeye yönelik olarak genel kamuoyunu ve faydalanıcıları hedeflemek suretiyle Çerçeve Anlaşmanın 23. Maddesi ve Sektörel Anlaşmanın 24. Maddesi ile uyumlu olarak tanıtım faaliyetleri yürütülecektir:

- Başvuru sahiplerini sözleşme koşulları ve ilgili bölümler hakkında bilgilendirmek de dahil olmak üzere teklifler için çağrı yayınlarının yapılması.
- Yararlanıcıların AB katkısı hakkında bilgilendirilmesi.

Çağrıların ve teklif vermekte kullanılan tüm belgelerin yayınlanmasından TKDK sorumluysa da potansiyel faydalanıcıların program hakkında bilgilendirilmesini sağlayacak tanıtım faaliyetlerinin düzenlenmesinden YO ve TKDK birlikte sorumludur.

IPA Yönetmeliği (EU) No (AB) 231/2014 sayılı IPA Yönetmeliği'nin Madde 5(2) ve (AB) 447/2014 sayılı IPA Uygulama Komitesi Kararı (EU) No 447/2014 Madde 10'a göre faydalanıcılar listesinin, operasyonların isimlerinin ve operasyonlara ayrılan AB finansmanının yayınlanmasından operasyonel yapılar sorumludur. Tanıtım materyallerinin dağıtımı aşağıda belirtilen ilkeler doğrultusunda olacaktır:

1. Tanıtım araçları, İletişim ve Tanıtım Planında ayrıntılı olarak sıralanacaktır. TKDK ve YO, bu araçları kullanarak iletişim ve tanıtım faaliyetlerini gerçekleştirirler.
2. TKDK ve YO, basılı tanıtım ve bilgi materyallerinin üretici örgütlerine, ziraat, ticaret ve sanayi odalarına, TKDK il koordinatörlüklerine, GTHB il müdürlüklerine ve ilgili diğer kuruluşlara teslim edilmesini sağlar.
3. Tanıtım ve bilgi materyalleri potansiyel yararlanıcılara ücretsiz verilir.

Tanıtım ve görünürlük faaliyetlerine tahsis edilen bütçe programın Teknik Destek tedbiri altında yer alır.

15.2 Yararlanıcıları AB Katkısından Haberdar Etmek için Öngörülen Faaliyetler

Çerçeve Anlaşmanın 23. maddesi gereğince faydalanıcılar listesinin, operasyonların isimlerinin ve operasyonlara ayrılan AB finansmanının yayınlanmasından TKDK sorumludur. TKDK, destek imkanının yeterince duyurulduğundan ve yararlancının finansmanı kabul etmesiyle yayınlanacak yararlanıcılar listesinde yer almayı kabul edeceğinin farkında olduğundan emin olur. Yapılan tanıtımlarda AB eş-finansmanına atıfta bulunulacaktır.

15.3. Kamuoyunun Programda AB'nin Rolü ve Bunun Sonuçları Hakkında Bildirilmesine Yönelik Faaliyetler

Çerçeve Anlaşmanın 24. Maddesi gereğince IPA yardım programlarının ve bunların yararlanıcı ülke vatandaşları üzerindeki etkisinin görünürlüğü kamuoyunda AB faaliyetleri hakkında bilgilendirilmesi ve ilgili tedbirlerin tüm yararlanıcı ülkelerde tutarlı bir imaja sahip olması için esastır.

Görünürlük faaliyetleri Sektörel Anlaşmanın 25. Maddesi uyarınca İzleme Komitesi trafından değerlendirilecek olan iletişim planı temel alınarak yürütülür. Bu faaliyetler eş fonlama imkanları ve IPARD Programı sonucu oluşan yatırımlar hakkında kamuoyunun bilgilendirilmesini hedefler.

Katılım öncesi programların anlaşılmasını ve kullanılmasını sağlamak için kapasite geliştirmeye yönelik olarak idari kuruluşlar, kamu ve özel sektör ve potansiyel faydalanıcılar da dahil olmak üzere tüm paydaşların programın içeriği ve uygulama proesedürleri hakkında detaylı olarak bilgilendirilmesini temin etmek amacıyla faaliyetler yürütülecektir. Bu faaliyetler, medya, broşürler / kılavuzlar, ulusal ve yerel TV kanallarında yayınlar, toplantılar, seminerler, posterler, bildiriler, el kitapları, kısa filmler ve internet siteleri aracılığıyla yürütülecektir. Ayrıca, geniş çaplı olarak potansiyel faydalanıcılara yönelik yönlendirme ve eğitim faaliyetleri yürütülecektir.

Düzenlenecek çalıştaylarda ilgili idari kuruluşlarda görev yapan kilit öneme sahip personelin programın içeriği ve uygulaması konusunda bilgilendirilmesi ve eğitilmesi suretiyle bilginin ve tavsiyelerin potansiye yararlanıcılara yayılması sağlanacaktır. GTHB bünyesinde hem merkez hem taşra teşkilatında eğitim verme kapasitesi çok yüksektir. Bir çok birimi yardım masası ya da bilgi bürosu gibi çalışarak vatandaşa bilgi hizmeti vermektedir.

16. PROGRAMIN ÇEŞİTLİ AŞAMALARINDA (TASARIM, UYGULAMA, İZLEME, DEĞERLENDİRME) TEŞVİK EDİLEN KADIN ERKEK EŞİTLİĞİ VE AYRIMCILIK YAPILMAMASI.

16.1. Programın Çeşitli Aşamalarında (Tasarım, Uygulama, İzleme, Değerlendirme) Kadın Erkek Eşitliğinin Nasıl Teşvik Edileceği

Program, çiftliklerin ve işletmelerin modernizasyonu, özellikle kadınlar için yararlı olacak olan alternatif istihdam olanaklarının yaratılması ve kırsal ekonominin çeşitlendirilmesi yoluyla, tarımda çalışan kadınların istihdam koşullarının iyileştirilmesini hedeflemektedir.
Bu bağlamda, (AB) 231/2014 sayılı IPA Tüzüğü Madde 2 (2)'ye uygun olarak, çiftliklerin / işletmelerin modernizasyonu alanında olduğu gibi ekonomik faaliyetlerin çeşitlendirilmesi alanında, kadınlar tarafından sunulan projelere sıralama kriterlerinde öncelik verilmiştir. Dolayısıyla kadınlar, bu program kapsamında özellikle hedef alınan ve teşvik edilen yararlanıcı grubunu oluşturmaktadır.
Programın tasarımı, uygulanması, izlenmesi ve değerlendirilmesinde rol alan tüm kurumlar, erkekler ve kadınlara eşit fırsatlar sağlar ve teşvik ederler. Bu kurumlarda yaklaşık eşit sayıda erkek ve kadın personel bulunmaktadır.

16.2. Programın Çeşitli Uygulama Aşamaları Sırasında Gerçekleşebilecek, Cinsiyet, Irk, Tabiyet, Din, Yaş, Cinsel Yönelime Dayalı Her Türlü Ayrımcılığın Nasıl Önleneceği

Yardım uygulamalarının çeşitli aşamaları sırasında, cinsiyet, ırk veya etnik köken, din veya inanç, engellilik, yaş veya cinsel yönelime dayalı her türlü ayrımcılık, (AB) 231/2014 sayılı IPA Tüzüğü Madde 2 (1) ve Çerçeve Anlaşma'nın madde 5 (1) (g)'si uyarınca önlenecektir.
Bu programın çeşitli uygulama aşamalarında, ayrımcılığın önlenmesini sağlamak için gerekli tedbirler YO ve TKDK tarafından alınacaktır.

17. TEKNİK HİZMETLER VE DANIŞMALIK HİZMETLERİ

GTHB, yeni teknoloji ve bilgileri çiftçilere ulaştırmak ve insan kaynaklarını geliştirmek için yayım çalışmalarında bulunmaktadır. Tarımsal yayım hizmetleri, tarımla uğraşan ve kırsal alanlarda yaşayan tüm çiftçilere ücretsiz olarak sağlanmaktadır. İl ve ilçelerde yayım hizmetleri Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı İl Müdürlükleri ve El Sanatları Eğitim Merkezleri tarafından düzenlenir.

GTHB'nin yayım ve danışmanlık hizmetleri ulusal politikalar doğrultusunda çiftçiler, kadınlar ve gençler için eğitim faaiyetleri ve köylerde çiftçi günleri düzenlemeyi kapsamaktadır.

Her GTHB il müdürlüğü altında kırsal kalkınma ve örgütlenme şube müdürlüğü ve koordinasyon ve tarımsal veriler şube müdürlüğü bulunmaktadır. Bu şubeler ulusal destek programları çerçevesinde çiftçilere yönelik eğitim programları, seminerler düzenler ve yayım hizmetleri sağlar. Bu birimler aynı zamanda destek programlarına başvuru koşulları ve prosedürler hakkında da çiftçilere bilgi sağlar, iş planları hazırlama ile ilgili temel bilgiler verir, el kitapları ve broşürlerin anlaşılmasında yardımcı olur ve ilgili dokümanları sağlar.

GTHB web siteleri[7] ulusal destek planları ile uygulama ve başvuru ilkeleri hakkında bilgi vermenin yanısıra "sıkça sorulan sorular" bölümü altında sorulan sorulara cevap verir. GTHB ayrıca, 2003-2006 yılları arasında uygulamaya geçirdiği "Köy Bazlı Tarımsal Üretime Destek" adlı proje kapsamında 1000 köye bilgi ve yayım hizmetleri vermeleri için 1000 tarım danışmanı atamıştır. Bu proje günümüzde "Tarımsal Yayımın Gelişmesi (TAR-GEL)" olarak bilinmekte ve bu çerçevede 10,000 tarım danışmanı yayım hizmetlerini sürdürmektedir.

Bunlara ek olarak GTHB'nin Ankara'daki merkez teşkilatı bünyesinde kurulan Tarımsal Yatırımcı Danışma Ofisi, tarım sektöründe yerli ve yabancı yatırımcılar için sağlanan fırsatlar üzerine rehberlik hizmeti vermekte, olası tarım yatırımcılarını yatırım planlarını yaparken doğru bilgi kaynaklarına yönlendirmektedir.

IPARD hedeflerine katkıda bulunmak amacıyla danışmanlık sektörünün bilgi altyapısını güçlendirmek büyük önem taşımaktadır. Adaylara proje teklifi hazırlama hizmeti veren danışmanların kapasitelerinin geliştirilmesi gerekmektedir. Bu kapsamda proje danışmanlık hizmeti verenlerin kapasitelerini geliştirmek amacıyla IPA 2007-2013 programı altında bir proje önerilmiştir. Projenin amacı, IPARD 2013-2020 programında yeni yer alan bir Tedbir olan "danışmanlık hizmetleri"nin Türkiye'deki kapasitesini arttırmaktır. Bu bağlamda, önerilen faaliyet ile çiftçilere eğitim, danışmanlık ve yayım hizmeti sağlayarak danışmanlık hizmeti verecek olan kuruluşların ihtiyacı olan kapasite gelişimi hedeflenmektedir.

Tarımsal Yayım ve Danışmanlık Hizmetleri Teşkilatı Hakkındaki Yönetmeliğe dayanarak 26283 sayılı ve 08.09.2006 tarihli Resmi Gazetede yayımlanan Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı tarafından yetkilendirilmiş olan ziraat odaları, üretici ve/veya damızlık hayvan birlikleri, tarım kooperatifleri ve STK'lar da faaliyetlerden faydalanarak danışmanlık hizmeti sağlar konuma geleceklerdir. Bu tedbir kapsamında danışmanlık hizmeti vermekte olan kuruluşlara yönetmelikte belirlenen şartlara uygun olarak "Tarım Danışmanı Lisansı"

[7] www.tarim.gov.tr; www.ipard.tarim.gov.tr; www.tarim.gov.tr/EYYDB; www.tarim.gov.tr/TRGM; www.tarim.gov.tr/BUGEM; www.tarim.gov.tr/HAYGEM; www.tarim.gov.tr/SGB/TARYAT

verilmiştir. Bunun yanısıra bu kuruluşların yukarıda belirtilen yönetmelik kapsamında "Tarım Danışmanı Sertifikası" olan kişilere istihdam sağlaması, bu kişilerin nitelikleri ve yeterlilikleri kanıtlamaktadır.

Bu faaliyet Türkiye'de danışmanlık hizmetleri ile ilgili mevcut durumun analizini kapsar. Ayrıca, mevcut durum analizi ve ihtiyaç analizini dikkate alarak kapasite geliştirme ihtiyacının belirlenmesi, bir eğitim programının ve aksiyon planının hazırlanması da bu faaliyet içerisinde yer almaktadır. İhtiyaç analizi sonrasında, sürdürülebilirlik, çapraz uyum, gıda güvenilirliği, halk sağlığı, hayvan sağlığı, bitki sağlığı ve hayvan refahı ile ilgili AB standartları üzerine yoğunlaşılarak yukarıda belirtilen danışmanlık hizmet sağlayıcılarına ilk eğitim modülü verilecektir. İkinci modül ise IPARD 2014-2020 programı ve proje teklifi hazırlanması, ödeme taleplerinin yanı sıra bu konulardaki broşür ve kitapçıkların hazırlanmasını kapsamaktadır.

Yayım hizmetleri aşağıdaki gereksinimleri karşılamak üzere geliştirilecektir;

- IPARD üzerine bilgi, başvuruda bulunabilmek için sağlanması gereken koşullar, finansman kullanımı için izlenmesi gereken kurallar ve prosedürler;
- iş planı hazırlama ve düzgün bir şekilde hazırlanmış başvurular üzerine pratik öneriler;
- yatırım ve kalkınma faaliyetlerinin gereksinimlerini karşılayacak tutarlı yönetim uygulamaları;
- yapılan yatırımlarla ilgili olarak bilgi aktarımı ve tarımsal ya da gıda işleme uygulamaları – örneğin damla sulama sistemi yatırımı ile ilgili uygun bölgesel sulama yönetimi danışmanlığı;
- köy düzeyinde halihazırda iyi kurulmuş olan diğer yayım projeleriyle yakın işbirliği sağlanması;
- eğiticilerin çiftçiler ve diğer başvuru sahipler için verimli bir eğitmen haline gelebilmesi için mevcut danışmanlık mekanizmalarının eğitimi ve güçlendirilmesi.

Tam ihtiyaç analizi bu tedbirin yürürlüğe girmesi sırasında yapılacaktır.

18. EKLER:

I. KOBI tanımı
II. Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi'ne katkıda bulunan kurumların listesi
III. Programla İlgili Ulusal Mevzuat
IV. Yararlanıcıların Finansal Kapasitesinin Değerlendirilmesinde Kullanılacak Genel Kriterler
V. Tarım Çevre İklim ve Organik Tarım Tedbiri ödeme miktarları hesaplama metodolojisi
VI. Taahhütlerin Kontrol Prosedürleri
VII. Tarım Çevre İklim ve Organik Tarım Tedbiri için Seçilen Bölgelerin Erozyon ve Eğim Haritaları
VIII. Uygun Elsanatları Listesi
IX. Ön Değerlendirme Raporu